

REVISTA

FUNDAȚIILOR REGALE

ANUL IV.

I NOEMVRIE 1937

Nr. 11.

LIVIU REBREANU	Intorsătura	243
V. VOICULESCU	Versuri	265
MIRCEA GESTICONE	Războiul micului Tristan	271
I. GR. PERIETEANU	Emile Verhaeren: Hercule	299
SĂRMANUL KLOPSTOCK	Diagnoza	305
LUCIA DEMETRIUS	Versuri	311
AL. ROSETTI	Note din Grecia	314
GEORGE VOEVIDCA	Versuri	319
BARBU SLĂTINEANU	Contribuțiuni la ceramica bizantină dela Turnu-Severin, Cetatea-Albă și Enisale	321
G. CĂLINESCU	Poezia lui D. Bolintineanu (I)	341
ARTUR GOROVEI	Formule de politeță în scrisorile bătrânilor noștri	359
Dr. IOSIF NEMOIANU	Spicuiuri din politica demografică a Italiei	376
ȘERBAN CIOCULESCU	Sentimentul etnic și religios în poezia d-lui Tudor Arghezi	401

CRONICI

INTRE ELEPHANTINE ȘI IERUSALIM de *Mircea Eliade* (421); CUM SE SCRIE O MONOGRAFIE FILOSOFICĂ de *Constantin Noica* (426); PARTICIPAREA ROMÂNIEI LA EXPOZIȚIA INTERNAȚIONALĂ DIN PARIS de *Petru Comarnescu* (430); CRONICI ENGLEZE de *Dragoș Protopopescu* (435); ACTUALITĂȚI ITALIENE de *Al. Marcu* (440); ASPECTE DIN POEZIA LUI RAINER MARIA RILKE de *Mircea Streinu* (443); O NOUĂ LUCRARE A PROFESORULUI P. P. NEGULESCU de *Constantin Micu* (450); ALBAN BERG ȘI OPERA SA «LULU» de *Rudolf Kastner* (455); NOTE DESPRE CLAUDE DEBUSSY de *Virgil Gheorghiu* (459); ACTUALITĂȚI FRANCEZE de *Ion I. Cantacuzino* (467).

REVISTA REVISTELOR

NUMĂRUL — 240 PAGINI — 25 LEI

557

FA

REVISTA FUNDAȚIILOR REGALE

REVISTĂ LUNARĂ DE LITERATURĂ, ARTĂ
ȘI CULTURĂ GENERALĂ

COMITETUL DE DIRECȚIE:

I. AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI, O. GOGA, D. GUSTI,
E. RACOVITĂ, C. RĂDULESCU-MOTRU, I. SIMIONESCU

Redactor șef:

PAUL ZARIFOPOL
(I.I — I.V.1934)

Redactori:

CAMIL PETRESCU
RADU CIOCULESCU

R E D A C Ț I A
B U C U R E Ș T I I I I

39, BULEVARDUL LASCAR CATARGHI, 39
TELEFON 2 - 40 - 70

A D M I N I S T R A Ț I A
C E N T R A L A E D I T U R I L O R
F U N D A Ț I I L O R R E G A L E
2, STRADA C. A. ROSETTI, 2
TELEFON 3 - 35 - 66

ABONAMENTUL ANUAL LEI 300
PENTRU INSTITUȚII ȘI ÎNȚEPRINDERI PARTICULARE LEI 1.000
EXEMPLARUL 25 LEI

CONT CEC POSTAL NR. 1210

ABONAMENTELE SE POT FACE ȘI IACHITA PRIN ORICE
OFICIU POSTAL DIN ȚARĂ

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ

EDITATĂ DE SECRETARIATUL GENERAL
AL FUNDAȚIILOR CULTURALE REGALE

REVISTA FUNDAȚIILOR REGALE

ANUL IV, No. 11, NOEMVRIE 1937

BUCUREȘTI
MONITORUL OFICIAL ȘI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ

INTORSĂTURĂ

I

— Uf, m'ați amețit cu atâta politică ! izbucni d-na Emilia Cornoiu într'un grup de bărbați, așteptând începerea ceremoniei. Parcă n'am fi la logodna Cocuții...

Constantin Rotaru, tatăl logodnicei și amfitrionul, se scuză cu un surâs jenat și totuși galant:

— Ai dreptate, coană Milico, politica ne-a cotropit și ne-a stricat până'n măduva oaselor ! Poate de aceea merg toate din rău în mai rău...

Soția generalului Alexandru Cornoiu se apropia vertiginos de cincizeci, dar se simțea mereu tânără și, cum spunea de multe ori, nu se dădea pe una de douăzeci de ani. Era blondă-platină, după moda zilei, cu niște ochi căprui mângâioși care zâmbeau și se țuguiau de câte ori întâlneau o privire bărbătească simpatcă. Deși puțin mai durdulie decât admiteau canoanele siluetei moderne, avea o vioiciune sprintară în mișcări și în vorbă, care o făcea agreabilă chiar și celor ce, mai cu seamă la început, o găseau cam vulgară și prea insistentă... Intrerupse pe Rotaru cu un glas nou:

— Cel puțin spune-mi și mie, mă interesează enorm, știi, din pricina lui Alecu, — pleacă guvernul ori nu pleacă și mai ales cine vine?... D-ta trebuie să știi, că doar ești în secretele zeilor !

Își proteja soțul cu mare îndârjire, obținând, dela fiecare schimbare de guvern, câte un mic avantaj pentru dânsul.

— Mă calomniezi, dragă conia ! protestă galeș amfitrionul, scuturându-se ca de o rușine. Sunt un simplu deputat și încă mame-luc, prin urmare fără nici o trecere. Eu, ca și dumnealor de altfel, fac politică teoretică, nu practică !

Înalt, voinic, cu părul foarte nins și cu fața tinerească trandafirie, cu ochii albaștri sentimentali, inspira încredere dela prima vedere. Avocat cu succese răsunătoare, cu o clientelă care-i asigura venituri considerabile, cu o întreagă armată de secretari, politica mai mult îl încurca și-i răpea timp. O făcea ca un sport și fiindcă orice român cu anume situație socială trebuie să aibă și un rost politic. Lumea îl privea de mai mulți ani ca cel mai serios candidat pentru portofoliul justiției.

— Admirabil ! strigă Alexe Danciu, râzând și aplaudând zgomotos.

Era un secretar negricios și rotofei, arivist înverșunat care-și lingusea patronul atât de ostentativ, că indispucea pe toată lumea. Când vorbea Rotaru, se planta în fața lui, ca să fie negreșit observat, și asculta cu gura căscată de admirație așteptând momentul să rădă sau să aplaude.

— Surdină, Danciule, că ne compromitem ! murmură avocatul confuz, cu degetul pe buze.

— Nu zău, maestre, nu mă pot stăpâni ! stăruie tânărul. Sunteți formidabil !

Imprejurul d-nei Cornoiu, în colțul vastului salon, coborî clipa de tăcere care obișnuit marchează poticnirea după câte o gafă mai pronunțată. Cei trei-patru tineri plecară capetele, iar Mircea Tolontan, alt secretar al lui Rotaru, roși până'n vârful urechilor. Chiar îndrăznețul Georgel Guguianu, vechi judecător de instrucție și cel mai fervent cultivator al maestrului în vederea ministeriatului, începu să-și examineze încurcat botul pantofilor. Singur Victor Florescu, consilier la Casație și prieten din școală cu gazda, uscat și delicat, purtând gravitatea profesională ca o mască pe figura-i altfel blajină, trecu disprețuitor peste gălăgiosul adulator domestic și rosti sentențios :

— Trebuie totuși să recunoaștem, dragă Costică, indiferent de situația guvernului de azi sau a celui de mâine, că trăim într'o epocă turbure, într'o criză permanentă !

Cuvintele magistratului șterseră brusc ecoul penibil ce mai plutea în aer. Înainte de a răspunde, Rotaru avu o ezitare ca și când ar mai fi așteptat vre-o observație sau și-ar fi cântărit replica. Reputația de orator prețuit și-o menaja în toate ocaziile, chiar cele mai anodine. Glasul cald și mătăsos și-l mlădia ca un actor de rasă.

Invăluite într'un surâs ușor ironic, întovărășite de privirile-i moi, insinuante, ciocănite prin pauze savante care le completau sau multiplicau înțelesurile, vorbele cele mai banale deveneau strălucitoare și interesante în gura lui și erau ascultate evlavios oriunde. Vorbind, își netezea în răstimpuri sfârcurile unei mustăți imaginare, cu arătătorul mâinii stângi, gest care-i ședea bine și-i dădea un aer ștregăresc... După ce se uită pe rând la toți, rămase cu ochii la d-na Cornoiu, fermecată de atâta atenție:

— Criza, da, există și chiar în starea endemică, precum spuneai, nu numai la noi, ci în lumea întreagă... Am impresia că războiul mondial a atins și a sfârticat însuși sistemul nervos al omenirii. Cine știe cât timp va trebui să treacă până să se vindece rana asta morală, dacă cumva se poate vindeca. Echilibrul cel vechi s'a pierdut, iar unul nou, care să ne dea iluzia stabilității, nu s'a găsit. De altfel, toate marile zguduirii au fost urmate de prăbușiri morale totdeauna mai dezastruoase decât vărsările de sânge sau distrugerile materiale. Azi situația e mai grea, fiindcă civilizația noastră are mai multe mijloace de a răspândi rapid neîncrederea și spaima pretutindeni și de a tine omenirea într'o neconținută surescitare. Încât îți vine să te întrebi dacă civilizația însăși n'o fi cumva o altă formă a crizei... Un astronom afirmă undeva că viața organică, despre care noi ne-am învățat a crede că e rostul și mândria naturii, pentru că culminează în noi înșine, omul, că viața această n'ar fi decât efectul unei crize epidermice a pământului. Ceea ce ar însemna că și bătrâna noastră planetă trece printr'o criză. Sau, dacă e vorba de explicații, s'ar putea ca soarele însuși, împreună cu întreaga-i familie de planete, comete, meteori și alte odrasle cerești, în cursa vertiginoasă ce o face în jurul axei galactice, să fi nimerit într'o regiune cosmică infectată de toate primejdiile... Adevărul însă este că n'am inventat noi nici măcar criza permanentă, dragă Victore! Omului nu i-a plăcut niciodată prezentul. I s'a părut mereu mai frumos trecutul, mai liniștit, mai normal, mai ales în perspectiva de poezie a depărtării în timp și spațiu. Bietul om nu-și dă seama că, prin preferința pentru trecut, adică pentru niște lucruri moarte, își exprimă presimțirea propriului său sfârșit în liniștea cea mare și definitivă. În toate vremurile, chiar în cele mai calme, oamenii au avut impresia că trăiesc în criză, că lumea s'a înrăit, că moravurile s'au stricat, că se apropie

sfârșitul pământului. Nici nu s'ar putea altfel. Viața e mișcare și zbucium și luptă, o criză a materiei. De fapt existența în sine presupune mișcarea. Doar moartea pune capăt crizei, moartea, adică nemișcarea, inexistența...

Ca totdeauna când vorbea, Rotaru se înflăcărase. Iși auzea cadențele vocii și se plăcea. Iși mângâia tot mai des mustața închipuită... Apoi deodată se întrerupse aproape speriat, simțind că pe brațul drept i s'a așezat o mână delicată. Intr'o frântură de clipă însă, fără a întoarce capul, recunoscuse pe nevastă-sa și, cu alt glas, mai dulce, continuă:

— Tu erai, iubito?... Ai picat la timp, că o cam luasem razna. Dela căderea guvernului pe care coana Milica o dorește cu foc, ne-am pomenit la probleme hamletiene.

Se plecă și-i sărută mâna care-i curmase elocvența... Pe cât era el de chipeș, pe atâta părea d-na Eva Rotaru de micuță, plăpândă și delicată, ca o martiră de demult. Totuși a născut nouă copii, dintre care șapte trăiau, mezinul abia de trei ani, iar cel mai mare însurat anul trecut, precum fata cea mare se logodea acum. Și și-a păstrat înfățișarea de fetișcană cu obraji rotunzi și cu o voioșie molipsitoare, în ciuda părului în care firele albe au început să precumpănească. Cocuța îi semăna perfect, numai bucele îi erau cenușii și ochii verzi. Intre mamă și fată, mulți o preferau pe cea dintâi, spre indignarea ei care, cu un fel de cochetărie de femeie frumoasă, se mândrea cu vârsta și se lăuda că e soacră și poate în curând bunică.

— Atunci te răpesc, că tot aveam nevoie de tine, scumpe bărbățele! zise d-na Rotaru drăgălaș, cu un zâmbet către toți.

— Ce păcat că ni-l iei, iubito! interveni d-na Cornoiu melancolic. Era așa de interesant!

— Lasă că în schimb, uite, vine domnul general! replică puțin malițios d-na Rotaru.

— O, bine că sosește dragul de el, — suspină generăleasa. Altfel ce mă făceam eu, o biată femeie, între atâți cuceritori.

Generalul Cornoiu, îndesat, cu pieptul plin de decorații, cu părul și mustățile sure tunse ca peria, se apropia marțial. Auzise numai ultimul cuvânt și, sigur că îl privește, era măgulit.

— Sper că nu vreți să plecați pentrucă am venit eu! strigă dânsul glumeț. O fi el gelos maestrul, domniță Eva, dar eu tot

am să-ți declar că ești cea mai dragălașă soacră din România-Mare !

— Astâmpără-te, Alecule ! interveni avocatul. Nu uita că și eu am luptat pe front și încă la artilerie !

— Degeaba, generale ! Sunt veterană ! râse d-na Rotaru. De două ori soacră !

— Parcă nu te-am dansat anul trecut la nunta băiatului ? se umflă Cornoiu. Sunt dansator vechi, domniță ! Am dansat și la nunta d-tale !

— Va să zică vezi ce veterană !... Ei, mulțumesc, pot pleca liniștită ! adăogă Eva depărtându-se cu Rotaru și lăsând în urma lor o dără de voieșie.

— Nostimă femeie ! murmură generalul clipind visător, după o mică tăcere, urmărind-o din ochii câțiva pași.

Soția îl măsură cu o mirare disprețuitoare, apoi zise cu altă admirație ostentativă :

— Dar și Rotaru, un bărbat și jumătate !

Pe toate fețele se iviră un moment mici zâmbete discrete.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

II

D-na Rotaru era agitată și puțin nervoasă. Logodna o sâcăia, oricât voia să se stăpânească. Se serba împotriva voinței ei și a lui Rotaru, chiar și a Drugenilor. Cu toții socotiseră că, de vreme ce după Crăciun urma să se celebreze căsătoria cu fastul cuvenit, o logodnă oficială nu mai avea rost. Încăpățânarea tânărului Drugeanu, secondată și de Cocuța, s'a impus, și bătrânii au trebuit să capituleze. Ca orice mamă grijulie, d-na Rotaru a încercat să atragă atenția fetei că asemenea manifestare nu promite nimic bun pentru viitoarea lor căsnicie. Coca însă a răspuns răsând : « Ce are a face, iubito ? In clipa când nu ne-om mai înțelege, voi da divorț și gata ! » Răspunsul a consternat-o, dar n'a insistat. Incepuse să se obișnuiască cu nedelicatețea copiilor, oricât o resimțea de dureros. O atribuia destrăbălării generale ce s'a abătut asupra tineretului după război, fiindcă atâta vreme cât au fost sub influența și supravegherea ei n'au avut nici un cusur ; schimbarea a intervenit numai când au luat contact cu lumea.

Eva crezuse că, precum îi semăna trupește, Coca are să-i semene în toate. Incetul cu încetul, a trebuit să-și dea seama că s'a înșelat, să constate ea însăși, din diverse mici lucruri și întâmplări, că fata e ușurată, deseori cinică, iubitoare numai de distracții și petreceri, și, pe deasupra, foarte voluntară. Căsătoria cu Teofil Drugeanu a pus-o singură la cale, încât părinții, vrând-nevrând, au trebuit să accepte. De sigur, Teofil nu era o partidă rea. Fiul cel mai mic al fostului primar general, drăguț și simpatic și muncitor, conta printre tinerii de viitor. Mai ales că, de cum și-a luat licența, a intrat în biroul și sub ocrotirea fostului ministru Belcineanu, care i-a fost profesor la Universitate, îl iubea foarte mult și-i promisese să-l ia șef de cabinet când va reveni la putere... D-na Rotaru ar fi avut alte planuri. Ea își închipuise că fata lor, frumoasă și bogată, putea să ia un tânăr diplomat, la brațul căruia să trăiască în străinătate și în lumea cea mai strălucită. Dar, din moment ce Coca a ales altfel, n'a schițat nici un gest de opunere. Ceea ce spăimânta pe părinții era numai constatarea că nici măcar pe cel ales de ea nu-l iubea sau îl iubea într'un fel cu totul straniu. Intr-o zi, când Rotaru i-a făcut o aluzie în privința asta, fata a replicat fără pic de sfială: « Noi cei de azi nu ne mai iubim, tuțule scump, ca pe vremea voastră, de ați rămas amorezați până la bătrânețe, ba încă și geloși, ca măicuța, care e atât de comică cu eterna ei gelozie ! Noi suntem lucizi și expeditivi. Mi-e simpatic Teofil și-l iau fără să simt porniri criminale de dragul lui. Important e că ne luăm din sentiment, nu din calcul, cum fac alții, cei mai mulți ! » Din norocire, Teofil părea mai serios, cu toate că și el se ferea de orice efuziune amoroasă, ca și când i-ar fi fost teamă de ridicol...

Mai nesuferită pentru soții Rotaru a devenit căsătoria aceasta din clipa când Teofil, împreună cu Coca, firește, a impus ca nași pe soții Belcineanu. Făcând parte din partide politice care se dușmăneau ireconciliabil, Rotaru n'a avut niciodată relații amicale cu Belcineanu. Se întâlneau în Parlament, pe la Palatul de Justiție, schimbau câte o vorbă banală, uneori discutau chiar mai mult despre vre-un lucru fără importanță, dar nu se apropiau sufletește. De când apoi Belcineanu a devenit ministru, răceala s'a transformat într'o invidie ascunsă din partea lui Rotaru, care se credea, cum de altfel îl credea toată lumea, superior atât ca inteligență și talent, cât și ca situație socială. Barem Eva se simțea personal jicnită,

pe de o parte pentru că «și ăsta» i-a luat-o înainte lui Costică al ei, pe care de ani de zile îl visează ministru, pe de altă parte pentru că, făcând cunoștință la o serată cu d-na Belcineanu, aceasta n'a fost sau i s'a părut ei că nu este destul de deferentă...

— Ce facem, dragul meu, ce facem cu logodna asta? șopti îngrijorată d-na Rotaru, după ce se depărtară puțin de grupul d-nei Cornoiu. A fost anunțată pentru ora cinci, acum a e șase, s'a adunat toată lumea de mult, numai nașii lipsesc și preotul. Am impresia că Belcinenii înadins întârzie ca să...

Bărbatul se sili s'o liniștească. Invitații se simt bine. Atmosfera e plăcută. Românul se ferește să fie exact, socotind întârzierea ca un semn de noblețe; de aceea o primește cu resemnare și dela alții. Trecând pe lângă ei Teofil, d-na Rotaru îl opri și pe el pentru explicații. Logodnicul, vioi, svelt, cu figura luminată de ochii negri pătimași, recunoscă simplu că el a anunțat înadins pe Belcineanu să vie pe la șase, ca să aibă timp lumea să sosească.

— Atunci înseamnă că vor veni la șapte! Perfect! zise Rotaru zâmbind indulgent. Cât despre preot, fii fără grije, iubito! Mă ocup eu imediat!

Se întoarse și dădu cu ochii de Danciu, care veșnic se ținea prin apropierea maestrului, să-i fie la îndemână pentru orice eventualitate.

— Bine, Danciule băiete, se poate să-mi faci tu una ca asta? îi spuse încet, luându-l mai deoparte. N'am vorbit noi să chemi pe părintele Nae pentru ora cinci?

— Mie nu mi-ați spus, maestre, păcatele mele! se holbă desperat secretarul. Dacă mi-ați fi ordonat, eu...

— Atunci să știi c'am uitat! făcu Rotaru blajin. În orice caz însă acum din pământ din iarbă verde să-mi aduci un preot. Ai înțeles? Dacă nu găsești pe al nostru, poate să fie și altul, dar fără popă să nu vii!... Aide, mână, Danciule, că e primejdie!

Danciu dispăru zâmbind fericit că are prilejul să se distingă.

Între timp d-na Rotaru fuse înconjurată de întreaga familie Iancu Grigorescu, adică bătrânii și tinerii. D-na Grigorescu — coana Aglăița îi zicea toată lumea — un jandarm de femeie, trecută de cincizeci de ani, fardată și pudrată ca o mască, părul vopsit roșu aprins, plină de bijuterii ca o vitrină de prost gust, îi domina pe toți cu ținuta ei înțepată. Alături, mai scund și slăbuț, puțin adus

din spinare, îmbătrânit înainte de vreme, deși aveau aceeași vârstă, Grigorescu părea o cantitate neglijabilă. O chelie respectabilă în ceafă și privirea parcă mereu speriată îi dădeau o înfățișare caraghioasă. S'a însurat din mare dragoste, luând pe Aglăița săracă lipită. Ca să nu-și închipue biata femeie că face vre-o aluzie la sărăcia ei de acasă, el care avea mari terenuri petrolifere ce-i produceau multe mii de lei pe zi, apoi și pentru că o iubea foarte mult, nu i-a ieșit niciodată din vorbă și a ajuns curând să fie complet terorizat, întâi numai de Aglăița, pe urmă și de Florentina, unica lor odraslă, măritată anul trecut cu Radu, băiatul cel mai mare al lui Rotaru.

— Ei, nene Iancule, sper că ești ca acasă! îl agrăi avocatul jovial.

— Mai bine! răspunse bătrânul cu un surâs care imediat se transformă în grimasă, trăgând cu coada ochiului spre nevastă-sa care-l ținea de braț, cum făcea totdeauna în lume, ca o dovadă a iubirii și armoniei dintre ei.

D-na Grigorescu se întunecă brusc, își retrase mâna de sub brațul lui și oftă ca o martiră:

— Uite, ăsta ești dumneata! Nu scapi o ocazie fără să-mi faci complimente d'astea, parcă acasă ai trăi în lanțuri... Și doar martori îmi sunt copiii că femeie ca mine...

Deluviul de tânguiri ar fi continuat fără a ține seama de scuzele umile ale imprudentului soț și nici de intervenția împăciuitoare a lui Rotaru, dacă în cele din urmă Florentina nu i-ar fi impus scurt, să înceteze. După cum Aglaia își teroriza bărbatul, așa îi teroriza Florentina pe amândoi. Radu, înalt, blând, adoptând obiceiul familiei, își ținea nevasta de braț, drăgăstos parcă luna de miere ar fi fost fără sfârșit pentru ei. Vrând să șteargă cu totul urmele micii supărări, întrebă pe tatăl său dacă e adevărat că vine și Utalea, fiindcă adineaori Coca așa se lăuda în fața fetelor... Rotaru nu mai apucă să răspundă. În ușa cea mare apăruse doamna și domnul Utalea.

III

Numele flutură câteva clipe, ca un ecou miraculos, pe toate buzele, din om în om. Astă-primăvară, în cercurile bucureștene iubitoare de cancanuri, a făcut senzație căsătoria marelui industriaș

ardelean Octavian Utalea, unul din cei mai bogați oameni din țară și cunoscut antisemit, cu d-șoara Clarisa Babila, fiica foarte frumoasă a bancherului bucureștean Leopold Goldstein. Lumea feminină în special era foarte scandalizată că un bărbat atât de « bine » n'a găsit în vechiul regat decât o ovreică, deși orice româncă l-ar fi luat bucuroasă. D-na Cornoiu fusese cea mai ferventă protestatară. Ea cunoștea toată povestea din fir în păr: cum Utalea, care trebuie să aibă cincizeci de ani, a cunoscut la un bal pe d-șoara Goldstein și a fost fulgerat nu atât de amor adevărat, cât de dorința de-a o avea cu orice preț; cum, vrând să aranjeze o chestie ori-cum de dragoste ca o afacere bănească oarecare, s'a adresat direct bancherului propunându-i câteva milioane pentru o singură noapte și cum ovreiul i-a răspuns ironic că deocamdată fata lui are o zestre de zece milioane, așa că n'o poate ispitii asemenea ofertă; cum Utalea, ros de patimă, în cele din urmă a cerut-o în căsătorie cu condiția însă ca domnișoara să se boteze, ceea ce s'a primit, firește, imediat; cum pe urmă au plecat într'o călătorie de nuntă, începută în Grecia și terminată, peste trei luni, în Florida...

Utalea se oprișe o secundă, calm, aruncând în salonul vast și plin de lume o privire circulară, parcă ar fi vrut să se orienteze înainte de a lua vre-un contact. Era bine făcut, cu niște ochi culoarea oțelului, cu luminile reci și pătrunzătoare, cu mici licăriri catifelate. Obrajii puțin palizi aveau o frăgezime aproape tinerească în contrast cu părul castaniu rar, foarte amestecat cu fire albe. Gura cărnoasă cu dinții puternici, lungi, albi, lucitori se armoniza sever cu bărbia lată, colțuroasă. Fruntea înaltă, largă, era brăzdată de trei cute adânci orizontale, pe când dela rădăcina nasului se ridicau alte trei scurte, verticale... Imbrăcat simplu, îngrijit, făcea impresia de meticuloasă curățenie trupească. Cu înfățișarea-i virilă, energetică și hotărâtă contrastau straniu mâinile-i mici, albe, fine, cu degetele lungi, subțiri, delicate, mâini aproape feminine. Averea mare dobândită într'un timp relativ scurt, numai prin propria-i vrednicie, îi dădea o siguranță și o încredere în sine depline. Ca o fată drăgălașă și răsfățată care știe că-i șade bine orice face, tot astfel se simțea, de sigur, Utalea în lume, convins că până și greșelile lui trebuie să fie primite ca manifestări ale originalității care-l caracterizează.

În vreme ce tânăra și frumoasa-i soție, puțin emoționată, dar și măgulită pentru că simțea toate privirile încrucișate asupra ei, se îndrepta spre d-na Rotaru care o întâmpină cu sărutările și micile întrebări ocazionale, Utalea se apropie liniștit de amfitrion cu mâna întinsă:

— Suntem numai de trei zile în București, nici n'am început încă să ne instalăm, dar nevastă-mea n'a admis pentru nimica în lume să lipsească dela logodna Uței. De aceea ți-am telefonat ieri și ne-am invitat. În orice caz, într'un ceas bun și cu noroc!

— Mulțumesc, mulțumesc! zise Rotaru scuturându-i amândouă mâinile. Cum văd însă, mai mult trebuie să-i mulțumesc d-nei. Degeaba, noua generație și în prietenie e mai solidă ca noi!... Ia stai puțin să te văd! adăogă apoi către d-na Utalea, pe când bărbatul prezinta felicitările de rigoare d-nei Rotaru. Frumoasă ai fost, dar parcă te-ai făcut și mai bine! Căsătoria îți priește!

— Și călătoria, maestre! râse cochet tânăra doamnă.

În același moment sosi val-vârtej Coca și o îmbrățișă furtunos, murmurând cu un glas muiat de emoție:

— Vai, ce surpriză și ce mare bucurie mi-ai făcut, Babila dragă!

Fuseseră colege de clasă în ultimul an de liceu și au devenit prietene nedespărțite. S'au înscris împreună la Universitate, mai mult ca să aibă pretexte de-a ieși, ceea ce nu le-a împiedecat să-și dea regulat examenele și să ia licența, firește în litere, tocmai în vremea când Babila era în preajma logodnei cu Utalea. Fiindcă, spre deosebire de versiunile răspândite, Utalea a cunoscut-o pe Babila în casa Rotaru și prin Rotaru a făcut primele demersuri pentru cererea în căsătorie.

— Nici nu-ți închipui câte am să-ți povestesc! continuă Coca mai potolită. Dar mai târziu, altădată... acum e rândul tău!

Pe când d-na Rotaru întrerupse efuziunile lor pentru a începe prezentările, Utalea șopti cu o ușoară imputare:

— Înțelesesem că e vorba de o logodnă intimă, în familie, altfel, spun drept, cu toată părerea de rău...

— Dar suntem în familie, dragă prietene! protestă candid Rotaru. Adevărat însă că familia e cam numeroasă. Ce vrei? Garda veche și-a făcut datoria către țară!... Eu știu câți am — șapte; ei bine, nici părinții logodnicului nu s'au lăsat mult mai prejos...

Bătrânul Anton Drugeanu, o figură blândă, rotundă, inofensivă, după ce se miră puțin că nu s'au cunoscut cu Uteala când a fost primar, cu câțiva ani în urmă, începu să-și laude cei șase copii, toți mari, așezați pe la casele lor, afară de Teofil care acum e pe cale, fiind cel mai mic dintre băieți — are numai douăzeci și șapte de ani — și de fata cea mai mică, Gafina, care are douăzeci și unu și care e prietenă cu fata a doua a lui Rotaru, cu Angelica.

Pe cât era Drugeanu de bonom și vorbăreț, pe atât de rezumată era soția lui, Paulina, o femeie trecută, uscată și mai ales foarte mândră de superioritatea ei genealogică, fiind descendenta unei familii cu hrisoave dela Petru Rareș. Iși socotea viața ratată și se simțea nefericită în general, întâi pentrucă, rămasă săracă, a trebuit să facă o mezalianță, luând pe Drugeanu, și pe urmă că nici propriile sale odrasle n'aveau sentimentul nobleței de naștere și s'au căsătorit fără a ține seama de neamurile cu care se amestecă. Azi în special a suferit mult din pricina familiei Iancu Grigorescu, pe care, deși îi știa foarte bogați, îi disprețuia profund ca pe niște oameni de origine cu totul obscură. La dejunul oferit de Rotaru pentru a încheia relațiile între familiile ce se înrudeau prin logodna ce urma să se facă, d-na Drugeanu a stat tot timpul înțepată, abia a scos câteva vorbe și s'a uitat la Grigoreștii, inclusiv Radu, parcă ar fi fost transparenti. Grigoreștii, evident, au observat și s'au ofensat, oricât Drugeanu, ca să compenseze răceala soției sale, le-a arătat o atenție exagerată, glumind și tăifăsuind cu Grigorescu atât că d-na Drugeanu mai rău s'a îmbufnat. Indată după masă, coana Aglăița s'a retras cu Iancu într'un colț și l-a bodogănit că se lasă călcat în picioare de toții calicii pământului, în loc să dea o replică de să priceapă și ciocoaica asta și să nu mai îndrăznească să ofenseze niște oameni cumsecade... Atmosfera s'a mai luminat când au început să sosească invitații. Cu jovialitatea ei cam zgomotoasă, d-na Cornoiu a stârnit repede râsete și veselie, numai d-na Drugeanu s'a mîhorit mai rău, socotind prea vulgare glumele și întreaga ținută a generălesei. Singură cu d-na Rotaru se împăca adevărat, care o copleșea cu amabilitatea; o respecta pentrucă a născut și crescut atâția copii, ca și dânsa, dar și pentrucă, fără a avea sânge albastru, prin bărbatul ei făcea parte din aristocrația inteligenței...

Când Rotaru i-a prezentat pe Uteala, d-na Drugeanu a răspuns cu un « îmi pare bine » atât de amar, parcă ar fi avut chinină în

gură, vrând să arate că n'o impresionează ariviștii, chiar când au reușit să îngrămădească multe milioane... În schimb d-na Cornoiu, concentrându-și toate grațiile, îi aminti cochet că s'au mai întâlnit la o legăție străină oarecare, obligând și pe Utelea să mintă că-și aduce aminte și să primească un buchet de complimente pentru fermecătoarea și adorabila d-na Utelea. Generalul Cornoiu n'a mai așteptat prezentarea; i-a întins mâna și Utelea i-a strâns-o, recunoscându-l îndată, fără a-și mai aminti numele generalului care acum câțiva ani i-a făcut un mic serviciu la Ministerul de Război. Pe-atunci Cornoiu era colonel, iar Utelea deputat...

IV

În timp ce grupurile se strângeau din nou după afinități și convorbirile dibuiau să se înfiripeze, pe ușa mare intra, parcă ar fi fost împins din urmă și totuși țănoș, un domn tânăr, înăltuț, îmbrăcat într'un sacou sur închis, cu fața negricioasă dungată de niște sprâncene stufoase ce se îmbinau deasupra unor ochi scânteițori, cu părul negru pieptănat lins pe spate încât îi descoperea fruntea largă, frământată înainte de vreme. Se opri, luându-și seama parcă, după trei pași, uitându-se neliniștit în dreapta și stânga, ca omul care trece din întunecare la lumină și are nevoie de un mic răgaz până să se adapteze.

D-na Rotaru tocmai începuse un schimb de păreri cu d-na Drugeanu despre impertinența servitorilor de azi, cu ochii însă mereu spre intrare, îngrijorată acumă mai ales din pricina preotului care nu sosea, gândindu-se că Costică, preocupat cum e, nici nu l-o fi vestit, încât s'ar putea întâmpla să nu-l mai găsească deloc și să iasă o harababură din toată logodna. Astfel ea văzu îndată pe noul venit și se îndreptă spre dânsul amical:

— Va să zică te-ai răzgândit, domnule Pahonțu!... Imi pare foarte, foarte bine, dar trebuia să aduci și pe doamna...

— Știți că am obiceiul să fiu sincer totdeauna, doamnă, — zise Pahonțu cu un glas aspru, hârâit, care părea de împrumut, așa de puțin se potrivea cu întreaga-i înfățișare. N'am venit pentru logodnă. V'am felicitat de ieri, pe logodnici i-am îmbrățișat, dar ceremoniile nu mă ispitesc și nici, mai ales, mondenismul... Am

alte idealuri, știți bine... Imi făcusem iluzia că poate totuși voi găsi un moment să fac maestrului o comunicare de foarte mare importanță !

— Dacă e politică, mai bine lasă pe mâine, domnule Pahonțu... Te rog ! făcu d-na Rotaru drăguț.

Pahonțu avu un început de surâs ironic :

— In clipa când am trecut pragul salonului mi-am dat seama brusc, că nu trebuia să încerc. Era prea târziu. Acum cel puțin am să iau o oră de întâlnire, fiindcă tot sunt aici... Cine e domnul cu care vorbește maestrul ? adăogă apoi brusc, cu alt ton.

— Nu-l cunoști ? se miră gazda. Se poate?... Utalea !

— A, cel cu milioanele și cu jidanca... Nu pot să sufăr pe oamenii ăștia, cu atâția bani ! mormăi dânsul mohorât, aproape încruntat.

D-na Rotaru zâmbi indulgent. Toma Popescu-Pahonțu era un familiar a cărui originalitate nu numai se tolera, dar se admira și se încuraja de toți ai casei, începând chiar cu Rotaru. Figura printre secretarii onorifici, fără a fi pledat în anii din urmă și fără a mai fi dat măcar pe la Palatul de Justiție, având totuși în birou o situație superioară tuturor, ca un fel de secretar politic, cu toate că nu făcea parte din partidul patronului și din nici un partid de o bucată bună de vreme. Publica uneori mici studii, mai ales polemice și totdeauna violente în expresii, despre felurite chestiuni la ordinea zilei, prin anume reviste, iar prin ziare, unde i se permitea, critica, zeflemisea, distrugea în articolașe vii și pasionate, tot ce se făcea, reclamând stăruitor oameni noi la vremuri noi și țară nouă. Activitatea aceasta i-a dobândit prestigiu și mari simpatii cu deosebire în rândurile tineretului intelectual care, dinamic prin fire și veșnic dornic de ceva nou, se înnăbușea în mlaștina vieții cotidiene fără avânturi, ucigătoare de energii, nivelatoare prin materialismul stomacului, cum sublinia Pahonțu neconținut în orice ocazie, nu numai în scris. Avea treizeci și trei de ani.

Rotaru, într'un grup cu Utalea, Corneanu și consilierul Florescu, întorcându-se întâmplător, zări pe Pahonțu de vorbă cu nevastă-sa și pe față îi apărură o undă de bucurie. Peste două momente îi strânse mâna cordial :

— Bravo, Tomiță !... Eram sigur că n'are să te rabde inima să nu vii !... Domnule Utalea ! făcu pe urmă cu căldură. Iacă, să-ți prezint pe prietenul Popescu-Pahonțu, mare revoltat, dar mai mare gazetar, din nenorocire fără gazetă !

Utalea, ca toți oamenii de afaceri, cultiva din instinct presa. Se uită la Pahonțu lung, examinându-l cu interes și, după o mică tăcere, în vreme ce ceilalți zâmbeau amical, zise tachinând parcă:

— Numele mi-e cunoscut... Am citit, îmi amintesc, ceva interesant semnat Pahonțu. N'aș putea preciza nici unde, nici când, nici măcar ce, dar numele m'a frapat. Mi s'a părut un nume ciudat, aș zice predestinat.

Sfârși cu o umbră de zâmbet rece. Pahonțu, în primul moment, când se văzu atât de cântărit din ochi, era gata să se zbârlească; cuvintele însă îl măguliră. Râvnea pățimaș să fie cunoscut, mai cu seamă în lumea bună, întocmai ca un poet revoluționar. Utalea deveni deodată alt om în ochii lui, în orice caz inteligent. Răbufni cu o amărăciune neascunsă:

— Mulțumesc și pentru atâta, onorate domn... Sunt un om care cred că am ceva de spus, care cred că pot să judec cu capul meu... Cu toate astea, eu n'am loc în presa română. În presă se caută slugi, nu oameni!

Pe fața lui Utalea reapăru pâlpăirea de surâs, mai ironică:

— Așa e totdeauna și pretutindeni. Măine sau poimăine, când vei avea un ziar propriu, vei căuta și d-ta tot slugi care să scrie cum vei gândi și judeca d-ta. Cineva trebuie să comande, dragul meu domn, nu doar la armată, ci în orice întreprindere, altfel mergem la anarhie și la faliment!

Pahonțu porni să se explice și discuția se animă. Rotaru vru să-i ia apărarea, când alături se auzi glasul discret al lui Danciu: a sosit preotul... Iși făcuse planul să vorbească el mai întâi cu părintele, să-l puie în curent. Era prea târziu. Bătrânul tocmai se plângea găfâind, d-nei Rotaru, că nu l-a prevenit nimeni până adineaori, că altfel datoria lui... Rotarul îl întrerupse, ocolind însă privirea mai mult ironică decât de imputare ce-l căuta:

— Bine, părinte, lasă, nu-i nimic!... Numai să nu lungești slujba prea-prea că lumea e nerăbdătoare... Dar ce să te dăscălesc eu? Să faci, părinte, cum are să-ți poruncească domnița mea. Înțelegi? În chestiile astea dumneai e stăpână!... Adică numai în astea? — continuă luându-și seama, cu o privire penitentă spre Eva. În toate e stăpână, părinte!

— Apoi c'așa e bine, — confirmă preotul cu înțelepciune.

V

Belcinenii veniră întovărășiți de d-na Iuliana Teleman, mare doamnă de onoare și nedespărțită prietenă a d-nei Belcineanu, deși mai în vârstă cu vreo cincisprezece ani.

Fiind așteptați, intrarea lor făcu o liniște generală firească de câteva clipe. Belcineanu o privi ca un gest de deferență specială și se simți foarte măgulit. Era vanitos și plin de încredere în propriile-i calități, socotindu-se superior tuturor oamenilor politici actuali. A intrat în politică imediat după război. S'a înrolat într'un partid nou, la modă atunci, unde tinerelul asistent universitar găsea mai ușor accesul la posturile de comandă. Printr'un sectarism violent și gălăgios a devenit repede cunoscut, urât și temut. Extrem de muncitor, posedea un vast arsenal de cunoștințe în toate domeniile politice, de care știa să se servească cu mult efect, dobândind un prestigiu recunoscut și de adversari, măcar în particular. Azi, la patruzeci și cinci de ani, era profesor la Facultatea de Drept și de două ori fost ministru. Părea mai tânăr cu părul-i negru fără un fir alb, cu mustața retează englezește, cu privirea fixă, iscoditoare, înăsprită de niște ochelari cu ramele groase. O aroganță calculată să-i sporească demnitatea îi dădea o înfățișare antipatică, oricât se străduia dânsul, mai ales în cerc restrâns, să se facă iubit printr'o afabilitate exuberantă. De origine modestă — tatăl său fusese un sărman funcționaraș la căile ferate — îi plăcea să pozeze în senior; de aceea s'a însurat târziu, chiar în ajun de-a deveni ministru, cu Tatiana Tomșa, mult mai tânără, dintr'o familie mare și cu zestre mare...

Poate emoția așteptării sau poate numai întâmplarea a făcut ca prezentările să ia aspectul unei ceremonii pompoase, care mai târziu a părut comică și a indignat puțin pe amfitrioni. După ce doamnele s'au îmbrățișat cordial cu d-na Rotaru, iar Rotaru cu Belcineanu, toată lumea s'a strâns cerc în jurul lor, în mijlocul salonului, și Rotaru, ca un nomenclator impozant, a început să pronunțe numele celor ce se apropiiau, în vreme ce d-na Rotaru, deși își dădea seama de situație, zâmbea neconținut, fals și amabil, parcă ar fi purtat o mască...

Pe cât era de amabil cu toți Belcineanu, strângând toate mâinile și risipind cuvintele calde către bărbați și complimentele către

doamne, pe atâta soția lui, sprijinită pe brațul d-nei Teleman se arăta de rezervată, drămuindu-și chiar privirile cu o parcimonie farmaceutică. Numai când apărea vre-o cunoștință, se înviora pentru câteva clipe. Astfel se născură mici nemulțumiri care turburară buna dispoziție. D-na Drugeanu, cu toate că s'au întreținut cu ea mai mult, rămase posacă, pentrucă nu au îmbrățișat-o ca pe d-na Rotaru. Barem coana Aglăița se făcu Dunăre când d-na Belcineanu nu catadicsi să-i întindă mâna și declară în șoaptă bărbatului ei că vrea să plece imediat nemai putând suporta atâtea ofense. Mai prudentă, d-na Cornoiu se repezi, cu un afectuos « vai, dragă Tatiana », la d-na Belcineanu și o îmbrățișe, spuse două vorbe d-nei Teleman și apoi rămase lângă ele într-o conversație animată de ea însăși cu nesfârșite întrebări și răspunsuri.

Belcineanu tocmai aruncase câteva drăgălășii d-nei Utalea (căreia și d-na Belcineanu i-a dat mâna cu o curiozitate totuși reținută) și se pregătea pentru un mic aparteu cu Utalea, când Rotaru rosti numele lui Pahonțu, adăogând emfatic și glumeț:

— Presa, domnule Belcineanu !

Nașul abia își stăpâni un gest de neplăcere. Cât a fost ministru și pe urmă chiar în opoziție, multe ziare l-au hărțuit cu o persistență exasperantă, încât ajunsese să aibă o repulsiune instinctivă față de gazetari, căutând în același timp să se arate nepăsător... Se uită la Pahonțu. Nu-l cunoștea, dar vrând să fie astăzi amabil până la capăt, îi zise:

— După înfățișare am impresia că te cunosc... Trebuie să te fi întâlnit pe la Cameră... Nu știu dacă ești dintre cei ce m'au atacat sau...

Pahonțu, înciudat că nu l-a ținut minte, deși i-a fost prezentat în două rânduri, întrerupse cu ironie:

— Nu, Excelență ! Eu doar v'am criticat nițeluș la legea minelor !

Belcineanu avea mare slăbiciune să i se zică « domnule ministru » sau « excelență », în special în opoziție. Pahonțu era primul aici care i-a făcut plăcerea aceasta. Reluă râzând:

— A, am înțeles nuanța : criticat, nu atacat... Dragă Tatiana ! continuă subit către nevastă-sa care nu mai putea scăpa de d-na Cornoiu. Trebuie să cunoști și tu pe domnul...

— Pahonțu ! completă Toma, simțind din ezitare că nu i-a reținut numele.

— Da... E ziarist și a criticat legea minelor !

Tatiana întoarse fața spre Pahonțu. Ochii ei verzi, ficși, immobili îl măsurară cu o căutătură stranie. Dădu din cap aproape imperceptibil. Tânărul se înclină ceremonios așteptând să-i întindă mâna. Când se îndreptă, întâlni direct privirea în care citi o indiferență atât de rece de parcă nici nu l-ar fi văzut. Incrucișarea privirilor n'a durat decât o frântură de secundă, căci d-na Belcineanu reîntoarse capul către d-na Teleman să asculte ce-i spunea... Pahonțu însă rămase cu ochii ținți spre ea, fascinat și revoltat și rușinat. În urechi îi răsună, ca și când nu s'ar fi întrerupt de loc, glasul lui Belcineanu, bariton energic :

— Poate să ne împăcăm la legea administrativă, dacă voi fi eu la interne, cum e posibil, când vom veni la putere... Nevastă-mea a fost foarte afectată de campaniile murdare și nedrepte ale unor ziare. Eu m'am oțelit. Nu mă orientez după presa totdeauna interesată într'un fel sau altul, ci după conștiința mea curată și onestă. Asta e important ! Câtă vreme conștiința mea e împăcată, îmi urmez calea fără șovăire, cum îmi comandă datoria...

În centrul atenției ajunseseră în sfârșit, în mod firesc, logodnicii. D-na Rotaru, secondată de d-na Cornoiu, terminase pregătirile și preotul începu mica slujbă în mijlocul indiferenței generale. Toată lumea vorbea, glumea, râdea. Singur Teofil asculta cuvintele preotului cu o smerenie care-i îmbujora fața. Era singurul adevărat credincios din toată lumea ce se îmbulzea gălăgioasă în jurul lor...

— Bine că ți-ai mai adus aminte și de noi ! zise roșind Mircea Tolontan către Pahonțu care, în timpul slujbei, trecu spre colțul unde se retrăseseră cei câțiva tineri poștiți ca să fie și dansatori pentru cazul când fetele ar avea capriciul să danseze. Credeam că te-au acaparat de tot mărimile...

— Dacă ați ști cât mi-e de silă ! făcu Pahonțu cu un aer într'a-devăr abătut și ridicând ambele brațe ca o protestare.

Mircea Tolontan avea un cult pentru Pahonțu. Fra de o modestie feciorelnică și chiar în înfățișare avea ceva delicat feminin. Frumusețea, roșea până'n vârful urechilor la cea mai ușoară emoție, și emoții îi dădea cel mai mic lucru. Tatăl său căzuse în Ardeal,

la începutul războiului. A fost crescut de maică-sa, într'o adorație fără seamăn, ca o fetiță. Sânguitor și deștept, știa mai multă carte decât toți secretarii lui Rotaru... Întrebă șovăitor:

— Cunoști pe băieți?

— Pe Spulbereanu de mult! zise Pahonțu scuturându-i mâna prietenește.

— Eu sunt Caliga! se prezintă celalt simplu. Admiratorul d-tale!

Amândoi erau buni prieteni cu Teofil și invitații lui. Se aflau întâia oară în casa Rotaru, fiind însă obișnuiți în familia Drugeanu; Caliga chiar făcea puțină curte d-șoarei Gafina, cu aprobarea mută a d-nei Drugeanu care, după numele străin, îl bănuia a fi de neam și, în orice caz, un tânăr eminent, dacă la treizeci de ani a ajuns inginer la « Mica ». De altfel el însuși se aprecia foarte, se ținea mândru și, ca să pară mai distins, căci altfel nu prea îi ședea bine, purta o mustață fină cu vârfurile mici cârligate în sus... Spulbereanu, scund, îndesat, cu o figură rotundă, zâmbitoare, a fost coleg de clasă în liceu cu Teofil. Părinții lor, ca vechi legături de prietenie, activau în același partid politic. Medic proaspăt, lucra împreună cu tatăl său care avea o clientelă veche și numeroasă, singura moștenire ce-i putea lăsa.

— Sper să ne mai întâlnim și în condiții mai prielnice, — murmură Pahonțu cu o licărire scurtă de bucurie, strângând mâna lui Caliga.

În aceeași clipă cineva din grupul ceremoniei, printr'un sâsăit prelung, reclamă energic tăcere. Zumzetul salonului, surprins parcă, se curmă brusc, încât un răstimp se auzi limpede glasul preotului mormăind mașinal cuvintele sfinte cărora astfel nimeni nu le putea pătrunde taina. Apoi repede zgomotul de conversații cu chicote și glume își relua stăpânirea.

Pahonțu, amărît, tăcea. Simțea mereu strângerea de inimă stranie care-i prevestea sau îi intensifica nemulțumirile sufletești. Pentru a-și masca nesiguranța în gesturi și mișcări, a făcut cum obișnuia totdeauna de față cu mai multă lume: a căutat să se pună în valoare prin fraze umflate, debitate cu glas de revoltă înăbușită... Iși dădea seama, chiar când le rostea, cât sunt de insipide și totuși continua, suferind în sine de neputința de a se stăpâni, azi mai mult ca alte dăți, poate tocmai fiindcă venise cu mai mare încre-

dere. Și acum toate i se păreau puse la cale să-l micșoreze, până și recomandările lui Rotaru de a cărui dragoste n'avea nici un motiv să se îndoiască. Verificarea aceasta, ca și altele alte ori, îl obliga să priceapă că zadarnice au fost toate strădaniile lui de a ieși din anonimat, că deci cu drept cuvânt Utalea s'a prefăcut gentil că l-a citit, Belcineanu nu l-a recunoscut, iar d-na Tatiana nu l-a învrednicit măcar de disprețul ei. . . Se gândea neîncetat că trebuie să plece, că el nu e făcut pentru viața de salon falsă, ipocrită, unde nimeni nu spune ce crede și nu crede ce spun alții, și totuși nu putea pleca pentru că viața aceasta îl hipnotiza și o râvnea cu patimă...

— Ei, acum ce mai stau? se întrebă când, după terminarea slujbei, toată lumea se îmbulzea la felicitări.

O dată cu întrebarea însă, îl frământa gândul că trebuie să fie și el civilizat, să spuie câte un cuvânt logodnicilor, părinților, nașilor. Rămase locului fiindcă ceilalți tineri tocmai își ziceau să aștepte până se vor potoli puțin felicitatorii prea zeloși.

Mai alături d-na Cornoiu, care fusese cea dintâi cu urările, dădea asalturi d-nei Teleman s'o convingă despre marile calități militare ale lui Alecu. Doamna de onoare, foarte distinsă și gravă, cu câteva fâșii ostentative de păr alb în frizură, se apăra încercând să schimbe vorba și reușind în cele din urmă să povestească grațios o scenă idilică din copilăria principelui moștenitor, la care a asistat și ea și pe care a povestit-o de mii de ori pretutindeni, ridicând des ochii spre cer, cucernică și transfigurată, cum făcea de câte ori pomenea despre familia regală. D-na Cornoiu, asculta cu respectul obligat, dar își arunca mereu privirea împrejur, să vadă dacă se observă intimitatea ei cu palatul regal. Întâlnind ochii lui Pahonțu, exclamă deodată:

— Vino, domnule Pahonțu, să te prezint... D-ta, ca gazetar, ai să...

— Am avut plăcerea să cunosc pe domnul, — o întrerupse d-na Teleman sever, întrerupând și povestirea și îndreptându-se spre grupul Belcinenilor, urmărită însă de aproape de d-na Cornoiu, care voia să afle cu orice preț sfârșitul scenei princiare.

Pahonțu nu mai știa dacă să se supere sau să râdă ca ceilalți, care făceau haz de amândouă doamnele. O tavă cu tradiționala șampanie și pișcoturi sosi atunci în colțul lor, împreună cu logodnicii doritori să ciocnească cu cei de seama lor, după ce bătrânii i-au coplesit de urări și sfaturi și glume cu atât mai erotice cu cât vârsta glumețului era mai înaintată.

— Eu n'am să vă mai felicit, — izbucni Pahonțu ca și când i-ar fi sosit mântuirea. V'am dorit ieri ce-am vrut, când credeam că nu voi lua parte, și bine era să fi fost așa... Dar fiindcă sunt aici, aide să te mai îmbrățișez, Teofile! Tu ești un om și mi-ești drag ca un frate!

Se sărutară pe amândoi obraji și logodnicul murmură confuz:

— Sunt mișcat, dragă Toma, tocmai pentru că îmi spui tu cuvintele astea... Să fii sigur că n'am să le uit niciodată!

Pahonțu apucă mâna stângă a logodnicei, care ciocnea vesel cu băieții, fără să se mai ocupe de Teofil, zicându-i familiar:

— Stai, frumoaso cu ochii verzi, să-ți mai sărut o dată mânuța, pentru că ți-ai ales pe cel mai bun băiat!

— Poate că și eu sunt cea mai bună fată! — râse Coca uitându-se provocător la dânsul.

— Ești, Uțule scump! răspunse însuși bătrânul Rotaru care, apropiindu-se, auzise replica fetei. Și cea mai dragălașă, și cea mai iubită...

Coca nu se întoarse spre tatăl său, dar completă ironic:

— Dacă aș avea mai mult sentiment și mai puțin cinism... Nu-i așa, tuțule drag?

Rotaru, atins de ironia fetei, mai cu seamă de față cu lumea străină și încă cu niște tinerei care-i datorau respect necondiționat, se întunecă o clipă, pe urmă își reveni imediat și răspunse zâmbitor, dar mai puțin expansiv:

— În orice caz, n'ar fi așa de rău!

Logodnica își dădu seama de necuviința făcută și, ca s'o repare, se agăță de gâtul lui, gângurind răsfatată:

— Tu ești cel mai dulce părinte din lume, tuțule scump, dar ai rămas cu idei dela patruzeci și opt, mai ales în ce privește dragostea... Adevărat?... Recunoști?

— Dacă voi ați depoetizat-o și o începeți unde se sfârșește! zise Rotaru mai împăcat.

Totuși rămase în aer o umbră pe care toți o simțeau. Pahonțu, mai apropiat, se crezu îndreptățit să intervină cu obișnuita-i emfază:

— Poate că maestrul are dreptate, cel puțin până la un punct... Noi suntem mai grăbiți și sinceri până la brutalitate, fiindcă brutal a fost și timpul care ne-a crescut. Adolescența noastră, epoca

poeziei și a romantismului sentimental, ne-a oferit experiența războiului, iar tinerețea ni se scurge în perioada aceasta oribilă nici de pace, nici de război, ucigătoare de elanuri ori născătoare a unei lumi noi. Viața asta ne-a depoetizat și pe noi și pe ea însăși. Trebuie să trăim în realitatea reală, să alungăm minciuna care umblă mereu să ne îmbrobodească. Noi nu mai putem visa la lună ca odinioară, când viața te ducea spre groapă în car cu boi. Ritmul vieții s'a accelerat amețitor. Mașinile devorează timpul și timpul pe noi. Se zicea că în amor numai preliminariile sunt frumoase. S'au dus vremile preliminariilor. Până și ardelenii au renunțat la pertractări. Esența, esența e deviza noastră și oroarea de minciuni...

— Destul, destul! Ne-am lămurit! strigă Rotaru copleșit, în vreme ce toți zâmbeau. Cunoaștem lucrurile astea, dar căsătoria e altă poveste!

— În căsătorie sunt doi, — zise deodată Teofil cu o seriozitate blajină, — dar fericirea depinde de unul, de cel care iubește și înțelege și cedează. Iar acela sunt eu în cazul de față!

— O, o, o! făcu batjocoritor Coca. Vezi, mititelule drag, să nu te îmbolnăvești de modestie!

Peste câțva tinerii se urniră pentru felicitările de rigoare. Pahonțu după un moment de ezitare, renunță și, profitând că se găsea în patru ochi cu Rotaru, îi ceru o oră mâine dimineață să-i spună ceea ce a avut credința neroadă că i-ar putea spune acum, ca să o șteargă pe urmă englezește. Rotaru, luând în glumă lucrul, încercă să-l mai oprească, în deosebi pentru Utelea care poate să-i fie de folos cândva.

— De aproape două ceasuri mă tortur aici, maestre! zise înnăbușit Pahonțu. Nu mai pot! Dă-mi drumul!... Dacă n'ar fi fost ceva hotărâtor, poate de o întorsătură în viața noastră, crezi că aș fi dat buzna?

— Bine, dragă Toma, nu te mai rețin, dacă... — spuse Rotaru impresionat de emoția lui.

Se învioră să se întâlnească mâine la nouă și se despărțiră cu o strângere de mână mută, Rotaru întorcându-se spre grupul unde Belcineanu se afla cu Utelea și consilierul Florescu, iar Pahonțu porni spre ieșire. Aproape de ușă se opri un moment, gândindu-se că totuși ar trebui să-și ia rămas bun și dela d-na Rotaru. O zări

la câțiva pași numai, împreună cu d-na Belcineanu și cu nedespărțita doamnă de onoare. Se cutremură.

— Nu, nu ! Te pomenești că...

Ieși repede bombănind și cuprins parcă de spaimă.

Chiar în aceeași clipă Belcineanu, aflând că a plecat, zicea râzând larg :

— N'am noroc cu gazetarii și pace ! Când dădai peste unul simpatic, iacă, n'avui timp să-l cunosc mai bine !

Încă sub impresia emoției lui Pahonțu, Rotaru vorbi cu multă căldură :

— Am credința că e un om de mare talent ! Leal, cinstit, franc, entuziast !... Dela țară, prima generație !... Inchipuiți-vă ce-o să fie urmașii lui, după două-trei generații de contact cu civilizația !... Regret imens că n'am posibilitatea să-i deschid calea succesului !

— Talentul adevărat își deschide singur calea, iubite maestre ! observă Uteala sceptic. Mi-e teamă că tânărul e mai curând un boem făuritor de visuri și de mărire !

— Dacă Napoleon se năștea cu douăzeci de ani mai devreme sau mai târziu, poate că ar fi rămas și el un biet visător de lupte și război ! replică Rotaru. Talentul are nevoie de împrejurări prielnice ca să reușească ! Cu atât mai mult un conducător de oameni !

— Dacă Napoleon nu reușea, n'ar mai fi fost Napoleon ! surâse Uteala, continuând apoi cu un ton mai grav. Numai cine reușește are talent adevărat ! Restul înseamnă simple virtualități de talent. Conducătorul se impune, nu așteaptă să-l impună alții ! El e tot !

— El sau împrejurările care-l creează, — interveni Belcineanu.

— Sau destinul ! adăogă gânditor Rotaru.

— Trăiți, coane Tomiță ! strigă galant portarul, după ce luase discret bacșișul, deschizând și închizând.

Pahonțu se pomeni pe trotuar. O duzină de automobile așteptau aliniate în fața casei Rotaru din Parcul Filipescu, mare, greoaie, încăpătoare, două pavilioane îmbucate unul într'altul, toate ferestrele dela parter luminate... În minutul cât își ridică gulerul pardesiului, se mai uită spre geamurile salonului, ca și când gândurile i-ar fi zburat înapoi acolo, apoi porni înainte, pe jos, cu gâtul întins, cu mersul apăsător, grăbit să ajungă mai repede, cu toate că nici nu știa unde se duce.

LIVIU REBREANU

CÂNTECUL OMULUI

Un vânt sonor bătu 'nainte...
Mă umple pâcle de cuvinte
Trec volbure de vorbe'n minte
Și picuri chinuiți cad greu.
Dar raza unui gând, curată
Prin bura vorbelor străbată
Și 'n lumea norilor de-odată
Rodesc lumini de curcubeu:

Mă uit la pomii din grădină
Toti numai ramuri pe tulpină
Inalță rodul în lumina
Dar pântecul ascund în lut,
Eu singur ies întreg afară.
Târînd puternica povară
Cu rădăcina mea amară
Calc peste lut dela 'nceput.

Mă zvârle slobod vântul de pe
Spătoșii munți pe sterpe stepe
Incalec mărire sirepe
Sunt soi neînpământenit.
Atârn de-o altă 'mpărăție
Zvârl aripe, las vijelie
Și din cereasca panoplie
Aleg doar duhul ascuțit.

Sunt puiul tainic al genunii.
Țin harul fraged al minunii —
Și fructul zilnic al minciunii
Culeg cu mâini de adevăr...

Tăcere, suflețe, tăcere
De-a cărnii neagră mângâiere
Impodobită cu durere
Cum aş putea să mă dezbăr?

Salut, senine căi de viață
Cu roua lumilor pe față
Vă 'ncep în orice dimineață
Și iar vă pierd și iar mă sting:
Intru 'n lăuntrica răcoare
In nemurirea schimbătoare
Mă plec pe pietre hrănitoare
Și sarea visului o ling.

Așa m'alcătui rânduri-rânduri
Sparg chrisalide vechi de scânduri
Urc albe-arhitecturi de gânduri
Nepăsătoare de tristeți.
Port cumpăna cu jar în mine
Mă'nchin pe talgerele pline
Când aprig ctitor de ruine,
Când ziditor de frumuseți,

Mă fură vremea și mă vinde.
Alerg spre magica merinde
Vânez cu dorul, pân'mă prinde
Popasul la un fir de fum.
Acolo'n margine de noapte
Strâng secolii, îi mulg de fapte
Și cu puternicul lor lapte
Mi-adăp copiii pentru drum.

... Mă 'nghite somnul și mă duce,
Când amintirea-i la răscruce,
S'arăt pe unde să apuce
Șovăitorilor urmași.
Stând viitorul să înfrunte
Trecutul pur s'așează 'n frunte
Și'ndoaie nevăzută punte
Spre țarmuri virgine de pași.

AMINTIRILE CRONICARULUI

Din ce în ce inelul trecutului se strânge.
Ce cauți, trist adaos la soartă, amintire?
Când sufletul scrâșnește de pare că se frânge
Scoți sânul și-aplecată acolo, cu iubire
Desmierzi nefericirea și-o alăptezi când plânge.

Crezusem că viața și-a pus prisosu'n tine,
Sălășluiam mezina eternității 'n noi...
Iar tu strângeai avară doar moarte și ruine.
Pe umeri cu țărână întorci din fund strigoi.

Scriu bătlîii de humă isbânzi de lut sub soare
Și roșul drum al slavei în pulbere închis.
Ades îmi cade mâna și licăre-arzătoare
Din degetele faptei carate mari de vis.

Invăț s'aprind lumina din urmă, cea mai vie.
Stau în pridvorul serii și umbrele s'ațin
Văd spațiul durerii întins către vecie...
Puternică, tăcerea se scoală și m'adie...
Pe zările-amăgirii trec încă și mă'mbie.
Aduceri vechi aminte cu drojdii de destin.

SOMN DE VARĂ

Șerpi moi de colb galben pe drum se'ncovoiaie...
Mi-e dor de-o furtună cu steaguri de ploaie...
Cu soarele 'n ceartă, m'ascund în livadă
Sub zări de frunzare, să nu mă mai vadă.
(Prin sălcii plecate pe iaz să bea apă
O rază iscoadă ochirile-și scapă.)
Burează cu umbră din bolți mișcătoare
Și-așterne pe iarbă un puf de răcoare.
Stau... Vremea filtrată îmi licăre 'n gene
Cu zâmbet de stemă pierdută 'n poiene.
Alunecă mute rotind prin grădină
Nunți grave de umbre cu domni de lumină.
Un greier se urcă pe-o fibră de glas
Și 'n creștetul verii năuc a rămas.
Cosește departe un gând pe sfârșit
Auzul mi-l calcă un pas obosit.
Miresme-aromite se culcă în șoapte
Și cad adormite caisele coapte
...O blândă beteală de vânt îmi veghează
Aurul somnului de după amiază.

CUGET PROFAN

A fost un Dumnezeu la început.
Dă din sămânță pomul către soare.
Dar cin' mai cată sâmburul în lut
Prin haosul de rădăcini sânguitoare.

Tulpinele războiul zămislirii-au dus
Dând vremii trup și chiag de îndulcire.
Semințe tinere 'n lumină sus
Trec iar prin carnea fructului, spre nemurire.

Pe'nalte frunți urcate din dezastre
Bat lungi visări și doruri vin să joace:
Departe 'n roadele gândirii noastre
Pur, Dumnezeuul altor lumi se coace.

PĂMÂNTEASCĂ

Zeu vast cu-adânci și sombre străluciri,
Amurgul guri de ceruri a deschis.
Mă umple umbra altor stăpâniri...
Dar pași de carne-mi calcă peste vis.

Cum mă dezgradin din țărâna lor
Alt somn să-mi caut pur și fără noapte,
Vechi rădăcini de triști strămoși mă dor,
Din scorburile vremii suflă șoapte.
BCU Cluj / Central University Library Cluj
Crepuscular hotar de vânt și lut
M'aș destrăma cu-o singură gândire
Dar îngropat de viu zac în trecut
De-asupra cu mormane de iubire.

Acuma văd de ce-a'nghețat avântul:
Mă ține-un lanț de oase 'n humă rob,
Cu părul meu se'nfășură pământul
Și 'nfipt în el stau grindă pentru glob...

Nu mai chemați că iată mă cobor
Din piscurile stinse, reci feștile,
Pe 'ntortochiate, lungi cărări de dor
In neagra vale-a inimii fertile.

V. VOICULESCU

RĂZBOIUL MICULUI TRISTAN

VIII

TARASS BULBA

După cele trei zile ale Crăciunului german, în care iarna, pentru a prăznui parcă sfânta sărbătoare a învingătorilor, se înfăsurase bogat, în alb și strălucitor vestmânt de mare gală, urmară trei zile de ger uscat și fără fulg de zăpadă. S'ar fi zis că invizibila armată de muncitori din industriile bumbacurilor cerești, revoltată de a fi fost constrânsă a lucra în cele trei zile sfinte, declarase grevă generală. În cea de a patra zi însă, s'ar fi zis că un imperialist și partinitor « Gott mit uns », spre a veni de cap cerbicieii greviștilor, fusese nevoit a recurge la oficiile Companiei lui de îngeri pompieri, care scosese tulumbele. (Intr'adevăr, toată dimineața de 31 Decemvrie a noului calendar gregorian plouase cu găleata, o ploaie repede și caldă, ca în toiul unei luni de vară.)

În urma acestui suprem argument atmosferic, cei mai slabi de înger dintre greviști, desolidarizându-se de rest, își reluasera lucrul, în timp ce camarazii lor mai dârzi, rezistau eroic torențelor impetuoase, cu care erau inundați fără milă.

Rezultatul acestui conflict de muncă din sferele prea înalte era o neînchipuită ticăloșie meteorologică, ce se abătuse peste capul sărmanilor pământeni. Nici nu ploua, nici nu ninge. Era o prăvălire nesfârșită de picături, înghețate numai pe jumătate, și care atingând pământul, se topeau după câteva clipe, ca o înghețată fleșcăită, provenind din șerbetirea coclită a unui bragagiu de barieră.

Cu fruntea rezemată de geam, Relu contempla posomorît spectacolul de afară, ce-i sugerase elucubrațiile poetico-sociale de mai sus.

Deși trecuse o săptămână încheiată dela ciudata lui descoperire, amintirea fotografiei de lângă brad continua să-l stăpânească mereu.

În prima zi a Crăciunului german, neputând rezista tentației de a revedea cele două portrete, se grăbise să facă o nouă vizită mătușei, dar fotografia dispăruse de pe scrin. Avea uneori momente de îndoială. Poate a fost o simplă impresie. Poate că asemănarea nu era așa extraordinară cum i se păruse. Dar memoria lui vizuală avea în răstimpuri scăpărări de subită intensitate și, în acele clipe, trăsăturile chipului blond al minunatei fotografii de lângă brad îi apăreau cu o precizie atât de convingătoare, încât îi dădeau din nou tentația de a se destăinui Doamnei Robescu.

Cum însă acele momente deveneau din ce în ce mai rare, cu cât zilele treceau, îndoiala continua să-l stăpânească, tot mai chinuitoare.

Nici să citească nu mai avea răbdare, iar viora i se odihnea tăcută în cutia de pe pian.

Nu-i mai atinsese arcușul, din ajunul plecării Lilianeii la Iași. Pentru a evita eventualele întrebări indiscrete ale Doamnei Robescu, pe care atitudinea lui din ultima săptămână începuse s'o cam neliniștească, Relu avea grijă să aibă totdeauna la îndemână o carte oarecare, pe care o deschidea de formă, ori de câte ori auzea pași în odaia alăturată.

* * *

— Ce mai citești tu acolo, Relule dragă?

— « Potopul » de Sienkiewicz. E foarte interesant....

(De interesant ce era, romanul rămăsese deschis de un sfert de ceas la aceeași pagină.)

— Ai să-l înveți pe dinafară.... Mai bine ai cânta puțin la vioră. Nici nu țin minte de când nu te-am mai auzit cântând. E păcat... Ai să și uiți.

— N'am nici un chef, mami dragă. Pentru muzică îți trebuie o anumită dispoziție. Și apoi, fără acompaniamet.....

Relu își mușcă buza pentru cuvântul lui nesocotit. D-na Robescu oftase înăbușit, iar acum făcea eforturi vizibile, pentru a găsi vre-o frază indiferentă, care să întrerupă tăcerea apăsătoare ce se prelungea dureros, după vorba din urmă a lui Relu. Mamă și băiat căutau zadarnic o portiță de scăpare din același gând, pe care nu îndrăzneau să și-l împărtășească, deși îi stăpânea pe amândoi cu aceeași intensitate.

— Ascultă, Relule dragă... Aș vrea să te văd puțin mai... altfel....

Domna Robescu ar fi vrut să spună «mai vesel», dar după clipele apăsătoare în care amintirea celui plecat planase atât de aproape de ei, cuvântul ar fi fost nepotrivit.

— Ar fi bine să te plimbi puțin... Azi toată ziua ai stat în casă. Ca și ieri, de altfel...

— Lasă, mami. Prefer să stau cu tine...

— Foarte frumos, dar eu aș vrea să te plimbi astăzi puțin. Trebuie să faci puțină mișcare; nici nu e sănătos.

— Bine... Dacă mă gonești!... Dar nu vezi ce-i afară?

— Ba chiar te gonesc. Prea te-ai învățat mosneag la gura sobei. Ți dau o idee! Ai să te duci la un cinematograf. Ai să te distrezi un ceas două, și ai să te 'ntorci să-mi povestești și mie ce-ai văzut....

— La cinematograf?! se indignă Relu. Ar trebui să fiu nebun... Toate cinematografele sunt invadate numai cu filme nemțești de propagandă pentru puterile centrale.

— De ce-ți place să exagerezi? Chiar azi am văzut în gazetă anunțat filmul «Tarass Bulba» după romanul lui Gogol. Cartea ai citit-o și tu. Nu-i așa? Du-te la «Tarass Bulba». Sunt sigură că o să-ți placă...

* * *

De astădată Relu nu se lăsase rugat prea mult. Romanul pe care-l citise de când era copil îi plăcuse într'adevăr mult. Totuși, nu atracția titlului îl făcuse să-și îmbrace în grabă mantaua și să scoboare alergând pe scări, sărind treptele două câte două, ci cu totul altceva.

În colțul stâng al paginii a doua din Gazeta Bucureștilor, citise și el anunțul cinematografic pe care i-l recomandase Doamna Robescu:

« *Tarass Bulba* »

Dramă în 6 acte, după romanul lui N. Gogol.

Dar parcurgând în întregime textul anunțului, inima i se oprise o clipă în loc, iar privirea îi rămăsese pironită îndelung asupra ultimelor cuvinte:

În rolul principal, cea mai frumoasă vedetă a ecranului german, « *Blonda* » « *Turburătoarea* » « *Fascinanta* » *Olly von Stein*.

* * *

Anul 1917 nu cunoștea democratica unificare a sălilor de cinematograf, denumită post-belic « *Intrarea generală* ».

Cele trei clase sociale ale cinefililor de toate pungile: boierimea, burghezia și poporul, își aveau locurile lor demarcate strict, la stalurile respective I, II și III, echivalente ale celor trei colegii electorale, pe care valul aceleiași democrații postbelice avea să le desființeze peste câțiva ani.

Pentru a delimita mai precis diferența de nivel dintre clasele « *sus-puse* », cele « *mijlocii* » și cele « *de jos* », antreprenorii sălilor de cinematograf țineau s'o materializeze: Spectatorii selecți dela stalul I erau plasați pe o platformă înaltă, în partea cea mai din fund a sălei; cei dela stalul al II-lea își aveau locurile lor rezervate pe o a doua platformă, ceva mai joasă; cât privește pe cei dela stalul al III-lea, ei erau înghesuiți pe câteva bănci fără spătar, la 3-4 metri sub pânză, și izolați cu grijă de restul sălii printr'o balustradă de lemn solidă și cât mai înaltă, spre a nu putea fi sărită de micuții și gălăgioșii apași, ce formau imensa majoritate a frecventatorilor acestei pitorești zone de jos, denumită impropriu și absurd « *galeria* ». La adăpostul unui incognito, ce-i permitea să realizeze regulat o economie de câțiva gologani asupra costului biletului de intrare, în epoca fericită a cursului primar, Relu nu ezitase a se aventura adesea în această zonă periculoasă, în care pompierul de serviciu cumula în mod obișnuit și funcțiunea de paznic al ordinei publice.

* * *

Relu nu-și putea da bine seama, ce se petrecuse cu el din clipa în care citise numele fotografiei de pe scrin în anunțul din ziar, și până în momentul când se instalase la locul lui, în primul rând de scaune, dela stalul al II-lea.

Cu cotul stâng rezemat de balustrada galeriei și cu programul de cinematograf pe genunchi, căuta să-și adune mințile...

A fost mai întâi întâlnirea în ușă cu d. Robescu, pe care era gata să-l răstoarne, și căruia nu mai ținea minte ce explicație confuză îi dăduse, continuând să alerge pe scări, apoi goana nebună de-a-lungul Bulevardului, chinuită de îndoiala întrebării: Olly von Stein, blonda verișoară din fotografie a baronului Otto, și « blonda » « turburătoarea » « fascinanta » Olly von Stein, cea mai frumoasă vedetă a ecranului german, erau oare una și aceeași persoană? — îndoială risipită după câteva minute de surâsul visător al fotografiei de lângă brad, pe care o recunoscuse înmărmurit în hallul cinematografului, aninată într'un cui deasupra ghișeului casieritei. În timp ce Relu contempla nemișcat portretul, casierita fusese nevoită să-l întrebe de trei ori ce fel de bilet dorește. Intrase în sală în timpul pauzei. Contrar obiceiului său, își alesese locul în prima bancă. Vroia să vadă bine...

Îndoiala care-l chinuise o săptămână întreagă se risipise în sfârșit. Această asemănare uimitoare, pe care avea să o verifice peste câteva minute, îl intrigase atât, încât îl făcuse cu câteva zile în urmă, să scotocească, în lipsa lui Otto, toate sertarele dela biroul său, în speranța că va găsi fotografia de lângă brad. Pauza se prelungea. Un incident zgomotos provocat de o țigară aprinsă la stalul al III-lea îi atrase privirea spre băncile din fața lui. Pompierul de serviciu intervenise energic și infractorul fusese scos de urechi, pe ușă afară, în huiduielile și fluierăturile galeriei, subit solidarizate. Scandalul care se prelungea făcea ca reluarea reprezentației să întârzieze. Relu își despături programul:

TARASS BULBA

Dramă istorică în 6 mari acte, cu ispititoarea *Olly von Stein*, cea mai fermecătoare vedetă a ecranului german.

SUBIECTUL:

« Acțiunea se petrece în secolul al XV-lea. Bătrânul Tarass
« Bulba, cel mai viteaz hatman al Ucrainei pleacă la război, în-
« soțit de cei doi fii ai săi Ostap și Andrei.

« Tinerii fii ai hatmanului, abia întorși dela Chiev, unde fuse-
« seră trimiși la învățătură, călătoresc voioși în fruntea cetelor de
« Cazaci, care se pregătesc să împresoare puternica cetate poloneză
« Dubno. Andrei, cel mai mic dintre frați, nu poate uita chipul
« vrăjit al iubitei lui, fata unui puternic Voevod polonez, pe care
« o cunoscuse la Chiev.... »

Să fi fost o simplă coincidență? Străbunica poloneză din por-
tret, reînviată după zeci de ani în chipul blond al fetei de lângă
brad, trebuia să-i apară azi, întruchipând pe frumoasa poloneză
din romanul lui Gogol....

Soneria zbârnâi prelung, pentru a face să înceteze cu câteva
clipe mai devreme zgomotul infernal al galeriei care-și pierduse
de mult răbdarea. În sală se făcu în sfârșit întuneric.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Tarass Bulba. Actul IV

Scenariul filmului reproducea fidel pasajul din roman, în
care Andrei, precedat de bătrâna roabă tătară, ce-i luminează
calea cu o făclie, străbate coridorul subteran unind tabăra Caza-
cilor cu palatul Voevodului. Cazacul înainta cu pas șovăitor, îm-
povărat de sacul cu merinde. Textul explicativ al scenariului,
redat pe două coloane, în nemțește și românește, era silabisit cu
glasuri emoționate de corul germano-român al cinefililor care
umpleau sala până la ultimul loc. Andrei ajunsese în sfârșit într'una
din sălile palatului, luminată slab de o singură fereastră ogivală.
Tătăroaica se furișase afară, lăsându-l singur. Cazacul începu
să se închine. O ușă se deschise și iubita lui Andrei se ivi
pe neașteptate. Trăsăturile ei, umbrite de coloana de care se
rezemase nu se puteau încă distinge. Andrei căzuse în genunchi.
Apropiindu-se cu pasul șovăitor de cazac, profilul ei apăru în
sfârșit învăluit într'un mănunchi de raze.

Abilul regisor berlinez, secondat de un umil colaborator sub-
altern, făcând să coincidă apariția frumoasei Poloneze cu aceea

a unei aurore de câteva sute de wați, realizaseră un rembrandtian efect de lumină.

Până în acea clipă chipul blond din fotografia de pe ecran nu fusese pentru Relu decât bizara reproducere a portretului străbunicii poloneze, moartă cu zeci de ani în urmă. Apariția ei vie, în lumina turburătoare a ecranului, Relu nu și-o putuse până acum imagina. Fără de voie îi rosti în șoaptă numele: Olly. În mintea lui, ceea ce până atunci nu fusese decât un nume devenea o realitate. « Olly » surâdea, își răsturna capul pe spate, își pleca pleoapele obosite parcă de greutatea genelor prea bogate..

Străbunica poloneză era frumoasă. Femeia din portret îi semăna întocmai. Dar frumusețea Polonezei de pe ecran avea ceva cu totul neașteptat pentru Relu. Acest farmec straniu nu era poate altceva decât iluzia unei reînvieri în închipuirea unui copil îndrăgostit de o icoană veche.

Buzele Polonezei vorbeau fără cuvinte, dezvăluind albeața ireală a dinților, într'un surâs aproape copilăresc. Dar surâsul dispăru. OBTRÂNIRILE (a genelor) și crăparea alburii... Două lacrimi simetric imobilizate în colțul pleoapelor străfulgerară refractând diamantin lumina savant dozată a zorilor din fereastră, — lacrimi de glicerină fără îndoială, dar care se oglindiră o clipă în strălucirea celor autentice din privirea lui Relu. Juxta germano-română a titlurilor explicative apărură din nou, pentru a tălmăci dialogul mut al personajelor de pe ecran:

— Nu te amăgi, Andrei. Eu știu, și tocmai de aceea sunt nefericită, că tu nu poți... nu trebuie să mă iubești. Știu care-ți este datoria. Tatăl tău, fratele tău, tovarășii tăi te vor chema. Iar noi... Noi toți îți suntem dușmani.

— Ce-mi pasă de prieteni, de tată, de țară? Cine ți-a spus că Ucraina e țara mea? Țara mea e aceea pe care o cinstește inima. Aceea mi-e mai scumpă decât orice pe lume. Tu ești țara mea... Voi părăsi totul pentru această țară.

Murmurul general al sălii captivate fu din nou întrerupt de reapariția bruscă a celor două personaje. În căutarea unui efect de mimică superlativ, scenaristul își apropiase între timp aparatul la câțiva pași de cei doi protagoniști, care aveau să-și joace scena capitală.

Andrei care până atunci rămăsese tot timpul în genunchi, se ridică în sfârșit, clătinându-se ca un om beat, căutând îngrijorat mărturia unei consimțiri în privirile iubitei. Brațul Polonezei cuprinse pățimaș grumazul puternic al tânărului cazac. Buzele celor doi îndrăgostiți se uniră într'o patetică sărutare fără sfârșit.

Un sunet onomatopeic pornit din buzele țuguiate ale unui țigănuș dela stalul al III-lea sonoriză prelung sărutul de pe ecran. . .

Dacă nu i-ar fi despărțit balustrada de lemn, în care își înfipse unghiile într'un gest crispat de indignare neputincioasă, Relu ar fi fost de sigur în stare să-l pălmuiască.

Tablourile se succedau acum într'un ritm mai viu, alternând cu titlurile explicative. Tătăroaica apăruse din nou în cadrul ușii:

— Suntem scăpați! Oștile Prințului Radziwill au pătruns în cetate. Ne aduc merinde și prizonieri cazaci.

Cei doi îndrăgostiți rămăneau îmbrățișați.

Nici apariția neașteptată a tătăroaicei, nici vestea biruinței oștilor leșești nu mai aveau vre-o însemnătate pentru ei.

«Cazacul era pierdut, . . . pierdut pentru totdeauna. El nu va mai vedea vreodată livezile și nesfârșitele câmpii ale tatălui său, nici biserica, nici pe mama lui. . . .»

(Sfârșitul actului al IV-lea).

Muzica se întrerupse brusc, lăsând neterminată Romanța rozei din «Martha» de Flotow, potpourriul cu care «Orchestra specială compusă din 12 profesori» acompaniase pateticul scenariu al actului IV. În sală se făcuse lumină.

Relu aruncă o privire circulară în jurul lui. Pretutindeni, uniforme cenușii, priviri albastre, capete rase. Se simți stânjenit, vinovat parcă de a se afla în mijlocul acestei mulțimi de ofițeri, subofițeri, soldați și surori de caritate, care se părea că intraseră deja în vacanța anului nou, de vreme ce se aflau în așa de mare număr în sală. Privirea-i turburată îi căzu din nou fără voie asupra programului.

Tarass Bulba, cu ispititoarea Olly von Stein, cea mai fermecătoare vedetă a ecranului german. Cu toată turburarea lui, Relu era perfect lucid. Se îndrăgostise de o umbră. Despre aceasta

nu mai avea nici o îndoială. De când o iubea oare pe « Olly »? De câteva minute, de când o văzuse plângând în lumina ecranului? Din seara Crăciunului german, când îi zărise chipul între două ramuri de brad?... Sau poate chiar cu mult mai dinainte?... Iși aminti din nou acea stranie fosforescență aurie a privirii Olenkăi Orłowska din portretul luminat de văpăile roșiatice ale focului din sobă, în prima noapte petrecută în casa unchiului său. I se părea că aude ca și atunci zvonul bubuiturilor surde ale tunurilor dușmane... Relu refuza să formuleze chiar în gând fraza penibilă care-l stăpânea totuși, torturându-l îngrozitor de câteva minute:

« Iubita mea este nemțoaică ». Adjectivul « nemțoaică » alăturat noțiunii de « iubită » i se părea o profanare. Suna ca și cum ar fi rostit cineva:

« Pe Maica Domnului o chema Bertha ». Căută să analizeze cauza intimă a acestei disonanțe dintre cele două cuvinte alăturate. Nu conștiința împrejurării că România se afla în stare de război cu Germania îi dăduse această tresărire de revoltă. Pentru moment, nu putea fi încă vorba de vre-un scrupul patriotic sau naționalist. Il supăra cuvântul « nemțoaică » în sine, acest calificativ pe care spiritul limbii române, în tendința lui anecdotică de a zeflemisi tot ceea ce e de altă nație (« neamț »-« nemțoaică », având probabil la origine mai degrabă un înțeles generic de « străin »), îl inventase parcă într'adins, spre disperarea lui neputincioasă de astăzi.

Încercă să formuleze în alt chip penibilul adevăr: « Iubita mea este germană ». Imperecherea i se părea oribil de ridicolă și pretențioasă.

De astădată cuvântul « germană » lua un înțeles mai cuprinzător, implicând într'însul și noțiunea de « dușmană ». Absurditatea sentimentului său îl cutremura. Și totuși... zâmbetul visător și strălucirea blândă din ochii « ispititoarei Olly von Stein, cea mai fermecătoare vedetă a ecranului german », continuau să-i umple și acum sufletul și privirea, deși în sală se făcuse de mult lumină.

* * *

Scenariul actului al V-lea reproducea festivitățile căsătoriei lui Andrei cu fiica Voevodului. Pe când perechea îngenunchea în fața altarului, orchestra intonă faimoasa Nocturnă în mi bemol,

Op. 9. Această melodie îi evocă pe neașteptate profilul fin al Lilia-nei. O remușcare copilărească îl cuprinse.

Dar iubirea lui « vinovată » pentru mireasa de pe ecran nu înțelegea să capituleze în fața unei « idile din copilărie », și remușcarea lui se risipi o dată cu ultimul accent al Nocturnei.

Între actele V și VI, operatorul, zorit de a termina cât mai devreme numărul reglementar de reprezentații, suprimă pauza obișnuită. În ultimul act, care reproducea epilogul romanului (atacul husarilor polonezi, sub comanda tânărului Andrei, și moartea năpraznică a cazacului trădător, ucis de mâna răzbunătoare a propriului său părinte, înfricoșatul Tarass Bulba), Olly von Stein nu mai apărea de loc.

* * *

În sală se făcuse iarăși lumină. Relu nu-și revenise încă din emoția pe care i-o provocase desfășurarea tragicului scenariu de pe ecran, când în primele bănci din fața lui se produse din nou tumult. Centrul grupului în mișcare era tot pompierul de serviciu, care de astădată se pare că juca un rol mai direct în desfășurarea scandalului: huiduieli, ghionți, apoi o exclamație stropșită cu o voce tremurătoare de indignare sau spaimă: Milităr, Polizei! Milităr, Polizei!!!

Deodată, un țipăt, lui Relu bine cunoscut, acoperi orice alt zgomot. Acestui țipăt, în care urechea lui Relu recunoscuse inflexiunile de voce ale Anicăi, îi urmau câteva suspine întretăiate:

— Nițișor drăguțule. Căz doar di cie nu m'ascuț o țără. Tuulai mămuță!!! Vrei doară să chie pușchie?!

Rugămințile Anicăi rămăneau zadarnice. Niță își scosese toporul. Înconjurat de o ceată de spectatori minori, ce-l priveau jumătate îngroziți, jumătate amuzați, pompierul bombănea agitându-și securea, aruncând priviri furioase spre « Domnu Fritz », care, în legitimă apărare, își trăsese la rândul său ferăstrăul tesacului din teacă.

Doi controlori, însoțiți de un Milităr-Polizei și de un gardist român își făcură loc prin mulțime. Un ghiduș cu șapcă de biciclist și cu picioarele goale rezumă plastic și lapidar tot tragicomicul situației:

— Gardist! Pune mâna pe sergent!

IX

VISUL UNEI NOPȚI DE IARNĂ

Ieșind în hallul cinematografului, avu o tresărire de spaimă. Ceasornicul dela Casă arăta ora 9 fără zece. Relu își pierduse complet noțiunea timpului. E drept că asistase la două reprezentații complete; totuși nu-i venea parcă să creadă că trecuseră aproape patru ceasuri, de când intrase.

De pe cadranul pendulei, privirea îi alunecă involuntar asupra portretului celei ce-l reținuse atâtea ceasuri, ținut pe scaun, și care-i zămbea prietenos, ca și cum ar fi vrut să-l consöleze anticipat, pentru cearta mai mult decât probabilă, ce-l aștepta acasă. Cuprins de înduioșare și deja resemnat, Relu se apropie de portret privindu-l îndelung.

Domnișoara casierită, ale cărei bucle ondulate mărunț se asortau perfect cu emailul corail al unghiilor, îl interpelă cu glas siropos:

— Pentru 20 bani, vi-l puteți procura în format carte poștală; ... în sepia. ~~Ar veni dublu!~~ ~~Dar e superbă!~~ Dacă doriți, puteți alege din stoc. Avem un choix întreg.

* * *

— Ia spune-ne și nouă, Relule, ce-ai văzut la cinematograf?

Relu, care tocmai se pregătea să decapiteze un ou, rămase perplex. Să povestească ce văzuse? La asta, ce-i drept, nu se gândise încă. După o scurtă ezitare:

— Scenariul filmului reproducea întocmai principalele episoade ale romanului...

În zăpăceala lui, Relu mutilase în chip barbar oul, din a cărui rană îngrozitoare un val de sânge portocaliu se scursese mănjind cocotiera.

— Ce ți-a plăcut mai mult? Insistă Doamna Robescu.

— Totul a fost minunat... Admirabil jucat... Cel mai bine juca interpretul lui Tarass Bulba, minți Relu, din nevoia instinctivă de a-și camufla sentimentul.

— Avea niște mustați!... Semănau cu ale unchiului Alexandru. (Aici nu mai mințea, căci mustățile uriașului care interpretase

pe hatmanul căzăcesc din film avuseseră într'adevăr aceeași formă caracteristică, intermediară între cea franțuzească à la Clemenceau și cea maghiaro-germană a la Hindenburg.).

* * *

— Ar fi bine să te culci, Relule. E târziu. Lasă gazeta. N'ai citit-o azi dimineată?

— Numai câteva minute, mami dragă. Vreau să recitesc Comunicatul.

Răspunsul lui Relu era sincer numai pe jumătate. Sub ziar (din al cărui cuprins nu-l interesa cu adevărat, decât anunțul cinematografic din pagina a doua), Relu avea ascunse cele două fotografii învelite în foiță, cumpărate dela casă, pe care tocmai se pregătea să le desfacă, în momentul când doamna Robescu intrase în odaia lui. Parcurse distrat textul Comunicatului oficial. Pe măsură ce-l citea, figura îi devenea tot mai serioasă.

« 31 Decembrie 1917:

« Lupte violente pe frontul Vrancea—Brăila.

« Puternică rezistență în apărarea strămtorilor între Uzul și Putna. Inamicul apără cu îndărijire fiecare palmă de loc. »

După plecarea d-nei Robescu, Relu rămase vreme îndelungată cu privirea pe ziar. Textul comunicatului, pe care abia atunci îl citise pentru întâia oară, îl făcuse a-și uita pentru un moment preocuparea lui sentimentală. Iși aminti de « Olly » indirect, cu o nuanță de remușcare. Cine știe? Poate că în vreme ce el se desfătase atâtea ceasuri, privind pe acea femeie străină... dușmană țării lui... Niky lupta pe frontul românesc. Cine-i putea spune că nu se înrolase între timp? Cu un gest brusc, dușmănesc parcă, rupse foița care învelea fotografiile. Dar cele două portrete îl priviră cu atâta blândețe, încât Relu se cufundă din nou în contemplarea lor pasionată, uitând ca prin farmec resentimentul ce-l stăpânise cu o clipă mai înainte. Chipul blond de lângă brad, se confundă din nou în privirea lui obosită, cu cel al străbunicii din portret. Cealaltă fotografie, ce reproducea profilul iubitei lui Andrei luminat de mănunchiul razelor din fereastră, îl făcu să retrăiască intens toată scena în care ea îi apăruse pe ecran pentru întâia oară.

— Nu te amăgi, Andrei. Eu știu, și tocmai de aceea sunt nefericită, că tu nu poți... Nu trebuie să mă iubești. Tatăl tău... fratele tău... Tovarășii tăi te vor chema. Iar noi... noi toți îți suntem dușmani.

— Ce-mi pasă de prieteni, de tată... de țară? Cine ți-a spus că Ucraina e țara mea? Țara mea e aceea pe care o cinstește inima! Aceea îmi e mai scumpă decât orice pe lume. Tu ești țara mea... Voi părăsi totul pentru această țară...

Relu își rezemă capul de pernă și, închizând ochii, se lăsă furat de amintire. Lampa continua să ardă...

* * *

— Ma-mi!!... Ma-mi!!...

Relu se deșteptă tresărind. Dormise aproape un ceas, cel mai chinuit somn pe care-l avusese vreodată. În depărtare se auzeau nenumărate focuri de armă. Trupele dușmane își sărbătoreau începutul Noului An. Relu avu un moment iluzia că nu se deșteptase încă din visul lui. Un vis îngrozitor și totuși dureros de dulce... Retrăise el însuși în somn întregul scenariu al filmului văzut în ajun. Andrei luase chipul lui Relu. Ostap pe cel al lui Nîky, iar Tarass Bulba, pe cel al unchiului Alexandru... Iar în locul polcurilor de husari polonezi din ultimul act, Relu comandase un regiment de ulani germani. Numai «blonda» — «turburătoarea» — «fascinanta «Olly Stein, «cea mai ispititoare vedetă a ecranului german», rămăsese ea însăși...

În clipa supremă, când simțise pe grumaz tăișul săbiei unchiului Alexandru, Relu strigase îngrozit pe mamă-sa, apoi se deșteptase. Cu cotul rezemat de pernă, își susținea în mâini fruntea înfierbântată. Tâmpilele îi zvâcneau îngrozitor. Deschise ochii împănjeniți de somn și privi din nou cele două portrete. «Olly» îl privea cu același surâs visător și parcă mirat... Relu se ridică de pe pat și se îndreptă spre sobă. Focul încă mai ardea cu o flăcără albăstrie și tremurătoare. După ce privi câteva minute jăratul ce pâlpaia mocnit se întoarse la patul lui, luă fotografiile de pe pernă și se îndreptă cu ele spre sobă. Le învălui câteva clipe, într-o ultimă privire, apoi le aruncă pe foc. În timp ce flăcările cuprindeau pe nesimțite marginea cartonului, cele două portrete continuau să privească pe Relu, cu același surâs visător și parcă îndurerat...

X

UN INTERVIEW

Judecând după începutul acelei dimineți de 1 Ianuarie, noul an 1917 se anunța lugubru.

Bizarului vis al unei nopți de iarnă, îi urmaseră câteva ore de insomnie cruntă, cu sudații zvârcolite și reci pricinuite de shakespereane vedenii: o înlănțuire incoerentă de feerie și coșmar, în care macbethiene năluciri de spaimă alternaseră cu fermecătoare viziuni dintr'un fantasmagoric Romeo și Julietta polonez.

În spre zorii zilei, un somn adânc de câteva ore îl scufundase într'o amorțire morbidă, ca de leșin, din care se deșteptase cu urechile văjâind și cu gura amară.

Obșnuita sărutare maternă îl găsi treaz, cu ochii pironiți în tavan. Relu mulțumise cu un zâmbet absent urările de an nou ale mamei care o dată cu ceașca de cafea îi așezase pe noptieră și ultimul număr al Gazetei Bucureștilor.

Rămas din nou singur, încercă să-și revizuiască ultimele amintiri. Erau atât de penibile, încât căută instinctiv o diversivune în realitatea materială și imediată, care i se prezenta sub forma ceștii de cafea și a ziarului de pe noptieră. Relu începu, așa dar, prin a-și înghiți, cu o grimasă de convalescent ce-și ia doctoria, suspecta mixtură de orz prăjit și lapte botezat, botezată cafea cu lapte, din cana cu cireși albastre (contemporană cu stăpânul ei, pe care ea îl înțărcase). Cană și băiat cunoscuseră împreună dulceața altor vremuri. Relu și le aminti înduioșat în această dimineață tristă, cu iz amar de insomnie coclită și orz râșnit, leșietic îndulcit cu zaharină. În amărăciunea bolnăvicioasă cu care își retrăia fără voia lui, dulcea beatitudine ce-i legănase începutul visului său îngrozitor din noaptea trecută, era ceva din lăncezeala chimică a zaharinei din cafea. Reașează cu un gest obosit pe noptieră cana în al cărei conținut căutase zadarnic un antidot al amărăciunii ce-i otrăvea sufletul. Mai rămânea ziarul. Parcuregând distrat coloanele primelor pagini, privirea îi alunecă indiferentă de-a-lungul articolelor, în care obișnuitele clișee ale unei moralități filogermane repetau cu o exasperantă banalitate cauzele dezastrelor naționale, preconizând cu ocazia începutului de an, orientări noi în politica țării.

Relu era gata să lase ziarul din mână, când titlul ultimului articol de pe pagina a treia îl făcu să tresară:

CE FAC VEDETELE DIN BERLIN

— Reportaj din Citadela filmului german —

(Dela corespondentul nostru special)

« MIA MAY » și-a ales din nou ca partener pe « Harry Lidtké » pentru noul ei film. Acesta trebuie să interpreteze pe un boxer. Lidtké nu luase încă niciodată lecții de box. Învățase să danseze, să călărească, să patineze, să mânuiască spada și floreta, dar arta ringului îi era cu desăvârșirea străină. L-am găsit luând una din primele lecții de box cu Joe Steinhardt, un as al ringului. — « Sper să fac progrese », mi-a spus simpaticul partener al drăgălașei Mia May. — « Se pare că voi deveni un bun boxer ».

« OLLY VON STEIN », ultima și cea mai luminoasă revelație de pe firmamentul cinematografilei germane are două mari pasiuni: automobilul și echitația. Prima își are explicație în profesiunea defunctului ei soț, faimosul inginer și as al volanului, contele Waldemar von Stein, al cărui tragic accident a dat loc, la timpul său, nesfârșitelor comentarii în care anumite versiuni lăsau să se înțeleagă că o sinucidere nu ar fi fost cu totul exclusă. În ce privește predilecția încântătoarei artiste pentru nobilul sport al echitației, aceasta nu trebuie să mire pe nimeni, dacă ținem seama de originea polonă a noului idol al Berlinezilor. Ar fi în stare să stea ore întregi pe cal, dacă medicii n'ar opri-o.

Am întâlnit-o chiar acum câteva zile, pe aleile înzăpezite de pe « Charlottenburger Alée », într'o superbă toaletă de amazoană cenușie, pe minunantul ei pur-sânge arab de aceeași culoare, profilându-se încântător, pe albeața imaculată a peisajului.

— Doctorul mi-a spus că fac abuz de călărie, îmi spuse blonda Olly von Stein. Cu toate acestea, nu mă pot lipsi de acest minunat sport, în care, de altfel, chiar exigențele profesiei mele mă obligă să excelez.

Profitând de faptul, că întâlnirea mea cu totul întâmplătoare cu încântătoarea vedetă îmi dădea prilejul să o pot supune într'un cadru atât de poetic la interviewul de mult solicitat și promis, mă grăbii să-mi enunț calitatea de corespondent special al Gazetei Bucureștilor, oraș în care răsfățata artistă se bucură de simpatia

unanimă a fervențelor artei mute. Replica spontană, pe care o provocă această introducere, a fost pentru mine, și va fi desigur și pentru toți cititorii noștri atât de plăcut surprinzătoare, încât o redau mai jos textual:

— Domnul meu, sunt sincer mișcată de simpatia publicului bucureștean, pe care mi-o exprimați și vă asigur că de România mă leagă numeroase și scumpe amintiri.

(Uimirea celui ce scrie aceste rânduri, vă asigur că nu a fost mică, auzind aceste măgulitoare cuvinte rostite în românește.) Mirarea mea nu a putut desigur scăpa frumoasei mele interlocutoare, căci aceasta continuă tot în românește:

— Vă surprinde desigur că vă răspund în limba Dvs. Trebuie să știți că cei mai frumoși ani ai copilăriei mi i-am petrecut în Capitala dvs., unde tatăl meu a condus timp de câțiva ani Consulatul Imperiului austro-ungar. V'am revăzut de altfel și în cursul anilor 1915—1916 vesela Capitală, unde soțul meu își instalase în ultimul timp un important sediu al întreprinderilor sale. Pe mine, data de 15 August 1916 m'a surprins la București, unde formalitățile de lichidare a succesiunii din România mă făcuseră a pierde zadarnic un timp prețios.

— Doamnă Contesă, aflu noutăți cu adevărat senzaționale. Ați avut de suferit desigur serioase neplăceri la București din cauza naționalității dvs. germane.

— Dimpotrivă, nu mi s'a întâmplat nimic neplăcut. Țin de altfel să se știe că nu sunt germană. Originea familiei mele e poloneză. Dela mama mea, o ateniană, pe care tata a cunoscut-o în primul an de studii la Salonic, am moștenit două lucruri: culoarea ochilor și nostalgia după toate nuanțele albastrului mediteranean. Prima moștenire mi-a adus numai noroc, de vreme ce ei îi datoresc întreaga mea carieră, căci în filmul în care am debutat era neapărat nevoie de o blondă cu ochii bruni. Cea de a doua numai suferință, silindu-mă să îndur cu o penibilă resemnare în primele luni de căsătorie rigorile climatului scandinav, căci măritându-mă am devenit nu germană, ci suedeză.

Către sfârșitul lui Septemvrie, aproape 6 luni dela moartea soțului meu, nostalgia albastrului intens al mării Egee m'a determinat să întreprind o scurtă dar neuitată călătorie spre Elada strămoșilor mei materni, de unde, după o călătorie plină de riscuri, am

revenit la Berlin. Mă rechemau acolo obligațiunile mele profesionale, neglijate atâta vreme din cauza evenimentelor. Profesiunea noastră (ce, te asigur, nu e totdeauna demnă de invidiat) nu-mi dădea răgazul de a rămânea prea multă vreme într'o inactivitate pe care obișnuitele convențiuni sociale o socotesc legată de situația nefericită de a fi văduvă. Să renunț la cariera mea? Aș fi făcut-o, poate. Dar împrejurări vitrege au făcut ca averea considerabilă a soțului meu să se nimicească în câteva săptămâni, în urma câtorva furtunoase fluctuații ale bursei din Stockolm. Trebuia să-mi continuu munca.

— Ce proiecte aveți pentru viitor?

— După ce voi fi terminat ultimul meu film, « Simfonia albă », ce mi-a dat mult de lucru în cursul ultimelor săptămâni, am intenția a reveni la genul istoric și romantic, care după succesul neașteptat a lui Tarass Bulba pare a fi reintrat în gustul marelui public. În această privință există mai multe proiecte, din care se pare că ne vom opri la acela al realizării unuia din romanele lui Sienkiewicz. Poate « Prin foc și sabie ». Mărturisesc că rolul Elenei Skrzetusky, din acest minunat roman, mă atrăgea foarte mult. Din punctul de vedere artistic, este un domeniu neexplorat până în prezent și cu resurse, după părerea mea, nebănuite. Din punct de vedere comercial, de asemenea am convingerea că realizarea în fericite condițiuni a acestui proiect îndrăzneț — o mărturisesc — nu poate fi decât un succes. O dată interesul marelui public câștigat cu această primă încercare, nu ne-ar rămânea decât să continuăm seria acestor realizări, putând astfel spera într'o reînviere pe ecran a acestei întregi epopei din istoria atât de minunată a nefericitei noastre Polonii.

În ochii scânteietori ai frumoasei mele interlocutoare, nu știu dacă sentimentul care predomina era entuziasmul pentru o idee generoasă, sau nostalgia pentru o țară nefericită, care, grație mărimumiei și înțelepciunii victorioaselor Puteri Centrale, a reușit în ultimul timp a face să i se recunoască în sfârșit dreptul la viață.

Berlin, 23 Decemvrie

Willy Rămureanu

* * *

— Relu, scoală-te imediat. Ne-a venit un musafir.

Relu privi uluit pe mamă-sa. Ce-l interesa pe el această vizită inoportună?... Tocmai acum, când aflase atâtea noutăți ameți-

toare... Olly nu e «nemțoaică», ci suedeză. Și apoi, această origine polonă... Punând în legătură acest amănunt cu asemănarea dintre Olly și portretul străbunicei poloneze, ajungea la concluzia că nu putea fi vorba numai de o simplă coincidență.

Dacă între Olenka Radovici, născută Orłowska, și Olly von Stein exista, — și trebuia să existe, — o legătură de sânge, atunci o înrudire oricât de îndepărtată exista, — trebuia să existe, — de-asemena între Olly și Relu.

Și apoi, cealaltă noutate neașteptată... Olly von Stein copilărise în România. Războiul o surprinsese la București...

— Haide, leneșule. Scoală-te odată. Te așteaptă o surpriză.

— Bine, mami. Mă scol îndată. Dar cine-i musafirul?

— Ghicește...

— ?!

— D. Oskar Weiss.

* * *

Spre bucuria lui Relu vizita profesorului fusese scurtă. Venise numai să-i felicite de sărbători și nu uitase nici darurile. D-na Robescu primise o cutie cu bomboane, iar Relu intrase, în sfârșit, în posesiunea teancului de partituri pe care bătrânul profesor i le împachetase «în semn de suvenir», în ajunul internării la Hotel Luvru. D. Oskar evitase a povesti vre-un amănunt din scurta lui captivitate, iar atunci când d. Robescu îi pusese diferite întrebări asupra împrejurărilor în care fusese eliberat, păruse foarte stânjenit. S'ar fi zis că situația sa de supus al uneia din țările învingătoare îi era penibilă față de aceia cărora le păstra recunoștința lui întreagă; de aceea schimbase repede vorba, plângându-se de greutățile lui actuale. Obținuse un loc în orchestra unui cinematograf, reluându-și totdeauna și lecțiile de vioară. Nu mai avea însă decât patru elevi. Relu avea să devină al cincilea. După ce stabilă orariul lecțiilor viitoare, profesorul trecu la biroul d-lui Robescu pentru a redacta în scris noul repertoriu de studii. Lista fu încheiată cu faimosul Concert în mi minor de Mendelssohn, o veche dorință a lui Relu, veșnic amânată de conștiinciozitatea profesorului, care judecase în sfârșit că acum, cât timp liceele rămăneau închise, din lipsă de combustibil, elevul lui va avea suficient timp de studiat pentru a învinge dificultățile tehnice ale partiturii.

Citind cu atenție lista d-lui Oskar, figura lui Relu se luminează de satisfacție:

— Concertul de Mendelssohn !... Perfect. Nici n'am nevoie să-l mai cumpăr. L-am văzut printre notele unchiului Alexandru. Am să mă duc chiar astăzi pe acolo, s'o rog pe Tante Irene să mi-l împrumute.

XI

UN CURIER BENEVOL

Partitura concertului nu era pentru Relu decât un pretext. Se ducea să revadă portretul.

Își îmbrăcase mantaua și își punea mănușile, când d. Robescu îl chemă la el în birou.

— Te duci la Irena ? Am să te rog să treci și pela poștă cu scrisoarea asta. O dai recomandată. Aș prefera să duci întâi scrisoarea, să nu se'nchidă poșta până te'ntorci dela Tante Irene. Vezi să nu pierzi recepșa... și ai grijă de plic. Sunt înăuntru hârtii importante. Te știu cam zăpăcit...

D. Robescu știa ce spune. O dată ajuns în bulevard, Relu nu se mai gândea decât la interviewul d-lui Willy Rămureanu și la portretul străbunicii poloneze. Nu-și aminti de scrisoare, decât după ce ajunse la Tante Irene, pe când își scotea mănușile în fața cuierului din vestibul, zărind marginea plicului în buzunarul dela manta. Trebuia să se grăbească, scurtându-și vizita, căci poșta se închidea la ora 6. Urcă în fugă scările.

* * *

Când după un sfert de ceas, scoborî în hall, pentru a-și căuta, dragă Doamne, concertul, se opri în ușă, ezitând să mai intre. Instalat la masa de lucru, cu cotul stâng rezemat în planșetă, Otto von Stein scria o scrisoare. Zărindu-l pe Relu, baronul îl pofti înăuntru, și ridicându-se dela locul lui, îi ieși în întâmpinare întinzându-i mâna cu zâmbetul lui obișnuit. Relu îi ceru scuze stânjenit, explicând că dorește să caute ceva în etajera cu note.

— Vous avez raison de vous excuser jeune homme, puisque c'est à une visite d'intérêt que je dois le plaisir de vous revoir...

* * *

Relu găsisese de mult ceea ce căuta. Dar un gest neașteptat al lui Otto îl intrigase atât de mult, încât se prefăcea a căuta mereu, spionând pe furiș toate mișcările baronului. Acesta ridicase capul, privind îndelung portretul străbunicii, după care își continuase scrisul. Scria pe îndelete, făcând pauze prelungite, părând că își căuta cuvintele. Relu terminase de răsfoit un raft întreg de partituri, și începuse să le răvășească din nou, când din odaia alăturată se auzi soneria telefonului, recent instalat pe biroul generalului. Otto se ridicase tacticos de pe scaun și ieși din hall, închizând cu grijă după el ușa dela birou. Dintr'o săritură, Relu ajunsese în fața planșetei. Baronul umpluse aproape în întregime cele două pagini din mijloc ale scrisorii. Relu ar fi dorit să afle cui era ea adresată. Ar fi trebuit să întoarcă prima filă.

Nu îndrăzni. Ușa dinspre birou se putea deschide dintr'o clipă într'alta? Se mulțumi deci să parcurgă dela distanță cele două pagini din mijloc ale scrisorii. Nu înțelegea mai nimic. Scrisoarea era în nemțește. În primele rânduri, o singură frază stingheră, în franțuzește, s'ar fi zis că fusese aruncată acolo intenționat, numai spre a-i zădări curiozitatea: « J'ai réussi à faire inscrire votre villa sur la liste des habitations « à épargner ». Unele vorbe răzlețe, pe care dicționarele școlare i le lăsaseră în memorie nu îl avansau cu nimic în înțelegerea textului.

Un val de sânge i se urcă deodată în obraji.

Penultimul rând de pe prima pagină începea cu un cuvânt prea bine cunoscut lui: « Orlovsky ».

Il reciti de câteva ori, analizându-l literă cu literă: O r l o w s k y. Relu sări îndărăt înspăimântat, și se grăbi să-și reia locul în fața etajerei cu partituri de lângă pian, căci auzise în birou clinchetul receptorului reșezat pe furcă. Baronul îl găsi răsfoind de zor un maldăr din manuscrisele originale ale generalului.

Otto își reluă locul și începu să-și recitească scrisoarea. Iși muie apoi condeiul în călimară, și continuă să scrie. Penița lui alerga acum înfrigurată, parcurgând în câteva minute ultima pagină, după care începu o nouă coală. Baronul părea inspirat. S'ar fi zis că scrie nu o scrisoare, ci un roman. La un moment dat, lăsă condeiul din mână, cu un gest brusc, trântindu-l aproape, și scoțându-și tabachera din buzunarul dela piept își aprinse o țigară. Crezând că Otto și-a terminat scrisoarea, Relu se hotărî în sfârșit să-și

vadă de treabă, și începu să-și caute de astădată cu tot dinadinsul Concertul, pe care, între timp, îl rătăcise de-a-binelea. Glasul lui Otto, care i se adresa din nou în franțuzește, îl făcu să tresară:

— Domnule Robescu, aș dori să te întreb ceva.

Relu se apropie de Otto:

— Cu plăcere, domnule...

De emoție, inima îi bătea violent, deși întrebarea lui Otto, pe care o aștepta de mult, îi era dinainte cunoscută:

— Spune-mi te rog. Al cui este portretul?

— Al bunicii unchiului meu, generalul Radovici.

Baronul rămase gânditor. S'ar fi zis că răspunsul băiatului nu-l satisface pe deplin, dar că ezită să-i mai pună vre-o întrebare.

— E o lucrare minunată...

Apoi, după o nouă pauză:

— Mulțumesc, domnule...

Relu era nemulțumit. O curiozitate nelămurită îl făcea parcă să regrete că maiorul nu-l mai întreabă și alte amănunte. Aceasta îl făcu să continue neîntrebat:

— Portretul este foarte vechi.

Rușinat de zâmbetul ușor ironic, pe care îl aduse pe buzele baronului această explicație, naiv de inutilă, Relu continuă:

— Tabloul a fost făcut la Viena, în anul căsătoriei străbunicilor mei.

— La Viena? Străbunica dumitale era austriacă?

— Nu. Poloneză...

Otto avu o tresărire imperceptibilă.

— Poloneză spui? Apoi, după o nouă și lungă ezitare: Nu cumva cunoști care era numele de familie al străbunicii dumitale?

De data asta era rândul lui Relu să ezite.

Să spună?... Să nu spună?... Nu avea mult timp de chibzuit, căci privirea cenușie a Baronului îl fixa cu o atenție neobișnuit de scrutătoare. Intr'o secundă avu intuiția clară că pronunțând numele de familie al străbunicii — acel Orłowsky pe care-l citise abia cu vreo câteva minute înainte în textul scrisorii lui Otto — ar fi comis o imprudență de neiertat. De aceea răspunse hotărât: Nu.

Se înnoptase de-a-binelea când Relu se opri nehotărît în fața primei porți a Cișmigiului.

Alergase tot drumul. Intră în grădină și se așează pe prima bancă ce-i eși înainte, ca să-și adune gândurile. Făcuse oare bine sau rău că nu divulgase baronului numele străbunicii? Incepu să-și revizuiască iarăși toate argumentele. Dacă ar fi aflat Otto numele străbunicii din portret, desigur că și-ar fi însușit și el bănuielele lui Relu asupra înrudirii dintre aceasta și Olly. Oare baronul ar fi găsit cu cale în acest caz să pună și pe Relu în curent cu această bănuială. Dacă da, atunci Relu ar fi trebuit să simuleze surprinderea? Fără îndoială. Natural ar fi fost ca el, Relu, să se minuneze de această ciudată întâmplare, să ceară baronului amănunte despre această verișoară din Berlin, care semăna atât de bine cu portretul și despre a cărei existență el bine înțeles nu știa nimic... Ar fi fost oare Relu în stare să-și joace destul de bine rolul? Se îndoia. Nu. Cu siguranță că s'ar fi zăpăcit. Făcuse deci bine că nu spusese nimic lui Otto. Și apoi, ceea ce urmasa ar fi dat de bănuir baronului că el, Relu... Și așa, nu era destul de sigur, dacă Otto nu bănuia ceva din cele ce se petreceau în sufletul lui... Căci Otto observase poate în acea seară dezordinea de pe scrin.

De altfel, cu siguranță că dacă baronul i-ar fi mărturisit motivul care-l făcea să se intereseze de portret, Relu n'ar mai fi avut îndrăzneala să facă ceea ce făcuse... La lumina palidă a unui felinar din vecinătate, reciti pentru a zecea oară adresa plicului pe care-l ținea în mână :

Gräffin Olly von Stein

Est Palace Hotel, Berlin.

* * *

Indreptându-și pașii spre poartă, Relu căută să reconstituie în cele mai mici amănunte, toate întâmplările în urma cărora se afla acum cu scrisoarea baronului în buzunarul drept al mantalei, nevîndu-i parcă a crede, că fusese capabil de o asemenea îndrăzneală. După ce răspunsese la toate întrebările lui Otto, Relu continuase a răsfoi teancurile de partituri de pe pian, pândind fiecare mișcare a baronului.

Acesta își terminase scrisoarea, scrisese adresa de pe plic (ochiul lui Relu, exersat cu spionajul notărilor din cataloage, reu-

șise a descifra numele destinatarei, numai după mișcările condeului), lipise mărcile, închisese plicul și sunase. D. Fritz întârziase a răspunde la primul apel al soneriei. În același timp, Relu, amintindu-și de scrisoarea d-lui Robescu, care îl aștepta în buzunarul dela manta, nu ezitase decât vreo câteva clipe. Baronul nu apucase să sune a doua oară, când Relu se și hotărîse...

Se apropiase deci zâmbind, spunându-i pe un ton de politeță lingușitoare:

— Domnule baron. Ingăduiți-mi să vă duc eu scrisoarea. Mai am tocmai de expediat o scrisoare a tatălui meu. Trebuia să o duc la poștă chiar acum. Baronul își declinase foarte politicos oferta, mulțumindu-i călduros:

— De ce să te deranjezi? Ești prea amabil, dar mi-o duce Fritz..

La al doilea apel al soneriei apăruse Anica, pentru a-i oferi propriile ei servicii, căci:

— Domnu Fritz scoache neașche leamnie ghin găraj.

Între timp, Relu alergase în vestibul și se întorsese triumfător în hall, ținând în mână plicul domnului Robescu, drept mărturie a afirmației lui că nu era vorba de nici un sacrificiu, de vreme ce trebuia să plece chiar atunci la poștă cu scrisoarea tatălui său. În momentul când își oferise baronului serviciile lui de curier, Relu avusese un singur gând. Nu dorea altceva decât să citească adresa de pe plic.

* * *

Erau ceasurile aproape 6 când, ajuns în fața ghișeului de recomandate, din sala cea mare a Poștei Centrale, Relu privea « pentru ultima oară » adresa de pe plicul lui Otto. Aștepta să i se elibereze recepisa pentru recomandata d-lui Robescu, după care era hotărît să expedieze și scrisoarea baronului. Domnișoara dela ghișeu îi întinse recepisa.

— Mai aveți o scrisoare? De ce nu le-ați dat o dată? Treceți la ghișeul de alături, la « primiri ».

— Nu, domnișoară. Aceasta este simplă.

Relu rămase gânditor. În definitiv, baronul nu-i spusese dacă scrisoarea trebuia dată simplă sau recomandată. De vreme ce pe plic nu scrie nimic altceva decât adresa, scrisoarea este simplă... Poate Otto uitase... ori poate uitase Relu ce-i mai spusese baronul.

— Domnișoară, vă rog ! Ce mărci trebuiesc pentru o scrisoare simplă la Berlin ?

— 40 bani.

Relu controlează mărcile de pe plic. Scrisoarea era simplă.

— Dacă doriți să plece mâine, aruncați-o imediat la cutia din față... dreapta, No. 3. La șase se ridică ultima cursă.

— Nu pleacă astăzi ?

— Nu, domnule... La noapte intră la Cenzură... De plecat nu pleacă decât cel mai de vreme mâine seară...

Domnișoara adăugă zâmbind :

— Afară, numai dacă nu are noroc să plece chiar la noapte... la coș.

Relu caută grăbit cutia No. 3. Mai privi odată plicul : Gräffin Olly von Stein Est Palace Hotel, Berlin.

Introduse marginea plicului în deschizătura cutiei :

— Una, două, trei...

Cuvintele domnișoarei oficiante îi răsunară din nou în urechi :

« De plecat, nu pleacă decât cel mult mâine seară. Afară numai dacă nu are noroc să plece chiar la noapte... la coș. »

Relu retrase plicul și îl strecură în buzunarul dela manta. În definitiv, scrisoarea putea să mai întârzie o zi.

XII

LA NOAPTE INTRĂ LA CENZURĂ...

În drum spre casă, Relu caută să-și scruteze gândurile. Ce-l făcuse în definitiv să amâne expedierea plicului ? Această amânare avea un scop prea bine definit, pe care totuși nu îndrăznea încă să și-l mărturisească.

Interviewul din ziar... Acest cuvânt cu care începea penultimul rând de pe pagina a doua : Orlovsky.

Ce putea să scrie oare Otto în legătură cu acest nume ? Trebuia să citească scrisoarea...

Trebuia să o descifreze, cu orice preț. Oare Otto nu va fi știind cumva cum o chema pe străbunica din portret ? Poate aflase dela Tante Irene.

De ce-l mai întrebasese atunci și pe Relu ? Ca să-i întindă o cursă ? Nu ! Se înșela raționând astfel. Iși aminti mișcarea de surprindere

a maiorului, atunci când aflase că străbunica din portret fusese poloneză: — La Viena? Străbunica dumitale era austriacă? — Nu. Poloneză. — Poloneză spui? Nu cumva știi care era numele de familie al străbunicii dumitale?...

Acest interes al lui Otto pentru portret ce ascundea oare? O simplă curiozitate? Olly e așa frumoasă... Otto privise lung portretul... Apoi continuase să scrie rar, părând că își căuta cuvintele.

Ce putea să-i scrie? Hotărât! La noapte totul se va lămuri. Va rupe plicul și va încerca să traducă scrisoarea, chiar dacă va trebui să lucreze la traducere chinuindu-se cu dicționarul toată noaptea.

Nu va fi de altfel aceasta prima lui noapte albă. În definitiv, dacă baronul va afla cândva că plicul nu a ajuns la destinație, va putea să învinuiască cenzura că i-a suprimat scrisoarea. Gândindu-se mai multă vreme la aceste lucruri, îndoiala începea iarăși să-l cuprindă, făcându-l să ezite din nou. Nu. Cenzura germană nu ar avea nici un motiv să suprimă o simplă scrisoare particulară a unui ofițer superior german. Baronul ar putea bănui adevărul. Scrisoarea trebuia expediată în orice caz.

Putea să copieze adresa pe un nou plic la mașina de scris din biroul tatălui său, și să expedieze scrisoarea chiar a doua zi. Această nouă soluție, simplă și practică în aparență, era totuși poate încă mai riscată decât cea dintâi. Căci, cine știe prin ce împrejurare, Otto ar putea să vadă cândva scrisoarea adresată verișoarei din Berlin, în plicul dactilografiat. În definitiv, lucrul era foarte puțin probabil, dacă nu imposibil.

Pentru ca Otto să poată vedea plicul, și deci să descopere manopera lui Relu, ar fi trebuit ca Olly să păstreze scrisorile lui Otto... să le păstreze chiar în plicurile lor... așa cum le păstrează Niky pe ale Blanchei... De ce le-ar păstra? Doar dacă... Această ipoteză ar fi părăsit-o bucuros, căci era prea chinuitoare. Totuși lucrul era foarte posibil. Ce rost avea altfel acea dedicație de pe fotografie?

Poate că i-a cerut-o Otto. O simplă politețe... Și totuși... Silueta impunătoare și trăsăturile regulate ale maiorului îi răsăriseră în minte cu o claritate neașteptat de chinuitoare. Otto era un bărbat minunat. Era mai frumos chiar decât Andrei din Tarass Bulba. Această nouă avalanșă de presupuneri îl făcea și mai nerăbdător să afle conținutul scrisorii.

O va citi în orice caz. Chiar dacă baronul are să vadă vreodată plicul, acest lucru nu se va întâmpla decât foarte târziu, poate după încheierea păcii. O să-și mai poată oare aminti el atuncea, cui încredințase scrisoarea? Probabil... Sigur nu. Hotărîrea lui Relu era luată.

* * *

Zorile cețoase ale zilei de 2 Ianuarie 1917 începuseră să învinețească fereastra, când Relu își terminase în sfârșit traducerea.

Deși redactată după o întrerupere a studiilor de peste șase luni, era desigur cea mai reușită temă la limba germană din toată cariera lui școlară trecută și viitoare:

București, 1 Ianuarie 1917

Dragă verișoară,

O dată cu miile de urări pentru anul cel nou, pe care ți le trimit din toată inima, îți mai datorez tot atâtea scuze pentru întârzierea răspunsului meu.

Cauzele acestei întârzieri sunt două:

1. Prea puținul răgaz pe care covârșitoarele responsabilități ce mă apasă mi l-au acordat, spre a-ți putea răspunde așa precum doresc.

2. Lipsa până în ultimile zile a unui rezultat pozitiv, în chestiunile despre care te interesezi în ultima scrisoare. Îți redau mai jos raportul meu detaliat. Voi proceda metodic:

I. Villa din Constanța.

Dela data de 5 Septembrie, întregul parter a fost ocupat de Colonelul Stancho Ciryloff, Comandantul Brigadei a doua de Cavalerie bulgară.

Fiind nevoit a părăsi garnizoana Constanța în urma unui ordin pe care am reușit să-l provoc din partea Comandamentului teritorial german al Dobrogei, Colonelul a găsit de cuviință să lase în villă pe unul din oamenii lui, pentru a-i păzi lucrurile, și pentru a apăra casa împotriva altor amatori eventuali de « vedere spre mare ».

În ce privește mobilierul, j'ai réussi à faire inscrire votre villa sur la liste des habitations « à épargner ».

II. Succesiunea Ing. Waldemar von Stein.

Interesându-mă la Consulatul Suediei, mi s'a comunicat că pentru accelerarea formalităților în curs, prezența la București a persoanei interesate ar fi de o importanță decisivă. Consilierul juridic al consulatului, Dr. Christian Feyns, aflând că e vorba de fiica fostului său bun prieten Jan Orłowsky, și-a manifestat dorința de a-ți fi cât mai util. Mi se pare un prieten sincer și un jurist foarte competent. Mi-a cerut detalii asupra morții sărmanului nostru Waldy. Intre altele mi-a comunicat că toate valorile de pe piețele scandinave s'au urcat considerabil în ultimile luni, datorită faptului că toate zvonurile lansate de către cei interesați în legătură cu eventualitatea ieșirii din neutralitate a Suediei se dovedesc din ce în ce mai lipsite de orice temei. Bursa fiind însă în aceste timpuri mai capricioasă decât oricând, nu ar fi exclusă o nouă scădere bruscă. De aceea, și el e de părere că lichidarea trebuie accelerată, pentru a profita de această urcare neașteptată, care la unele valori e, după afirmația lui, prodigioasă. Nu-mi pot înfrâna întristarea gândindu-mă că, dacă acest reviriment în bursa suedeză s'ar fi produs la timp, sărmanul meu văr ar mai trăi poate și azi. Cu el ramura scandinavă a familiei noastre se stinge pentru totdeauna.

Mă vei ierta că îți vorbesc acum puțin și despre mine. E probabil că voi mai rămânea la București încă cel puțin 3 sau 4 luni. Mă aflu instalat, deocamdată, în casa unui general a cărui familie e refugiată în Moldova. Casa a fost lăsată în paza unei doamne, soră a generalului, cu care mă înțeleg de minune, « quoiqu'elle soit un peu dure d'oreille, mais d'ailleurs charmante, malgré ses cheveux grisonnants ».

În cazul când în urma sfatului Doctorului Feyns la care îl alătur pe al meu, te vei hotărî să te aventurezi până la București, această veselă capitală valahă « laquelle git ensanglantée sous les lourdes bottes des barbares hordes tudesques, qui y ont commis des milliers d'abominations » (Cris de Paris, No. 179 du 23.XII), sper că nu-mi vei aduce ofensa de a refuza umila invitație ce îți oferă un văr și un prieten cu totul devotat. Acel ce-și ia libertatea de a se numi astfel, îți va pune la dispoziție întregul apartament dela parter. În ce-l privește, va muta bagajele cu un etaj mai sus, unde speră că va duce o excelentă vecinătate cu buna doamnă gazdă.

Pentru a reuși să te atrag mai curând în cursa inofensivă ce ți-am întins, — te rog să crezi fără umbra vre-unui gând ascuns, — și în acelaș timp pentru a-mi ușura inima, voi sfârși această scri-soare, ce devine, mărturisesc, cam lungă, făcându-te părtașă unei descoperiri extraordinare, pe care am făcut-o din prima zi a insta-lării mele.

Intr'unul din saloanele apartamentului pe care-l ocup, se află un vechi portret de familie, care-ți seamănă în chip uimitor. Mi s'a spus că ar fi portretul unei bunici a generalului Radovici, și că această bunică ar fi fost de origine poloneză. Intrigat de acest amănunt, am încercat să aflu numele de familie al tinerei bunici din portret, dar până acum n'am reușit, astfel că misterul continuă să planeze asupra acestei uimitoare asemănări. Dacă acest mister ar avea darul să te atragă, prin curiozitate, mai mult decât priete-neasca mea invitație, nu-mi va rămânea decât să mă felicit pentru ideea de a ți-l fi relevat.

Te rog să primești omagiile pasionat devotate ale nesfârșitei mele prietenii.

Otto von Stein

(Sfârșitul părții a II-a)

MIRCEA GESTICONE

ÉMILE VERHAEREN

H E R C U L E

Ce-ar născoci de-acuma, în setea-i de mărire?

O, Chronos, de câți ani
Nu ostenise zorii și serile 'n neștire?
O, Chronos, de câți ani,
Ani de tumult, de spaimă, de vajnică pornire,
Nu ostenise mlaștini și codri și dumbrăvi,
Prundișele sonore, tăcuții munți din slăvi,
Cu zvonul larg în care
Zvâcneau, fără 'ncetare,
Faimoasele-i isprăvi?

Bătea în pieptu-i încă o inimă-arzătoare;
Dar vlaga-i de-altădată părea șovăitoare.
Atâți eroi mai aprigi, mai tineri decât el,
Iluminară noaptea, mânați de-același zel.

Și zi de zi, în mersu-i spre zări mai triumfale,
Avea singurătatea tovarășe de cale.

Fatidic, astrul zilei către Zenith urca,
Și, pân' sosi amurgul, cu vasta-i nivelare,
Oeta
Putu vedea pe Hercul în crudă frământare.

Sta aiurit,
 Zănatic, la fiece răscruce,
 Pleca apoi, și 'ndată se întorcea zdrobit;
 Căci nu știa nici unde, nici pentru ce se duce.
 Ii răsfiga în minte, rețeaua de cărări,
 Intinsă peste plaiuri, văi, cline și câmpie,
 O trudnică enigmă, o beznă de 'ntrebări.
 Deodată însă fața-i se-aprinse de mânie:
 Rânjeau la el, din râpe, sarcastice-arătări.
 Cât ai clipi, c'un răcnet, în patima-i păgână,
 Se avântă 'n pădurea ce-i sta la îndemână,
 Smulgând din rădăcină, ca 'n vremurile-i mari,
 Șiraguri de stejari.
 Și-atât de prompt fu gestu-i, că nici nu-l înțelese.

Dar, după ce se stinse vremelnicul elan,
 Și revăzu 'ntr'un fulger trecutu-i, an cu an;
 Pruncia-i zvăpăiată, din care 'nceț purcese,
 Sub zodii de noroc,
 Copilărescul joc
 De-a face pe grozavul cu arborii 'n vâlcele,
 Brusc, brațele-i căzură, ca marmura de grele.
 Și-un hohot larg,— de-auzu-i lăuntric perceput,—
 I se păru că-i spune, zeflemitor și rece,
 Că 'n doru-i de-a se 'ntrece,
 O ia dela 'nceput.

Sudori curgeau pe fruntea-i brăzdată de rușine
 Și-l înșfăcă dorința de-a se 'njosi pe sine,
 Intărâtat,
 Incăinat
 Și exaltat
 De nebunie;
 Fiori se propagară în pacea purpurie
 Lăsată peste piscuri de soarele apus;
 Și, val-vârtej, Hercule se năpusti mai sus.

Cutremurau pământul vânjoasele-i picioare,
Se 'ngălbenea frunzișul sub strașnica-i ardoare,
Iar mâinile-i, de forță sporite, se 'nceleștau,

Frângeau

Și doborau

Stejarii groși și cedrii, c'un vaier de furtună,

Ce răspundea 'n genună,

Și, crâncen rostogol,

Ii prăvăleau în gol.

Hercul privea grămada însângerată, sumbră,
Cum ridica, la rândul-i, un munte nou în umbră,
Și păsările, care, rotocolind în zbor,
Iși căutau de-a surda prin noapte, cuibul lor.

Veni apoi și ora de spuză sclipitoare,
Ce varsă peste fire lumini potolitoare;

Dar BCU Cluj / Central University Library Cluj

Magicul lor har

Se coborî 'n zadar,

Spre-a domoli o clipă

Cu alba lui aripă

Turbarea lui Hercul.

El rătăcea prin neguri, cu pași de somnambul.

Invidiă acuma cereasca strălucire.

S'o 'ntreacă vru cu-o nouă smintită făptuire:

S'aprinză trunchiuri, scoartă, crăci, iască și frunzișuri,

Ca flacăra să 'nalțe satanice suișuri,

Și, sfredelind a nopții stelară măreție,

Să ducă 'n infinit,

Fantastica solie,

Că pe pământ Hercule un astru-a făurit.

Cât ai clipi, șuvițe subțiri, incendiare,

Sinistră 'nvolburare,

Trecură pe deasupra imensului morman,

Ca spumele 'nvrăjbite pe-al apelor noian.

Nori groși de fum prăpădul cu 'ncetul îl umflară,
 Năbușitori și grei,
 În țâșnete de pară
 Și pleavă de scânteii;

Iar cladele 'ncălcite de ramuri și mlădițe,
 Asemenea cu-o vraște de-aprinse jurubițe,
 Trosniră, ici și colo, departe, în tot locul,
 Și se 'nteți năpraznic și cu iuțeală focul.
 Din jariște porniră apoi, unduitoare,
 Mari flăcări și deodată gigantica vulvoare,
 Intocmai ca o gură deschisă de balaur,
 Pe Hercule l-atinse cu limbile-i de aur.
 El se 'ncordă, sub brusca și groaznica arsură,
 C'un scrâșnet scurt de ură;

Dar grabnic se învinse. Erou între eroi,
 Nu vru să dea 'napoi.

Ca 'n splendidele zile de cutezanță pline,
 Când hăituia dihanii prin fund de vizuine,

Semet justitiar,
 El s'adânci în jar.

Și pașii lui sunt veseli, privirile-i senine.
 Cu o săritură, iată-l în vârf, dominator.
 Nu-l sperie pojarul. E dârz, e doritor
 Primejdia s'o 'nfrunte și, fără să crâcnească,
 Să-și pună la 'ncercare puterea sufletească.
 Și 'n timp ce 'nvârtejite pe trunchiul său păros
 Incandescente aripi băteau vijelios,

Viteazul fără teamă
 Sfârși prin a-și da seamă
 Că forțele 'ntre ele se 'mbină, se distrug,
 Că 'n lupta începută, era o biruință
 Suprema suferință
 De a muri pe rug.

Și vocea-i gravă cântă,
 Dogoarea n'o 'nspăimântă:
 « Vânt iute, noapte clară, voi umbre de apoi,
 Ne'nduplecat șivoi

De clipe trecătoare,
Oprîți-vă în drum !
Pân' să devie scrum,
Hercul vă proslăvește, și-i fericit că moare.
De multă cinste 'n viață eu parte avusei.
Pe Leul din Nemea îl port în mușchii mei;
Iar Hydra dela Lerna, de Typhaon zidită,
Și-acum se zvârcolește pe coapsă-mi, gătită.
Am colindat prin șesuri și stepe, prin coclauri,
Ritmându-mi pașii ageri în salturi de Centauri.
Din loc mutat-am munții, cu zdravăna-mi spinare,
Dând apelor Helladei o altă îndreptare.
Cu fruntea mea, lipită de capu-i monstruos,
Pe Taurul din Creta stălcitu-l-am, vârtos.
Stymphal văzu pe undă-i săgeata-mi vibrătoare,
Străfulgerându-i cărdul hidos de zburătoare.
Cerboaica mult râvnită, cu coarnele de aur,
Am prins-o, ocrotindu-i al trupului tezaur.
Spre-a spulbera urzeala de clevetiri și șoapte,
Pe Geryon chitindu-l, răzbii în Miază-Noapte,
Și l-am răpus, luându-i cirezile de boi.
In Tracia, purtat-am cu-adevărat război;
Hrăpind lui Diomedee, din grajduri ferecate,
Părdalnicele iepe cu nări învăpăiate.
Când merele de aur le caută Atlas,
Spre-a sprijini pământul, în locu-i am rămas.
Sfidai pe Hypolita, regina Amazoană,
Din mândra-i cingătoare făcându-mi o coroană,
Și-am stăpânit pe Cerber cu pumnul meu de fier,
Făcându-l să-și înalțe privirile spre cer.»

Deodată-o răbufneală de flăcări mai tăioase

Il arse până 'n oase.

Dar el cânta mereu:

« Simt încă 'n trupul, frânt și greu,

In mâini, în brațe și 'n grumaz,

In clipa asta de extaz

Misterios,
Zvâcnind, în ritm tumultuos,
Trecutul meu
Cel glorios.

Ani după ani, cu sete, nepotolita-mi vlagă
A tot sorbit viața, ce-mi fu atât de dragă,
Incât în ceasul ăsta, sub vraja nemuririi,
Parcă 'ntrunesc în mine întreg cuprinsul firii;
Sunt freamătul pădurii, cumplita vijelie
Și răgetul de fiare și tunet din tărie;
Un șipot sunt, năvalnic, străbătător de stânci,
Și ropotul de ploaie în văile adânci.
Plăceri, durere, valmă de bunătați și rele,
Din toate mă 'nfruptară simțirile-mi rebele.
In inima mea, care atât a tresăltat,
Tot clocotul de patimi umane l-am turnat.
Iola, Deianira, Megara și Omphala,
In voi se contopiră martirul meu și fala.
Dar, cât mi-a fost de mare și lung pribeagul chin,
Nu m'a 'mbiat vreodată un pământesc destin.
In clipa-aceasta sufăr și cânt în vâlvătaie,
Mă scaldă voioșia în linele-i pâraie.
Sunt fericit, sălbatec, imens și radios.
Și-acuma, că pârjolul, blagoslovit, se 'ndură
Să mă prefacă 'n zgură,
Restitui, bucuros,
Pădurilor, câmpiei, colinelor iubite,
Și munților,—mândreță cu crestele 'nsorite,—
Și mărilor albastre, cu melancolic viers,
Ăst trup, de tină dură,
Ce năruie-o frântură
Din vastul Univers. »

Ardea într'una rugul când zorile mijiră.
Noi flăcări mânioase din hăul lui țâșniră.
In falduri de alboare se 'nveșmântă Oeta,
Și Hercul tot cânta.

Traducere de I. GR. PERIȚEANU

D I A G N O Z A

Am vrut să intrăm pe poarta cea mare din aripa principală a spitalului, prin a cărei vastă deschizătură își fac zilnic loc brancardele cu fracturi și sinucideri, dar domnul Barbu, portarul așezământului, purtând cu eroism și povestindu-l tuturor celor ce le deschide ușa, trofeul *reușitei* unui ulcer perforat al stomacului operat chiar de profesorul ăl mare, ne-a îndrumat spre « *consultațiunile gratuite* ».

— Dar noi nu cerem nimic gratuit și nici nu avem ceva de consultat, l-am lămurit pe portar. Facem o internare pentru o tumoare care trebuie tăiată, sus la chirurgie, de către doctorul cel mare.

— Orice-ar fi, mai întâi urmează să treceți pe-acolo, ca toată lumea, pentru a vă face domnii dela internare, înscrierea în condica bolnavilor, după care, obțineți buletinul, taxa, actele de *indentitate*, hărțile de familie, divizia, salonul, serviciul, patul și domnișoara supraveghetoare.

— Ne internăm mai întâi, iar toate formalitățile acestea le vom face ulterior. Bolnava suferă, o doare, nu poate sta în picioare, intervenim noi aproape lacrimal către intransigentul portar operat de ulcer perforat !

— Nu se poate ! Acolo aveți bănci, doamna poate sta foarte bine jos, până la venirea domnului doctor — mă dă afară !

Ninge mărunț și anost, mărinind durerea și desperarea dimprejur. Miroase a tinctură, a pucioasă, a mastisol, — preludiul nemărginitelor și poate iremediabilelor dureri ! Mozaicul de jos și frica suferințelor ne îngheață tălpile și sufletul ! Ce tiran a fost portarul încolonându-ne aici, în sala consultațiunilor gratuite, un fel de anticameră a morții care așteaptă dincolo, printre

pansamente, văicăreli și nădejdi spulberate; — ce iute a uitat el zvârcolirile cancerului perforat !

Nevastă-mea, cu vârfurile pantofilor în sus de oglinda mozaicului rece care îi aduce în suflet și în rana pentru care așteaptă, înfiorarea înghețului și groaza internării, plânge convulsiv, îndesând în gură, o bucată din etola care îi înfășoară gâtul până în linia sprâncenelor.

— De ce mă deprimi mai mult ? Taci te rog. Totul are să treacă !

— Mi-e frică, Iorgule; mi-e groază ! Nu mă lăsa, stai aici cu mine, orice s'ar întâmpla; ia și tu o rezervă alături de salonul unde au să mă arunce ! Internează-te și tu !

— Ai să scapi !

— Moartă !

— Ne-aude lumea, — taci te rog, ai curaj, ne facem de râs, te demoralizezi ! Nu vezi ce e împrejurul tău ? Câte capete înfășate și câte schincete de infinită suferință !

Și printre lacrimi, care nu mai conținesc, nevastă-mea se apleacă, se întoarce, se sucește, luând informații, chestionând, anchetând boalele, întrebând pe bolnavii care așteaptă și ei ca și noi, mântuirea, ce au, dacă îi doare, de unde a venit boala, ce leacuri au întrebuințat, ce efecte au avut, dacă se operează și dacă... *au să scape !* Și răspunsurile se înfiripează în văicăreli vagi și în ridicări indolente din umeri.

— Ssst ! Doctorul !

— Nu e ăl mare !

— Da care e ?

— E ăl mic !

Doctorul nici mare, nici mic, doctorul intermediar între diagnostic și internare, doctorul preliminar și atât întrebător, aruncă aferat un carâmb de havană și îmbracă halatul care se desfășoară în mâna servitorului într'un alb orbitor, în vreme ce Doamna Șteflea-Hamzulescu *« asistentă la consultațiunile gratuite »* strigă baritonal și marțial (a suferit o operație care i-a îngroșat vocea) bolnavii:

— Petruța Zotodiceanu !

— Prezent !

— Abces pulmonar, divizia a II-a.

- Tase Gligoriță !
- Aicea !
- Angor pectoris, divizia a IX-a.
- Vasile Oncescu !
- Aicile !
- Flegmon precipitat, divizia a V-a.

Toată lumea la cancelarie, hainele la pod, deparazitare la sala XVI, apoi cu toții la Doamna Rachella Grumzărescu pentru distribuire pe servicii.

- Semnați vă rog, domnule doctor, buletinele !

— Să le semnăm, — se complimentează distrat doctorul către femeia cu glasul de stentor, fredonând un crâmpei de melodie dintr'o romanță, auzită, probabil recent, adineaori, în drum spre spital, dintr'o flanșetă cu șoareci care i-a tăiat drumul sau poate la club aseară, și care îl obsedează cu o încăpățănare maladivă, plasând-o anost, la întâmplare, oriunde, ca un tic nervos, în vreme ce bolnavii categorisiți de D-na Șteflea-Hamzulescu, urcă, încovoiați de durere, scările spre... *abator* !

BCU Cluj / Central University Library Cluj

* * *

Ne-am luat din dragoste, — deci trebuia să-i fiu sclavul și « *tămăduitorul* » suferinței ei neașteptate... ducând-o la spital, — o dragoste care m'a costat o tonă de nervi, un cufăr de scrisori de amar și câteva lefuri în buchete de flori după sezon. În timpul căsniciei, o înțepătură neașteptată în abdomen i-a încovoiat subit șira spinării, aducându-i lacrimi amare în ochi și romanul dragostei ce ne-a unit a șovăit o vreme: « *menopauză incipientă* » !

- Cum doctore, la 38 de ani ?

— Am o clientă cu același diagnostic la 23 ani ! Bizareriile generației rapide de azi — ce vrei ?

- Medicamente ?

- Răbdare și... cinematograf !

Terapeutică recomandată fiind îndoielnică și oarecum glumeață în forma în care a fost propusă, nevastă-mea a plâns după un alt doctor :

- Anemie pernicioasă !
- Tratament ?

— Cola, coca, guarana, nuca vomică și coajă de chinină macerate laolaltă în 500 grame vin malaga.

Junghiul persista totuși, de data asta însoțit de vertijuri agasante. Deci, un alt doctor:

— Ce e cu doamna, doctore?

— Doamna, domnule, a trăit bine, — e o intoxicată!

— Păi cum așa? D'atunci (?) și până acum n'ar fi murit?

— Intoxicație în sensul abuzului de condimente și picanterii!

— Atunci, regim?

— Nu tocmai; — pantofi cu tocul jos, șaisprezece pahare cu apă pe zi, sorbite lent la intervale egale de câte două ore; — plimbări asidue în Cișmigiu!

Cu tot pantoful cu tocul jos, cele șaisprezece pahare de apă, plus Cișmigiul, pe lângă junghi și vertijuri, intervenind și o fobie accentuată, am mers la un medic competent în materie de fobie.

— Ați făcut Wassermann și punția lombară?

— Da.

— Rezultatul?

— Amândouă « *negativ absolut* »!

— Atunci nu e nimic grav!

— Ce ne recomandați?

— Aer, plimbări intense și zeamă de zarzavat.

— Ceva pentru dureri?

— *Karill* sau *Surparill*.

— Pentru fobie?

— Epibrol efervescent!

— Pentru amețeli?

— Anfotonin composée!

— Altceva?

— Mai treceți pe aici!

Teama degenerând într-o stare de apatie nervoasă, am mers la un psihiatru:

— Capul sus. Ochii la mine. Nu mișca! Așa, bun! Așează-te roșu genuchi peste genuchi, fără nici o încordare; lasă piciorul slobod. Așa, bun!

Și după ce psihiatrul a plimbat pe la ochii nevastii un glob electric, de mai multe ori, și tot de mai multe ori a lovit-o peste genunchi cu un ciocan de gumă, a răsuflat cu satisfacție:

— Pupile normale, reflexele așijderea, nici un motiv așa dar de alarmă !

— Ceva tratament ?

— Schimbați aerul și . . *rujul* de buze !

Gluma cu « *rujul* » a fost utilizată de medic pentru boicotarea fobiei și a ridicării moralului pacientei, în fond însă, bolnava cerea un alt doctor. Socotind că oricare ar fi fost ultimul medic consultat, el nu mi-ar fi putut spune mai mult decât cei toți dinaintea lui, ne-am mai consultat și între noi, în familie.

Am făcut o bogată recapitulatie a tuturor spuselor tuturor doctorilor cărora le bătușem pe rând în ușă, eliminând în discuție tot răul presupus, cu atâta convingere și mai ales cu atâta « *convincție* » încât, la un moment dat, am avut impresia că nevastă-mea s'ar fi tămăduit !

Dar sugestia bolnavei fiind de foarte scurtă durată, și văicărelile începând, mi-a cerut să mergem la un alt doctor. Și după o cavalcadă pe la porțile a încă atâtor perechi de medici câți consultasem până la acea dată, cu diagnoze variind între fobie, neurastenie, anemie cerebrală, menopauză și limfatism, ne-am oprit și în cabinetul unui mamouș:

— Sare de *Basna* și *Pasiflorină*.

— Dar abdomenul crește, domnule doctor, și cu el, și durerile !

— Ce-i de făcut ?

— Un ginecolog.

Am mers și acolo:

— Sare de . . . *Bălțățești* și . . . *Panflorar* !

Nimic ! Din nou la un alt mamouș:

— Stenoză a colului !

— Operație ? !

— Imediat !

Alt mamouș:

— Kist !

— Operație ? !

— În cel mult 24 de ore !

Alt mamouș:

— Ce are femeia, domnule doctor ?

După un sfert de oră de ciocăneli, interogatorii și ipoteze:

— Ce să zic ! Ați lăsat de s'au cam învechit lucrurile. Trebuia să mergeți . . . mai de mult la « *un doctor* » !!! După impresia

mea, de... poate să fie o tumoare mare, în forma buretului, sau una cu apă, fără... burete, sau combinată: jumătate de natură cărnosă perforată și jumătate lichid; poate să fie și un fibrom, sau poate un chist, poate un neoplasm, poate mai știu și eu ce!

— Benigne?

— Poate da, poate nu!

— Maligne?

— Poate da, poate nu!

La spital!

* * *

— Cine a operat?

— Profesorul!

— Ce a găsit?

— Un... pepene cu 5 kgr. apă!

— Cum se cheamă boala?

— Ascită! Totuși după «*părerea mea*» s'ar fi putut interveni cu o simplă puncție în abdomen, evitându-se astfel operația, — mă lămurește «*domnișoara*» supraveghetoare cu o experiență de vreo *patruzeci de ani* de diagnoze!

— Și care-i tratamentul?

— Radioretapie profundă!

— De unde știi?

— Păi ce păzesc eu aici de mai bine de *50 de ani*?

Neîncrezător în domnișoara cea de 50 de ani, m'am dus la profesor să mă documenteze.

— Radioterapie profundă, domnule profesor?

— Cine v'a 'nvățat?!

— ... *domnișoara supraveghetoare*!

— S'ar putea! Asta însă, oricum, numai în cazul în care am avea «*norocul*» ca.... *tumoarea rămasă* în abdomen să fie sensibilă la raze!

— Care va să zică, bolnava, soția mea, deși operată, totuși a rămas înăuntru... *o tumoare*?

— Evident!

— Și cum se cheamă tumoarea?

— Neoplasm... «*inoperabil*».

— Atunci, ce ați operat?

— Nimic!!!

SĂRMANUL KLOPȘTOCK

U N V I S

Un vis absurd îmi spunea că murisem
și că pot să cer răsplata multului chin.
Te cerusem pe tine.
Mă priveai cu ochi absenți și reci,
nu mă cunoșteai, și te plictiseai
în raiul de cristal și lumină neagră
cu o fată palidă, lacomă de tine,
încleștată de brațul tău ca un liliac.
Sub noi cerul era adânc ca o apă,
o noapte prin care razele își tăiau șosele curate.
Rătăceam printre pereții de sticlă ai stelelor,
tăcuți și triști.
Întreaga noapte, întreaga noapte, nu ți-am auzit glasul.
Privirea ta pentru care trăisem și murisem,
adânca, dureroasa, fierbîntea ta privire,
își pierdea, căzând pe mine, sonoritatea.
Privirea ta bogată, pe mine era goală și săracă.
Am vrut să zbor, ca să-ți trezesc un surâs.
M'ai urmărit câtva, ca pe un fluture buimac,
și ochii ți-ai întors, uitând.
M'am prins din nou de brațul tău indiferent,
ursită mai departe să trăesc,
alături de izvorul meu de fericire,
setea adâncă și uscată, marea sete,
dela început și de mereu a mea.

A P O C A L I P S

Deasupra golului, deasupra hăului
mă clatin, mă plec și mă agăț.
Din toate unghiurile se deschid,
lungi, oblici, ochii tăi de negru lac,
și plină e prăpastia de ei,
stele perechi, în cerul răsturnat.
Trăesc în vid, mișc brațe dezolate,
alunec și plutesc în aerul rarefiat,
pe lângă oameni transparenti, de ceață,
fără volum, fără contur, fără sonoritate,
și înfloresc halucinanți și ficși și vii,
ei singuri glas, privire și căldură,
în tot pustiul incolor și scămoșat,
ca niște ținte înfipite pretutindeni,
nenumărați, stele perechi,
ochii de lac, fierbinții ochi de smoală.
Apa lor densă nu mă oglindește,
privirea lor nu mă percepe, nu mă vrea.
Razele lor străbat, undrele, tot pustiul,
și somnul orb, al celorlalți, mi-e interzis.

S I N G U R Ă T A T E

Ce crezi c'o să deslege disperarea?
Sfărâmă-ți fruntea de pereți,
în degete sfâșie-ți pieptul,
nu sunt mijloace astea toate
singurătatea să o umple
și să te-apropie de oameni.
Și dacă-o să 'ngenunchi pe rând,
în fața fiecărui om,
să-ți țină, milostiv, tovarășie,
la fel de singură o să fii.
Sunt singură ! Sunt singură
ca Dumnezeu, ca Diavolul,
ca un greer rătăcit și năuc,
ca un mort, prima noapte, în cimitir.
Ca o cămașe de ghiață, s'a lipit de mine
singurătatea, și ca un clopot de sticlă
oprește orice apropiere.
Vreau s'o smulg și îmi taie degetele.
Imi privesc palmele sfârticate
și țip cu țipăt neauzit.
Trec mai departe printre oameni,
nevăzută și spăimântătoare,
ca fantoma lui Banquo !

LUCIA DEMETRIUS

NOTE DIN GRECIA ¹⁾

Stăpânit de formula disprețuitoare a lui Barrès (« il est pom-madé »), am pătruns în muzeu cu convingerea că Hermesul lui Praxitel va fi o deziluzie. Nu știam, în momentul acela, că sculpturile care ornase frontoanele templului lui Zevs, înfățișate acum în sala principală a muzeului, îmi vor reține toată atenția în acea zi și în zilele următoare, și că voi consacra întreaga mea devoțiune acestor sculpturi robuste, atât de înrăurite de faptele ce le întrupează, încât privitorul înviorează cu propria-i emoție marmura rece.

Sala principală a muzeului este de formă dreptunghiulară: pe latura stângă este expus frontonul oriental al templului, iar pe cea dreaptă frontonul occidental. Zidurile reci și plafonul de sticlă, cu armuri metalice, contribuie la impresia unei săli de uzină. Severitatea locului e bine făcută ca să concentreze atenția vizitatorului asupra sculpturilor expuse. Mutilate în cea mai mare parte, ele au fost așezate pe câte un postament, într'o ordine reconstituită care însă nu a întrunit aprobarea tuturor arheologilor. Spectatorul trebuie să ție seama de faptul că artistul lucrase figurile în vederea expunerii lor la o înălțime de aproape 20 de metri, pe când acum ele sunt așezate la nivelul privirii sale.

Frontonul oriental, atribuit lui Paeonios, are drept subiect competițiunea dintre regele Oinomaos și Pelops, șeful Aheenilor. Competițiunea consta dintr'o cursă de întrecere cu carele, instituită de Oinomaos pentru a pune la încercare pe pretendenții la mâna fiicei sale, Hippodameia, cel învins urmând să fie omorât. De treisprezece ori victoria aparținuse lui Oinomaos, și pețitorii își găsise moartea la sfârșitul întrecerii. Dar de data aceasta Pelops

¹⁾ Vezi *Revista Fundațiilor Regale*, Nr. 12, 1935; 2, 4 și 7, 1936.

va ieși învingător, iar bătrânul rege va cădea victimă a propriei sale cruzimi.

Sculptorul nu ne înfățișează scena propriu zisă a cursei de întrecere, ci clipa premergătoare, când pactul a fost încheiat. Momentul e solemn și atitudinile personajelor, într'o grupare admirabilă, reflectează înțelesul adânc al clipei în care destinul celor doi luptători a fost hotărât de zei. Scena este dominată de statura impunătoare a lui Zevs, înfățișat din față, într'o atitudine de gravă reculegere, bine făcută ca să inspire respectul credinței jurate. La dreapta zeului stau Oinomaos, un bărbat voinic, în putere, și soția sa Sterope. Acesta e înfățișat cu gura întredeschisă, adresându-se probabil lui Pelops; la stânga stau Pelops și Hippodameia, cu bustul puțin aplecat înainte și brațele încrucișate, într'o atitudine supusă și meditativă, în așteptarea destinului ce-i va fi hărăzit de zei. Dar în afară de personajele principale, privirile spectatorului sunt atrase de tânăra fată, poate o servitoare a Hippodameiei, ce stă îngenuchiată, într'o atitudine atât de naturală, încât e gata parcă să se ridice, și, de partea cealaltă a scenei, de servitorul bătrân, care ținea probabil hăturile echipajului lui Oinomaos, cu mâna dusă la gură, într'o atitudine de tristă meditare și de prevedere a destinului stăpânului său, figură bărboasă pe care am mai văzut-o cândva și care ne va urmări, chip de marmură care forțează realitatea. Incurajat de aceste descoperiri, vizitatorul cercetează cu luare aminte toate figurile grupului și admiră perfecția formelor celorlalte personaje, cu deosebire pe tinerii efebi șezând într'un genunchi, din suita personajelor principale.

Frontonul din dreapta, atribuit lui Alkamenes, reprezintă o centaumăhie: Centaurii, invitați la nunta regelui Lapitilor, Peirithoos, încălziți de vin, vor să răpească femeile și băieții ce iau parte la ospăț. Lupta este în toi. În cele din urmă, Centaurii vor fi izgoniți. Rareori sculptura antică a reușit să exprime cu atâta forță încordarea și tremurul mușchilor, pasiunea virilă și ciocnirea trupurilor tinere, într'o luptă corp la corp. Sculpturile cuprind amănunte admirabile: capul plin de expresie al tinerei Lapithe, expresiile Centaurilor, în plină luptă. Scena e dominată de statuia lui Apollo, una din sculpturile celebre ale artei antice, așezată la granița dintre hieratismul artei arhaice și libertatea celei

clasice. Cu brațul drept întins într-o atitudine de împăciuire, zeul, reprezentat sub chipul unui adolescent, înfățișează unul din cele mai perfecte modele ale frumuseții antice, cu profilul pur, ochii mari, desenul acuzat al gurii cărnoase și bărbia voluntară. O astfel de creațiune artistică, în stare să înfrunte veacurile, aducând solia unor vremuri apuse, e bine făcută ca să întărească pe spectator în credința că pacea olimpică e mai presus de năzuințele societății noastre și că o astfel de operă artistică, inegalată, nu ar putea fi concepută în vremea de astăzi.

Dar, părăsind pentru o clipă acest spectacol înălțător, vizitatorul s'a îndreptat către metopele din marmură de Paros, așezate pe zidul din față și din spate al sălii, desprinse din friza templului lui Zevs. Ele sunt lucrate de aceeași mână sau cel puțin fac parte din aceeași școală artistică ca sculpturile frontonului templului și înfățișează lucrările lui Hercule. Cine le-a văzut nu va uita niciodată impresia de grație, de libertate în eleganță și, în același timp, de forță virilă ce se degajează dintr'insele. Lupta cu taurul, curățirea grajdurilor lui Augeas, în prezența Athenei, înfățișată sub chipul unei tinere fete, într-o atitudine de calmă reculegere pe care am mai admirat-o și în alte sculpturi, prezentarea păsărilor din Stympthal zeiței Athena, așezată pe o stâncă, într-o atmosferă de grațioasă familiaritate, în sfârșit, scena reprezentând pe Hercule purtând globul pământesc pe brațe, pe când Atlas îi prezintă merele Hesperidelor. Aci sculptorul a atins o culme a perfecției formale: demnitatea supraterestră a zeiței, mișcările atât de expresive ale brațelor, impresia de greutate covârșitoare ce apasă pe umerii lui Hercule, încordarea mușchilor trupului său și mișcarea lui Atlas, care îl ademeneste, știind că nu riscă nimic, fac din această metopă unul din exemplarele cele mai reprezentative ale artei grecești.

Dar între timp, de nenumărate ori privirea vizitatorului s'a îndreptat în spre fundul sălii, unde e așezată pe un postament Victoria lui Paeonios, descoperită în 1875 în preajma fațadei de Sud a templului lui Zevs, nu departe de locul unde o semnalase Pausanias. Statuia reprezintă un dar făcut de Messenieni lui Zevs, în urma expediției lor în Laconia (425 înainte de Christos), din care se întorsese încărcăți de prăzi. Sculptura rezolvă într'un mod fericit problema reprezentării corpului uman în zbor: artistul

a știut să menajeze în așa fel punctele de sprijin ale trupului, încât de departe, profilată pe albastrul cerului, spectatorul avea impresia plutirii în aer a grațioasei Victorii. Așa cum ne-a parvenit, cu fața distrusă și brațele rupte, glorioasa mutilată este totuși în măsură să încante privirile spectatorului : gracilitatea trupului, dispoziția elegantă a faldurilor tunicii, lipită de trup sau formând o trenă agitată de suflurile vântului, frumusețea și proporția admirabilă a fecioarei plutind în cer, deasupra muritorilor de rând, și, în sfârșit, patina inimitabilă a marmurei, brunul luminos al pietrei coapte de soare, contribuie la neuitata impresie ce ți-o lasă această statuă.

Dincolo, într'o săliță izolată, a fost așezat Hermesul lui Praxitel, ținând sprijinit pe brațul stâng pe Dionysos copil. Zeul, de o perfectă frumusețe, lung, grațios, tras ca prin inel, nu inspiră respectul, ci admirația pentru o operă de o eleganță prea desăvârșită pentru a trezi emoția spectatorului, reprezentativă a unei epoci de strălucire ajunsă la epuizarea formulei artistice.

* * *

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Incărcat de impresii, după o ședere prea scurtă în locurile cele mai potrivite pentru reculegere și revizuire, călătorul a pornit dis de dimineață în spre gara apropiată, ducând cu sine o comoară de amintiri.

Drumul până la Athena, deși lung (340 de kilometri în 14 ore), este pitoresc și nu lipsit de agrement, deși căldura, la nămiezi, devine aproape insuportabilă, iar praful străbate prin obloanele de lemn ale ferestrelor până în compartiment. Dar vederea în spre mare este încântătoare: safirul în fuziune al apei, verdele viței de vie, argintiul măslinilor și nota închisă și severă a chiparoșilor. Din când în când, mica locomotivă e dispusă să se oprească, pentru ca să nu se lovească de un cârd de găște, care trec în acel moment dintr'o parte într'alta a liniei ferate. În unele stații, trezit de chemarea vânzătorilor ambulanți, călătorul poate căpăta, în schimbul sumei de 2 drahme, cele mai gustoase frigărui de berbec ce le-a mâncat vreodată, parfumate cu cimbru și demne de masa unui gastronom.

Spre seară, Athena se anunță de departe prin mii de lumini suspendate în văzduh. Am regăsit-o cu o bucurie răspândită în

toată făptura și m'am simțit în acea clipă definitiv legat de această cetate pe care o descopeream acum mai aproape de dorința mea ca oricare alt oraș din lume, încât de abia sosit, am pornit pe străzi parcă cine știe de când familiare, trezind până la ore târzii din noapte ecoul pașilor mei pierduți de odinioară.

Impresia aceasta de intimitate, farmecul inimitabil al Athenei, l-aș asemui cu farmecul Parisului sau al Romei. Dar poate că la Athena, echilibrul desăvârșit al pasiunii e datorit și faptului că prezentul nu anulează trecutul, ci, dimpotrivă, cu multă înțelepciune, se modelează cu discreție după acest model și lasă urmele trecutului glorios să vorbească de pretutindeni.

Totul mi s'a părut în acea noapte la unisonul muzicii mele interioare și am gustat în tihnă bucuria proaspetelor amintiri.

AL. ROSETTI

LĂNGĂ MORMÂNT

Ingenunchiată,
salcia pletoasă
sărută micul mormânt...
Tace taina
norocului surpat.
Frunzele freamătă.
Susură timpul.
Susură salcia.
Intunecat adie veșnicia.

ZARIȘTEA MEA DE OARBĂ RĂSTRÎȘTE-I ARSĂ...

Zariștea mea de oarbă răstriște-i arsă.
Gândul mi-e cenușiu ca trăsнитеle stânci.
Vuie 'n mine, vuie hăuri adânci,
Ochii mei morți în întunerec se varsă.

Fălfăie negru zbor peste cărarea mea.
Pieptu-mi de jar — popas e rănitului geamăt,
Nepregetat mă strigă-al abisului freamăt...
— Ca pe-o lacrimă, lin, umbra nopții mă bea.

Viena, August 1935

GEORGE VOEVIDCA

CONTRIBUȚIUNI LA CERAMICA BIZANTINĂ DELA TURNUL SEVERIN, CETATEA ALBĂ ȘI ENISALA

În toate timpurile, țările noastre au primit înrăuriri, uneori datorite relațiunilor de vecinătate sau legăturilor maritime, alteori datorite neamurilor cotropitoare.

În perioada formării Principatelor Dunărene, sunt interesante de urmărit unele înrăuriri venite din Bizanț, metropola Imperiului Roman de Răsărit, mai cu seamă cele artistice, care au dăinuit atât de multă vreme la noi.

Dacă se cunoaște îndeajuns de bine rezultatul acestor influențe asupra manifestațiilor noastre artistice, nu s'au determinat destul de bine încă porțile și căile de pătrundere.

Urmele acestor legături cu vechiul Bizanț se pot urmări mai cu seamă de-a-lungul Dunării, vremelnică graniță comună și cale de pătrundere ¹⁾, precum și de-a-lungul coastelor mării unde se stabilise comptuare bizantino-genoveze ²⁾.

¹⁾ Să nu se uite luptele lui Zimisces, succesorul lui Nicefor Phocas, împotriva Varegului, Svietoslav la sfârșitul secolului al X-lea sub zidurile cetății Durostor.

²⁾ La început, sub Comneni, relațiunile bizantine favorizând mai mult pe Venețieni, aceștia par a se fi așezat în centrele Mării Negre, care permiteau o pătrundere de-a-lungul marilor fluvii spre inima Rusiei, în vederea exploatării grânelor și a blănurilor. Mai târziu, sub Paleologi, Genovezii, care au înlocuit pe Venețieni în concesiune, au urmat cu aceste exploatări, mai cu seamă în ceea ce privește legăturile cu centrele caravanieră asiatice de pe Volga (Saraï) și au dezvoltat alte centre mai spre vestul Mării Negre, cu scopul de a crea legături cu Polonia, Lituania (Cetatea Albă), Germania și Ungaria (Chilia).

Relațiunile noastre cu Imperiul Roman de Răsărit au avut de suferit și ele oscilațiuni diverse în decursul secolelor. În adevăr, civilizația romană care mai dăinuia pe Dunăre după 271 a suferit distrugerile celor dintâi invazii gotice. În urmă, cetățile din Dobrogea, care mai rămăseseră (*Tropaeum* etc.), au fost la rândul lor distruse de invaziile avară și bulgare din secolul al VII-lea, care au nimicit și orașele maritime.

Dar ruinele vechilor orașe romane, oricât de distruse ar fi fost, reprezentau în perioadele de liniște încă puncte de atracție pentru înființări de noi gospodării, astfel că multe din vechile porturi greco-romane din Pontul Euxin sau de pe Dunăre, înnodând firul cu trecutul, s'au dezvoltat la o nouă viață maritimă și comercială. Pentru unele, năvălirile care asaltau Imperiul din toate părțile au făcut de multe ori ca această înflorire vremelnică a cetăților să dispară cu totul, sau alteori să se întunece pentru un timp, până când împrejurările îngăduiau reluarea legăturilor cu metropola artei și a științei.

Pare însă că după trecerea puhoiului distrugător, unele din vechile cetăți și-au reluat viața lor ¹⁾.

Pentru mare parte din ele nu există o documentație completă care să ne arate momentele când viața a fost reluată, sau când orașul a fost distrus; numai prea puține din ele sunt menționate în cronicile bizantine ²⁾ sau în portulanele genoveze.

Cum însă, în cele mai multe cazuri, documentația lipsește, se poate face apel la ruinele și la urmele artistice care mai dăinuiesc, spre a lămuri trecutul. Dar monumente arhitectonice nu prea au rămas, iar cele ce se găsesc au mai degrabă caracter militar și au suferit prea multe transformări pentru a folosi în determinarea momentelor de înflorire a orașelor bizantine.

Cele mai prețioase documente care ne-au rămas și care se pot folosi la datare sunt monetele și ceramica.

Dacă monetele reprezintă un criteriu sigur pentru centrele importante, nu trebuie să se uite că descoperirea lor este destul

¹⁾ Pe Dunăre: Chilia, Vicina, Durostorul, Zimnicea, Calafat, Caracal, Turnul Severin, iar pe litoral: Cetatea Albă, Enisala, Caliacra, Mesembria (din Bulgaria) și poate mai târziu cetatea Lerici, Kustenje (fost Tomis), etc.

²⁾ Anna Comnena, *Alexiados*, vol. I și II și corespondența lui Constantin Porphyrogenetul.

de rară și nu totdeauna concludentă, căci găsirea câtorva monete, nu ne îngăduie să fim siguri, dacă vârsta orașului cercetat corespunde cu epoca monetelor răzlețe găsite, aceasta rămânând numai o presupunere ¹⁾.

În schimb, ceramica poate fi un criteriu destul de sigur când ea este numeroasă și destul de bine datată, căci ea nu se găsește decât acolo unde în adevăr a fost o viață îndeajuns de dezvoltată. Ea ne poate oglindi totdeauna gusturile, nevoile, starea economică și chiar unele concepții religioase, într'un anumit moment.

Pentru unele orașe dispărute, ale căror epoci de înflorire sunt greu de stabilit în timp, abundența și felul ceramicii hotărăște desigur importanța centrului și momentul dezvoltării lui.

Acest mijloc de datare este adoptat de mult pentru vechile civilizații, unde ceramica este desigur cel mai însemnat monument artistic și câteodată singurul document istoric.

Pentru epocile mai noi, unde lipsesc documente scrise, sau unde restul documentelor artistice au dispărut ori s'au suprapus haotic, ceramica va

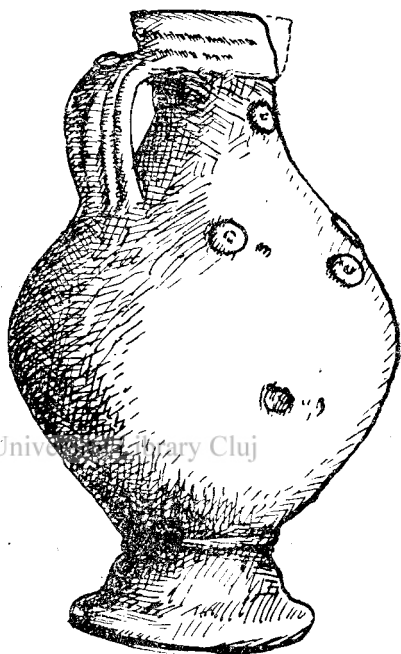

Fig. 1

Vas bizantin nesmălțuit, cu pestilaj.
Liceul din Durostor, reprodus cu
voia d-lui P. Papahagi

¹⁾ Găsirea unei monete a regelui armean Hetum la Cetatea Albă, nu constituie o dovadă sigură a existenței orașului la acea epocă. Vezi Avachian, « Din Trecutul Cetății Albe », *Rev. Cetatea Albă*, Nr. festiv, 1928.

S'ar putea să ne arate numai existența unui sat de pescari, care trăiau în acele părți, făcând comerț cu cetățile veneto-bizantine din Crimeea, dar aceste monete nu pot dovedi viața înfloritoare a unui oraș comercial.

putea fi de mare folos, având același rol ca pentru epocile preistorice.

Cu ajutorul ceramicii găsite întâmplător sau cu ocazia diferitelor săpături, în lipsa altor documente, putem arunca o lumină asupra unor momente turburi din viața câtorva din cetățile bizantine dela noi.

Printre orașele bizantine care au reprezentat în Evul Mediu o importanță deosebită se numără:

Turnu Severin ¹⁾, cheia de apus a Dunării, Vicina, vechea reședință episcopală dela care am luat primul nostru mitropolit ²⁾, Caracal și Tutrakan, cetăți bizantine botezate de Pecenegi ³⁾, și, în fine, vadul de trecere a Durostorului ⁴⁾, iar printre orașele maritime ar fi: Morocastronul, actuala Cetate Albă ⁵⁾,

¹⁾ Săpăturile din Castrul Drubeta a capului de pod făcut de Apolodor din Damasc, au fost publicate de d. Al. Bărcăcilă.

a) « Drubeta », *Boabe de Grâu*, Nr. 10.II.932.

b) « Trei veacuri de viață medievală », *Arhiva Olteniei*, Nr. 65, 1935.

c) « Cetatea medievală a Severinului », *Omagiu lui Const. Kirițescu* și extras. Cartea Românească, 1937

și de d. Gh. Florescu, « Castrul Roman Drubeta (T.-Severin), « Cercetări și săpături arheologice », 1931, *Rev. Ist. Rom.*, vol. III, pag. 32, 1933.

²⁾ Vicina, menționată de Anna Comnena, care spune că în anul 1086 orașul era stăpânit de un Sestlav. Mai târziu prin secolul al XIII-lea era reședință de episcopie grecească, dela care a fost transferat în secolul al XIV-lea (1389) titularul primei Mitropolii românești dela Curtea de Argeș. Vezi Gh. Brătianu, « Contribution à l'histoire de Vicina » (et de Cetatea Albă). Academia Română, *Bul. Secț. Istorie*, X, 1923 și XIII, 1927.

³⁾ Caracal (Cetatea Neagră). Denumire pecenegă ca și Tutrakan.

⁴⁾ Iorga, *Istoria Românilor*, vol. III. Capitolul « Vlașca » de Drâstor; Mutafciev, *Sbornicul pentru Dobrogea*, 1927; N. Iorga, « Un crum la Silistra », *Rev. Sat.*, VIII, pag. 226; Popa Lisseanu, « Drâstorul Silistra », Minerva, București 1913.

⁵⁾ După 1241, Morocastronul ajunge în stăpânirea Tătarilor, iar între 1300—1322, pe vremea Hanului Toktai, Țarul Bulgar dela Târnova, Svetoslav, are drepturi în acest oraș. Orașul revine însă aproape imediat sub dominațiunea tătară, dela care, la sfârșitul secolului al XIV-lea, datorit poate invaziei lui Tamerlan, îl iau Moldovenii, probabil Roman (1391-94), Domn « dela Munte până la Mare ». Ca toate cetățile mai importante, Cetatea Albă era reședință episcopală, ținând de Constantinopol. De aici Alexandru aduce la Suceava moaștele Sfântului Ion cel Nou.

Turcii atacă Cetatea Albă la 1420 și la 1421; Guilebert de Lannoy vede cum Alexandru întărește cetatea cu ajutorul Polonezilor (Gheldigold).

Caliacra ¹⁾ și cetățile dela gurile Dunării, Licostomo (Chilia) ²⁾ și cetatea medievală dela Enisale (Heraclea) ³⁾ așezată pe Razelm.

Viața a trei din ele și anume: Turnu Severin, Cetatea Albă și Heraclea, deși relativ cunoscută printre cele dintâi, poate fi lămurită mai bine prin cercetarea ceramicei găsite în fiecare din ele.

* * *

Turnu Severin. În săpăturile făcute în castrul capului de pod s'a scos la iveală, așa după cum era de așteptat, foarte mult material roman, pe lângă care s'au mai găsit și oarecare materiale din epoci mai târzii. Acest din urmă material este interesant pentru că aparține tocmai epocilor încă nelămurite, a dominației bizantine și ungare.

Între acestea se poate distinge un material timpuriu, din epoca unei vieți bizantine ⁴⁾ și un altul relativ târziu, corespunzător epocii întemeierii Principatului muntean.

În 1455 cetatea Lerici este ocupată de Moldovenii dela Cetatea Albă. La 1484 (14 Iulie), cade cetatea sub Turci. La 1812 Cetatea Albă trece sub Ruși.

Acest centru comercial a fost mai cu seamă un antrepozit polonez în legătură cu Genovezii.

¹⁾ Caliacra, « Steaua cea Bună », ținea de Patriarhul de Constantinopol la 1318 și 1323 și ajunge reședința despotului Dobrotici în a doua jumătate a secolului al XIV-lea.

²⁾ Chilia Veche, Licostomo (« Gura Lupului »), Eski-Kili, de pe malul drept, este trecută în 1318 și 23 ca pendinte de Patriarhatul de Constantinopol și în 1359 este menționată în actele Venețienilor, care se plâng că nu pot cumpăra grâu de acolo, pentru că nu-i lasă Genovezii. Cetatea Chilia Nouă este ridicată de Ștefan cel Mare la 1479 pe malul stâng. Între timp, fusese cetate muntească dela 1403 până la circa 1440, când a fost distrusă de Turci. Era un însemnat antrepozit de mărfuri german, hanseatic și ungar, ceea ce a făcut pe Unguri să dorească mult stăpânirea Chilie de Munteni.

³⁾ Tafrali, Rev. *Arte și Arheologie*, fasc. 9-10 din 1933-34; « La Cité de Dolojman »; R. Netzhammer, *Aus Rumänien*, pag. 215.

Cronica persană a lui Sükrüllah din 1456 scrie despre campania victorioasă a oștirilor otomane împotriva lui Mircea și de luarea fortăreței Giurgiu pe Dunăre de *Ieni-Sala* și Isakihea în Dobrogea. După G. Brătianu, « Notes sur les Génois ».

⁴⁾ Conștient de existența unei cetăți bizantine destul de vechi, Pârvan, în « Contribuțiuni epigrafice la Istoria Creștinismului daco-roman », Buc. 1911, pag. 190—191, scrie:

« În umbra castelului byzantin dela Severin. . . ».

« La apus și de castel și de pod și de cele două « edificii religioase », s'a ridicat în timpurile vechi drept la malul Dunării, dacă nu chiar un întreg oraș, de sigur un mare complex de clădiri, ale căror ziduri de fundație se pot observa în malul înalt. . . ».

De altfel, însăși urmele monumentelor arhitectonice, baze de biserici sau fortificații, dovedesc înflorirea a două civilizații la epoci diferite, dar sunt destul de greu de datat ¹⁾.

Unele din ele, fortificațiile din grădina publică și bazele de biserici, sunt probabil datorite stăpânirii ungare, poate a Cava-

Fig. 2

Fund de vas bizantin, fin incizat, reprezentând o acvilă. Smalt subțire cu puțin maron mai închis. Probabil din sec. al XII-lea sau începutul sec. al XIII-lea. Găsit în săpăturile Castrului Drubeta.

Reprodus cu permisiunea d-lui Bărcăcilă

lerilor Ioaniți; în schimb bazele de biserici din Castrul Drubeta sunt de formă sârbească și relativ mai ușor de datat în mijlocul secolului al XIV-lea, prin stilul, dar mai cu seamă prin prezența unor ornamente ceramice smălțuite găsite « in situ » și care sunt asemănătoare celor găsite la Vodița și la bisericile sârbești din acea epocă.

Săpăturile dela Castrul Drubeta au adus la iveală un material ceramic medieval timpuriu ²⁾, mai tot de tip curat bizantin, iar cele făcute în jurul așa numitului *Turn al lui Sever*, au adus la lumină un material destul de tardiv, poate chiar material românesc de tip bizantin ³⁾.

Cioburile medievale ce au fost găsite sunt toate de tip bizantin. Deosebita frumusețe a cioburilor timpurii dovedește că

¹⁾ Aceste monumente au fost menționate și de Tocilescu în « Fouilles et recherches archéologiques », pag. 141: « La partie du plan de Turnu Séverin située à l'extérieur indique l'emplacement des édifices religieux: une église et une chapelle situés hors les murs du Castellum ».

²⁾ Bărcăcilă, « Trei veacuri de viață medievală », *Arhiva Olteniei*, Nr. 64—65, are și două figuri reproduse aici.

³⁾ Bărcăcilă, « Cetatea medievală a Severinului », 1937, unde se pot vedea reproduse numeroase fragmente ceramice.

ele au servit unei pătri căreia îi plăcea luxul, iar numărul lor destul de mare dovedește că în vremea aceea a existat o viață economică dezvoltată și oameni îndeajuns de înstăriți pentru a putea aduce, probabil pe cale fluvială, atâtea vase scumpe.

Vasele cele mai frumoase sunt smălțuite foarte subțire, de culoare monocromă, de obicei verde sau gălbui. Ornamentația

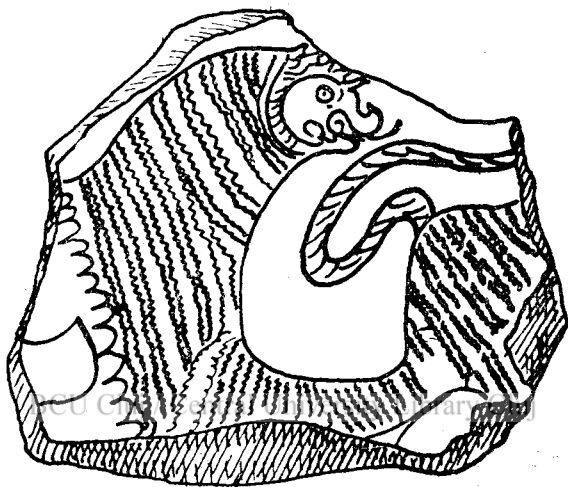

Fig. 3

Fund de vas bizantin, fin incizat, reprezentând un balaur sau un felin stilizat. Smalt subțire. Aparține probabil sec. al XII-lea. Pasta fină roz. Găsit în săpăturile Castrului Drubeta. Reprodus cu permisiunea d-lui Bărcăcilă

e gravată în felul bizantin, desenele de pe ele reprezentând balauri, acvile, porumbei, lei, etc.¹⁾, iar altele au numai desene florale sau de antrelacuri (vezi fig. 2, 3, 4 și 5).

Calitatea ceramicii este superioară, atât ca pastă, cât și ca decorație, și dovedește că unele erau făcute probabil la Constantinopol.

O bucată de vas de mare dimensiune, are pe fondul ei monocrom reprezentarea unui mare felin stilizat, care amintește mult decorurile sasanide (vezi fig. 5).

¹⁾ Aduc pe această cale mulțumirile mele d-lui Al. Bărcăcilă pentru bunăvoința pe care mi-a arătat-o punându-mi la dispoziție materialul necesar.

Desenul făcut este executat printr'o zgâriere subțire a angobei, punând abia în evidență fondul roz al lutului. Motivele cu animale, balauri și antrelacuri sunt caracteristice unei epoci timpurii a artei bizantine și pot fi socotite din secolul al XII-lea. De

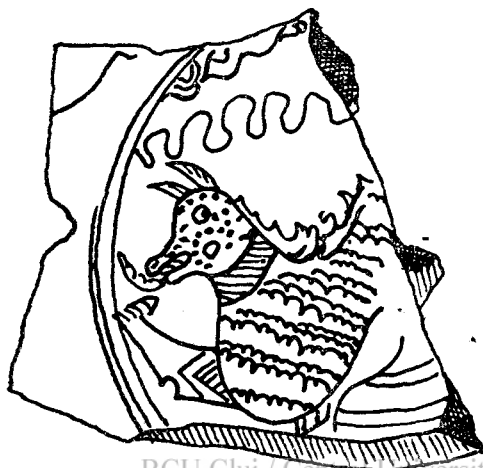

Fig. 4

Fund de vas bizantin, fin incizat, reprezentând un balaur. Smalt verde subțire, uniform.

Probabil începutul sec. al XII-lea.

Găsit la Drubeta.

sigur că ele pot fi ceva mai timpurii sau puțin mai târzii, adică dela începutul secolului al XIII-lea ¹⁾.

În afară de această ceramică, s'a mai găsit și alta mai ordinară și nesmălțuită, care, prin caracteristicile ei poate fi din toate epocile.

Cioburile timpurii ne dovedesc nu numai o viață înfloritoare în secolul al XII-lea, dar și strânsa legătură a acestei părți cu Bizanțul. A determina momentul și împrejurările în care aceste legături

s'au înfăptuit rămâne în sarcina Istoriei.

În afară de cioburile acestor timpuri, se mai găsesc încă altele mult mai puțin fine, tot de tip bizantin, și parte din ele par a fi

¹⁾ Pentru clasarea și cronologia ceramicii a se consulta:

Talbot Rice, *Byzantine Glazed Pottery*, Oxford, 1930; Oscar Wulff, *Altchristliche und Mittelalterliche byzantinische und italienische Bildwerke*, Berlin, 1911; W. de Bock, « Les Poteries vernissées du Caucase et de la Crimée », *Memoires de la Soc. Nationale des Antiquaires de France*, 1897; D. M. Dawkins and J. P. Droop, « Byzantine Pottery from Sparta », *An. of British school at Athens*, Nr. XVII, 1910-11; Ebersolt, *Catalogue de poteries byzantines et anatoliennes du musée de Constantinople*, Constantinople, 1910 etc.; Von Stern, « Theodosia und seine Keramik », *Das Museum*, Odessa, Lief III, 1906; Catalogul Muzeului Societății Imperiale de Istorie și Antichități din Odessa Odesse. Merk. 1908: « Despre ultimele săpături în Cetatea Albă-Odessa. Typ. Economica, 1905.

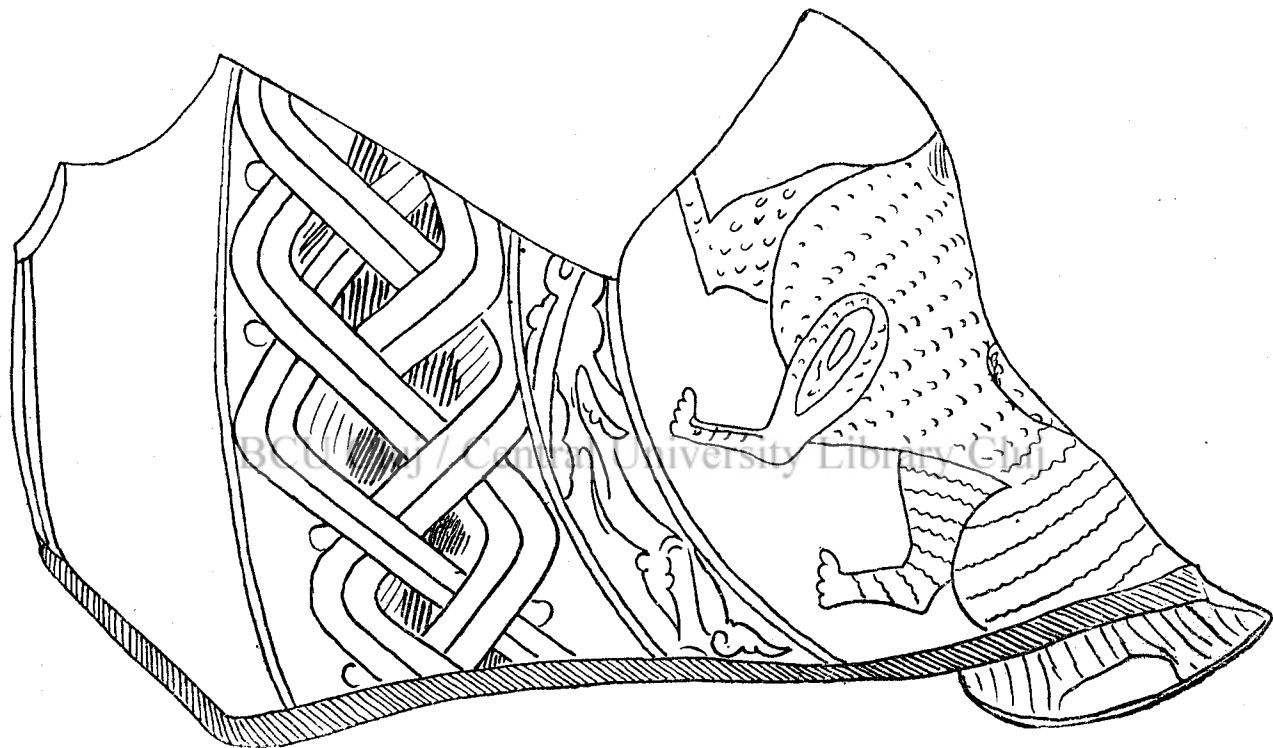

Fig. 5

Fragment de vas mare bizantin, cu picior, având fundul și o parte din margine. Diametrul circa 40 cm. Decor fin incizat, reprezentând un felin stilizat, care amintește motivele sasanide. Decor floral și de împletituri pe margini. Smalt subțire gălbui. Aparține sec. al XII-lea, poate chiar al XIII-lea. Găsit în săpăturile Castrului Drubeta. Reprodus cu permisiunea d-lui Bărcăcilă.

fost confecționate de localnici. Această din urmă ceramică aparține unei epoci mult mai tardive, adică dela sfârșitul secolului al XIV-lea sau secolului al XV-lea, și este lucrată tot cu sgrafito, foarte decorativ, dar într'un fel mai stângaci și mai simplu. Zgârierea este făcută mult mai adânc și e mai lată, într'o pastă mai puțin subțire.

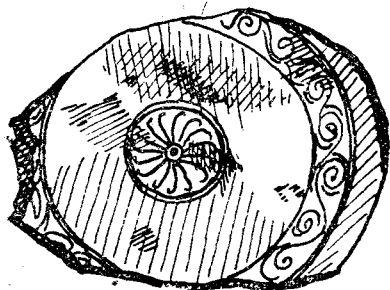

Fig. 6

Cupă bizantină, adâncă, cu picior, cu decoruri geometrice fin incizate. Probabil sec. al XII-lea. Găsită în săpăturile din jurul Castrului Drubeta.

Reprodusă cu permisiunea d-lui Bărcăcilă.

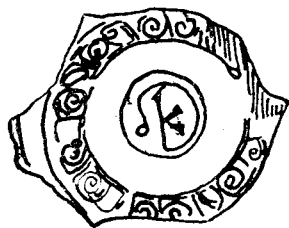

Fig. 7

Fund de vas bizantin. Probabil sec. al XIII-lea. Incizie subțire cu decor înconjurător cu spirale. Litera «K» reprezintă probabil semnul unei greutăți sau unei măsurii (opiniune M. Xyngopulos). Reprodus cu permisiunea d-lui Avakian. Găsit în săpăturile Cetății Albe.

Motivele ornamentale sunt numai florale sau geometrice. O bucată găsită în săpăturile din cetatea medievală a grădinii publice, ar purta incizat numele maestrului Дра[гомир]¹⁾ în slove chirilice, ceea ce ne arată că este făcută la noi. S'ar putea însă ca acest nume să indice tot așa de bine și pe acela al proprietarului oalei, așa cum s'a obișnuit mai târziu.

Observăm lipsa ceramicii corespunzătoare secolului al XIII-lea și al XIV-lea, ceea ce ne-ar face să credem că, în această vreme, scurta înflorire a Severinului a cunoscut alte evenimente care au rupt legăturile cu Bizanțul și că numai în urmă olarii localnici au reluat moda bizantină mai nouă, ca și în celelalte centre mai însemnate din Muntenia.

* * *

¹⁾ Bărcăcilă, Cetatea medievală a Severinului, pag. 22.

*Cetatea Albă*¹⁾. Izvoarele care să pomenească de vechiul Morocastron sunt puține, iar cuprinsul lor nu este destul de lămurit în privința epocii de reînființare a acestei cetăți. Desigur că vechiul contoar greco-roman n'a dispărut cu totul și a existat mai departe, folosindu-se de legătura cu bogatul hinterland dela Nord²⁾. Această cetate era pe drumul tuturor invaziilor din Buceag și este aproape sigur că a avut mult de suferit, chiar din timpul stăpânirii romane.

Diversele săpături întreprinse la fața locului înainte de război de von Stern și după război de P. Nicorescu³⁾ și Avachian⁴⁾, au scos la iveală un foarte bogat material de toate feurile și mai cu seamă o bogată ceramică din epoci diverse.

Ceramica scoasă prin săpături provine din patru civilizații distincte: preistorică, greco-romană, bizantină și turcă. Între epoca greco-romană și cea bizantină nu am putut identifica existența vre-unei ceramici oarecare intermediare, fie tardiv romană sau bizantină timpurie, în vreme ce între cea bizantină și turcească nu există întrerupere.

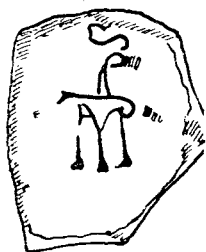

Fig. 8

Fund de vas bizantin.

Incizie subțire pe fond gălbui. Monogramul reprezintă probabil $\Delta\text{IMI-}$
 TPIOS sau

$\Pi\text{POΔΠΟΜΟΣ}$.

Reprodus cu permisiunea d-lui Avakian. Găsit în săpăturile Cetății Albe.

¹⁾ N. Costin, « Letopisețele », vol. I, pag. 69; N. Iorga, *Studii istorice asupra Chilie și Cetății Albe*, Buc., 1900; P. Nicorescu, « Cetatea Albă », *Ramuri*, Colecția Apollo; G. Brătianu, « Contributions à l'histoire de Cetatea Albă », *Bulletin de la Section Historique de l'Académie Roumaine*, X, 1923 și XII, 1927 și « Notes sur les Génois en Moldavie au XV-e siècle », *Rev. Ist. Rom.*, 1933, pag. 152; Avakian, « Săpăturile dela Cetatea Albă », 1929, în *Raportul Muzeului Național Militar și în Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, Secția Basarabia Anuar, II, 1931; Sah Nazarov, *Revista Cetatea Albă*, Nr. 6 și 9, 1937; A. L., « Vechile cetăți românești, după Conte de Longeron », *B. S. M. I.*, 1915, pag. 70; G-l Sc. Panaitescu, « Cetăți-ruini din Basarabia », *Cetatea Albă, C. M. Ist.*, secț. Basarabiei, 1924, pag. 103; N. Iorga, « Les châteaux occidentaux en Roumanie », *B. C. M. I.*, 1929, pag. 49; N. Iorga, « Cele două Chilii », *B. C. M. I.*, 1929, pag. 188.

²⁾ P. Nicorescu, « Din trecutul Cetății Albe, până la stăpânirea moldovenească », *Rev. Cetatea Albă*, 1928, p. 54.

³⁾ *Op. citat.*

⁴⁾ *Op. citat.*

Pentru epoca bizantină, cioburile găsite sunt caracteristice Paleologilor din secolul al XIII-lea, iar pentru perioada corespunzătoare dominației moldovenești dela sfârșitul secolului al XIV-lea și din al XV-lea, ceramica continuă să aibă caracterul curat bizantin al veacului corespunzător.

Cele mai numeroase bucăți aparțin mai cu seamă secolului al XIV-lea și al XV-lea, când această cetate pare să fi avut culmea ei

de înflorire. În ceea ce privește vechimea cioburilor, cele mai timpurii nu sunt decât din secolul al XIII-lea cel mult.

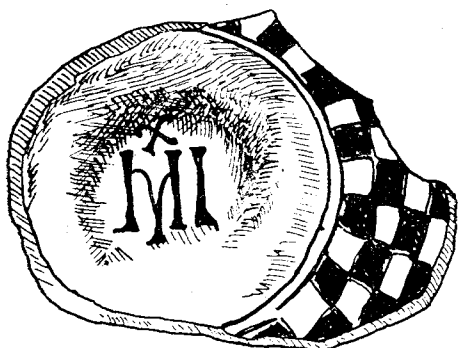

Fig. 9

Fund de vas bizantin cu inițialele Împăratului Mihail Paleologu. Decor « en darmier » pe fond galben. Mijlocul sec. al XIII-lea. Muzeul comunal Cetatea Albă. Reprodus cu permisiunea d-lui Sah Nazarov

Pentru epoca turcească, ea este în parte reprezentată și mai departe de o ceramică de tip bizantin, cu sgrafito și cu desene mai puțin îngrijite, dar cu smălțuri deosebit de frumoase.

Laolaltă cu această olărie, care se menține până prin secolul al

XVII-lea, se găsește o foarte bogată ceramică turcească de Asia Mică, care de sigur a fost importată ¹⁾.

Cioburile bizantine găsite ²⁾ se pot clasa astfel:

a) Vase cu sgrafiți bine incizate, cu desene stilizate în mai

¹⁾ D. Prof. C. C. Giurescu crede că « Săpăturile făcute aci au descoperit ceramică din extremul orient, ceramică persană din secolul al XIII-lea », vezi *Istoria Românilor*, vol. II partea a II-a, pag. 421. Pentru moment, după examinarea cioburilor de ceramică găsită la Cetatea Albă, pot spune că mai toate bucățile orientale sunt turcești și aparțin secolului al XV-lea, al XVI-lea și al XVII-lea.

²⁾ Țin să mulțumesc în deosebi d-lui Avakian pentru materialul fotografic pe care mi l-a pus la dispoziție și d-lui Sah Nazarov care mi-a permis să completez datele necesare prezentei lucrări și mi-a îngăduit să otografiez materialul expus la Muzeul Comunal dela Cetatea Albă.

multe colori; câte o dată cu monograme și cu smalt bine vitrificat ; (vezi fig. 7, 8 și 9).

b) Vase cu sgraffito larg incizate sau chiar lucrate « champ levé », adică cu anumite părți din angobă scoase pentru a lăsa altele în relief (vezi fig. 10, 11, 12 și 13).

Din categoria întâi fac parte vasele mai timpurii dela sfârșitul secolului al XIII-lea, din perioada Paleologilor. Subiectele ornamen-

Fig. 10

Fragment de fund de vas bizantin cu picioruș, reprezentând un personaj. Probabil din sec. al XIV-lea sau chiar al XV-lea. Lucrătură larg incizată și funduri hașurate.

Reprodus cu permisiunea d-lui Avakian.

Găsit în săpăturile Cetății Albe.

tale sunt mai cu seamă florale; cele animale așa cum au fost găsite în cioburile timpurii (de ex. dela Severin) sunt mult mai rare și stilul diferă cu totul de cel din secolul al XII-lea, dovedind mai multă stângăcie și o încercare de simplificare a vechilor modele. Efectul decorativ este căutat în dauna fineții de lucru.

Monogramele ca ornamentație sunt iarăși întâlnite în această perioadă și ele fixează destul de bine momentul, atunci când reprezintă « Mih » (vezi fig. 9) sau « M. P. », monogramele lui Mihail Paleologul. O literă K, înconjurată de un cerc (vezi fig. 7) a fost întrebuințată cam la aceeași vreme și este clasată de unii autori ca fiind semnul unei măsurii ¹⁾. Cred totuși că ea reprezintă inițiala unui nume.

¹⁾ Vezi Talbot Rice, *op. cit.*, pag. 76 și 77, reproducerile Nr. 24, 28, 29.

Din categoria a doua aparțin mai cu seamă bucățile din secolul al XIV-lea și al XV-lea, cu desene florale sau cu « damier » în relief și cu fonduri colorate; altele cu reprezentări de animale sau figuri omenești (vezi fig. 10) foarte stilizate și tratate în trăsături groase și simple. Desenul are o eleganță deosebită și o libertate de mână care dovedește meșteri dibaci ¹⁾.

Cele mai multe fragmente aparțin perioadei moldovenești, când pare că înrăurirea bizantină să fi urmat mai departe impor-

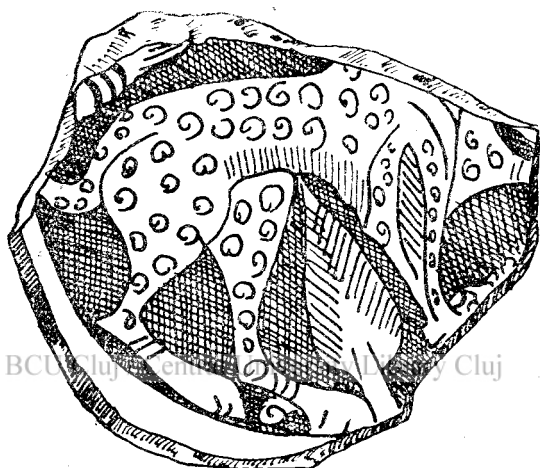

Fig. 11

Fund de vas bizantin cu decor sasanid, reprezentând trupul unui felin. Fondul scos de culoare roșcat — decor incizat — smalt galben. Muzeul comunal Cetatea Albă.

tându-se olăria luxoasă. Găsim unele bucăți cu monograme A, sau A. F. (vezi fig. 13) cu incizia foarte largă, caracteristică epocii tardive a secolului al XV-lea. Contoarul fondaco genovez dela Cetatea Albă a urmat de sigur să existe și sub Domnii moldoveni până la venirea Turcilor ²⁾. Este foarte interesant de

¹⁾ Două bucăți au fost publicate de C. C. Giurescu în *Istoria Românilor*, vol. II, fig. 95 și 96. Amândouă sunt funduri de cupe bizantine.

²⁾ N. Bănescu, « Vechi legături ale țărilor noastre cu Genovezii ». *Inchinare lui N. Iorga*, Cluj 1931, pag. 35, unde se vede dintr'un act din 1448 existența unor drepturi ale Genovezilor asupra mărfurilor ce intrau în oraș.

știut că trecerea acestei cetăți din mâinile Hanului Kipciacului, în cele moldovenești, se potrivește cu invazia tătară a lui Tamerlan, care a slăbit puterea Hanatului, permițând astfel la sfârșitul secolului al XIV-lea să fie trecută fără multă greutate în mâinile lui Roman, care se putea intitula « Domn dela Munte până la Mare »¹⁾.

Olăria turcească (sau moldovenească) de tip bizantin este atât de numeroasă, încât probabil că parte trebuie să se fi făcut acolo sau în împrejurimi, și poate fi privită întrucâtva ca olărie moldovenească.

Această olărie, cu desenul mai puțin îngrijit ca cea timpurie, avea mai totdeauna reprezentări florale similare celor găsite în Muntenia sau desene geometrice (vezi fig. 14). Smălțul, în schimb, este foarte bun și colorile, verde, galben, sunt vii și aruncate neregulat²⁾. Cele mai multe aparțin secolului al XV-lea și poate începutului secolului al XIV-lea.

Olăria turcească propriu zisă este de tipul faianțelor și este importată mai toată din Asia Mică, sau de tipul zis de Damasc, destul de tardiv. Unele bucăți sunt dela Isnici (așa zisele bucăți de Rodos), cu acele pete roșii pătlăgea în relief, care aparțin secolului al XVI-lea

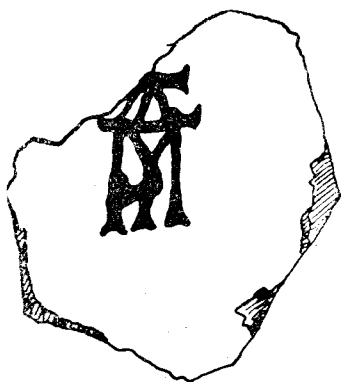

Fig. 12

Fund de vas bizantin. Sec. al XIV-lea — al XV-lea. Monogram larg incizat pe fond smălțuit verde-galben. Probabil *ΑΙΜΙΤΡΙΟΣ*. Reprodus cu permisiunea d-lui Avakian. Găsit în săpăturile Cetății Albe.

¹⁾ Michael Prawdin, « L'empire mongol et Tamerlan », Payot-Paris, 1937. Campaniile care au distrus Hoarda de Aur (Hanul Tokhtawich) și pe Hanii Crâmului în campaniile 1391—1395-6. Tot atunci marele port Tana, care deținea o parte însemnată a comerțului cu capitala Tătarilor, Sarai, a fost distrus, celelalte cetăți Caffa, Cetatea Albă și Chilia căpătând în schimb o nouă dezvoltare. Probabil că sub imboldul polono-genovez, Domnii moldoveni, favorizați de slăbiciunea tătărească, datorită invaziei lui Tamerlan, au putut pune mâna pe Cetatea Albă.

²⁾ Pentru datarea ceramicii orientale, vezi: Koechlin et Migeon, *Islamische Kunstwerke*, Berlin, 1928; Migeon et Armenag Bey Sakisian, *Céramique d'Asie Mineure et de Constantinople*, Geuthner-Paris, 1923.

și al XVII-lea. Alte bucăți albastre pe fond alb, cu deseneuri și spirale foarte fine, sunt de Damasc și altele cu frunze largi sunt arabo-persane. Printre ele se pot vedea și câteva bucăți de Rakka și chiar un ciob « celadon », care pare a fi de proveniență dela Fostat sau poate chiar din China, dat fiind

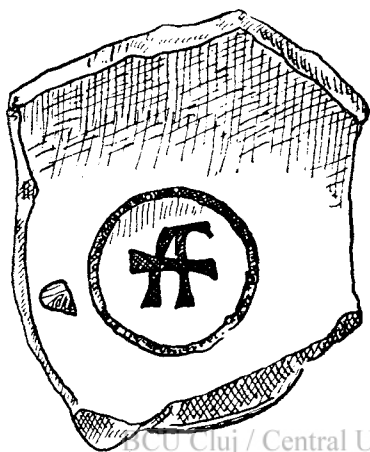

Fig. 13

Fund de vas bizantin, reprezentând inițiala A (sau AF), — sgrafito larg incizat — probabil *ANAPONIKOS*.

Muzeul comunal Cetatea Albă.

că Sultanul (Soliman Magnificul) primea daruri dela Impărații chinezi ¹⁾. Această diversitate și totdeodată frumusețea lor dovedesc că Cetatea Albă a urmat și sub Turci să fie nu numai un centru militar, dar chiar un centru important comercial, care făcea legătura cu Polonia pe Nistru ²⁾, cu Tătarii din Kipciac și mai târziu cu Rusia. Această înflorire dispăre deodată cu așezarea Rușilor în secolul al XVIII-lea.

* * *

Enisala (Heraclea). Această cetate medievală, care păzește fundul lacului Razelm, trebuie să-și fi avut rostul când comu-

nicația lacului de astăzi cu marea era mai bine asigurată și avea scopul de a face legătura cu hinterlandul dobrogean.

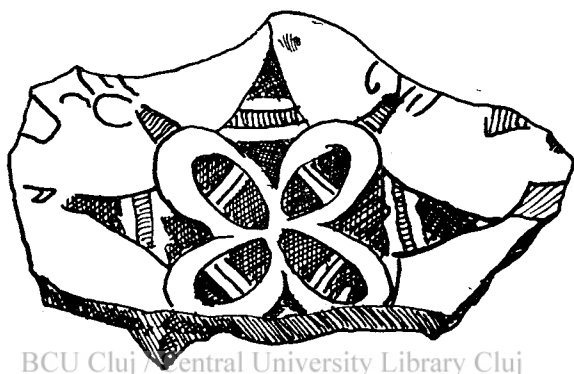
Săpături nu s'au executat până acum, subsemnatul făcând numai câteva sondaje de orientare.

¹⁾ Von Stern a găsit asemenea fragmente chinezești pe care le menționează în « Despre ultimele săpături în Cetatea Albă-Odesa. Tip. Economica, 1901, pag. 8 (groapă de gunoarie din Curtea Cetății) ». Fragmentele sunt clasate în secolul al XIII-lea sau al XIV-lea din care unele sunt « craquelé » și « vert zeleden ».

²⁾ Baiazid spune: « Chilia este cheia și poarta a toată Țara Moldovei și Țara Românească, iar Cetatea Albă este cheia și poarta a toată Polonia, Tataria și Marea Neagră », după Avakian, « Din trecutul Cetății Albe », *Rev. Cetatea Albă*, pag. 78, 1928.

Materialul scos la iveală este mai tot de tip bizantin cu sgrafito, începând cam dela sfârșitul secolului al XIII-lea sau începutul secolului al XIV-lea. Cele mai numeroase bucăți sunt însă cele din secolul al XV-lea și al XVI-lea și ele sunt însoțite de multe fragmente orientale de Asia Mică, din aceeași epocă.

Această cetate pare să fi fost la origine un castel de tip feudal, probabil genovez, care a devenit turcesc prin secolul al XV-lea. Cera-

BCU Cluj Central University Library Cluj

Fig. 14

Fund de vas bizantino-arab, cu decor stilizat și fonduri scoase «champ-levé». Sec. al XVI-lea. Maron închis pe galben. Muzeul comunal Cetatea Albă. Reprodus cu permisiunea d-lui Sah Nazarov.

mica găsită nu merge mai departe de secolul al XVII-lea, când poate cetatea, nemai având nici o rațiune de a fi, ar fi fost părăsită.

Cum, în sondajele făcute, n'am găsit nici un fragment de ceramică antică, greacă sau romană, ci numai ceramică bizantină din epoca paleologă și ceramică turcească, pare probabil ca vechimea lui să nu fie mai mare de secolul al XIV-lea. Totuși denumirea de Heraclea, păstrată în regiune, ne-ar permite să credem că prin împrejurimile apropiate ale acestei stânci singuratice ar fi fost în vechime un centru grecesc neidentificat.

* * *

Din cercetarea ceramicelor găsite în cetățile de mai sus, pentru epoca Evului Mediu, se desprind următoarele:

La Turnu Severin pare să fi existat o viață bizantină destul de dezvoltată chiar din secolul al XII-lea. Această civilizație, identificată în jurul imediat al Castrului Drubeta, s'ar fi înfiripat deci pe vechile rămășițe romane.

Din cauze pe care Istoria urmează a le determina, pare ca această viață înfloritoare să fi suferit în cursul veacului al XIII-lea

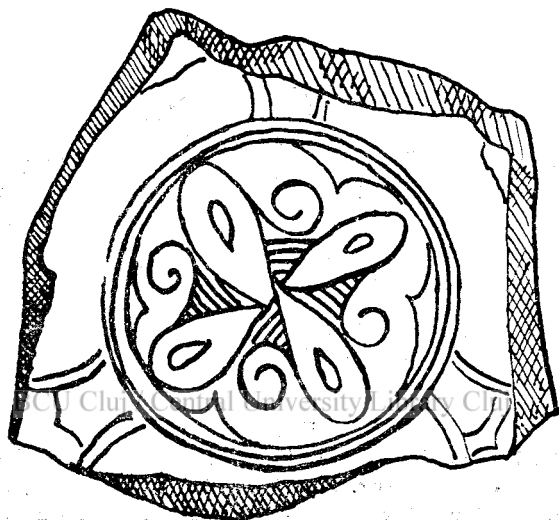

Fig. 15

Fund de vas bizantin fin incizat. Probabil din sec. al XIV-lea. Smalt subțire verde și gălbui, neregulat. Găsit la Enisala.

o grea lovitură, care i-ar fi întrerupt dezvoltarea. Punând această întrerupere pe socoteala expansiunii Imperiului Asăneștilor și a decadenței bizantine sub dinastia latină și, în fine, a invaziei tătare care a zdrobit cetatea medievală, cheia Ungariei, poate că nu ne-am depărta prea mult de realitate.

Cu începerea secolului al XIV-lea, o nouă viață începe în acele părți, dar nu în același loc. Intre ruinele medievale, desigur ale fortificațiilor ungurești, s'a dezvoltat o nouă viață cu caracter mai puțin fastuos, dar totuși o civilizație influențată de amintirea splendoarei bizantine. Caracterul acestei civilizații se aseamănă

cu totul cu cel din restul Munteniei din acea vreme, încât dovedește că o viață românească era în ființă acolo.

Din cercetarea ceramicii medievale găsite la Cetatea Albă, reiese că această cetate, după o lungă perioadă de inacțiune, se redesteapță la o viață nouă prin secolul al XIII-lea, probabil sub impulsul Genovezilor, care veniseră să se stabilească, prin bună înțelegere cu Tătarii, stăpânii regiunii. De altfel nu trebuie să uităm că, înaintea Tătarilor, se poate să fi existat un embrion de viață citadină prin acele locuri. Oricât de paradoxal ar părea, e probabil că stabilitatea unui stat tătar (pax tatarica ¹⁾), a permis înflorirea acestui port ideal sub influența Genovezilor.

Viața acestui oraș, după ceramica bizantină găsită, pare să se fi dezvoltat progresiv, ajungând la apogeu sub dominațiunea moldovenească. Insemnătatea ceramicii turcești și orientale ce se găsește aici dovedește îndeajuns locul de frunte ce-l ocupa acest centru pentru dominațiunea otomană. Punct de plecare pentru stăpânirea stepelor ucrainene, cap de pod contra Polonilor și a Moldovenilor, avea nu numai un rol militar, dar și un rol comercial de drenare a bogățiilor acestor părți. Schimbul de mărfuri pare să se fi făcut cu țările cele mai depărtate, căci am putut identifica ceramici chineze, arabe, italiene și spaniole.

Locul de frunte al acestei cetăți urmează să fie pus la justa lui valoare.

În ceea ce privește cetatea dela Enisala, așa cum o arată construcțiunea, ea pare să fie mai mult un castel medieval, un « crac » de cavaleri. Originea acestui castel nu merge dincolo de secolul

Fig. 16
Vas bizantin nesmălțuit.
Cetatea Albă.

¹⁾ Michael Prawdin, *op. cit.*, pag. 117: « Le chemin de Tana au Kataï est tout à fait sûr aussi bien le jour que la nuit, d'après ce qu'affirment les marchands qui y ont passé, car partout règne la « pax tatarica ».

al XIV-lea și pare să fi devenit destul de timpuriu cetate turcească, căci găsim multă ceramică din Asia Mică din secolul al XV-lea. Viața acestei cetăți nu pare să fi durat dincolo de secolul al XVII-lea, când probabil a fost părăsită, nemai corespunzând vreunui interes militar.

BARBU SLĂTINEANU

POEZIA LUI D. BOLINTINEANU

I

Macedonele făgăduesc prin titlul lor o poezie de coloare locală, de pictură etnografică. În afară de câteva sonuri toponimice și onomastice (*Cavaia, Belită, Milia, Ohrida, Alba Dora, Castrița, Castaria, Vescopolis, Cilia, Tilia*, etc.) și de câteva curiozități lexicale (*fakioale, gramostence, liliță, zioară, mușat, hanimă, copăciar*), ele nu au aproape nici un element documentar, și pastoralismul lor însuși, în ciuda câtorva superficiale mimetisme folklorice, nu e acela scos din observarea vieții oierești, ci convenția arcadiană a păstorilor de *bergeries*, dar fără fineta galesă care face meritul *Amintei* unui Tasso. Pastoralele lui Bolintineanu sunt niște madrigale, îndeobște, dar pierdute în dulcegării diminutive și în plate sensualități. Intr'un soi de *Miorița* (*Pastorița și mioara*) o mioară bolnavă, nu păstorul, cere stăpânei să fie îngropată sub un copac:

Mă îngroapă sub un fag
Unde vântul bate drag
Primăvara viitoare
Când la Pind te-i înturna
Și-amintind oița ta,
Să verși dalbe lăcrămioare.

Ciobanul pe moarte lasă oilor acest patriotic testament (*Testamentul unui păstor*):

Să dați pila mea cea largă,
Lanțurile lui să-și spargă,
La Românul ardelean !
Paloșul la un muntean !
Moldoveanului să-i lase
Arcul meu cel de mătase.
Calul meu la albanez
Că e drept, că e viteaz.

Altul (*Păstorul murind*) se vaită că i-a murit « lilița », sau află dela oi (*Amantele Cili*) că o doamnă (Moartea) i-a luat iubita înveșmântată în rochie de mireasă și i-a dus-o cu un car. Toate acestea sunt de o mare falsitate și într'o nesuferită diminutivitate:

Ce îmi ziceți voi, oițe,
Nu pricepeți c'a murit?
Și prin vorbe dragulițe,
Dulcea mea v'a amăgit?

O încercare de meditație ia forma oportunismului horațian (*Dora, Ioana*). Frumusețele:

nu sunt date ție
Să le duci la un mormânt
Ci să le dai pe pământ,
Poate chiar să le dai mie.

O dată, neizbânda în dragoste se resolvă pe neașteptate în patriotism (*La Ziua*):

Varsă vinul în pahare!
Azi eu însumi voi u a bea!
Cea din urmă închinare
Fie pentru țara mea!

.
O păstori ! jurăți-mi mie,
Pe-acest vin desfătător,
Să muriți cu bărbăție
Pentru-al țării viitor !

Bolintineanu are mania cuvântărilor, manie indicând un dramaturg, dacă replicele n'ar fi lipsite de orice îndreptățire circumstanțială. Un păstor vorbește sau cântă, altul răspunde, celălalt dă replica și așa mai departe, în așa chip încât factorul liric e slăbit de discursivitate, și drama e anulată de independența lirică a cuvântărilor fiecăruia. *Lupta în pădure* descrie o întrecere muzicală între un păstor și o păstoriță cu acest humor idilic că oricine ar fi învingătorul încheierea trebuie să fie însoțirea celor doi. Ei cântă pe rând despre *zioară* (trandafir) și *crin* într'un spirit de dulcegărie intolerabil. Pentru Bolintineanu rosa, crinul, răsură, fragii și alte câteva elemente vegetale sunt hieroglifile sub care

se rânduiesc toate impresiile cu putință ale omului. De aici el nu poate ieși. Stilul lui nu este metaforic, căci acesta se întemeiază pe sinteză, ci simbolizator. Sânul e crin, gura e roșă, buzele miere. Toate aceste imagini în loc să se subordoneze percepției sintetice a feței, rămân slobode și continue, încât poetul poate gândi adunarea roselor de pe gură, răsurilor din obraji, mierii de pe buze, având așa dar imaginea unei lumi artificiale făcute nu din însușirile abstrase dela fiecare concret, ci din acele concrete înșiși. Bolintineanu înfățișează la noi cea mai curioasă și plină continuare a secentismului, căci acest mod de a înțelege metafora e caracteristică acelui veac, pentru care un chip e o mașinărie alcătuită din roze (obraji), rubine (buzele), lapte (fața), săgeți (ochii), rouă (lacrimi). Prin urmare păstorul îndeamnă așa pe fete:

Rosele dupe gurițe
Toate astăzi le-adunați,
Să-mi faceți cunună mie!

Pindul e (*Fecioara din Milia*) glorificat astfel:

Fiicele lui au dulceată:
Flacăra le e periorul,
Ziorele le sunt chipșorul,
Crinul le este sâniul,
Și a roselor suflare
Este a lor sărutare;
Gura lor foc, miere are.

Lupta păstorilor e tot o întrecere de cântece, învingătorul având dreptul de a săruta o mândră:

Pe sânu-unei mândre va da sărutare!

Prin însăși firea ei, această poezie urmează să fie sensuală, să cânte bucuria rustică a dragostei și a nunții, frumusețea fizică și sănătoasele voluptăți. O umbră de onestă carnalitate abia se întrevade pe ici pe colo în descripția, de pildă, a unui umăr (*La ospăț*),

Când se scutură de șal,
Umerele ei oval,
Luce ca o lupă plină
Peste râul de cristal.

sau a unui braț (*La Balțat*):

Brațu-i e de flori frumoase !
Este încă poleit
De tuleie auroase
Ca o piersică d'Ismit.

Modul propriu al lui Bolintineanu este însă libidinea cea mai trivială, concupiscenta aceea fără gingașie care a făcut școală în poezia română cu ajutorul lui Alecsandri. Femeia e rugată să-și arate pulpele (*La ospăț*):

O dragă, te rog eu,
Desfă a ta cosiță ce'n valuri de lumină
Din creștet pân' la talpe aură corpul tău !
Arată-le lor pulpa...

Ea trebuie « s'aibă sânul cam deschis » (*La ospăț I*). Bărbatul e « un tigrul ce flămânzește », iar brațul « o pradă » (*La o Gramus-teană*), sânii sunt porumbițe care țin în gurițe câte-un frag (*Lupta Păstorilor*):

Tu ai două porumbițe
Colo 'n sânul tău cel drag
In miclele lor gurițe
Fiecare ține-un frag.

Păstorul (*ibid.*) caută guri:

Fericit acel ce știe
P'o guriță de resuri
Să se 'mbete de-ambrosie
Și să cate alte guri !

Sărutarea se execută pe întindere mare (*Copăciarul*), începând dela păr,

Să sărut cu înfocare
Fir cu fir cel perior,
Și pe sânul
Alb ca crinul,
Sub oricare sărutare,
Să răsără-un nou amor !

și sfârșind cu sânul (*Dac' aveam putere*):

Dacă eu aveam putere
A săruta,
Astfel pe cât am plăcere,
Gurița ta;
Gură, sânu-ți de ninsoare,
Nu aş cruța.

și merge până la forma absorbitivă a băutului:

Nu voi vinuri bălsămite,
Căci am sufletu-ți a bea !

Toate aceste dezgustă și dau o mare impresie de stupiditate, mai ales când versurile, în genere lipsite de orice proces poetic, ajung la cacofonii de felul acesta (*Lupta păstorilor*):

Ea era așa ceva
Ca când zorile s'arată !

O dată (*Zioara*) macedonismul poetului îmbracă intenția epică într'o compunere absurdă, nemotivată, precum se va vedea. Almea, nora lui Ali și soția lui Muhtar, e geloasă fiindcă acesta din urmă l-ar fi trădând cu o grecoaică. Ali, căruia i se plânge, află că Muhtar risipește banii și, cum e avar, bătrânul se hotărăște să sărăcească pe bărbați și să omoare muieri. Și iată-l prinzând din senin pe Zioara și aruncând-o într'un lac. Tratarea e cu desăvârșire prozaică, folosind dizertația politică și vocabularul zilnic:

Căci nu mai e barbară, Turcia se 'mlădie;
Avea ceva virtute această barbarie.
Azi ea se civilează, credințele-i antici
Se scutură de vântul ce suflă-acum aici.
Civilizațiunea pe jumătate încă
Ucide:

.

Aici să ne oprim,
O dramă sângeroasă prin noapte să privim.
Trei nopți se împliniră: era a treia noapte
De când se arestase Zioara.

Din această universală ineptie, antologia poate păstra însă trei compuneri. Cea dintâi în tact dactilic și cu acea imitare a cavalcadei, care e specialitatea lui Bolintineanu, cuprinde o catagrafie de femei aromâne, un fel de triumf, mai colorat prin onomatologie decât printr'o adevărată priveliște etnografică:

Tropotă, bubue, plaiul Candavii
 Lângă Cavaia.
 Caii se spumegă, pui ai Moravii
 Răpind bătaia,
 Eată-i alunecă ! umbra pământului
 Nu îi sosește.
 Coama lor flutură p'aripa vântului,
 Nara lor crește.
 Nu vezi mișcările ce fac picioarele
 Iuți și ușoare.
 Și cum miroasele le poartă boarele
 Pe aripioare !
 Ei port femeile, dalbe ca zorile
 Cele de vară.
 Brăul cu armele lucea ca florile
 De primăvară.
 Nu sunt Avlonele, nici Tiranesele
 Cele plăpânde
 Nici Elbasanele, nici Balardesele,
 Fragede, blânde;
 Nu sunt nici Gueguele aspre, selbatice,
 Nu sunt Albane;
 Sunt flori de măgură, flori păduratice,
 Mândre Romane;
 Fugi, trecătorule ! pleacă-ți cătările
 A nu le strânge
 Flacăra ochilor ! Căci înfruntările
 Se spăl cu sânge !

Cât de puțină conștiință artistică are Bolintineanu, cât de în-
 tâmplătoare sunt izbânzile sale, se vede din această mică pildă.
 «Brăul cu armele» e o imagine suficientă, conținând în sine și
 senzațiile de luciu, duritate și sclipire. Comparația cu «florile de
 primăvară» e ridicolă, fiindcă însușirea de căpetenie a florilor
 nu e de a fi luminoase, ci de a mirosi, trezind totdeodată noțiunea
 nechemată de moliciune și fragilitate. Cea mai bună compunere
 este fără îndoială vestita *San Marina*, dacă înlăturăm încheierea,

nelalocul ei, cu moartea oițelor. Coloarea e săracă și subțire, însă descripția de astă dată documentară, succesiunea momentelor, monotonia strofelor, exprimă în chip fericit ideea de migrațiune ciclică. Este o adevărată poezie a transumanței, plină de sentimentul spațiului adânc, alpin și al distanțelor, de învălmășeală și procesiune, de sunete izolate și ecouri, având un punct de aglomerare și unul de solitudine sugerând în fine admirabil mișcarea arhaică și automatismul societății ciobănești:

San-Marina astăzi are
Sărbătoare de păstori,
O serbare
De plecare
La Vardar ce cură 'n mare
Alergând pe pat de flori.

Se întinde masă dalbă
Pe un plaiu lângă cătun
Cu smântână
Dela stână
Și cu fagi de miere albă
Și cu vin dela Zeitun.

Dintr'o mână 'n altă mână
Cupa prejurată 'n flori
Trece plină;
Beau închină
Pentru țara lor Română
Pentru turme și păstori.

Cei bătrâni cu albe plete
Cei dintâi la masă 'nchin;
Hora pasă
Lângă masă
De flăcăi și june fete
Cu păr negru, cu alb sân.

Fluerile și cavale
Sună vesele cântări
Lângă mese,
Cete dese
De copii se joc pe vale
Ca 'ntr'un vis de desfătări.

Popii bine-cuvintează
Și atunci toți s'au mișcat
De plecare .
Către mare,
Turmele înaintează
Toți cu totul le-au urmat.

Caii poartă în spinare
Corturi, paturi, așternut,
Toată casa,
Toată masa.
Și vestminte de 'mbrăcare,
Tot ce au, tot ce-au avut.

Mumele în glugi pe spate
Poartă prunci cu păr bălaiu
Sau mioare
Lâncezioane.
Clopotele, legănate,
Sună depărtat pe plaiu.

Turma beagă, câinii latră,
Caii nechează ușor;
Mai departe,
La o parte
Sub o măgură de piatră
Cântă 'n fluier un păstor.

Și pe cale mic și mare
Stă, mai cată către sat
Cu plăcere
Și durere,
Ii trimite fiecare
Câte-un dulce sărutat.

Seara vine și păstorii
La pârâu toți se opresc
Și fac focuri
Și fac jocuri
Pân ce vesele-aurorii
Peste geana lor plutesc.

Astfel trece scurta viață
De străini neatârnați,
Ca cocorii
Și ca norii.
Când pe câmpuri de verdeață
Când pe munții cei înalți.

Mai este o poezie care pentru un poet erotic așa de tactic și gongoric devine un accident. *Fecioara Maria* e un elogiu al Sfintei Virgine (poate chiar descripția unui tablou), unul din puținele cântece sacre ale noastre, nu firește lipsit de prețiozitate și umflături, dar cu oarecare extaz catolic, o icoană barocă dinamică, de colorarea cerii și a fildeșului vechi:

Vă uitați cât de frumoasă
Se înalță în azur
Intr'o ceață argintoasă
Cu flori d'aur împrejur !

Sânul nopții se despică;
Norii fug să lase loc;
Heruvimii o ridică
Pe aripa lor de foc.

Coama-i d'aur răurează
Peste umăru-i de crin;
Grațiile o urmează
Stelele pe dânsa vin.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

De o rochie de purpură
Corpul ei e acoperit;
O cunună de verzură
Cu lumină s'a 'mpletit.

Prin azur și printre stele
Intră, îngerii-o admir.
Astfel între viorele,
Se înalță-un trandafir.

Oarele s'opresc în cale,
Vânturile se îmbun,
Și sub pasurile sale
Naște un ceresc parfum.

Cine poate ca să fie
Și să meargă atât de sus ?
E fecioara, e Marie,
Mama dulcelui Isus.

Poezia cu care Bolintineanu a debutat în *Curierul de ambe-sexe* din 1842, *O fată tânără pe patul morții*, e o imitație foarte liberă

după *La jeune captive* de André Chénier, deținuta dela Saint-Lazare devenind așa dar o muribundă, iar stoicul ce-ar putea primi moartea mai liniștit o categorie de indivizi pentru care viața nu mai are rost:

Să moară bătrânul ce fruntea înclină,
Ce plânge trecutul de ani obosit, —
Să moară și robul ce'n lanțuri suspină, —
Să moară tot omul cu suflet zdrobit !

Iar eu, ca o floare ce naște când plouă,
Creșteam pe cunună să am desmierdări.

Ideea respectivă a textului francez e cuprinsă în versurile:

Qu'un stoïque aux yeux secs vole embrasser la mort,
Moi je pleure et j'espère;...

ceea ce dovedește disparitatea versurilor. În afară de o anume cadență retorică, remarcabilă pentru acea epocă de vorbire împiedicată, și de solemnitatea sentențioasă, nimic azi în această poezie, cel puțin lipsită de bombastic, nu mai mișcă. Bolintineanu nu exprimă sentimentele, ci numai enunță conceptul care le definește în conștiința noastră, așa cum va face totdeauna de aici încolo. « Amor », « dureros », « suspin », « obosit », « dulce », acestea sunt numai idei de sentimente, dar ele zgudue mai cu putere pe ființele rudimentare, pentru care, dimpotrivă, simbolurile plastice încetșează procesele sufletești. Așa se explică deci reputația poetului care azi ni se pare prozaic și mărginit. Culegerea în fruntea căreia s'a așezat mai târziu elegia s'a intitulat *Reverii* și cuprinde compuneri de conținut meditativ. Poetul plânge după zilele « de plăcere, d'amor, de fericire » (*Visiunile*), se gândește la moarte (*Călătorul și sufletul*), se întreabă asupra rostului vieții (*Scopul omului*) și totul i se pare zădărnice (*Nu mai voiu consolațiune*):

La rău urmează răul, sub nouă poleire,
Acesta-i rezultatul atâtor stăruinți !
Și ce ? atâta sânge vărsat, și suferire,
Au fost ca să ne întoarcem l'aceleași suferinți ?

Dreptatea nu fu oare aici decât un nume ?
Cu care speculează cel rău pe crezător ?
Și cerul părăsit-a pe om aici în lume,
În voia unei soarte de lacrimi și de dor ?

« Fericirea n'are în lume rădăcină! » (*Fericirea*), « viața e
facile spusă 'n aspru vânt » (*Moartea*), sufletul care a pierdut
visele rămâne veșnic sterp (*Deșertul*):

Nu! focul nu aprinde cenușa ce se stinge
Pe care ei a ars-o c'un suflu furios.
Tot astfel p'acest suflet d'acum nu-l mai atinge
Avântul generos.

« Timpul trece » (*Timpul*), « interesul conduce astă lume »
(*La un amic sărac*), cei slabi sunt victimele celor tari (*La un
martir*),

A eroilor țărăni
Pe acest pământ de orbi,
Este ca în tot-d'auna
Prada turmelor de corbi.

Într'un schelet nu se mai poate deosebi regele de sclav (*La
un schelet*), uitarea lecuiește durerile (*La uitare*), răsplătirea fap-
telor mari e pizma (*La pismă*). Alte meditațiuni privesc patria.
Poetul își cântă exilul, câteodată într'un chip pe care muzica l-a
făcut mișcător (*La o rondurelă*):

Păsărică trecătoare
Ce eterul străbătând
Legănată pe-aripioare,
Vii din patrie cântând!

Te salut cu bucurie
Pe acest pământ străin,
Unde nimene nu știe
De-s voios sau de suspin!¹⁾

La lampa mea recapitulează nădejdlile libertare ale poetului.
Măcar ideea de a convorbi cu lampa a venit dela André Chénier
(*La lampe*):

Lumină încă, lampă! o odă, o cântare,
Și dacă, și d'acuma noi nu vom izbândi,
Atunci, având dovadă că nu mai e scăpare,
Chiar eu te voiu zdrobi.

¹⁾ Piesa corală pe temeiul acestei poezii e de Ioan Costescu. Compusă
în 1878.

Ideile sunt nobile, patriotismul fierbinte, dar locul comun e stăpân pretutindeni într'o limbă abstractă, chiar trivială. Când ar fi trebuința de imagini colosale, de versuri cu pași grei, apăsători, spre a exprima desfășurarea mileniilor ca în *La piramide*, Bolintineanu aleargă la o situațiune ce va deveni la el tipică și ridicolă, anume la « benchet ». Cele trei umbre de regi egipteni ies noaptea din mormânt și întind masă, ciocnind trei cupe aurite, în vreme ce o tânără princesă le cântă « armonii d'amor și de plăcere ».

*

Ideea de a scrie « orientale », folosind șederea lui la Constantinopol, i-a venit probabil lui Bolintineanu dela Alecsandri care încă dela 1845 compusese la Stambul *Pescarul Bosforului* (publ. în 1853), unde se vorbește de caftane, de șaluri, saraiuri, caicuri, hurii, de « frumoasa Biulbuli » ce cântă « pe mal la Kandili ». Inșă modelul comun trebuie căutat în *Les orientales* de V. Hugo, deși compunerile celor doi poeți români sunt mai încărcate de coloare locală, ca unele ce ies din contactul nemijlocit cu Orientul. Dar *Florile Bosforului*, nici prin lexic, nici prin senzații nu satisfac aspirația noastră de exotic. Poetul visează să-și pună « fruntea arzândă » pe bucla « unei ghiauri » (*Ghiaura*). Frumoasa *Almelaiur* (nume sonor), « hanîma » dulce, stă cu capul la sânul lui, în caic, în vreme ce trec pe lângă « chioșcuri de porfir » și printre delfini. Poetul cântă despre un caic cu catart de aur, cu coarde de mătase și vele de atlas (*Almelaiur*). Vrea să-i dea hanîmei « un sărut d'amor » (*Sărutarea*). Apoi suntem duși pe malurile Bosforului, unde « hurioara edenului » vine « la'le halaicii cântare » și « odaliscele » se scaldă, unde « dalba Bulbuli » cântă « printre chiparișii dela Candili ». O tânără sultană iese în fereastră, un caic sosește, un tânăr care nu e nici pașă, nici vizir cântă, alba Leili coboară în caicul lui Ali-bei în vreme ce cititorul îi urmărește pe amândoi în drum spre Isar:

In a lor amoare

Să urmăăm amanții într'aceste stânci !

La țärm sunt prinși sub privirea stelelor « coquete ». Cinci « hadâni » negri înneacă pe fată după ce aceasta și-a făcut « nama-

zul » și a aflat de uciderea lui Ali-bei (*Leili*). « Ai » (luna) face un pod de raze peste Bosfor, « ca când » este să treacă ai zeilor amori. Pescari trec în caice. O halaică, plictisită de sarai, deschide « cafasul » ferestrei și se aruncă în apă (*Suspînul Bosforului*). E « Lial » (noapte).

Ori și ce lumină ce 'n Bosfor se frânge,
Își alungă forma ca un plop de foc.

Selim merge la giamia din Top-hane să primească fecioara pe care i-o dăruiește sultana Valide. Fata, Mehrube, e adusă din « munții vechilor Carpați » și se arată atât de recalcitrantă, încât e aruncată în mare (*Mehrube*). Pe Bosfor cineva cântă. O mână după un cafaz îi aruncă o floare (*O noapte de vară*) sau un glas unit cu « al tamburei sun » îi răspunde (*Odalisca*). Un învățat a profețit că sultana Suade va muri la cincisprezece ani de un șarpe. De aceea a fost închisă în turnul Iscudar. Infruntând furtuna, Omar vine la « Suadica » lui. Convorbirea lor e presărată cu vorbe mari:

BCU Cluj / Central University Library Cluj

— Astfel tu mă mustri, dulce Suadică?

Îți retrage vorba ! melaicul meu !

.

— O transport ! o farmec ! ce stai de gândești ?

E ceva mai dulce cât a ta junie ?

A doua zi un om vestește pe Padișah că fata a murit, dar că și « șarpele » a fost tăiat (*Căz-Culesi*). Fata de la Cantili e un ecou din Alecsandri:

Și-a mea inimă se duce
Unde cântă Biulbiuli,
Pentru draga mea cea dulce
In grădini la Candili.

Ni se înfățișează altădată la un târg de sclave (*Sclavele de vânzare*),

O negresă, corp frumos,
Negru ca un abanos

și mai ales o Ioană « Română Macedoană », învesmântată pitoresc:

Are 'n meși piciorul ei,
Nud, alb, mic, ca o Diană,
Sub al persicii tulei,
Sub șalvarii de sultană !

Anteriu de selemie
Cu dalgal de fir deschis !
.
Din frumosul ei fachiol
Cu bibiluri aurite,
Cad cosițe împletite
Cum se poartă 'n Anadol.

Gulfar inspirată, după mărturisirea poetului, din Hammer cântă dragostea cerchezei *Gulfar* și a « vechiului » vizir Baraictar Pașa care, înconjurați de enicerii razvrățiți, dau foc kioscului și mor în flăcări după o dărză împotrivire a Pașei:

Acei ce pe Pașa voesc să 'mpresoare,
S'abat la pământ,
Și sub ale sale gigantici picioare
Găsesc un mormânt.

Fatme naște un copil de sex bărbătesc, care îi este numai-decât sugrumat ca să nu aibă drept la tron. De durere, mama se omoară după ce a căpătat dela sultan făgăduința că va ridica dattina cea crudă (*Fatme*). La Brusa petrece cu fetele Dilrubam, favorita marelui Șeik-Islam, îndepărtată din pricina geloziei ghiulnarei:

Dar frumoasa esilată
Scoase iute din canal
Apa rece și curată
Și stropește juna fată
Peste sânul-i virginal.
Una p'alta se stropește
Și 'n resbelul lor voios
Printre arborul apos,
Numai aburu 'nvelește
Corpul lor cel grațios.

Scena e mai realistă așa precum este și descripția Brusei, cunoscută prea bine proscrișilor români:

Cu-ale sale minarele
Ce se 'nalță strălucind,
Brusa pare, predominind
Dealuri verzi cu verzi vâlcele
Cinse'n râuri de argint.
Pe torentul ce mugește
Printre chiparoși și brazi
Pe când soarele sânteste
O talică se oprește
Ocolită de cavazi.
Servi-aleargă cu covoare
Ce le-așterne lângă râu;
Iar o grupă răpitoare
Vin să șează la pârâu.

Dilrubam cea cu frumoasă «gurică» este suprimată din înalt ordin. Un «blestem» destul de viguros aflăm în *Blăstemul Der-vișului* (un fel de *Des Sängers Fluch* de Uhland):

« In toată viața voastră p'a voastră tristă casă,
Să cânte baibuh !
O rudă să vă moară, cu orice an ce pasă
Și voi să trăiți încă, domniți d'al morții duh !
.....
Flămânzi să roadeți iarba ce naște pe morminte
.....
Pe orice-ați pune mâna, țărână să se facă !
.....
Să se usuce vinul »

Muezinul cântă peste Brusa (*Naide*) și preoți turci se adună într'o conspirație:

Unii intră 'ntr'o giamie;
Alții pe la porți pândesc;
Alții printre vijelie,
Printre arbori rătăcesc.

Un «șeh» îi îndeamnă să lupte împotriva lui Soliman și alături de el o necunoscută frumoasă care vrea totodată și moartea vizirului. Acesta ca de obicei se urcă noaptea în barca lui Abdulah

spre a merge la Naide, însă, de data aceasta, înșelata fată s'a travestit în vestmintele caicgiului. Ea trage o «supapă» și pricinuește înneccarea Vizirului, în vreme ce ei îi vin patru «scăpători», imami. *Rabie* e o variantă a *Zioarei* din *Macedonele* și o versificare, după cât spune poetul însuși, a unui pasaj din istoria lui Hammer. Sultana Rabie se plânge hadânului Ali de noua rivală cercheză Almeeș și acesta face astfel încât rivala alunecă în mare. Aici cel puțin intriga e mai logică, fiindcă piere vinovata însăși.

Alte poezii nu mai cuprind nimic «oriental». Sunt lirisme, dedicațiuni, jeluiri, cântece de dragoste, volubile, fără proces poetic, cu multe urîțenii verbale (*poetică, melancolică, surfată, rempart, crudelitate, se fană, retrasă, scântilă (scintille), eleminte, private*, etc.). Pe câte una, muzica a făcut-o populară (*Eu viu*):

Lumea doarme amoroasă
Peste rose, peste crini,
Iar tu, dulcea mea frumoasă,
Ești deșteaptă și suspini!
Chiamă somnul ce aduce
Genele-ți a săruta;
Iar de nu va el să vie,
Eu viu cum mă vei chema.

Dragostea lui Bolintineanu se exprimă prin diminutive (ste-lișoară, biulbiuliță), dar țintește la bunuri materiale:

Peste sânul tău de crin
E o vale ce pătrunde
Sub o umbră ce ascunde
De mistere loc divin!

În aceste compuneri epico-lirice, pentru care ar fi trebuit emaliuri și colori și talentul plastic al unui Th. Gautier și pe care rezumarea le face mai vii decât sunt, nu se găsește în general decât platitudine. Și cu toate acestea, și aici întâmplarea salvează pentru antologii câteva strofe. *Dorința* ne deschide pentru o clipă, cu vocabular turcizant, feeria unui serai:

Eu aș vrea să fiu sultană
În seraiu la Padișah!
Pe ghiaură, musulmană,
Să le văz geloase, Alah!

Voiu să am eu halaice
Cum au cei mari sultani;
Talici d'aur și caice
Cu caicgii musulmani.

Să mă plimb tot însoțită
De hadâni, la keat-hanea
Și pe marea poleită
Să plutesc cu curtea mea.

Să privesc de la seraie
În deniz, pe când Lial
Vars'a dragostei văpaie
Până 'n sânul virgină.

Să ascult p'amanți ferice,
Ce 'ntârzie pe Bogaz,
Geana unei halaice
Ca s'o vază prin cafaz.

Să depui pe flori vestmântul,
Să-mi desfac coama de fir,
Și să 'not ușor ca vântul
În havuzul de porfir.

S'am cercei, rubine dalbe,
Demne de al meu sultan;
Să am djaruri, negre, albe,
Ce ne vin din Ispahan;

Să fiu roabă fericită,
Odaliscă m'ați vedea;
Chiar sultană favorită,
Mumă de un șah-zadea.

Dar mai exact pictoric, ca o piesă de muzeu, este portretul
din *Esme*, cu vocabular bine mozaicat, sonic și vizual:

Când o vezi la preumblare
Sub iașmac adus din Sam,
Ca o stea prin nori apare
Dulcea fiică a lui Osman.

Feredjeaoa-i se 'mlădie
Pe kiahuiul, bogat cerchez,
Cu dalga de selemie,
Cu șalvari largi de geanfez.
.
Când Esme umblă prin casă,
Coamele-i de talpe trec,
Și 'ntr'o mie cozi se lasă
P'al ei sârmali-elec.

La plimbare când ea ese,
'Noadă păru-i elegant
Peste cap, în valuri dese
Cu un ac de diamant.

(Urmează)

G. CĂLINESCU

FORMULE DE POLITEȚĂ IN SCRISORILE BĂTRÂNILOR NOȘTRI

A fost o vreme când, din cauza lipsei unui serviciu postal organizat, corespondența dintre oameni era foarte restrânsă. Numai la nevoi mari se trimetea câte o scrisoare, pentru interese particulare, și atunci serviciul acesta îl făcea un trimis special, care mergea uneori călare și adese pe jos. La noi, în România, se pomenește despre țigani, dintre robii boierilor, ageri și iuți de picior, care străbăteau distanțe mari în timp scurt.

De aceea, între mulțimea de documente care îmbogățesc diferitele colecțiuni din țară, numărul scrisorilor vechi păstrate este mic. Avem însă destule ca să cercetăm formulele de politeță întrebuințate de bătrânii noștri, în scrisorile ce-și adresau la diferite ocazii.

Dintr'o colecție de scrisori, bine păstrată, pe care o am la îndemână, voi spicui pe cele mai caracteristice.

Cea mai uzitată formulă cu care se începeau scrisorile celor vechi, erau cuvintele stereotipe: « Cu plecăciune mă închin dumitale », ceea ce ar corespunde cu formula banală de astăzi: « Stimate Domnule ».

Mai puțin cunoscute sunt scrisorile ce-și adresau rudele.

Scrisorile de afaceri, relative în special la pricinile de judecăți, au fost păstrate alături cu uricele, cu anaforalele și cu toate actele de care împricinații ar fi avut ocazia să se servească în numeroasele judecăți pentru încălcări de hotare ale moșiilor, pe când scrisorile

ce-și adresau diferite rude, din locuri îndepărtate, nu prezentau nici un interes actual, și probabil că erau distruse.

Scrisori între prieteni, prin care să se manifesteze dragostea sau dorința de a ști unul de altul, nu se obișnuiau. Prietenii se vizitau, și vizitele lor țineau zile întregi, când boierii trebuiau să facă drumuri de poște, până la moșiile uneori îndepărtate, la care locuiau pe vremurile acelea proprietarii ce nu aveau slujbe la Curtea domnească.

În colecția de care mă servesc, am găsit tocmai scrisori schimbate între rude, și sunt interesante nu numai pentru formulele de politeță întrebuințate, ci și prin cuprinsul lor, din care se accentuează multă duioșie, multă delicatețe în stil.

* * *

La 24 Martie 1831, Iancu Borș scrie, din Vascăuți, în Basarabia, mamei sale Ileana Borș, la Bădiliță, în județul Sucevei, căreia i se adresează cu aceste cuvinte:

« Cu fiească plecăciune închinându-mă, sărut cinstita mâna Dumitale, mamă cucoană ».

Cuprinsul scrisorii e interesant:

« Prin venirea Dumisale bădițului Petrachi, aice la carantina Lipcanilor, luând bună vestire pentru Dumneavoastră, că vă aflați sănătoși, din suflet m'am bucurat și am lăudat numele Domnului, dintru a căruia milă, sănătos mă aflu și eu. Puțin au început a mă supăra niște friguri, dar frigurile sânt o nimică pe lângă alte boale, fiindcă eu de friguri mă desfac degrabă totdeauna.

Lelița Catinca, cu toți copiii ceialalți, se află sănătoși, și cu fiească plecăciune sărută mâna Dumitale; numai Alecu au fost bolnav tare, iar acum, slava Domnului, s'au ridicat.

Dumneata, când am venit eu să trec în iastă parte, înadins mi-ai dat cuvânt ca să te înștiințez cum am venit, și cum am trecut, precum și pentru Lelița. Apoi, după întâmplările care am avut cu greu a trece, pentru neîncăpere în carantină, din pricină că era plină de Ruși, și pentrucă fără veste mi-au fost trecerea, omul triimes a rămas fără răspuns, și s'au grăbit a se duce, fără a se mai întâlni cu mine. Iar eu, slava Domnului, bine am trecut și sânt sănătos. Iar apoi pentru venirea mea la Moldova, mai

degrabă decât păr la iarnă nu voi putea, când atuncea nădăjduesc că voi trece cu toată ispolenia.

Lelițai Zoițai, Ielițai Frăsinițai și Bădițalui Dimitrachi cu plecăciune li sărut mâna, și îi rog să mă ierte că nu li am scris nimic, din pricina neîncăperei de vreme, și cu aceasta sânt a Dumitale plecat fiu

Iancu Borș

1831 mart 24.— Vascăuți. »

Adresa, scrisă pe o foaie deosebită de hârtie, în care e învălită scrisoarea, este astfel: « Cinstit al meu pre iubit mai mare frate, Dumnealui Bădițalui Petrachi Borș, biv vel Stolnic, cu multă plecăciune ».

Bădița Petrachi, Bădița Dimitrachi erau frații lui Iancu Borș; Lelița Catinca, Lelița Zoița erau surorile lui, iar Lelița Frăsinița îi era cumnată, nevasta Bădițalui Dimitrachi.

Tot pe atunci, Catinca, fata lui Kiriak Borș dela Bădiliță, măritată cu Ioan Kazimir, scrie din Basarabia, « Mămucăi » sale Ileana, la Bădiliță.

În aceeași scrisoare adaogă câteva cuvinte « scumpei bunicuțe », nepotul ei, Tudurachi Kazimir.

Scrisoarea unei mame către fiul ei, este din 2 maiu 1847.

Băneasa Anica Gorovei scrie, din Dorohoi, fiului ei Petrachi, la Cepleniță, județul Iașilor.

Adresa scrisoarei este: « Se cuvine fiiului meu Petrachi Gorovei părintești sărutări.— La Cepleniță ».

Mama își muștră fiul, care nu-i dă vești despre dânsul:

« Iubite fiule Petrachi părintește te sărut. »

Întâi doresc să știu cum te afli, de ești sănătos, să mă bucur.

Pentru noi îți vestesc că acum sântem sănătoși. Am fost bolnavă tare și eu și babacă-tău.

Petrachi dragă, cum să n'ai milă să mă înștiințezi cum te afli. Două răvașe ți-am scris cu harabagii și nici pe unu nu-mi răspunzi. Năcazurile nu mă lasă ca să vin; de a trimite iarăși n'am niciun chip. Scrie-mi cum te afli, ca să mă pot liniști. Înștiințază-mă și pentru Cuconița de-i la țară. Pentru soră-ta Catinca

iarăși nu știu nimic; amândoi ați uitat de dragostea părintească. Niculuță îi mare și te dorește. Frații îți sărută mâna, precum și Calipso, dar îi bolnavă de friguri. Agripina împreună cu cumnata-mea îți trimete frățăști sărutări. Petraki, scrie un răspuns și-l trimete la Chetrășița că vine Ioan Tabără și mi l-a aduce. De ai fi vrut să mă cercetezi, puteai, că la Chetrășița totdeauna merg jidovi din Dorohoiu și pot să-mi aducă răvaș.

Te doresc mult și să miluiască Domnul să te văd sănătos.
A ta iubită maică

Anica

1847 mai 2.

Babacă-tău îți trimete părintești sărutări. »

Pe dosul hârtiei e scris: « Te sărut dulți (dulce) și pe mercuri să am răspuns », și iscălitura cu frumoase litere latine: « *Johan Tabora* ».

S'ar părea un exces de politețe modul cum se adresează, la 23 Ianuarie 1823, Căminarul Tudurachi Ciurea, din satul Tâmpeschi (lângă Folticeni), ginerelui său Iordachi Vârnay, la Jora, în Basarabia.

Socrul îi zice « cucoane » ginerelui său: « cu părințască dragoste mă închin Dumitale K. K. Iordache ». Scrisoarea o adresează: « Cinstit al meu iubit ca un fiu și ginere, Dumisale K. K. Iordachi Vârnay, biv vel Comis, cu părințască dragoste, — *Jora*. »

Cuprinsul scrisorii nu-i mai puțin interesant:

« Dorită scrisoarea Dumitale din 17 a trecutei luni am luat cu dragoste, și toate cele scrise pre largul am înțeles. M'am măhnit însă de pătimirea boalei Dumitale, și rugând pre ziditoriul a toate Dumnezeu ca *să vă dăruiască* deplină sănătate. Eu însă dela 18 noemvrie, cum am dat peste răceala iernii, mă aflu pătimind și n'am ieșit din casă din pricina răcelei și a slăbirii nevrelor celor albe, pe care mi le au atacarisit umiditatea caselor dela Bunești, și nici la Eși dela sept. trecut și până acum nu am putut merge. Binevoind Dumnezeu pentru mine și aflându-mă mai bine, voi merge și la Eși și fără zăbavă cu ajutorul lui Dumnezeu voi veni și acolo în Basarabia.

Pentru rămășițurile mele de acolo dela Jora prin câte se va putea prin cete, poftesc să faci sălință a se putea scoate și strânge

toate, iar cât pentru vânzarea pâinii, dreaptă este socotința Dumitale ca să rămâie a se vinde în primăvara viitoare. Pentru podvezi, lemne și calepe ce sânt rămașiță, vorovisem pentru aceste cu Dumnealui K. K. Ioniță Iamandi, și închipuisem cum să pot face în bani aceste, și luasem și făgăduință că Dumnealui le va pune la cale aceste toate, și pe om îl știu, îl cunosc de frate, prieten și parolgiu, numai se cunoaște că Dumneata ai stricat prieteșugul Dumisale cu grăbirea cererei a rămașițelor de hârtii a Jorilor, care nu trebuia cu atâta răpegiune strâmtorat, căci afară că au dat înscris că este dator a căuta și a da acele hârtii toate, dar fără să dea înscris, vine lucrul dela sine că Dumnealui este dator a căuta și a da hârtiile. La Dumnealui Logofătul Balș este de prisos a mai merge eu ca să-i zic pentru hârtii ceva, căci mai înainte, la anul 1821 am fost la Dumnealui, în multe rânduri, nu o dată, și le au căutat și nu sânt; am fost și la Dumnealui Vornic Baston, iarăș în multe rânduri, l-au poftit și Dumnealui Spatar Petrachi Kazimir îndestul, și le au căutat și tot nu sânt. Și după ființa lucrului și cursul pricinei, se înțelege că nu pot fi nici la Logof. Balș, nici la Vornic Baston, pentru că Dumnealui Spat. Petrachi Kazimir zice supt iscălitura zapisului de vânzare că au venit scrisorile dela Țarigrad, și că le au și dat cumpărătorului. Iar în sfârșit unde pot fi aceste hârtii și cum s'au răsipit, nu pot să înțeleg. Cu toate aceste mergând la Iași nu este vreun lucru mare ca să vorovesc cu Dumnealui Logof. Balș, să scrie K. K. Todorașco să le mai caute în hârtiile ce au la Kișinău.

Nastasicăi mă închin cu părințască dragoste, și milostivul Dumnezeu să ne învrednicească a ne vedea sănătoși.

Al Dumitale ca un părinte

Todorache Ciure, Căminar
1823 ghenar 23 în Tâmpeschi. »

Nastasică, aceia căreia i se închina Căminarul, era fiica lui.

Scrisoarea aceasta a ajuns, la Jora, după trecerea de multe zile. Pe dosul ei, Vârnava a însemnat: « S'au priimit februar 13 ».

Theodor Balș a fost unul dintre boierii cei mari ai Moldovei, și tot cu mult respect îi scrie unui unchiu al său, rugându-l să intervieve într-o pricină dintre Ileana Borș și Arhimandritul Isaiia, proestosul schitului Zberăni.

La 11 Martie 1826, Balș scrie:

« *Cu fiiască plecăciune sărut mâna Dumitale moșule.*

Infățișitoriul Dumnealui Stolnicul Petrachi Borș, fiul Pităresei Ilenii Borș, este om al casei noastre, care din frageda copilărie ni slujește, și fiindcă are o pricină de giudecată cu Cuvioșia Sa Arhimandritul Isaiia, proestosul schitului Zberăanii, de cătră care, după cum m'am pliroforisit, vrea a-i lua o bucată de loc din trupul moșiei Criveștii, cu moșia Todireștii a pomenitului schit, fără niciun cuvânt de dreptate, mă rog Dumitale să binevroești a lua întru băgare de samă dreptățile ce are și să-l agiuți ca să nu rămâe înstrâmbătățit, sfârșindu-se pricina cum se va putea mai în grabă, ca să nu să afanisască omul șazănd în cheltuială, și eu voi rămânea dator poroncilor Dumitale.

A Dumitale ca un fiu și plecat slugă

Theodor Balș
1826 mart 11. »

În timpul sărbătorilor de Paști, la 31 Martie 1836, Căminarul Ioniță Grigoriu, din Folticeni, scrie lui Petrachi Borș, la Bădilița, fratele ginerelui său Iancu Borș:

« *Hristos au înviat, Cucoane Petrachi,*

Sfintele și luminatele zile rog pe milostivul Dumnezeu ca să petreceți cu toată fericirea dorită, iar apoi pentru interesul pentru ginerele meu și a fratelui Dumitale, nu zic alta decât Dumneavoastră ca niște frați veți învoi cum veți putea, iar eu te poftesc numai să o lucrezi și să o stăpânești sănătos și pe anul acesta, și sânt fratele i sluga Dumitale

Ioniță Căminar. »

În scrisoarea aceasta este vorba de partea din moșia Bădilița, proprietatea Căminarului, pe care o dăduse în arendă lui Petrachi Borș.

Matei Ciudin, slujbaş la Giudecătoria ținutului Sucevei, în scrisoarea din 19 Septembrie 1832, îi zice unchiului său Petrachi Borș: « Sărut cinstita mâna Dumitale Bădiță Petrachi »; iar la 5 Noembrie 1832, formula e mai amplificată: « Cu plecăciune sărut

mâna Dumitale, Bădiță Petrachi », iar scrisoarea o încheie așa :
« Sânt al Dumitale pre plecată și supusă slugă ».

Banul Iancu Borș se arată să fi fost foarte politicos; în scrisorile către fratele său mai mare, Petrachi, își manifestează un deosebit respect.

La 26 Septembrie 1835, când îi scrie din Enăuți, în Basarabia, i se adresează astfel: « Cu plecăciune închinându-mă, sărut mâna Dumitale, Bădiță Petrachi », și încheie scrisoarea cu vorbele: « Și cu aceasta sânt al Dumitale mai mic frate prea plecată slugă ».

Textul întregii scrisori e plin de deferență:

« Din suflet fiind dorit a ști de starea sănătății Dumitale, cu aceasta nu lipsesc a cerceta că luând bună pliroforie că se găsește întru deplinătate, să ne bucurăm și să lăudăm numele Domnului, din al cărui bogată milă și noi cu toții sănătoși ne aflăm.

Nevasta mea cu plecăciune sărută mâna Dumitale; au fost bolnavă din pricină că au perdut, dar acum, slava Domnului, se află mai bine.

După aceste îndrăznesc și fără supărare Dumitale te rog pentru 30 galbeni ce la această lună ai făgăduit a-mi triimete, pentru partea din Bădiță a mea, ce ai stăpânit Dumneata în anul acesta, ca ori să mi-i triimeți mie, sau să-i numeri Dumisale socrului meu, fiindcă eu sânt dator Dumisale cu bani, numai te rog să nu-i faci sminteală, fiindcă și eu acum am nevoie de bani, căci măcar de avem pâne de vândut, dar nu se plătește, și unde avem a da nu ne întreabă despre înlesnire, decât cer numaidecât la vadea.

Dumisale maică-mea cu fiiască plecăciune îi sărutăm mânule și-i rugăm dela Dumnezeu sănătate și vieață. Dumilorsale Lelițăi Frăsinițăi, Bădițalui Dumitrachi, Lelițăi Anicăi, Lelițăi Zoițăi și Bădițalui Vasile Morțun, cu plecăciune li sărutăm mânule, precum și la ciealalți rudenii și prieteni triimetem căzutele noastre închinăciuni, rugându-i pe toți să nu ne uite, și Mașinca, fata noastră, triimete plecatele sărutări de mână Dumitale și crede că ea acum vorbește, numai atâta o supără, nebuniile cele multe.

Și cu aceasta sânt al Dumitale mai mic frate prea plecată slugă.

Iancu Borș »

«Cinstitului mult dorit mai mare frate, Dumisale Stolnic Petrachi Borș, cu plecăciune.— La Bădiliță », este adresată scrisoarea lui Iancu Borș, din Cipiliuți, în Basarabia, la Iulie 1836, care începe astfel: « Cu plecăciune închinându-mă, sărut mâna Dumitale Bădiță Petrachi », și în care se dezvăluie lucruri interesante din viața celor bătrâni ai noștri, de pe vremea când erau și ei tineri:

« Dorit fiind a ști pentru întregimea sănătății Dumitale, nu lipsesc a cerceta și aștept cu nerăbdare ca să știu de se păzește întru deplinătate, să mă bucur și să laud numele Domnului, din a căruia bogată milă și noi ne aflăm sănătoși dinpreună cu copila noastră Mașinca care, cu supunere, înheresește Dumneavoastră la toți sărutări de mână.

Bădiță Petrachi, când ai ști ce fată am eu, frumoasă, cuminte și vorbareță; de aceasta tot mă tem că n'a trăi, și de alt copil încă n'am nădejde. Dumisale țătacăi Frăsâniței cu plecăciune îi sărutăm mânuile, asemine Dumilorsale Bădițalui Dumitrachi, Leliței Anicăi, Bădițalui Vasile Morțun și Leliței Zoiței cu plecăciune li sărutăm mânuile, arătând mă rog și la toți cine ne vor întreba căzutele noastre. Cu toate că eu scriu și maică-mea deosebită scrisoare, dar eu tot te rog și pe Dumneata să mă înștiințezi de este sănătoasă și de nu-i supărată cevaș pe noi, că văd oareșcare tăcere din partea tuturor. Eu că n'am putut veni pân acum la Moldova, *puteți însuș Dumneavoastră* închipui, întâi că păr acum am fost gospodar nou și la noua gospodărie multe trebuesc adunate, mai ales la loc străin, și al doilea că paralele mi le am împrăștiat pe posesie, care șăd ca în baltă, las că cheltuelile niciodată nu te lasă, dar apoi și pâinea de pe doi ani, fânul, șede nevândute; păr n'am ținut casă singur, n'am știut, dar acum știu ca oricarele, și mai mult, și cu toate acestea am socotit că acum să fac toate chipurile ca să vin la Moldova, însă fiindcă pașaportul meu este la Kișănău, acel care i-au trecut sorocul, apoi D. Guvernator au făcut altă noșanie de 6 luni de zile, D. Consulat din Eși, pentru a-mi slobozi pașaport altul, și nici păr acum nu se află nimică. De aceasta fac rugămintă Dumitale, fiindcă numai la Dumneata mi-i toată nădejdea, ca mergând la Eși, după alăturata însemnare dela cântellerie D. Guvernator, să cercetezi ce-i pricina, și să faci toate chipurile doar mi-i scoate pașaportul, cu rânduiala aceasta: Iancu Borș, soția sa Ecaterina și doar se va putea mistui și pe

copila Mașinca, și apoi de acolo pe rând: Grigori, Ioan, Dimitrie, Anastasia și Ana și cu opt boi, două trăsură și tot dacă s'a putea vadă pe 11 luni, că Dumneata ești pățit cu aceste, acum știi, și ceea ce vei cheltui eu voi răspunde Dumitale, pe lângă care voi rămâne îndatorit și eu fratelui meu pentru totdeauna la întâmplare. Te mai rog nu uita, fiindcă sânt al Dumitale mai mic frate, pre plecată slugă.

Iancu Borș »

La 9 Decembrie 1841 scrie: « Pre iubitului meu și mult dorit mai mare frate, Dumitale K. K. Petrachi Borș, Stolnic, cu supunere.— La Bădiliță », zicându-i ceremonios: *dumneavoastră, să faceți bunătate, vă rog, veți vedea, puteți a-i ceti scrisoarea...*

*« Cu multă plecăciune închinându-mă, sărut mâinele Dumitale,
Bădiță Petrachi,*

Întâi rog pe milostivul Dumnezeu ca scrisoarea aceasta să vă găsească pe Dumneavoastră sănătoși. Pentru mine *veți ști* că nu sânt prea sănătos, dar nădăjduesc că voi fi. Copiii amândoi sânt sănătoși; Mașinca se află la Lelița Catrina la Vascăuți, unde i-am tocmnit Madamă pe un an, ca să o înceapă a o învăța franțuzește, rusește și a coase câte cevaș, iar după trecere de un an, sânt hotărât ca să o dau la Odesa, sau la Kișinău, la pansion. Petre, îl țin la mine, că singur mi-i urât, care are o femeie bătrână care numai de dânsul cată, și deosebit am o babă bună în casă cu asemenea rânduială să caute de dânsul. Și cu atâta să zic, Bădiță, că amar pahar este celui ce moare, dar mai amar este acelor ce rămân. Bucuros aș fi să nu mă măhnesc, să nu plâng după nevastă, dar privesc cum mai toată stăricica am cheltuit-o cu doftorii, cu doftoriile, femeia mi-am pierdut, în buclucuri sânt din asemenea pricină și cu copii mici am rămas, temându-mă încă și pentru mine de atâtea scârbe că-mi va veni rândul a împlini și eu datoria, fără a fi descurcat și copiii puși la cale, care toate le am lăsat în păstrare de grijă celui ce ne au sădit. »

Aceeași politeță, care astăzi ni s'ar părea un semn de răceală, de lipsă de afecțiune, găsim în scrisoarea din 20 Ghenar 1841, trimeasă din carantina dela Rădăuți, pe malul Prutului, de Petrachi Borș, fratelui său mai mic, Iancu Borș, în care-i vorbește numai

în plural: *D-voastră, credeți, vă rog arătați-li, al D-voastră iubitor frate...*

Scrisoarea e interesantă prin amănuntele ce cuprinde, cu privire la viața intimă a celor de acum un veac în urmă:

« *Iubite frate Ianculiță,*

Întăi doresc să știu de starea sănătății Dumitale, și mai ales pentru cumnățița de este acum sănătoasă, ca să mă bucur. Al doilea, după primirea scrisorii Dumitale mergând de îndată la Eși, unde bolnăvindu-mă de vremea acei cumplită ce au fost, apucându-mă pe drum, care multe pozne au făcut pe aici, mai ales în Eși. Las că trei zile nici au putut umbla nimine pe uliți, nici a intra în târg, fără făină și altele, dar după acele trei zile ce au fost în una vicol, au astupat case și multe dugheni de nu putea eși afară, păra nu i-au destupat alții. Năcăjind prea mult în acest drum, apoi abia am putut sfârși cu Dumnealui Comis Docan pentru moșia Săliște cu preț de 1968 galbeni pe an, însă banii pe anul 1842, când are a se începe posesia, să se numere acum înainte la 1 februar, când sânt dator a mă afla la Eși să număr banii și să primesc contractul, dând acum arvonă 550 carboave, 30 galbeni ce am dat D-lui K. K. Panaite Docan și bez 13 galbeni pentru două tacâmuri ciubuc, căci în alt chip nu s'au putut isprăvi, stăruind îndestul K. K. Panaite și bietul Suhăr care au umblat de două ori pe la Bădiliță și aice la Eși au stăruit păr s'au isprăvit, și cere barâșlăcul lui 25 galbeni, dar *Dumneavoastră* cât *veți socoti* pentru dânsul *veți da*, și el se va mulțami.

Iară pe ceilalți patru ani să se dee banii în două căștiuri, la 13 april și la 16 octombre, adică cu zece zile înaintea Sfântului Gheorghe și Sfântului Dimitrie, câte 5 fâlci pădure pe fieșcare an, adică 25 fâlci pe 5 ani, căci pe mai mulți ani nu s'au putut lua. În contractul încheiat cu jidovii avea a da banii pe fieștecare an toți cu două luni înaintea Sfântului Gheorghe, de pe care contract *vă alăturez* și copie ca să *vă încredințați* mai bine, și viind la carantină voi arăta și originalul. Apoi cu toate că eu am fost scris *D-voastră* că voi triimete pe vatavul Neculai, dar îngrijindu-mă, am venit singur aice la Rădăuți și te rog,

iubite frate, vină îndată, aducând Dumneata 1968 carboave ce au a se da câștiul întâi, 30 galbeni pentru K. K. Petrachi, care i-am dat și răspuns, precum *veți vedea* adeverința, pentru Suhăr cât *veți socoti*, și pentru întărirea contracturilor. Dar *vă rog* fără întârziere, căci *știți* ce cheltuială este aice; dar apoi pentru odihnă mai rău decât la jitărie. Dar *vă aștept să veniți însuț D-voastră* ca să iscălim și contractul acel din partea *D-voastră*. *Vă alăturez* și scrisoarea dela Comis Neculai Docan în care se scrie și pentru cai; de *aveți* cai, *aduceți-i* acum dacă vor fi buni, dar eu socot că mai bine bani, că va lipsi vorba, pentrucă poate să nu-i placă caii.

Credeți, frățioare, că m'am silit din destul, dar mai mult n'am putut face. *Vă rog* și aceasta, că dacă Dumneata vrei să o treci cătră altă persoană această moșie în posesie, să-l *căutați* să fie sigur și cinstit, căci pe mine aici m'au legat de mâni și de picioare, prin chizășia ce am dat întărită de pe formă și să nu ne aducă la vreo supărare.

Iuda cel fără de lege și belferul de Lehman care umbla vesel și râzând pe ulițele Eșului, acum umblă uvlit, măhnit și plângând spală ulițele și pragurile cu a sale lacrimi, însfârșit n'are ce mânca; rămăind fără cheltuială, au venit la mine și după multă tânguire și îndestul plâns, care nu putea cineva suferi a privi pe un bătrân în așa stare, cerându-mi una sută lei, mi-au fost milă și i-am dat, dând sânet că-i va răspunde *D-voastră* de dată ce va merge în Basarabia. Dar câte au pățit, trebuie un conț de hârtie să le povestească cineva a lui întâmplări. *Vi* le oi mai spune aice la carantină.

De vor fi din nepoței acasă, *vă rog arătați-li* închinăciuni din partea mea și a Frosăi, și aș dori să-i văd de se va putea. Lelițai sărut mânele. Mămuca se închină cu părințască dragoste la toți *D-voastră*, și s'o *înștiințați* prin scris cum *vă aflați* și *petreceți*. *Vă aștept să veniți sănătos*.

Al *D-voastră* iubitor frate și slugă,

Petraki Borș »

Și surorile erau tot așa de ceremonioase, în scrisorile lor

Catinca lui Iancu Borș scrie, la 13 Noembrie 1857, din Basarabia: «Pre iubitei mele sor Dumisale Prohirii Grigoriu, cu frățească dragoste. Folticeni »:

«Doresc să știu de te afli sănătoasă ca să mă bucur; eu, din mila lui Dumnezeu, mă aflui sănătoasă slavă lui Dumnezeu. Prohiriță, când Babaca a găsi vreun ocazion ca să-mi scrie, atunci să-mi scrii și Dumneata numai decât, că dacă nu-i face așa, apoi să știu că m'oi supăra tare mult. Cum petreceți? Apoi toate, de ți-i mai vesel fără de mine. Mie știu că nu mi-i mai vesel aice, dar ce să fac, răbdare. Arată-i răvașul meu K. K. Catinca Stamati, că-i scriu rugând-o să nu mă uite și să-și aducă aminte de prieteșugul nostru cel mare, care l-am avut, și să mă iubească nu mai mult decât am cunoscut că mă iubea; și eu asemenea o iubesc și oi iubi-o în toată viața mea, și când Dumneata mi-i scrie să-mi scrie și Dumneei, și apoi că o rog să-mi scrie să nu mă refuzarisască, că atuncea oi cunoaște dacă mă mai iubește.

Profiriță, iată că-ți trimet rețetă de zăr, și când oi avea vreun ocazion sigur, sau poate D-voastră îți veni la Lipcani, atunci ți-oi trimite un alifiu de obraz tare bun, care alifie ți-a face fața atâta de albă și de curată, încât ți s'a părea că ești copil de doi ani de tânăr; nu-i lăvea nici coși, nici un fel de pată; las, când te-i da vreo două luni de zile, apoi îi vedea și mi-i mulțami; eu am dat să-mi facă, încă nici eu nu-l am, dar oi avea degrabă, care face minuni de curățania obrazului.

Verișoarei Zoiței mă închin cu frățască dragoste; asemenea arată din partea mea tuturor prietenelor care or avea bunătate a mă întreba căzutele mele închinăciuni.

A Dumitale mai mare soră și slugă,

Katinka »

Mai zgârcită în expresiuni pompoase este Catinca Kazimir, în scrisoarea din 15 Ghenar 1842, trimeasă din Văscăuți, în Basarabia, fratelui ei Petrachi Borș, care se afla, împreună cu soția sa, în carantina din Lipcani.

Adresa: «Cinstit al meu prea iubit frate, Dumisale Stolnic Petrachi Borș, cu frățască dragoste. La Lipcani ».

«Cu frățască dragoste mă închin Dumitale iubitele frate,

Priimind dorita mie scrisoarea Dumitale, mi s'au împlut inima de bucurie știind că vă aflați dinpreună cu prea iubita cumnătică în carantina Lipcanilor.

Neștiind ce vă este acolo mai neaparat trebuincios, pe lângă curata dorință a ne întâlni cu sănătate și frățestile sărutări, vă trimit 2 pâni, 2 cârnați, 3 păsări grijite, 1 butelcă lapte proaspăt, 1 bucată brânză de iepure și puțină brânză cu smântână.

Păr la plăcuta întâlnire rămân a Dumitale adevărată soră,

Katinka Kazimir»

Prietenii întrebuițau formule tot așa de respectoase.

La 24 Iunie 1809, Sulgerul Kiriak Borș scrie Paharnicului Constantin Feștilă:

« Cu frățească dragoste mă închin Dumitale Arhon Paharnice.

Astăzi oi să fac despărțire între moșia Dumitale Boldești și Crivești, pe unde am să trag linii și să se taie pădure. Poftesc să vii însuș Dumneata aice la Poiana Chiliei, unde ne aflăm și noi, și acum dimineața să vii și să aduci și cele adevărate scrisori, și sânt al Dumitale ca un frate și slugă,

Kiriak Borș»

Tot pe atunci, un prieten îi scrie lui Kiriak Borș:

« Cu bună vreme mă închin Dumitale, frate Kiriece,

Mă rog pentru o rublă ce am vorbit cu Dumneata ca să-mi dai, mă rog acum să-mi dai, că-mi trebuie, și sânt al Dumitale frate ».

Postelnicul Petrachi Borș, dela Bădiliță, vecin de moșie și prieten cu Alecu Adam, îi trimete niște bani ce-i datora, și-i scrie, la 17 Maiu 1831:

« Stăpâne K. K. Alecu Adam,

Iată 11 galbeni ce am a-ți da, ți-i trimet, și te rog să-mi trimeți sinețelul cu băetul, având și răspuns de primire.

A D-tale plecat slugă,

Borș, Postelnic»

Iar Adam îi răspunde, pe aceeași foaie:

« *Stăpâne,*

Banii i-am primit deplin 11, adică unsprezece galbeni, și aceasta va sluji drept sinet, fiindcă nu-l am la mine, neștiind că-l voi afla aice. Cu venirea însă a K. K. Dimitrachi, îl vei primi negreșit.

Plecat slugă,

Adam

Nu te supăra.»

În alte scrisorele către Borș, Adam îi spune: « Stăpâne Petrușka ».

Femeile observau, în corespondența lor, aceleași formule de politeță.

Zmaranda Stamati era cuscră cu Ileana Borș; Alecu Stamati ținea în căsătorie pe Profira, fata Ilenei. La 1 Octomvrie 1840, când Zmaranda face un schimb de țigani cu Borșoia, îi scrie așa:

« *Sărut mâna Cucoană Ileană,*

Triimet un fecior spre a se lua băetul dela cumnatul Petrachi, ca să-l dee Dumitale, pe care vă heretesesc ca să trăiți să-l stăpâniți, și Dumneta vei avea bunătate a-mi trimite fata acea de țigan ce mi-ați făgăduit. Triimet și o sămnărică de schimburile băetului; mai pe urmă voi trimite și o vițică băetului.

Eu cu toată cinstea mă însemnez ca o fiică i slugă.

Zmaranda Stamate»

E interesantă și « sămnărica » de lucrurile băetului Ion, schimbat pentru o fată de țigan. Avea: 3 cămeși, 2 părechi izmene, 1 păreche pantaloni, 1 « jăletcă », 1 cojocel, 1 suman și 1 cușmă.

Adresa scrisorii e așa de respectoasă; era vorba doar de o femeie bătrână: « Cinstit a mea mai mare Dumisale K. K. Ileana Borș, Pităreasă, cu plecăciune, la Crivești ».

Moșia Bădilița se mai numea și Crivești.

Zoița Grigoraș, din Iași, la 19 Decembrie 1830, scrie Cucoanei Frăsinița Borș, la Bădilița:

« Cu plecăciune mă închin Dumitale K. K. Frăsăniță,

Am primit scrisoarea D-tale din care înțelegând că vă aflați sănătoși, nu puțin m'am bucurat. Cu bucurie am priimit cele ce mi-ați trimis, de care îmi foarte mulțumesc. Rochia și ciubotelele iată le trimet Dumitale, însă numai de-ți vor fi pe plac, căci rochia am făcut-o după moda ce se politicește aici la Eși. Iar pentru banii ce au mai rămas, când va veni boierul Dumitale ne vom socoti.

A D-tale ca o fiică și slugă,

Zoița Grigoraș »

În chestiuni de afaceri, în scrisorile ce-și adresau boierii, întrebuințau formele de politeță care variau după rangul social al persoanelor cărora se adresau.

Când, la 23 Februarie 1827, Tudurachi Ciurea îi scrie Căpitanului Ioan Obreja, în chestia unui loc de casă pe care acesta voia să-l cumpere dela Ciurea, în orașul Folticeni, i se adresează:

« Cinstit Dumitale Căpitan Ioan Obreja, fericită sănătate », și-i vorbește ca unui inferior: *ai venit* la mine, *rugându-mă să-ți dau*, și *ți-am zis*, *n'ai mai venit...*, iar la sfârșitul scrisorii iscălește, fără a mai întrebuința vre-o formulă de încheiere.

Postelnicul Gheorghe Greceanu, mare boier al Moldovei, fusese rânduit hotarnic de Vodă, la moșia Criveștii a boierilor Borșești, despre Bălușăștii Logofătului Costache Sturza dela Ruginoasa, om amarnic.

Postelnicul Greceanu trimite lui Petrachi Borș copie de pe « socotița » sa în chestia hotărâturii moșiei Stolniceni, care era în legătură cu pricina dintre Crivești și Bălușăști, și găsește o formulă în care să nu răsară brusc deosebirea de ierarhie socială dintre ei. I se adresează cu vorbele: « Frățește, Cucoane Petrachi », și iscălește: « Mă însemnez al Dumitale frate slugă », în scrisoarea dela 25 Iulie 1845.

În « socotința » sa, Postelnicul făcuse o greșală, asupra căreia Borș i-a atras atenția. Greceanu îi scrie, la 30 Iulie:

« *Frățește, K. K. Petrachi,*

Vă mulțămesc pentru paratirisul greșelei și dar îmi triime-teți îndată atât socotința, precum și planul Dumitale, însă cu un ficior de a Dumitale, cu care să vi le înnapoes.

G. Greceanu »

Scrisoarea lui Greceanu, din 3 August 1846, cu adresa: « Pentru cinstit Dumnealui Stolnic Petrachi Borș cu frăție », face aluzie la arbitrii în pricina dintre moșia Bălușăști a lui Sturza și Stolnicenii Spatarului Costandache Neculau.

« *Frățește, K. K. Petrachi,*

Iată vă alăturez socotința care cred că acum n'a mai fi greșită, dar bine ar fi fost să fi venit singur ca să te învăț ce soi de protest să dai după deschiderea Giudecătoriei pentru lucrarea cu Băloșăști, de vreme ce nu m'ai lăsat să lucrez precum trebuie. Mi se pare că aceștia gioacă o coțcă, știu ca de ce soi, iar eu îți sânt frate slugă.

G. Greceanu

Nu uita de ȧpul cel căplăug.»

Ce să fi fost cu « ȧpul cel căplăug », nu știm.

Un contrast izbitor, între formulele călduroase de politeȧ ale boierilor și duritatea din scrisorile unor străini de neam, îl găsim în niște scrisori adresate Paharnicului Costache Grigoriu din Folticeni, de către Lambrino, persoană care se ocupa de afacerile Paharnicului la moșia Nănești, din ȧinutul Putnii.

La 21 Septembre 1835, Lambrino trimete, din Focșani, o scrisoare: « Dumisale Domnului Arhon-Paharnic K. K. Costache Grigoriu, la Fulticeni ».

O incoerenȧ: « Arhon Paharnic Cuconu Costachi » nu se asociază tocmai bine cu « Dumisale Domnului ».

Scrisoarea începe cu vorbele: « Domnul meu K. K. Kostake » și sfârșește astfel: « Doresc ca scrisoarea aceasta să vă găsească sănătoși, și sânt al Dumitale plecată slugă, *Lambrino* ».

Scrisoarea lui Lambrino, cu data de 7 Decembre 1835, este trimisă din Vârțișcoi: « Dumisale Domnului K. K. Kostaki Grigoriu, la Fulticeni, « Suceava », și începe în stilul neîntrebuințat până atunci, nici chiar în corespondența oficială. « Domnul meu », îi zice Lambrino, și încheie astfel: « Iartă, mă rog, că am înșirat multe a vă scrie fiind de prisos și mai ales un polilogos în condei, și dacă nu am pierdut dreptatea apelației, crede că este cu statornicie veșnică al Dumitale cel mai mic și supus slugă ».

Același Lambrino, peste câteva zile, la 18 Ianuarie 1836, scrie aceluiași Grigoriu, tot din Vârteșcoiu, și începe scrisoarea cu formula: « Cu plecăciune mă închin Dumitale » și sfârșește: « Doresc dela ceriuri ca să vă păzească întru întregimea fericirii cu toată familia dumneavoastră și să vă găsească scrisoarea aceasta sănătoși, fiind al Dumitale plecată slugă. *Lambrino* ».

« Antim Arhimandrit ot Pobratou », când la 20 Iulie 1809, îi scrie Sulgerului Borș, cu privire la o bucată de pământ ce avea mănăstirea în trupul moșiei Crivești, îi zice: « Părintască blagoslovenie trimet Dumitale « Arhon Sulger », și îscălește: « Și sânt al D-tale părinte ».

O interesantă invitație la o petrecere a trimis, la 14 Iulie 1835, Paharnicul Alecu Paraschiva, din Stolniceni, boierilor Borșești, la Bădiliță:

« Dumneei Pităreasa Ileana Borș.

Dumnealui Căminar Dumitrachi Borș.

Dumnealui Stolnic Petrachi Borș.

Vă rog binevoiți a veni să petrecem în iastă sară cu toții la Stolniceni.

Al D-voastră plecată slugă,

Alecu Paraschiva, Paharnic

1835 iulii 14. »

Aceste formule de politeță, astăzi ar fi anahronisme; s'au acomodat și ele cerințelor vremii în care trăim.

ARTUR GOROVEI

SPICUIRI DIN POLITICA DEMOGRAFICĂ A ITALIEI

În cursul unei călătorii de studii făcută recent în Jugoslavia și Italia, am avut ocazia să cunosc amănunțit mai multe organizații de asistență materno-infantilă din aceste două țări. Întrucât situația socială a populației din țara noastră se aseamănă, în multe privințe, cu țările sus amintite, voi căuta să descriu în cele ce urmează, organizațiile principale din Italia, din a căror evoluție se pot trage oarecare învățăminte și pentru țara noastră.

Nu mai mult decât acum douăzeci de ani, profesorul *Gerardo Ferreri* dela Universitatea din Roma, făcând o analiză a problemelor sociale și igienice pe care Italia trebuia să le rezolve pentru a se ridica la nivelul altor națiuni, considera ca cea mai importantă problemă, aceea a copilăriei. « În Italia, scria Ferreri, lipsește cu totul cunoștința principiilor fundamentale ale igienei infantile și nimeni nu se gândește că, incontestabil, copilul reprezintă o generațiune în creștere, prin care popoarele vor deveni cu atât mai viguroase și puternice, cu cât copilăria va fi mai bine protejată de legi igienice.... La noi, nu numai prevenirea este cu totul necunoscută, dar cea mai neagră ignoranță și superstițiile primitive primejduiesc viața copilului. În Italia, mor în cursul primei săptămâni de viață atâți copii câți nu mor în anul al doilea și al treilea împreună. Din 10 copii, numai 7 ajung la vârsta de 6 ani. Dintr'o sută de noi născuți, 53 mor înainte de a ajunge la vârsta pubertății. În 10 ani, la un milion de nașteri, avem cifra înspăimântătoare de 426.000 morți. Confruntarea statisticilor arată că Italia, în privința mortalității infantile, deține primul loc în Europa.... »

Constatările profesorului Ferreri nu constituiau o voce izolată, și din mai multe părți s'au ridicat glasuri stăruitoare: medici, educatori, sociologi, care, denunțând aspecte parțiale alarmante ale problemei copiilor, cereau o protecție a lor din punct de vedere igienic, sanitar, moral, social și juridic, mai ales că alături de ravajele mortalității infantile, teorii destructive, ca malthusianismul și emigrația în străinătate în vederea ușurării alimentației milioanei de Italieni, puteau fi propagate în deplină libertate.

Problema copiilor părăsiți, lipsa locuințelor igienice, mai ales în mediul rural (dar și în orașele mari), lipsa igienei școlare etc. erau atât de grave, încât tablourile descrise de diferiți autori prezentau Italia ca pe o țară care, până la finele războiului mondial, nu era nicidecum preocupată de apărarea rasei sale. Dela această situație alarmantă, Italia de astăzi a ajuns la o politică demografică conștientă, în cadrele căreia asistența mamei și a copilului este considerată ca o problemă de guvernare, cu legi și organizații puternice, care tind toate la reîmprospătarea și întărirea fizică și morală a națiunii italiene, în fața căreia mijeste idealul ca, la mijlocul acestui secol, să atingă cifra de 60 milioane italieni. Această schimbare atât de radicală nu se putea obține prin izbucniri sporadice de asistență materno-infantilă, inspirate din sentimentul milei, ci numai printr'o resurecție totală a întregii națiuni, de ordin moral, fizic, social și cultural, cu un cuvânt, prin inagurarea unei politici demografice conștiente.

Intr'adevăr, în cei 12 ani dela inagurarea noii orientări, Italia ne-a rezervat rezultate dintre cele mai remarcabile. Cu tot curentul mondial potrivnic, și-a menținut un procent ridicat al natalității (cea mai mare natalitate între popoarele apusene), mortalitatea infantilă a scăzut la jumătate din cât era și are astăzi un excedent natural dintre cele mai favorabile, iar pe deasupra o mișcare grandioasă pentru asigurarea sănătății generațiilor tinere.

Factorii care au contribuit la dobândirea acestui rezultat sunt multipli, atât din punct de vedere al concepției, cât și al execuției tehnice, și în cele ce urmează vom descrie unele aspecte ale

activității depuse în Italia, mai ales aceea ce ni se pare că nu ar fi fără folos, dat fiind că multe din împrejurările sociale ale Italiei de acum 20 de ani se potrivesc situației noastre actuale.

I

Cea mai puternică organizațiune este *Opera nazionale per la protezione della maternita e dell' infanzia* (O. N. M. I.) instituită prin legea din 10 Decembrie 1925 și perfecționată între timp până la 24 Decembrie 1934, când legile privitoare la asistența și protecțiunea materno-infantilă au fost reunite într'un singur text de lege cuprinzând 27 articole.

Această organizație parastatală, autonomă, administrată de un consiliu central compus din 13 membri numiți pe o durată de 4 ani, urmărește prin organele sale provinciale și comunale:

a) protecțiunea și asistența gravidelor și a mamelor lipsite de mijloace materiale sau părăsite, a sugacilor și a copiilor înțărcați până la 5 ani împliniți, proveniți din familii care nu le pot procura mijloacele necesare unei creșteri raționale, protecția copiilor de orice vârstă din familiile nevoiașe și a minorilor anormali fizici și psihici, sau părăsiți moralmente și materialmente, a copiilor rătașiți și delicvenți, până la vârsta de 18 ani împliniți. Evident că instituțiile existente sau inițiativele noi urmează să fie numai întregite prin contribuția dată de O. N. M. I.;

b) favorizează difuzarea normelor și a metodelor științifice de igienă prenatală și infantilă în familii și institute, prin ajutorul instituțiilor ambulatorii pentru supravegherea și îngrijirea nașterii, prin școli teoretice-practice de puericultură și cursuri populare de igienă materno-infantilă;

c) organizează, — în înțelegere cu administrațiunile provinciale, cu consorțiile provinciale antituberculoase, cu celelalte instituțiuni speciale, cu autoritățile sanitare a comunelor și cu autoritățile școlare, — profilaxia antituberculoasă a copilăriei și lupta împotriva altor boli ale copilăriei;

d) supraveghează aplicarea dispozițiunilor legislative și regulamentare în vigoare și urmărește perfecționarea măsurilor fizice și morale în favoarea copiilor și adolescenților;

e) supraveghează și controlează toate instituțiile publice și particulare de asistență materno-infantilă, dispunând perfecționarea sau suprimarea lor;

f) înființează institute de asistență maternă și opere auxiliare ale acestora (pentru mamele cu copii nelegitimi, lipsite de mijloace sau părăsite care-și alăptează copiii), subvenționează instituțiile care nu au mijloace suficiente, coordonează instituțiile publice și private, după necesitățile populației, reformând scopurile, statutele sau funcționarea lor.

O. N. M. I. își procură mijloacele sale materiale din contribuția Statului conform legii bugetare, din fonduri speciale, din anumite cote din impozite și venituri, din contribuțiunile membrilor (categoriile de membri variază după contribuție), din donațiuni și alte venituri.

În fiecare provincie (care echivalează aproximativ cu un județ de-al nostru) funcționează o federație provincială a O. N. M. I. care este organul executiv în provincia respectivă, iar în fiecare comună este un comitet de patronaj sub președinția primarului (din care nu lipsesc magistratul, medicul, învățătorul, preotul și câte un reprezentant politic de ambele sexe, de obicei secretarii fasciilor feminine și bărbătești); acestea sunt organele cele mai periferice ale O. N. M. I. și lor le revine supravegherea efectivă igienică, educativă și morală, a tuturor categoriilor de copii, adolescenți și a mamelor care intră în cadrele legii.

Localurile federațiilor provinciale și ale comitetelor comunale sunt puse la dispoziție în mod gratuit de administrațiile respective; cât privește personalul, criteriul care a inspirat legea a fost ca acesta să presteze serviciu gratuit (excepție face personalul tehnic), iar în privința conlucrării cu alte instituțiuni de asistență socială, președinții sunt obligați să promoveze cea mai strânsă colaborare d. e. cu consorțiile antituberculoase, cu oficiile de binefacere ale comunelor, cu azilele infantile care corespund, din punct de vedere igienic și moral, cu institutul național de prevedere socială etc., pentru a fi în măsură să formeze un bloc și din punct de vedere financiar.

Azistența pe care o oferă O. N. M. I. nu este stabilă, ci numai trecătoare (excepție fac categoriile speciale de copii complet părăsiți sau cei din centrele de reeducație), pentru a întregi defi-

citul familiei, ceea ce are și o importanță educativă, fiindcă ea nu vrea să umilească, ci numai să ajute, și astfel să promoveze conștiința obligației fiecăruia în lupta pentru existență.

Azistența la domiciliu este numai excepțională și se restrânge la cazurile când controlul este asigurat; ajutoarele bănești nu sunt admise, decât în privința premiilor matrimoniale, a alăptării mercenare și a plasamentului în familii crescătoare.

Pentru a evita abuzul de a beneficia de azistența publică, s'a adoptat sistemul « livretului de azistență publică » fără care nici un ajutor nu este posibil.

În ordine practică, tipul azistenței preconizate de O. N. M. I. este: *Casa della madre e del bambino* (casa mamei și a copilului) care se compune din: consultație (consultorio) prenatală cu o mică maternitate și stațiune pentru noii născuți; cantină (refettorio) pentru mamele muncitoare ale copiilor azistați și pentru gravide lipsite de mijloace; consultație pentru prima copilărie și bucătărie de lapte; leagăn (asilo-nido) pentru sugarii ale căror mame muncesc în afară de familie în apropierea instituției și care vin de trei ori pe zi să-și alăpteze copiii (legea italiană le dă această posibilitate) și, în continuarea vârstei sugariilor, un cămin de zi pentru copiii dela 1—3 ani, ai căror părinți sunt muncitori în afară de familie; un birou de ocrotire și de supraveghere a celor asistați și a populației din unitatea administrativă pe care o deservește instituția (cartier popular, orașel sau comună rurală mai mare).

Instituția este condusă de o directoare, azistentă sanitară cu practică, care este secondată de una sau două colege și de patrone benevole pentru serviciul extern, iar pentru serviciul intern de personalul de specialitate și de serviciu. Medicii (obstetrician și pediatru) nu au decât atribuțiuni pur profesionale. Acest tip de instituție, dintre care în acest an 162 sunt în funcțiune, iar 64 în construcțiune, nu se găsește pretutindeni funcționând la fel, ci după împrejurări, necesități și posibilități locale, după cum instituția este mai mare sau mai mică.

În multe locuri, se găsesc numai anumiți componenți ai instituției tip; astfel, până la finele anului 1936, au existat în toată Italia, în afară de casele materno-infantile complete: 3006 consultațiuni obstetricale; 3724 consultațiuni de pediatrie; 1074 bu-

cățării de lapte (în 1935 au fost 1277); 1162 cantine pentru mame; 215 leagăne (asilo-nido).

În general, principiul conducător este al instituțiilor și construcțiilor mici, însă cu randament mare.

Ca să ne dăm seama de întinderea activității O. N. M. I., iată câteva cifre statistice din ultimul timp:

Au fost azistați în anul 1936 sub raport igienico-sanitar și material: 183.293 gravide; 251.585 mame alăptătoare; 5.048 noi născuți ai mamelor tuberculoase; 772.466 copii sub trei ani; 372.968 copii între 3—6 ani; 65.340 copii între 6—14 ani; 7.732 adolescenți între 14—18 ani.

Azistență morală s'a dat la 15.757 gravide și mame și 48.137 copii.

Prime de nupțialitate s'au dat în 2.394 cazuri, prime de natalitate (rămășițe din 1934) la 571 persoane, prime de creștere în 23.428 cazuri.

Sumele întrebuințate în anul trecut s'au ridicat la 126.893.000 lire (aproximativ un miliard lei), din care 35 milioane pentru asistența maternității, 71 $\frac{1}{2}$ milioane pentru azistența copilăriei, 10 milioane subvențiuni instituțiilor materno-infantile și 4 $\frac{1}{2}$ milioane cheltuieli extraordinare, iar restul pentru cheltuieli generale și propagandă.

M'a interesat să văd funcționând diferiții componenți ai acestei instituțiuni și, mai ales, m'au interesat repercusiunile pe care le pot avea în diferite ambianțe (urban, semi-urban și rural), și de aceea am vizitat o serie întreagă de instituțiuni în Italia meridioanală, centrală și septentrională.

Din cele văzute, relev câteva observațiuni, cu gândul ca tot ceea ce ar putea constitui învățătură de ordin tehnic să poată fi aplicat cândva și la noi.

Firește, nu mă gândesc să imităm tipul care, în împrejurări italiene, își are rațiunea sa, fiindcă într'un sistem de organizare a azistenței materno-infantile în țara noastră, concepția și execuția trebuie să izvorască din inventarul nostru social, ci mai de grabă scontez evitarea eventualelor greșeli și înlăturarea greutăților, inerente oricărui început, care de altfel au fost întâmpinate și în Italia.

Înainte de toate, instituția tip « Casa della madre e del bambino » dă randament numai la un număr mai mare de locuitori.

Astfel instituttele vizitate de mine deservesc o populație ce variază între 50.000 și minimum 5.000 de locuitori.

În mediul urban, asemenea case materno-infantile au un rol deosebit în cartierele muncitorești. În Roma d. e., s'au format după războiul mondial, cartiere noi (Garbatella, Tiburtini, Monte Sacro), fiecare cu aproximativ 50.000 de locuitori, pe o suprafață relativ mică, dat fiind că s'au făcut clădiri mari cu locuințe muncitorești (Istituto nazionale per le case popolari), adevărate blokhausuri în mijlocul cărora se găsește « Casa della madre e del bambino ». Populația fiind concentrată, serviciul exterior poate fi îndeplinit de două azistente sanitare, astfel încât randamentul este asigurat prin numărul mare de azistați.

Intr'adevăr, în « casa della madre e del bambino » din Garbatella, media vizitelor la consultațiile prenatale este în acest an de 28 pe ziua de consultație; la mica maternitate a aceluiași institut, care nu dispune decât de 20 de paturi, au fost dela 1 Ianuarie până în 15 Iulie a. c. peste 400 de nașteri (ceea ce nu au multe institute mari); la consultațiile pediatrice care se fac de 3—4 ori pe săptămână frecvența medie variază între 40—50 de copii; locurile din « asilo-nido » și cele din cantina mamelor sunt limitate și, evident, în permanență pline. Astfel, o instituție relativ mică dezvoltă o activitate dintre cele mai intensive și cu repercusiuni favorabile asupra populației, care este ajutată în mod efectiv și care face mereu progrese în materie de îngrijire a mamei și a copilului.

Cu cât e mai mic numărul populației, cu atât mai mult scade și randamentul, oricât s'ar comprima instituția.

Unitatea administrativă cea mai mică unde am văzut în funcțiune o casă a mamei și a copilului a fost comuna rurală *Genazzaro* în provincia Roma, situată într'o regiune deluroasă, unde funcționează foarte bine câteșipatru formele de asistență. În această comună, numărul nașterilor la casa mamei și a copilului a fost de 66 în cele șapte și jumătate luni din acest an, ceea ce înseamnă că aproape totalitatea nașterilor din comună s'a efectuat în condițiuni optime, fapt care a contribuit în bună parte la promovarea maternității. La consultațiile de copii vin în medie 30—40, mortalitatea infantilă în sat se menține cât se poate de favorabilă (6,3% în anii 1935—36, față de 11% în anii 1925—27,

adică mult sub mortalitatea infantilă medie a Italiei). În aceeași comună, locurile disponibile la « asilo-nido » și la cantina mamelor sunt în permanență ocupate.

Având în vedere faptul că cheltuielile de întreținere în aceste instituții sunt mici, randamentul este dintre cele mai bune, chiar în mediul rural, cu condiția ca numărul populației să nu fie prea mic.

Randamentul unei instituții poate fi judecat, nu numai sub raport cantitativ, ci și calitativ. Din acest din urmă punct de vedere, utilitatea casei mamei și a copilului este indiscutabilă, ceea ce reiese din scăderea considerabilă a mortalității (d. a. în Genazzaro au fost în anii 1925—1930 în total 30 de născuți morți, iar din 1930 până astăzi numai 13; în toată Italia, procentul mortalității a scăzut în mod constant din 1926 până astăzi și anume cu 0,6% la copii legitimi și cu 1,9% la copiii nelegitimi). În această privință, consultațiile prenatale și micile maternități au un rol covârșitor. Un alt efect bun al cantinei materne este starea fizică a copiilor la naștere. De o parte, legiurile cu caracter social care elimină munca excesivă a mamei înaintea nașterii, de altă parte, refectoriile materne în care se asigură o alimentație substanțială pe seama gravidelor lipsite de mijloace materiale, au avut drept rezultat o greutate corporală a noi-născuților în jurul a 3 1/2 kg, ceea ce este foarte mult pentru rasa latină și, în tot cazul, mult superioară situației anterioare. Dar refectoriile materne mai au și un alt rol, nu mai puțin important, de ordin moral și educativ al mamelor. Măsurile igienico-sanitare (spălare, îmbrăcăminte, tacâmuri, prepararea mâncărurilor, etc., care sunt observate cu strictețe în aceste refectorii) dezvoltă în rândurile femeilor de jos, gustul și dorința pentru o viață mai igienică. Iar prin faptul că în aceste refectorii patronele din comitet, recrutate în bună parte din aristocrația italiană, supraveghează bunul mers al serviciului și prin faptul că mamele sunt servite, se dă un exemplu de solidaritate națională impresionantă, de înaltă valoare morală.

Randamentul leagănelor este îndoit: întâi, se asigură copiilor o ambianță favorabilă, igienică și morală, iar de altă parte mamele își pot continua ocupațiunile extrafamilare.

Numărul bucătăriilor de lapte scade mereu, aceasta în mod intenționat, fiindcă s'a observat și în Italia, ca de altfel în toate

țările, că bucătăriile de lapte, vrând să asigure o alimentație artificială corectă, au avut și un efect nedorit: promovarea alimentației artificiale.

În concluzie, « Casa della madre e del bambino » este o instituție-tip, de dimensiuni modeste, care, fără cheltuieli mari, are un rol important în asistența mamei și a copilului, din punct de vedere moral, igienico-sanitar, social și cultural. Randamentul ei este cu atât mai mare, cu cât mai mare este numărul populației pe care o deservește. Având în vedere că populația Italiei locuiește în mare parte în orașe și orașele (târgușoare), instituția poate fi aplicată pe toată suprafața țării.

Rămâne însă în afară de sfera de activitate a casei mamei și a copilului, populația rurală din așezările mai mici, asemănătoare cu satele noastre, în care înființarea de asemenea instituțiuni ar fi foarte costisitoare. Acesta este punctul nevralgic al sistemului de asistență materno-infantilă în mediul rural primitiv și care, pentru moment, este încă o problemă deschisă nu numai în Italia, ci în toate țările agricole. Evident, în Italia s'a atacat și acest mediu, fie prin consultații intermitente, însă fără să fi ajuns la o concepție și execuție bine stabilite și definitive.

În această direcție, toate țările agricole se găsesc într-o fază de dibuire. În Jugoslavia, de ex., protecția infantilă e concentrată la sediul banovinelor (provincii) și ameliorarea stării populației infantile se așteaptă dela ridicarea igienică a țării; ici coexistă și câte un dispensar rural de puericultură cu titlu de experiență; în România, s'au înființat în ultimul an câteva sute de dispensare rurale de puericultură pe lângă dispensariile sanitare polivalente (în județul Timiș-Torontal funcționează de trei ani și echipe ambulante de puericultură); în Italia sunt comitetele comunale de patronaj și consultorii (dispensare) obstetricale și pediatrice.

În faza actuală a lucrurilor, o discuție pe tema asistenței materno-infantile în mediul rural primitiv ni se pare prematură, din lipsă de elemente suficiente de judecată. Deocamdată e sigur că în mediul rural primitiv (ca și în ambianțele urbane și semi-urbane mai ușor accesibile) problema asistenței materno-infantile nu poate fi privită numai prin prisma unor aspecte parțiale, ci exclusiv în întreg ansamblul ei și, din acest punct de vedere, comitetele comunale de patronaj din Italia sunt, până în prezent, me-

toda cea mai înaintată, fiindcă mobilizează toate forțele locale (inclusiv cele administrative și politice) în interesul mamei și al copilului. Necesitatea acestui comitet comunal a fost întrevăzută și în România, dat fiind că instrucțiunile privitoare la funcționarea unui comitet benevol pe lângă dispensar, fără a avea însă putința de a impune comitetului o activitate efectivă, fără de care azistența infantilă în mediul rural se va limita la o asistență medico-igienică, deci insuficientă.

Posibilitățile Italiei, în vederea azistenței materno-infantile în mediul rural, sunt incomparabil mai mari decât ale noastre, datorită și faptului că această țară și-a creat o falangă de personal medical și sanitar auxiliar. Pentru a ilustra proporțiile aparatului sanitar notez că Ministerul de Interne, în a cărui grije este sănătatea publică, dispune de 9.676 medici, 6.530 farmacii, 8.857 infirmiere profesionale și asistente sanitare, 32 școli de infirmiere, 18 școli pentru asistente sanitare vizitatoare, 5.772 oficianți sanitari, 8.964 moașe care au azistat un număr de 5.113.000 persoane. Cu acest aparat sanitar, se poate întreprinde mai ușor o campanie în folosul copiilor, chiar în cele mai îndepărtate colțuri ale regatului italian.

Activitatea O.N.M.I., pe terenul difuzării cunoștințelor de îngrijire a copilului, se bazează pe consultațiile individuale făcute la dispensare și pe azistența dată mamelor și copiilor în casa mamei și a copilului. De lungă vreme, autorii italieni afirmă necesitatea unei educațiuni sistematice a mamelor, ceea ce nu se poate obține numai prin activitatea O.N.M.I. De altfel O.N.M.I. nu ne dispensează de orice altă grije pentru soarta copilului. Pentru azistența copiilor bolnavi, Ministerul de Interne are 124 spitale de copii, cu 20.021 locuri, îngrijind în anul 1936, 96.882 copii; pentru copiii abandonați există 133 de institute cu 9.915 locuri disponibile.

Orfanii au 950 de institute cu 57.855 de locuri, dintre care au fost ocupate 50.755 locuri (30.735 în mod gratuit).

Pentru buna alimentație a copiilor mai mari există 7.544 azile cu 646.639 copii care primesc un prânz substanțial în mod gratuit.

Pentru combaterea tuberculozei la copii există 147 colonii permanente cu 18.721 paturi, care au azistat în anul trecut 23.484 copii predispuși la tuberculoză (dela începutul luptei antituber-

culoase 64.200 copii), apoi 44 școli speciale în plin aer frecventate de 6.357 copii. Lupta pentru combaterea tuberculozei la copii a costat în anul 1936 suma de 17.984.320 lire (120 milioane lei). De altfel, pentru combaterea tuberculozei există o federațiune națională care are în fiecare provincie un consorțiu antituberculos. Numărul morților de tuberculoză a scăzut dela 65.000 la 35.000 anual, ceea ce este considerat ca o mare victorie a regimului.

Cu toate acestea, dintre bolile infecțioase, acute și cronice, cele mai mari ravaje le face printre copii, tuberculoza, după cum arată datele statistice pe 1936 și anume: copii morți de tuberculoză, 5.409; copii morți de difterie, 2.824; copii morți de pojar, 2.358; copii morți de tuse convulsivă, 1.921; copii morți de febră tifoidă, 1.401; copii morți de scarlatină, 1.144.

Din aceste date, ne putem da seama de întinderea pe care o are tuberculoza în Italia. La același nivel sunt și eforturile depuse pentru a combate această boală socială.

Există în total 462 dispensare antituberculoase, în care s'au dat 1.219.523 consultațiuni, iar în sanatorii și spitale-sanatorii au fost azistați 80.000 de adulți.

Numărul asiguraților împotriva tuberculozei este de 21 milioane, iar totalul sumelor cheltuite în timpul dela 1929 până la 1936 cu campania antituberculoasă se ridică la 3 miliarde lire.

Pentru igiena dinților există ambulatorii speciale în toate orașele mari.

Organizația formidabilă a mutualității școlare are 190 de ambulatorii și a azistat 270.056 copii din 800.000 mutualități.

Institutul național pentru prevederea socială are dispensarii materne și dispensarii pediatrice, azistând anual în medie 10.000 de mame și copii.

« Opera nazionale di assistenza all'Italia redenta » are 277 azile infantile cu 13.893 copii, 33 de institute de asistență infantilă cu 83.063 vizite, 11 institute parașcolare cu 649 frecvenți, 416 școli rurale cu 12.216 școlari, 506 cursuri de cultură populară cu 12.276 elevi, 239 cursuri de economie casnică cu 4.433 eleve, 3 școli profesionale cu 52 eleve și 141.158 de copii care primesc prânzul în timpul școlii și 44.338 de copii cărora li s'a aplicat cure medicamentoase întăritoare.

Organizațiile partidului național-fascist dispun de următoarele instituțiuni pentru protecția materno-infantilă: 77 leagăne (asilo-nido) cu 3.588 de azistați, 57 « asili infantili » cu 5.087 azistați, 24 ambulatorii materno-infantile cu 110.971 azistați, 26 consultorii materno-infantile cu 24.601 asistați, 227 refectorii cu 27.069 azistați.

Confederațiunile profesioniste ale partidului fascist au următoarea activitate: muncitorii comerciali au azistat 4.037 mame, muncitorii agricoli 160.000 mame cultivate de orez, 155.000 mame în timpul culesului măslinilor, iar dintre copiii muncitoarelor din agricultură (orez, măslina, cereale) au fost azistați anual în leagăne 31.000 de copii.

Confederațiunile fasciste industriale azistă anual 2 milioane de copii ai muncitorilor industriali.

Pentru a procura condițiuni igienice mai bune copiilor de școală și a satisface nevoile învățământului primar s'au creat, în ultimul timp, aproape 24.000 de săli școlare noi. Organizația « balilla » (cu aproape 6 milioane membri) a introdus pentru fiecare copil o cartelă biotipologică, care se întocmește în 4.580 de ambulatorii, și a dat următoarea asistență sanitară: 433.634 copii asistați pentru boală, 129.478 copii tratați în mod ambulant, 2.375.872 vizite medicale; a dat masă în lunile de iarnă la un număr de copii ce variază între 200—600.000 și dispune de 4.741 terenuri de joc. Pentru procurarea de cărți și rechizite școlare școlarilor lipsiți de mijloace, s'au cheltuit în ultimul an 12 milioane lire de organizația « Balilla ».

Institutul național de asigurare magistrală a azistat 7.842 copii de dascăli, în afară de 2.168 copii de dascăli azistați de partidul fascist.

Din toate aceste date, rezultă că în Italia există, în afară de O.N.M.I., care este punctul de gravitație, numeroase alte organizațiuni și instituțiuni de asistență materno-infantilă, din a căror coordonare și colaborare a rezultat unul dintre cele mai mari curente în favorul maternității și copiilor.

Colaborarea între diferitele organizațiuni și societăți este cât se poate de strânsă. În primul rând, există o colaborare zilnică între O.N.M.I. și partidul național fascist prin fasciile feminine, apoi Ministerul de Interne, Ministerul Corporațiunilor, al Justi-

ției, al Educației Naționale, organizația Balilla, clinicile pediatrice și obstetricale, cu Crucea roșie italiană mai ales pe terenul pregătirii personalului feminin, cu Institutul național de prevedere socială pe terenul asigurării maternității, cu consorțiile provinciale antituberculoase, cu federațiunile sindicale (industria și agricultura) și, în fine, cu autoritățile provinciale și comunale. Cu drept cuvânt, un autor francez, Dr. René Sand, a caracterizat sistemul de asistență din Italia ca fiind « coordonat ».

Cert este că la această stare a contribuit în mare parte un element primordial în toate acțiunile publice și anume: *factorul moral*, cu ajutorul căruia glasurile defetiștilor malthusianiști au fost înlocuite cu o conștiință și un ideal demografic, demne nu numai de admirat, dar și de imitat.

Ca un corolar al acestei tendințe generale, notez că la congresul italian asupra mortalității infantile din 17—18 Iulie a. c., la care s'au desbătut 34 de rapoarte (dintre care ale titularilor catedrelor de clinică infantilă) s'a accentuat obligația pe care o au clinicile infantile de a da, alături de obiectivele obișnuite de ordin pedagogic științific și curativ, o atenție deosebită și factorilor sociali ai ambianței copiilor, încadrându-se astfel în lupta demografică a poporului italian.

Opinia publică italiană este și ea câștigată pentru scopurile demografice ale oficialității; totuși, în Italia de Nord, mai ales în Piemont, natalitatea este mai scăzută. În schimb, capitala țării Roma, cu o populație de 1.248.000 locuitori prezintă o mișcare demografică dintre cele mai favorabile; buletinele zilnice anunță între 75—90 nașteri și 25—40 morți, deși, în general, orașele mari sunt considerate, cu drept cuvânt, adevărate cimitire.

Este aproape inutil să accentuăm că în Italia de astăzi copiii se bucură de o deosebită atenție și dragoste din partea celor mari până și în micile manifestări ale vieții de toate zilele.

Dintre mijloacele de propagandă, amintim expoziția națională italiană a coloniilor de vară și a azistenței materno-infantile, care s'a deschis la Roma în primăvara acestui an. Pe terenul vast al fostului « Circus Maximus », într'un cadru modern, s'au construit o serie de pavilioane, în care sunt expuse toate eforturile pe care le-a făcut Italia de astăzi — oficială și particulară — în folo-

sul generațiilor viitoare. O propagandă mai bună pentru a desvolta grija pentru copii și a exalta orgoliul național nici nu se putea închipui.

II

O a doua mare mișcare în Italia este aceea a coloniilor de copii, care progresează an de an.

Pentru a ne face o idee aproximativă de dimensiunile acestei mișcări dăm aci câteva date statistice:

a) Crucea roșie italiană a îngrijit în decurs de 14 ani în colonii de vară 70.521 copii, adică o medie anuală de 5.100 copii;

b) Partidul național fascist a avut în de cursul anului 1936 3.821 colonii (permanente, temporare, peste zi, la mare, la munte, lângă râuri etc.) cu 690.756 copii, iar în anul 1937 circa 800.000 copii;

c) Organizația « mutualității școlare » a trimis următorul număr de copii în colonii: în 1933: 6.031; în 1934: 7.582; în 1935: 11.177; în 1936: 11.720;

d) Diferitele organizațiuni profesionale și industriale (căi ferate, industria electrică, P.T.T. etc.) au și ele coloniile lor. Amintesc cu titlu de exemplu coloniile uzinelor Fiat, care au construit la mare și la munte două edificii enorme în stil zgârie-nori cu câte 17 etaje, în care încap câte o mie de copii în două serii.

Această vastă mișcare a dat naștere unei discipline noi, fiindcă deplasarea și concentrarea copiilor ridică o serie de probleme, care au și fost dezbătute în congresul din 12—13 Iulie asupra « vigilenței și a propagandei igienice în coloniile de vară ».

Din rapoartele și discuțiile acestui congres s'a cristalizat tendința generală ca, într'un timp limitat, toată populația infantilă între 6—12 ani a Italiei să beneficieze de aer, soare, lumină, alimentație bună și de o educație potrivită, în colonii.

Având în vedere că în anul în curs au fost găzduiți în colonii și preventorii aproape un milion de copii (dintre care 800.000 trimiși de partidul fascist), iar Italia are circa 4,5 milioane de copii între 6—12 ani, realizarea proiectului amintit întâmpină greutăți foarte mari, în primul rând de ordin financiar.

Profesorul *Allaria*, directorul clinicei infantile din Torino și președintele societății de pediatrie italiene, crede că problema

se va putea rezolvi, dacă se va renunța la coloniile mastodonte și se vor crea colonii mici, diurne, care prezintă o serie de avantaje.

Faptul că în Italia problema coloniilor de vară a ajuns să fie considerată o chestiune politică (în trecut amintim că lupta împotriva vegetațiilor adenoide și a tuberculozei e considerată tot ca o problemă politică ca și «bătălia grâului») nu este de mirat fiindcă în această direcție Italia are o tradiție seculară, dacă vom aminti că încă în anul 1821 guvernul din Toscana a elaborat primul regulament de talasso-terapie.

Astăzi coloniile din Italia se împart în: colonii permanente (preventorii), temporare, diurne, iar după loc și climat, ele se împart în: colonii de mare, colonii de munte, colonii pe lângă lacuri, fluviale și campestre.

Am merge prea departe dacă am insista amănunțit asupra tuturor chestiunilor de amănunt; cu titlu informativ însă, amintim aici problemele care agită cercurile de specialitate.

1. Sub raportul construcțiilor care, în anumite regiuni sunt făcute în mod «epidemic» în stil zgârie-nori (singură federațiunea provincială din Genova are 6 construcții cu câte 9 etaje), astăzi se manifestă tot mai puternic o reacție împotriva posibilităților nelimitate ale cimentului, care, după spusele profesorului Allaria, ne întunecă tot mai mult orizontul, iar în materie de colonii de vară prezintă o serie de neajunsuri: scumpețe, posibilități de propagare a boalelor infecțioase, complexitate administrativă și neajunsuri de ordin educativ.

În general, se poate spune că creșterea aritmetică a numărului copiilor dintr-o colonie sporește dificultățile în mod geometric.

E adevărat că, în genere, construcțiile mari își au justificarea lor, în ceea ce privește preventoriile și coloniile temporare însă și în această direcție se face un abuz cu trimiterea copiilor la mare și la munte, fiindcă mulți dintre copiii trimiși în aceste locuri pot fi îngrijiți cu același rezultat, și în colonii diurne.

De aceea, pentru viitor se recomandă tipul caselor mici, a căror așezare și împărțire să depindă în primul rând nu de arhitect, ci de medicul igienist.

O consecință logică a acestei concepții este reducerea numărului copiilor la minimul posibil (circa 20—25 copii pentru o colonie), aceasta bine înțeles pentru coloniile diurne, care, sub această formă,

prezintă următoarele avantaje: de ordin *economic*, fiind de trei ori mai ieftine și, prin urmare, dând posibilitate unui număr întreg de copii să urmeze o viață igienică; *azistential*, fiindcă seara copiii se reîntorc acasă; *sanitar*, fiindcă se evită mai ușor contagiunile și în fine; *afectiv*, fiindcă se menține contactul sufletesc între copil și familie.

Având în vedere aceste avantaje și necesitatea de a extinde beneficiile profilaxiei prin colonii de vară asupra unui număr cât mai mare de copii, începând cu anul în curs s'a dat un impuls maxim coloniilor diurne, care trebuie să funcționeze ca adevărate centre de propagandă și educație igienică și care sunt posibile chiar în orașe sau la marginea orașelor pe lângă un râu, lac sau pădure, etc.

2. A doua problemă care a suscitat un deosebit interes a fost aceea a selecționării copiilor care urmează să fie trimiși în colonie, militându-se, în mod succesiv, pentru prioritatea comitetului provincial, a medicului școlar și a pediaterului.

Cât privește coloniile diurne, problema este foarte simplă, fiindcă orice medic cu puțină cultură pediatrică, igienică și socială, va putea să aplice criteriile medicale și sociale pe care le reclamă o cură în colonie.

Scopul coloniilor diurne este conservarea copiilor sănătoși și săraci, copiii anemici, obosiți, nervoși, din cauza sărăciei și a școalei, copiii subalimentați (din cauza exceselor de făinoase, ca și la noi la țară), copii care la țară trăiesc o viață în casă, iar la oraș suferă neplăcerile urbanismului care duce la un exces de agitare cerebrală, copiii unici, din cale afară de îngrijiți și cărora le lipsește sentimentul de autoapărare, copiii convalescenți după boli infecțioase, care vor primi în colonie, pe lângă o alimentație corespunzătoare, și o educație morală.

3. Cât privește regulile generale de viață în colonii, există dispozițiuni precise, tipărite, cu privire la alimentația copiilor, la orariu, îmbrăcăminte, supraveghere etc., iar cât privește partea medicală (climato-, helio-, farmaco-terapie etc.) aceasta e lăsată la latitudinea medicului de colonie.

Ca linii generale de conduită, din dezbaterile congresului s'au cristalizat câteva concluzii pe care le redăm în cele ce urmează:

a) Rostul coloniei este să procure copiilor o viață cât se poate de naturală, în aer liber și, de aceea, trebuie să se renunțe la orice

metode artificiale de educație forțată (gimnastică exagerată, conferințe sistematice etc.);

b) Helio-terapia nu este absolut necesară; necesar este însă naturismul;

c) Programul nu trebuie să înceapă prea devreme și e necesar să se evite ceremoniile oficiale obositoare;

d) Alimentația trebuie să aibă în vedere anotimpul, gustul și obiceiurile de până acum ale copiilor (și alimentație specială după indicațiile medicale); alimentația cu porții și după calorii este greșită;

e) Să nu se practice sport înainte de perioada universitară;

f) Se vor observa fazele prin care trec copiii trimiși în colonii și anume: faza de adaptare, faza de reacțiune organică și faza de aclimatizare perfectă, în care se dezvoltă acțiunea curativă, urmând ca programul să se adapteze acestor faze;

g) Cât privește clasificarea copiilor trimiși pentru climato-terapie specifică, anemicii, cei cu boale ale aparatului respirator și gastro-intestinal vor merge la munte; adenoizii și cei care au catare nasale și ale căilor respiratorii superioare, rachiticii și limfaticii de tip pastos vor merge la mare, iar limfaticii de tip slab vor merge în regiune deluroasă;

h) Ca gimnastică pulmonară se recomandă înotul, declamația și cântul, care sunt exerciții de expirație, alături de metodele obișnuite ale gimnasticii respiratorii, care promovează inspirația;

i) Pentru prevenirea bolilor infecto-contagioase se vor lua cele mai atente măsuri și anume, atât la admiterea copiilor cât și la prezentarea lor în colonii, și se vor construi săli de izolare în cuprinsul coloniilor. La fel se va proceda și pentru prevenirea admiterii copiilor atinși de tuberculoză. Cât privește tratamentul cazurilor de boli infecto-contagioase, ivite în colonii, concluzia a fost că este mai bine să se trateze acești copii în colonii (evident având toate posibilitățile de izolare), decât să fie expuși călătoriei, în vederea internării într'un spital de specialitate, care prezintă un pericol atât pentru copilul bolnav cât și pentru alți copii;

j) La alegerea copiilor se va da întâietate copiilor proveniți din familii numeroase, apoi copiilor invalizilor și a combatanților din diferite războaie;

l) Se recomandă studierea climatului fiecărei localități unde urmează să se facă o colonie, sub raportul temperaturii, al umidi-

tății și electricității atmosferice, al duratei și intensității insolației și al purității aerului, pentru a putea stabili dacă climatul este excitant, sedativ sau indiferent.

Evident această simplă înșirare nu epuizează toate problemele în legătură cu coloniile de copii, dar ea denotă totuși ce înaintați sunt Italianii în această direcție și ce perspective are mișcarea coloniilor în Italia.

Pentru țara noastră, atât de bogată în regiuni climatice, exemplul Italiei este cât se poate de prețios mai ales că, adoptând pentru marea masă a populațiunii noastre infantile sistemul coloniilor diurne, se va contribui enorm de mult la întărirea copiilor, cu cheltuieli minime.

Dela o asemenea eventuală mișcare mai putem aștepta, în afară de beneficiile unor generații robuste ca trup și ca suflet, și o scădere a mortalității infantile în a treia copilărie și, pe deasupra, am avea numeroase centre de educație igienică.

III

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dintre organizațiunile speciale de azistență a copiilor, cele privitoare la copiii părăsiți și la minorii anormali constituie o acțiune de profilaxie socială de o importanță deosebită în toate țările.

În Italia, azistența copiilor părăsiți era foarte variată, încă pe timpul când țara nu era încă unificată; de-abia în ultimul timp s'a produs o reglementare a azistenței lor.

În locul denumirii de « copii găsiți », legiuitorul vorbește de: « copii nelegitimi, părăsiți sau pe punctul de a fi părăsiți ».

Au dreptul la azistență următoarele categorii de copii: copiii părăsiți din părinți necunoscuți și găsiți; copiii din legături nelegitime și declarați ca neavând părinți cunoscuți; copiii din legături nelegitime și recunoscuți numai de mama lor, dacă aceasta este săracă și își alăptează singură copilul.

Cheltuielile cu întreținerea acestor copii sunt împărțite în mod egal între O.N.M.I., administrațiile provinciale și comunale.

Azistența care se dă este completă, dela alimentație până la ajutorul medical, iar, în caz de nevoie se, dă și tratament prin cură climatică, la mare sau la munte. Durata azistenței este până la vârsta când copiii pot fi admiși să muncească, limita normală.

fiind 14 ani. Azistența poate fi instituțională sau familială, prin plasarea copiilor la crescători, această din urmă formă fiind cea preferată. Legea italiană obligă administrațiile să exercite un control riguros, atât în privința azistenței instituționale, cât și în privința azistenței familiare.

Italia are astăzi 2.000 de instituțiuni publice pentru copiii orfani și părăsiți, cu 26.876 locuri în institut (din care 9.915 pentru copiii părăsiți) și regulamentul din 15 Aprilie 1926 precizează principiile pe care trebuie să le urmeze aceste instituții și anume: ele trebuie să aibă un regulament igienic care să urmeze, pe cât e posibil, sistemul școlii în plin aer; fiecare azistat va alege meseria sau profesiunea care corespunde mai bine înclinațiilor și aptitudinilor personale, cât și condițiunilor fizice și studiilor urmate; disciplinarea și instrucția trebuie să se bazeze pe încrederea și afecțiunea copiilor față de profesorii sau meșterii lor, fără metode prea aspre; educația morală trebuie să dezvolte sentimentul de datorie, responsabilitate și de demnitate personală, cultul familiei și al patriei, sinceritatea și francheța; fetele trebuie să dobândească noțiuni de economie casnică și rurală și să învețe tot restul gospodăriei în afară de meseria pe care o urmează; nici un minor azistat nu va fi eliberat fără a-i fi asigurat în prealabil o situație potrivită, în afară de institut.

În anul 1927, azistența a fost extinsă și asupra copiilor din mame nemăritate (mame-fete) și asupra copiilor văduvelor părăsite sau fără mijloace materiale suficiente.

Legea din 1934 obligă poliția, instituțiile de binefacere și de azistență, asociațiile de asistență și de protecție a minorilor, cât și pe toți cetățenii țării, ca ori de câte ori vor găsi un copil în stare de părăsire materială sau morală să informeze comitetul de patronaj din localitatea respectivă înainte de primirea copilului într-o instituție. După primirea copiilor, se vor face cercetări cu privire la antecedentele lor sanitare și sociale, în primul rând pentru a putea exclude sifilisul. Institutele pentru copiii găsiți trebuie să aibă toate mijloacele pentru diagnosticarea boalelor grave și săli de observație și de izolare pentru copiii atinși de boli infecțioase. Alimentația sugariilor va fi naturală, cu excepția celor suferinzi de boli infecțioase.

După înțârcare, copiii pot fi dați în grija mamei proprii (dacă nu există impedimente de ordin moral sau sanitar) sau doicilor, sau

pot fi internați în azile până la vârsta de 3 ani, iar după această etate vor fi încredințați altor institute de educație sau coloniilor agricole, sau vor fi plasați în familii crescătoare, de preferință la țară. Copiii trecuți de 14 ani, sănătoși și capabili de muncă, vor fi plasați la ferme, în uzine, școli profesionale de artă și meserie.

Medicii comunali sunt obligați să viziteze toți copiii plasați în familii: sugarii o dată pe lună, copiii înțărcați până la vârsta de trei ani la două luni, iar după această vârstă la patru luni.

În afară de acest control, O.N.M.I. face inspecții periodice prin inspectorii săi provinciali, iar comitetele de patronaj sunt obligate să exercite o supraveghere igienică, educativă și morală a copiilor sub vârsta de 14 ani, care trăesc în afară de locuința părinților sau tutorilor și sunt plasați la doici sau în familii, în institute publice sau particulare de binefacere sau azistență.

Părinții crescători primesc un trusou inițial și o retribuție anuală pentru îngrijirea copiilor, care scade pe măsură ce copiii înaintază în vârstă.

La vârsta când azistența dată copilului urmează a fi suprimată, administrația poate încredința copii în mod definitiv familiei crescătoare, care se obligă să-i întrețină de aici înainte fără nici o retribuție. Cu această ocazie, familiile crescătoare pot primi premii, mai mici sau mai mari, drept compensație pentru îngrijirile date.

Principiul este deci ca fiecare copil să-și găsească o familie, evitându-se astfel primejdia izolării.

Azistența dată copiilor nelegitimi a fost completată și perfecționată prin azistența mamelor nemăritate și părăsite care primesc cu titlu de încurajare materială și morală, ajutoare pentru a-și putea alăpta copiii, ceea ce deseori desvoltă în ele sentimentul maternității pe care un fals amor propriu de obicei îl anihilează. În afară de primele pentru recunoașterea și creșterea copilului propriu, fetele-mame primesc, în măsura posibilității, prime nupțiale în vederea întemeierii unei familii legitime.

În acest sistem de azistență a copiilor nelegitimi, un singur lucru pare greu de admis și anume: posibilitatea pe care o are mama de a se desinteresa de obligațiile naturale pe care le are față de copilul propriu. Această concepție este o rămășiță a catolicismului din Evul Mediu, care a dat posibilitatea mamei cu copil nelegitim să-și depună clandestin copilul la un institut de sugari

(faimoasa roată a azilului de copii din Firenze, fondat în 1365 și care a păstrat sistemul roții până în anul 1875).

Prin acest sistem, biserica catolică spera să apere moravurile publice; dar această apărare a avut un rezultat mai mult decât îndoielnic.

Față de această concepție catolică medievală, legiurile moderne se inspiră din principiul că părinții legitimi sau naturali sunt obligați la întreținerea copiilor și, de aceea, obligă pe mame să dea toată azistența necesară copilului propriu, indiferent de starea lui civilă, și totodată au introdus cercetarea paternității.

Cert este că noua politică demografică a reușit să reducă, prin mijloace morale și materiale, numărul copiilor « expuși » la 10.950 în 1936, dela 35.527 câți erau în 1884; nu-i mai puțin adevărat că dacă s'ar aplica în alte țări care nu au o politică demografică conștientă, concepția italiană, ar spori foarte mult numărul copiilor părăsiți.

În Italia însă, cu numeroasele ei instituțiuni, problema copiilor părăsiți poate fi considerată ca definitiv rezolvată astăzi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

IV

Tot în cadrele profilaxiei sociale, intră azistența minorilor anormali, părăsiți, delicvenți și criminali, care se face tot sub egida O.N.M.I.

Anormalii psihici sunt de două categorii: adevărați sau aparenti (aceștia din urmă prezintă o dezvoltare întârziată în urma unor turburări ușoare ale inteligenței, caracterului și vorbirii).

Adevărații anormali sunt împărțiți în două categorii: adaptabili și neadaptabili. Azistența se adresează anormalilor adaptabili care, după câțiva ani de educație, își pot mări randamentul cu 50%.

Copiii părăsiți moralmente sau materialmente dau un contingent mare de viitori criminali și, de aceea, cea mai bună profilaxie socială, în materie de criminalitate a minorilor, este azistența copiilor orfani, nelegitimi sau părăsiți. Textul unic din 1934 impune comitetelor de patronaj obligația de a supraveghea copiii și adolescenții, informând autoritățile judiciare asupra faptelor care pot duce la pierderea autorității paterne, a tutelei legale și a calității de tutore.

Delicvenții sunt și ei de două categorii: adevărați sau aparenti; ei se recrutează de obicei dintre copiii leneși, vagabonzi, cerșetori și fetele tinere cu inclinări spre prostituție, — indivizi predispuși la crime. Pentru clasificarea acestor copii, O.N.M.I. face anchete în mediul ambiant, iar pentru constatarea și observarea cauzelor anormalității, există centre de observație cu serviciu sanitar și social; în vederea educării, copiii sunt internați în institute speciale, întrucât nu s'ar găsi un mediu familiar corespunzător.

Criminalii minori în libertate provizorie, cei eliberați, cei condamnați cu pedeapsa, suspendată, sunt asistați de O.N.M.I., cei condamnați și care așteaptă să fie admiși în institute de corecțiune sunt încredințați numai în mod trecător organelor O.N.M.I. Formele și mijloacele de asistență sunt variate, după starea juridică momentană a copilului.

Dintre aceste forme relevăm două institute speciale: *Centrele de observație pentru minori*; *Centrele de reeducare*.

Cele dintâi sunt organizate și supravegiate de președinții federațiunii provinciale ale O.N.M.I. și funcționează în orașele în care există Curte de Apel, sau o secțiune a Cruții de Apel, pe lângă care funcționează și centrele de educație pentru minori.

Sub raport tehnic, centrele au trei secțiuni (pentru cei arestați de organele polițienești, minorii care așteaptă să fie judecați și cei care urmează să fie internați în institute de corecție) și două servicii (sanitar și de asistență socială).

Serviciul sanitar cuprinde: vizita medicală a noilor veniți, pentru a constata starea sanitară a fiecărui copil, în vederea măsurilor igienice și profilactice; examenul antropologic, psihologic și biografic al minorului, pe baza căruia se va face o fișă biografică a copilului care servește ca piesă de judecată Tribunalului de copii.

Acest examen este baza dispensarului de medicină pedagogică, care funcționează cu scop profilactic, în care sunt admiși toți copiii semnalati de familii, școli și autorități.

Serviciul de asistență socială face interogatorul minorului și fișa corespunzătoare, apoi ancheta domiciliară pentru a constata condițiunile familiare și ambianța în care a trăit copilul; tot el întocmește dosarul individual al copilului cu toate datele și documentele privitoare la copil.

Prezentarea copilului în fața Tribunalului, internarea lui în institute de corecție sau reeducare, retrimiteră în familie și culegerea tuturor informațiilor intră tot în atribuțiunile acestui serviciu.

Metoda întrebuintată în centrul de observație este lipsită de pedepse și se bazează pe o corecție binevoitoare și persuasivă, pentru a reface personalitatea copilului, iar nu a o umili.

La început, s'a înființat un dispensar medico-pedagogic tip în Roma și, în urma experiențelor interesante făcute în acest dispensar, s'au creat și în alte centre instituții similare.

Centrele de reeducare au completat opera începută. Ele se compun din: un tribunal pentru copii, independent de tribunalele ordinare; o casă de corecție pentru copiii internați (ca măsură polițienească); o casă de reeducare pentru minorii delicvenți care au fost obiectul unei măsuri administrative a tribunalului; o închisoare pentru minori.

Legiuirile noi au fixat vârsta minimă de responsabilitate criminală la 14 ani (dela 9 ani cât era mai înainte), iar responsabilitatea deplină a fost scăzută dela 21 ani la 18 ani.

Tribunalul pentru copii e prezidat de un magistrat cu gradul de consilier de Curte de Apel, iar ca judecători funcționează un al doilea magistrat și un cetățean competent în biologie, psihiatrie, antropologie criminală și pedagogie. Tribunalul are și un birou autonom condus de un magistrat cu gradul de substituit de procuror sau procuror general, care intentează acțiunile penale, în toate crimele comise de minorii până la 18 ani; o secție a Curții de Apel, desemnată în fiecare an, constituie instanța de apel, în care un loc de judecător e rezervat unui cetățean competent. Instanțele judiciare pentru copii au dreptul să ia informațiuni și avize din partea tehnicienilor (experți) fără nici o formalitate procedurală; apărarea preveniților nu poate fi exercitată decât de avocații înscriși într'o listă specială care se întocmește din 5 în 5 ani de președintele Curții de Apel. Ședințele Tribunalului și ale secției de Apel sunt secrete; în afară de preveniți sunt admiși părinții, tutorele, martorii, apărătorii, reprezentantul comitetului local de patronaj și reprezentanții comitetelor de asistență și protecție a minorilor, a căror onorabilitate este cunoscută de președinte.

În rezumat, regimul italian a creat magistrați specialiști pentru a judeca pe minori, a introdus principii noi în materie de pedeapsă,

a organizat un sistem nou și original care dă posibilitatea de a preveni crimele, poate reabilita complet minorii condamnați, și în fine, a creat centre de observație a minorilor.

Magistratul pentru minori nu este numai jurist, ci și pedagog și sociolog, iar misiunea sa nu este de a pedepsi pe vinovat, ci de a îndeplini o operă de reeducare și de refacere morală.

Institutele pentru minori nu seamănă cu închisorile nici ca exterior; copiii și personalul de supraveghere nu poartă uniforme de condamnați sau de paznici, timpul nu se petrece în lenevie, ci muncind și învățând. Școlile, coloniile agricole, uzinele, în care copiii lucrează, nu-i separă pe aceștia de restul lumii, ci dezvoltă în ei speranța unui viitor mai puțin trist, în care se vor putea bucura din nou de lumină, soare și libertate.

În momentul când minorii internați își pot relua locul în viața socială, ei sunt eliberați printr'o decizie specială a Tribunalului, care în mod normal se produce la 21 ani.

Centrele de reeducare au marele merit că nu amestecă în același institut diferite categorii de minori criminali sau delicvenți, ci îi separă după condițiile lor personale și sociale.

Principiile care sunt la baza sistemului italian de asistență a minorilor delicvenți și criminali au fost confirmate și apreciate de congresul internațional ținut în anul 1935, la Berlin.

În ordine practică, executarea textelor de legi și a prescripțiilor de ordin sanitar, moral și social, în institutele de reeducare, depinde în primul rând de sufletul conducătorilor. În această direcție, grija părintească care caută să dezvolte în copiii decăzuți, dragostea pentru frumusețile naturale, pentru bucuriile vieții, pentru munca onestă și variată, pentru viața igienică, pentru jocuri, sport, muzică, pentru carte, religie și disciplină, asigură acestor centre nu numai un rezultat al reeducării care se cifrează la 96 %, ci în dosul acestei cifre statistice se ascund mulți soldați disciplinați ai unui ideal național, încadrați în organizațiunile tineretului italian, proveniți din copii care între alte împrejurări ar fi constituit un balast al societății și chiar un pericol.

* * *

Incheind aceste câteva spicuri din politica demografică a Italiei, care toate tind să conserve și să întărească generațiile tinere,

nu putem trece cu vederea dictonul reprodus de mii de ori în Italia: «il numero e potenza» și care a făcut ca regimul fascist să intensifice măsurile în vederea unui bilanț demografic mai favorabil.

În adevăr, în 3 Martie 1937 Marele Consiliu Fascist, examinând situația demografică a țării, a stabilit următoarele directive pentru perfecționarea politicii sale demografice:

1. Întăietatea la orice muncă și serviciu pe seama părinților cu copii mulți, deoarece în vremurile excepționale pentru țară, familiile numeroase suportă greutățile și sacrificiile și ele dau cea mai mare contribuție de oameni.
2. Politica salariului familiar: la muncă și randament egal, venituri în proporția greutăților familiare.
3. Revizuirea ajutoarelor demografice în vigoare, pentru a le da un caracter de mai bună asigurare a traiului familiilor numeroase.
4. Instituirea împrumuturilor matrimoniale și dotale pe seama muncitorilor tineri conform declarațiunii XXVIII din legea muncii.
5. Constituirea unei asociații naționale a familiilor numeroase.
6. Revizuirea circumscriptiilor provinciale și comunale în conformitate cu rezultatul recensământului din 1941, suprimând comune și provincii în care populația rărită nu mai are nevoie de instituțiuni publice.
7. Instituirea unui organ central de control și perfecționare a politicii demografice a regimului.

Fixând aceste directive cărora li se va da un caracter legislativ, Marele Consiliu Fascist nu a uitat să amintească tuturor italienilor că problema demografică reprezintă în fond problema vieții și a continuității.

Dr. IOSIF NEMOIANU

SENTIMENTUL ETNIC ȘI RELIGIOS ÎN POEZIA D-LUI TUDOR ARGHEZI

În evoluția poeziei noastre moderne, se înscriu două fenomene răsunătoare de palinodie literară. Aproape simultan, în primii ani de după război, d-nii Ion Pillat și Adrian Maniu, care manifestaseră, pe drumuri paralele, tendințe moderniste diferite, de origine străină, se orientează către matca tradițională a liricei. Cu un caracter mai puțin aparent de convertire și abjurare, inspirația individuală a d-lui Lucian Blaga, după publicarea « Poemelor Luminii » și « Pașilor Profetului », se îndreaptă către folklor și spre izvoarele nu știu cărui misticism autohton. Un proces similar, dar mai subteran, îl urmează poezia d-lui Tudor Arghezi. Obişnuința de a privi lirismul arghezian, ca afirmarea unui individualism funciar și a unei revoluții linguistice permanente, a lăsat neobservată transformarea organică a autorului « Cuvintelor potrivite ». Cu prilejul apariției acestei culegeri, critica universitară și tradițională a fost surprinsă de caracterele exterioare ale operei, rămânându-i nepătrunsă structura interioară. Astfel, defunctul G. Bogdan-Duică a crezut a recunoaște într-o poezie într'adevăr individualistă, ca « Prințul », elemente folklorice, în realitate iluzorii, după cum într-o poemă de dialectică morală dualistă, ca « Triumful », a identificat iarăși greșit ecouri sufletești relative la ocupația germană. Din exemplul acestor interpretări lăaturalnice, deși ivite din intenția unei încadrări culturale, ne putem orienta asupra pricinilor care au întârziat justa perspectivă românească a poeziei argheziene. Modernismul, —

formal sau substanțial, — rămâne strict asociat cosmopolitismului. Ca atare, este suspectat ca un corp străin în cadrul literaturii naționale.

Deși d. Tudor Arghezi a pus « Cuvinte potrivite » sub semnul poemei-manifest « Testament », destul de vorbitoare asupra unui mai vechi proces latent de conștiință, indicația nu a fost îndestulătoare pentru lămurirea criticei tradiționale. Au trecut de atunci zece ani și încadrarea culturală a fenomenului poetic arghegian pregetă mereu. Încă dela primele noastre semnalizări ale liricei d-lui Tudor Arghezi, nestrânsă în volum (1926), am atras atenția asupra unui grup de poezii, de inspirație htonică. Mai recent, d. E. Lovinescu, în « Istoria literaturii române contemporane, 1900—1937 », caracterizează poezia argheziană ca « sinteza poeziei moderniste și tradiționale ». Definiția este dreaptă, dar nu se desprinde suficient de convingător din cercetarea analitică. Eminentul critic n'a urmărit poate așa cum trebuia, procesul de limpezire a caracterului fundamental românesc, în evoluția liricei d-lui Tudor Arghezi. Metoda d-sale de cercetare, statică, se cuvenea înlocuită cu examinarea evolutivă a devenirilor argheziene. Numai astfel vom putea surprinde creșterea interioară a unor mai vechi tendințe morale, la autorul « Belșugului ». Prin cercetarea evolutivă se stabilesc mai nimerit transformările unei personalități în continuă prefacere.

Primele versuri argheziene, semnate Ion Theo și prezentate lui Alexandru Macedonski spre publicarea în « Liga ortodoxă », au plăcut maestrului, cu toate că erau scrise « în genul cel vechi », prin « simplitatea clasicismului » (« Poesie și poeți contemporani », I, 4, 10 Noemvrie 1896). În acea vreme, Macedonski era atașat simbolismului-instrumentalist. Adeziunea sa la acel curent data din 1890. El publicase în « Literatorul » din August 1890, câteva poezii, cu subtitlul « Poezie simbolistă-instrumentalistă », însoțindu-le cu un « Comentariu », în care stăruia asupra unor procedee « instrumentaliste ». Iar într'un articol-program, « Poezia viitorului » (« Literatorul », 15 Iulie 1892), dădea câte o definiție scurtă a simbolismului și a instrumentalismului. Tânărul Ion Theo, cu un excepțional simț asimilator, și-a însușit urgent tehnica instrumentalistă, reușind a impresiona puternic pe patronul său literar. Caracterizând, în articolul citat din « Liga

ortodoxă », câteva din poemele începătorului, Macedonski releva « un rithm în care fie-ce literă se schimbă în notă muzicală », sau « muzica . . . atât de puternic studiată încât va face din această bucată (« Zori de aur », *n. r.*), o poemă ce nu va putea fi imitată de nimeni și ce va rămânea în literatura înaltă ca o manifestare dintre cele mai supreme ». Poeziile instrumentaliste ale lui Ion Theo erau de bună seamă strălucite arpegieri după modelele macedonskiene. Și în periodicele « Revista modernă » și « Vieța nouă », ale acoliților lui Macedonski, Const. și Ar. Cantilli, Ion Theo continuă a publica, în anii 1897—1898, poeme de aceeași factură muzicală, cu armonii imitative. Sunt probe de virtuozitate, fără substanță emotivă personală.

După frecventarea cenacelor macedonskiene, d. Tudor Arghezi descoperă în « *Fleurs du mal* » o sursă autentică de poezie. Dacă primul contact cu macedonskismul în faza instrumentalistă a fost un simplu episod, în cariera unui începător, în schimb atingerea cu geniul lui Baudelaire a însemnat pentru d. Arghezi un adevărat moment crucial. În temperamentul dramatic al marelui poet francez, d. Tudor Arghezi își va fi recunoscut expresia divinatorie a propriilor sale latențe sufletești. Citirea lui Baudelaire i-a înlesnit adevărata revelare de sine. Astfel, ciclul de « *Agate negre* », redactat până în 1904 și în parte dat la lumină în acel an (revista « *Linia dreaptă* »), mărturisește o puternică influență baudelairiană, prin amestecul de macabru și suavitate, dar și o afirmare temperamentală autentică. Prin caracterul personal al accentului, « *Agate negre* » constituie adevăratul debut al d-lui Tudor Arghezi. Caracterul neîndoielnic al influenței baudelairiene nu aduce o știrbire poetului supus înrâuririi, dacă privim unele influențe literare ca fenomene de pregnanță, adică de fecundare. După cum am mai scris de curând, trebuie deosebit între influențele mimetice, nesemnificative, — în speță ca aceea a instrumentalismului macedonskian, — și acelea fecundante, nelipsite în formarea oricărui mare talent viitor. D. Tudor Arghezi și-a recunoscut în Baudelaire prototipul caracterologic și a făcut act de încadrare într-o familie spirituală.

Nu e mai puțin adevărat însă că elementele exterioare de atmosferă și de cadru, din « *Agate negre* », lasă impresia unei artificialități și a unei stridențe. Elementul formal de împrumut

conviețuește cu patetismul moral, uneori însă în dauna acestuia.

Un motiv de inspirație verlainian pare a fi melancolia autumnală, ca și poezia parcurilor. Nu împărtășim însă nici indicațiile pulverizante, de influențe felurit simboliste, ca acelea pe care s'a străduit d. Vladimir Streinu a le urmări în studiul din « Vitrina literară », I, 3—4, 1929, după cum nu acceptăm concluziile d-sale, prin care d. Arghezi era înfățișat ca un permanent baudelairian. Socotim că « Agate negre » lichidează procesul de influență a autorului « Florilor păcatului ».

O dată cu sleirea acestor infiltrări străine, poezia argheziană intră într'o fază nouă de prefacere. Ea se desface de modelele cosmopolite, care l-au solicitat în jurul vârstei de douăzeci de ani. În refugiul temporar din Elveția (1905—1910), d. Tudor Arghezi, care până atunci rămăsese impermeabil peisajului românesc, descoperă într'insul un izvor proaspăt de emoție.

Te-am ridicat pe-o coastă cu izvoare
Și 'mprejmându-ți liniștea cu aștri,
Te las s'albești prin pomi din depărtare,
Cuib fermecat, ca de cocori albaștri.

*Din prispa ta vreau să-mi aduc aminte.
Din geamul tău gândi-voi la trecut,
Privind în sus, la pasările sfinte,
Ce 'n streășini cuib de-argilă și-au făcut.*

Voi îngriji ca 'n fiește ce seară
Să-ți ardă 'n vârf nestinsa noastră stea,
Pe care voi aprinde-o solitară
Cu sufletul și ruga mea...

*(Inscripție pe o casă de țară, « Viața Socială »,
II,3,1911 cu indicația: Châlet du Grand Saconnex).*

Tot în Elveția, cu însemnarea localității Yvoire și a datei 1908, a fost scrisă admirabila poemă « Stihuri » (« Viața Socială », I, 3, 1910), în care ne reține câte o notă, ca:

*Poteca 'n palma țării, ce nu e încă trasă
Și poate duce 'n ceruri sau poate 'ntoarce-acasă...*

Ea cheazășuește sentimentul de nostalgie și de dor, al căminului părăsit și vestește apropiate prefaceri sufletești. Regăsirea vetrei a fost pentru poetul înstrăinat de țară, un prilej de verificare a zăcămintelor ancestrale și de confruntare spornică cu subconștientul atavic:

Sufletul meu își mai aduce-aminte
 Ș'acum și ne 'ncetat, de ce-a trecut,
De un trecut ce mi-e necunoscut,
Dar ale cărui sfinte oseminte
S'au așezat în mine făr' să știu,
Cum nici pământul știe pe-ale lui...

Un murmur ne 'nterupt, de epitafe...

Aud țărâna doar a vocilor străbune...

Și câte-odată, totul se deșteaptă,
 Ca 'ntr'o furtună mare cât tăria.

Și-arată veacurile temelia.

Eu priveghez pe ultima lor treaptă.

(« Arheologie », în « Viața Românească », Ianuarie 1912).

Momentul nostru politic de expansiune, la sfârșitul războiului balcanic, a fost interpretat alegoric de d. Tudor Arghezi în poema « Jalea țării » (« Seara », 8 Iulie 1913, neculeasă în volum), prin slăvirea lui Făt-Frumos; poezia, poate prea prolixă, e totuși interesantă ca o încercare de sinteză a geniului național:

...urmaș

De Țepeș Vodă și Ștefan cel Mare,
 Destoinic fiind să'nnațe și altare
 Și deopotrivă, țepi pentru vrăjmași.

Fixând în același timp energia expresivă, care pune capăt perioadei de tranziție ulterioară « Agatelor negre », celebra poezie « Belșug » e de sigur cea mai impresionantă înfățișare, din câte stăpânește literatura noastră, a muncii agricole. Prin conținut cât

și prin final, poezia amintește cunoscuta poezie hugoliană « Le Semeur », fără însă a fi o imitație.

În poezia cu titulatura atât de sugestivă « Întoarcere în țărână », d. Tudor Arghezi a ținut să exprime desaderența sa față de curente de sensibilitate străină ale începuturilor sale:

De prin adâncul nopții vin cocorii
Pe care i-am văzut plecând
Și cu tăcerea gândului și-a orii
Vorbele lor le-auzi de pe pământ.

Vin înapoi din raiuri felurite
Și lumea întreagă-a stelelor străbat,
Vechi credincioși ai turlei părăsite
Și ai bisericii sărace dintr'un sat.

În sufletul, bolnav de oseminte
De zei străini, frumoși în templul lor,
Se iscă aspru un îndemn fierbinte
Și simt sculate aripi de cocor.

(« Cugetul românesc », I, 4 Mai 1922).

« Închinăciune » este poema transhumanței noastre, care opune civilizației de tip urban, împrumutată, un alt mod de viață, mai aproape de pământ și de cer. Sunt, în această poemă de respirație puternică, versuri memorabile, care deschid, prin intuiția lor directă, zări vaste:

Și ne urma vecia ca o roată...

...visul ne era pătul.

Soroacele stau scrise în stelele urmașe.

Și ne simțeam acasă, sub cer, ca 'ntr'o odaie.

(« Lumea », II, 51, 1926).

Alături de această poemă, cardinală pentru înțelegerea concepției de viață a poetului, se cuvine considerată faimoasa poezie « De-a v'ați ascuns » (« Lumea », II, 52, 23 Aprilie 1926). Ea pro-

pune cititorului o concepție asupra morții, înrudită cu tâlcul de înțelepciune populară a « Mioriței ». Cu sentimentul profund al paternității, care caracterizează întreaga literatură argheziană, moartea este tălmăcită copiilor ca un joc și ca un provizorat. Invierea morților la judecata din urmă capătă sensul unei întoarceri acasă:

Toți vor învia, toți se vor întoarce
Intr'o zi, acasă, la copii,
La nevasta care plânge și toarce,
La văcuțe, la mioarce,
Ca oamenii gospodari și vii.

Prin sensul umanizat al morții, prin tonul sfătos de șagă, prin însușirea unei viziuni primitive, poema argheziană a morții reînnoadă tradiția populară. Ca să adoptăm un limbaj didactic de circumstanță, vom spune că « De-a v'ați ascuns » e un model de literatură cultă, readaptată la sufletul viu al literaturii populare. Prețul acestei readaptări constă în simplitatea și firescul accentului. Se va face deosebirea foarte ușor, între sunetul de autenticitate al acestei poeme și virtuozitatea artistică a limbajului țărănesc figurat din « Buna-Vestire ».

Crâmpoie din priveliștile românești se înmulțesc în poezia argheziană. Câte o localizare regională fixează plastic aspecte din ținuturile obârșiei poetului:

... șoseaua 'n vărgi cu plop
S'a pardosit cu țoale din Jii și Mehedinți...

Icoanei ideale, concretizate întâi prin « Inscripție pe o casă de țară », îi răspunde în « Cuvinte potrivite », o altă poemă, de religioasă fervoare, închinată țarinii:

Dormi la fereastra visului meu, țară,
Al cărei lan a strălucit întâia oară
Cădelniților sufletului meu fierbinte,
Cu care ți-am ieșit arzând 'nainte,
Și am călcat potecile lui Dumnezeu
Cu luare aminte.

Prin gândurile mele căile se Țes
 Mereu, pe unde spinii mi-am cules,
 De unde corbii 'nvăluți de ploaie
 Ridică
 Pe aripă blestemul celui ce se 'ndoaie
 Și face 'ntâiul pas, în zori, cu frică.

Băteți, feți albi, în inimă la mine,
 De care sunt Duminicile pline
 Și holdele și brazdele și satul.
 Cântec și joc,
 Prin lumea sufletului meu vă faceți loc
 Și fiți-i zi cu zi aluatul
 La frământatul suferințelor cu foc.

(« Intâmpinare », *Cuvinte potrivite*).

Poetul a ținut să adauge limbajului figurat și aluziv din poemele sale de aderență la peisajul și sufletul ancestral românesc, declarația explicită, cu caracter de manifest-program, din poema liminară a *Cuvintelor potrivite*, « Testament ». Ea face să derive munca artistică și creația poetică din truda strămoșilor anonimi, plugari și iobagi:

Ca să schimbăm, acum întâia oară,
 Sapa 'n condei și brazda 'n călimară,
 Bătrânii-au adunat, printre plăvani,
 Sudoarea muncii sutelor de ani.
 Din graiul lor cu 'ndemnuri pentru vite
 Eu am ivit cuvinte potrivite
 Și leagăne urmașilor stăpâni.
 Și frământate mii de săptămâni,
 Le-am prefăcut în visuri și'n icoane...

Intinsă leneșă pe canapea
 Domnița suferă în cartea mea.
 Slova de foc și slova făurită
 Impărechiate 'n carte se mărită,
 Ca fierul cald îmbrățișat în clește.
 Robul a scris-o, Domnul o citește
 Făr' a cunoaște că 'n adâncul ei
 Zace mânia bunilor mei.

Pe lângă implicările sociale ale acestei poeme, care invită fără voie la interpretări interferente semănătorismului, autorul ei pare a subordona individualismul temperamentului său creator, sub-conștientului atavic. Nu încercăm a da o deslegare obiectivă acestei probleme, mulțumindu-ne a scoate în evidență o declarație interesantă de principii, document subiectiv desigur considerabil.

În « Flori de mucigai », d. Tudor Arghezi reconstitue fericit atmosfera periferiei noastre (« La popice », « Sici-bei »), dă figurație poetică unor crime dela țară (« Pui de găi », « Ucigă-l toaca ») și creează un ciclu întreg, de viziune particulară sau colectivă a Țiganilor (« Lache », « Tinca », « Rada », « Șatra », « Convoiu », « Generații », « Munca », « Sfântul », « Nostalgii »). De bună seamă, transfigurarea lirică pune pecetea ei pe aceste poeme, în al căror sâmbure se găsește însă câte o puternică intuiție a fenomenului etnografic respectiv. O singură poemă e dedicată țăranului pușcăriaș, cu vină nedeterminată, a cărui moarte e învăluită de caritatea poetului:

In ochii-i deschiși, o lumină,
A satului unde-i născut,
A câmpului unde iezii-a păscut,
A încremenit acolo străină.

(« Ion Ion », *Hiena*, II, 1, 20 Iunie 1920)

Ciclul simțirii primitive și telurice, « Cărticică de seară » (în volumul « Versuri », cu titlul « Versuri de seară »), este etapa decisivă, prin care marele poet și-a exprimat poate constanta cea mai caracterizantă a structurii sale morale. Într'atât este de autentică expresia identității sale cu solul și vatra, încât declarațiile lirice de principiu, cu caracter programatic, se vădesc aproape inutile.

... Mă frământ pe moșie.
Cât mi-e de dragă nimeni n'o să știe.
Aș vrea să fiu mai mic, să fiu vrabia ei bucurată.
Ii sunt ca un copil și-i sunt ca un tată,
Și-i sunt ca un rob și ca un stăpân, de rob ce-i sânt.

(« Cântec din frunză »).

Solidaritatea cu tot cuprinsul peisajului românesc e exprimată în poema « Cântec din fluer ».

Inima mi-e drumul cu ploile,
Mi-e drumul cu praful cu oile,
Drumul sterp dintre copaci,
Mi-e via strâmbă dintre haraci,
Cenușa din brazde și arătură.
Mi-e cireada care paște pământ,
Mi-e cârdul de ciori din vânt...

Poetul este tălmăciul graiului htonic:

Intr'o limbă barbară
Ți-aș spune povești dintr'o țară.
Vorbele, ca o țărăină
Din șesurile ei ți le-aș presăra pe mână
Și 'n lacrimi se vor trezi
Apele țării dinspre miază-zi.

Ascultă: râurile-i trec prin mine.
Le auzi tu destul de bine?
Ascultă: grăește cucuruzul.
Pricep creșterea lui cu auzul.

(« Haide »)

Ce rămâne adevărat din aprecierea d-lui N. Iorga, care caracterizează « Cuvinte potrivite » ca un volum « de amestec », « cu multe bucăți franceze » (« Istoria literaturii românești contemporane », II, p. 267, 1934)? În tot volumul, regăsim ca infiltrație străină doar tema romantico-simbolistă a boemei, în « Caligula », poezie de mai veche redactare (« Viața Românească », Iulie—August 1911) și într'o altă veche poezie, « Binecuvântare » (primul titlu « Absolutio », în « Viața Socială », II, 1, 1911), căreia i s'a modificat finalul de exaltare a boemei.

În ceea ce privește poemele parcurilor, verlainiene, însă și în linia romantismului, vom remarca faptul că cea mai veche dintre ele, « Sfârșitul toamnei », datează din 1904 (« Linia dreaptă »),

dar ca fenomen de limbă și de simțire interioară nu păstrează nici un caracter de sensibilitate străină. Oricât ne-am strădui să urmărim și să identificăm infiltrațiile franceze, nu vom reuși. Prin grija pe care a avut-o poetul de a exclude din primul său volum, poezia începuturilor, dintre 1896 și 1904, « Cuvinte potrivite » se înfățișează în structura lor, curățate de orice urme cosmopolite. Fără să intrăm în cercetarea structurii lingvistice a poeziei argheziene, credem a fi stăruit îndeajuns asupra solidarității cu peisajul românesc și asupra viziunii ancestrale a vieții și a morții. Individualismul poetului se integrează în ritmul simțirii noastre etnice. Nu este un compromis, ci o sinteză. Ea se cuvine privită în legătură strânsă cu modul sensibilității religioase a poetului.

Expresia sentimentului religios, în lirica argheziană, nu este contemporană călugăriei sale provizorii (1899—1905). Prima afirmare a acestui sentiment se găsește în « Inscripție pe o casă de țară », concepută cum s'a văzut, în exilul din Elveția. În cuibul de vis al casei noastre de țară, poetul pregătește un adăpost ideal, Fecioarei și Mântuitorului:

Iar pentru prunci și ochii-odihnitori
Ai preacuratei ce ne 'nchise drumul,
Vom răspândi prin încăperi parfumul
Care preschimbă inimile 'n flori.

Și 'ntr'un ungher, vom face din covoare
Un pat adânc, cu perinile moi,
Dacă Iisus, voind să mai scoboare,
Flămând și gol va trece pe la noi.

Prin asocierea peisajului românesc cu sentimentul de adorare a divinității, într-o perioadă încă dibuitoare a liricei sale, d. Tudor Arghezi și-a afirmat anticipativ, structura viitoare a personalității sale lirice.

Reminiscențele mănăstirești ale tinereții au uneori un caracter descriptiv (« Mitra lui Grigore », *Cuvinte potrivite*), alteori anecdotice (« Măhniri » și « Iosif al Ungro-Vlachiei », *ibid.*). Poezia

« Măhniri » este o gravură licențioasă, cu nu știu ce oncțiune arhaică, încântătoare. Episodul anecdotic din « Iosif al Ungro-Vlachiei », anume vărsarea potirului eucharistic, în mâinile slăbite ale bătrânului prelat, urmată de rugile de pocăință ale Mitropolitului, întretăiate de acelea ale părinților arhimandriți, care se întrec în zelul preluării păcatului asupra lor, este de sigur o amintire precisă din trecutul monahicesc al autorului.

Câte un titlu ca « Mănăstire » oferă un suav pastel erotic, idealizat, doar cu indicații localizatoare, dar fără conținut religios. Alte titluri de derivație cucernică — « Heruvic », « Potirul mistic », « Denie cu clopote » și « Interior de schit » — nu oferă echivalențe corespunzătoare. Ele denotă un proces subconștient de permanență a spiritului religios arghezian.

Cronologicește, divinitatea reapare după « Inscripție pe o casă de țară » în « Belșug », spre a pune munca agricolă sub semnul protecției divine:

Tu nu-ți întorci privirile 'napoi,
Căci Dumnezeu, pășind apropiat
Îi vezi lăsată umbra printre boi.

Locașul de închinăciune creștinească este înfățișat o singură dată, sub aspectul umil al unei biserici periferice, lăsată în paragină:

Dar el, Oltean cu coșuri pline și cu balanța fără greș,
Intârzie din drum la tine, când drumul lui spre tine duce.
Ia cobilița din spinare, cu coșurile de cireși,
O pune jos și cu sfială, scoțând căciula, face cruce.
(« Biserica din gropi », « Izbânda », II, 410, 1920)

În cronologia poeziei religioase argheziene, cunoscuta poemă « Duhovnicească » ocupă de sigur un însemnat loc de intersecție. Ea pare a prevesti viitoarele debateri de conștiință din psalmi. Obscuritatea ei aparentă provine din materializarea deșertului sufletesc în pagina unei case părăsite, vizitată de arătări, în inima nopții. Desnădejdea omului se traduce în limbajul sugestiv al iului Omului:

Uite sânge, uite slavă.
 Uite mană, uite otravă.
 Am fugit de pe cruce,
 Ia-mă 'n brațe și ascunde-mă bine.

(« Cugetul Românesc », I, 7, 1922).

Psalmii în versuri sunt precedați de poemele în proză, « Psalmistul singuratec », apărute în « Cugetul Românesc », II, 3, Martie 1923. Unul din acestea (— 2 —) este de sigur prima formă a concepției care va fi reluată în poema, oarecum obscură, « Intre două nopți ».

« Un om nebun a înfipt lopata în adâncul cerurilor și a scos movile de argint — și lopata a trecut din mână în mână până la noi.

« Săparăm noaptea întreagă și cu ivirea dimineții gropile s'au umplut zilnic la loc și cu căderea serii lopata începe din nou să muncească.

« Ne găsim și azi într'același loc. Brațele noastre muriră mereu dar n'au ostenit.

« Cine-i făptura ciudată care se străduiește în zadar să intre în locul oprit?

« Eu, Doamne, care te caut, dela facerea lumii, și care știu că osânda mea e în zadar. »

Cel dintâi psalm datează din aceeași vreme (titlul primitiv « Reproche divin » în « Clopotul », II, 15, 4 Februarie 1923). Tema lui este protestarea împotriva concepției antropomorfe a lui Dumnezeu, divinitatea coercitivă din Vechiul Testament.

Cu ferveța psalmistului:

Doamne, izvorul meu și cântecele mele !
 Nădejdea mea și truda mea.

poetul exprimă o simțire teistă, nedefinită:

Tu ești și-ai fost mai mult decât în fire
 Era să fii, să stai, să viețuești.
 Ești ca un gând, și ești și nici nu ești,
 Intre puțință și 'ntre amintire.

Nu ne propunem a răspunde asupra ortodoxiei psalmilor arghezieni. Ceea ce îi caracterizează este tocmai neliniștea, îndoiala, căutarea. Deplin ortodocși, psalmii ar fi lipsiți de freamătul unei

conștiințe agonice. Așa dar nu încadrarea lor tradițională și dogmatică ne interesează, ci autenticitatea neliniștii și a nesiguranței din care au izvorât.

Divinitatea se revelează și se refuză alternativ. Uneori revelarea este obscură și de natură oarecum panteistică, pe toate treptele conștiinței, umană și animală:

Te 'ntrezării în stele, printre pești
Ca taurul sălbatec când se-adapă.

Caracterul ei este nesiguranța iluzorie:

Ca 'n oglindirea unui drum de apă
Pari când a fi, pari când că nu mai ești.

Ea exasperează nevoia urgentă a pipăirii:

Vreau să te pipăi și să urlu: « Este ».
(« Psalm », « Adevărul literar », 8 August 1926).

Un semn neîndoielnic al revelării, solicitat de poet, este trimiterăa unui înger:

În rostul meu tu m'ai lăsat uitării
Și mă muncesc din rădăcini și sânger.
Trimite, Doamne, semnul depărtării,
Din când în când, câte un pui de înger.

Să bată alb din aripă la lună
Să-mi dea din nou povața ta cea bună
(« Psalm », *Lumea*, 17 Ianuarie, 1926)

Uneori, poetul conștient că deține:

« O neliniștită patimă cerească »

și

« ... leacul mare-al morții tuturor »

dorește un sfârșit fără mântuire:

Vreau să pier în beznă și în putregai,
Ne 'ncercat de slavă, crâncen și scârbit.
Și să nu se știe că mă desmierdai
Și că 'n mine însuși tu vei fi trăit.

(« Adevărul literar », 14 Noemvrie 1926)

În asemenea momente, când starea de grație i se refuză, psalmistul se crede mesagerul nemântuit al morții:

Nu lua în seamă cântecele grele
Cu care turbur liniștea de-apoi.
Sunt leacuri vechi pentru dureri mai noi
Și cântă moartea 'n trâmbițele mele.

(« Adevărul literar », 8 August 1926).

O etapă decisivă a sotirii este sentimentul de pocăință, mortificarea orgoliului individualist. Omul, « tâlhar de ceruri », își spovedește păcatul răzvrătirii și se pleacă înaintea interdicției morale religioase:

Dar eu râvnind în taină la bunurile toate,
Ți-am auzit cuvântul, zicând că nu se poate.

(« Psalm », *Lumea*, II, 47, 1926).

Prin starea de rugăciune, negrăită, se câștigă mântuirea. Suferința determinării, a limitării, a neputinței omenești, își găsește ultimul liman consolator în semnul tradițional al crucii:

M'aș umili acum și m'aș ruga:

Întoarce-mă, de sus, din calea mea.

Mută-mi din ceață mâna ce-au strivit-o munții

Și adună du-mi-o 'n dreptul frunții.

(« Psalm », necules în volum, *Gândirea*, Mai 1927).

Soluția, așa dar, a neliniștii sufletești și a căutării lui Dumnezeu nu este de natură filosofică sau dogmatic-religioasă, ci în reintegrarea credinței strămoșești, tradiționale. Aceasta pare a fi

deslegarea problemei religioase, în psalmi. Li se pot adăoga mai recente poeme în proză, « Rugăciuni » (« Revista Fundațiilor Regale », I, 1, Ianuarie 1934). Dumnezeu arghezian este o divinitate bună și milostivă, care iartă « înainte de a se naște păcatul », sau, mai precis, înaintea dreptății căruia este « un singur păcat: uciderea omului cu mâna omului răzbunător și hoț. Toate celelalte sunt viață și știrbire de viață ». Rugăciunea e mărturisirea neștiinței și a voinței de a ști.

Am întrezărit în cutare psalm credința teistă; o regăsim în « Rugăciuni ». « Dumnezeu căutat de noi nu poartă sabie și nu e judecător: el e duh și urmă ».

Încă o dată, nu urmărim ortodoxia simțirii religioase argheziene. Psalmii poetului mărturisesc o căutare patetică a divinității și aceasta ne este de ajuns.

Simțirea psalmistului se străvede și în alte poeme din « Cuvinte potrivite », ca « Muntele Măslinilor » și « Heruvim bolnav ». Dar și individualismul demiurgic, în opunere cu Dumnezeu, își găsește expresie în câte o poemă ca « Vraciul » sau « Suiș » (*Sinteza*, Iunie—Iulie 1927, neculeasă în volum), unde se nuanțează luciferic.

Taina morții, în « De-a v'ați ascuns », e interpretată însă cu mărturisirea morții Mântuitorului, după Scripturi:

E jocul sfintelor Scripturi.
Așa s'a jucat și Domnul nostru Iisus Hristos
Și alții, prinși de friguri și de călduri,
Care din câteva sfinte tremurături
Au isprăvit jocul, frumos.

Iar învierea de apoi e mărturisită de asemenea după autoritatea cărților sfinte:

Știind că și Lazăr a 'nviat,
Voi să nu vă mâhniți, s'așteptați...
Toți vor învia...

În « Inscripție pe Biblie », poetul opune tâlcului literal, sensurile credinței interioare:

Sfărâmă cuvântul: cuvintele-s goale.

Neconciliat cu concepția din Vechiul Testament, a lui Dumnezeu-Tatăl, pedepsitorul și răzbunătorul, poetul e mai aproape de tâlcul bunătații evanghelice și mărturisește minunile Mântuitorului (« Cei doi orbi », neculeasă în volum, în *Gândirea*, Martie 1926).

Creația divină este la d. Tudor Arghezi un har și o taină, care se pogoară și asupra lumii vegetale și animale (« Har » și « Vaca lui Dumnezeu », în « Versuri de seară »). Teismul tinde către panteism, prin mărturisirea divinității în oricare din înfățișările cosmice. Înseamnă aceasta că lirica argheziană, sub raportul credinței religioase, este străbătută de influențe filosofice laice? De sigur că nu, dacă avem în vedere caracterul cu totul nelivresc al poeziei d-lui Tudor Arghezi. Problemele conștiinței îmbracă la d-sa un caracter hotărît antiintelectualist. Întrebările sale morale sunt ale unui primitiv, care se sbate în beznă și caută orbecăind, dincoace de pragul culturii. Are intuiții filosofice, adeseori, dar nu traduce în versuri cunoștințe sau noțiuni culturale. Tipului uman, de cultură modernă, d. Tudor Arghezi îi opune, dacă nu sfânta neștiință paradisiacă, anterioară păcatului originar, ceva oricum asemănător, personificat în simbolul cucuții, pasărea neliniștii noptatece:

« Povară mi-e mintea, ca tuciul »

este versul definitoriu al antiintelectualismului arghezian, exprimat de nenumărate ori în proză.

Poetul își recunoaște sufletul în « Cucuvaia lui Dumnezeu », care trăește:

... fără castel,
Fără pat, făr' așternut,
Dela început;
Fără cufăr, fără cărți,
Sburând mereu într'alte părți,

Neașezată nicăeri,
Fără drepturi, fără puteri.

(« Graiul nopții », *Lumea*, I, 22, 1925).

Este și o similitudine a destinului, între autor și pasărea nefixată, dar și o zonă comună a conștiinței, în beznă.

Cu asemenea premize morale, de autentic primitivism sufletesc, se explică mai bine de ce poetul nu a dat crizei religioase din psalmi, soluțiile gândirii metafizice, ci pe acelea ale unui empirism moral, elementar.

De aceea vom îmbrățișa înțelegător, demersul simțirii argheziene, care se întoarce, într'un perfect cerc închis, cu ultimele sale poeme, asupra trecutului monahicesc. Așa se explică geneza recentă a unor poeme ca « Făclii » și « Sfântul », în care sunt reactualizate imaginile de demult ale călugăriei. Și sentimentul morții la d. Tudor Arghezi, sau mai curând teama de moarte, nu își găsește un corectiv de ordin metafizic sau de filosofie religioasă, ci în regresul către practicele primitive:

Vezi ușile să-ți fie încuiate,
Ferestrele ferecate
Și poarta dela ogradă.
Că or să vie grămadă
Și sfintele femei,
Care se vor înălța din călcăie căteștrei,
Cu făclii de ceară,
Până la geamuri, ca să ceară
Trupul tău adormit.

Strigă: «Nu e adevărat ! Nu sunt răstignit !
Dovadă palmile și tăpile mele. »

Și pune câinii pe ele.
(« Privighere », *Versuri de seară*).

Expresia ultimă a neliniștei argheziene pune în contrast simțitor nu știu ce gigantism mitologic:

Duc pământ pe tălpi
Cât cuprinde pământul.
Mi-am făcut opinci din șesuri,
Corăbii din talaze
Și din vânturi aripi.
Mai multe ape clocotesc în mine
Decât în matca mării,

Mai multe stele au sclipit,
 Văzduh mai mult a fugit,
 Umbră mai multă a trecut
 Prin pasurile sufletului
 Decât prin piscuri...

cu nevoia umilă de adăpost matern și de împăciuire creștinească:

Drumețul înghețat pe creste
 A fost adus pe targă.
 Încălzește-i mâinile, maică,
 Subt icoane,
 Luminează-l cu candela.
 E bine în chilia ta,
 E bine în sufletul tău.

Dă-i puținică miere și-o prescură,
 Ține-l o sută de ani ascuns,
 S'asculte noaptea
 Lângă mâinile tale îmbătrânite,
 Toaca blândă de utrenii.

(« Revista Fundațiilor Regale », III, 9, 1936)

La acest prag al umilinței creștinești, poezia d-lui Tudor Arghezi răspunde pe deplin celor mai severe scrutări ale ortodoxiei religioase. Destinul omului reproduce în definitiv destinul Fiului Omului:

Un ac mă înglodește 'n inima străpunsă,
 Medicule fără de prihană.
 Sau e un cui dela Crucificat
 Sau un ghimpe din cununa lui.

(« Dormi? », *ibid.*)

Acesta este sensul omenesc al creștinismului arghezian. Dar creștinismul său nu este de caracter universal, ci se încadrează în spațiul nostru etnic, primind coloratura sa specifică. Cine citește cu luare aminte poemele religioase argheziene, se refamiliază cu biserica noastră și cu atmosfera ei particulară. Ea

este poate lipsită, în trecutul ei istoric, de frământări dogmatice originale, dar așa cum este, se încadrează peisajului nostru etnic, sufletesc.

Neconcepută ciclic, poezia religioasă a d-lui Tudor Arghezi reflectă emoțiuni cu atât mai autentice, surprinse în momentele succesive ale trăirii lor.

Originea ei nu este gândiristă, cum s'a afirmat recent, deoarece psalmii în proză, primul psalm în versuri și « Duhovnicească » sunt anterioare orientării religioase a « Gândirii », sub a doua ei conducere; iar primele note religioase din « Inscripție pe o casă de țară », « Belșug » și « Biserica din gropi » sunt scrise înainte de ivirea revistei, la Cluj.

O altă « ars poetica » decât cea exprimată în « Testament » prezintă pe poet ca deținătorul intuițiilor divine:

Căci Cel-ce-știe însă nu cunoaște

Varsă 'ntuneric alb cu mâna mea.

(« Epigraf », neculeasă în volum, *Adev. lit.*, 15 Mai
BCU1937); / Central University Library Cluj

Dar și Dumnezeu, în aceste versuri, este înfățișat ca spirit intuitiv și necunoscător, după formula antiintelectualistă a structurii argheziene.

Dincoace însă de această artă poetică, poezia religioasă a d-lui Tudor Arghezi nu poate fi privită decât în strânsă conexiune cu sensibilitatea sa etnică: ea reflectează orizontul nostru moral.

ȘERBAN CIOCULESCU

INTRE ELEPHANTINE ȘI IERUSALIM

Fugind de mânia fratelui său mai mare, Isav, și îndreptându-se spre Mesopotamia, ca să afle adăpost în casa lui Lavan, Iacob a străbătut ținutul Haran. «Și a aflat un loc și a adormit acolo, că apusese soarele, și a luat din pietrele locului aceleia și și-a pus lui și căpătâi și a dormit în locul acela și a văzut vis. Și iată o scară era întărită pre pământ a căreia capul ajungea la cer și îngerii lui Dumnezeu se suiau și se pogorau pre dânsa. Și Domnul era întărit pre ea și au zis: eu sunt Dumnezeul lui Avraam tatălui tău și Dumnezeul lui Isaac, nu te teme: pământul pe care dormi ție îl voi da și seminției tale... Și s'a deșteptat Iacov din somnul său și a zis: că este Domnul în locul acesta și eu n'am știut. Și s'a spăimântat și a zis: cât de înfricoșat este locul acesta, nu este aceasta alta, fără numai casa lui Dumnezeu și aceasta este poarta cerului. Și s'a sculat Iacov dimineța și a luat piatra care a fost pus la căpătâiul său și a pus-o stâlp și a turnat undelelemn pre vârful ei. Și a chemat numele locului aceleia: casa lui Dumnezeu... ». (*Facerea*, 28, v. 11—13, 16—19).

S'au scris biblioteci întregi asupra acestor câtorva versete. «Scara lui Iacob» a rămas și astăzi formulă favorită în anumite cercuri mistice catolice, unde rațiunea nu este disprețuită, și ordinea naturală a lucrurilor nu este umilită. «Les anges sur l'échelle de Jacob ont des ailes, cependant ils ne volent pas, mais ils montent et descendent avec ordre, d'échelon en échelon», scria François de Sales, *the Gentleman Saint*, cum îl numește un critic englez. Dar câte alte formule religioase și simbolice nu se găsesc în pasajul acesta! Credincioșii, misticii, exegeții și, acum în urmă, istoricii religiunilor n'au ostenit să tălmăcească, să mediteze și să gloseze asupra visului lui Iacob. «Poarta cerului» și «casa lui Dumnezeu» sunt, într'adevăr, formule mistice care ne duc foarte departe în istoria omului. Orice oraș sacru, orice loc sfânt, orice templu, era o «poartă a cerului», pentru că era considerat *centrul lumii*, «buricul pământului». Etimologia populară a numelor Babel și Babilon era *Bab ilu*, adică «Poarta lui Dumnezeu». În cartea

noastră de curând apărută, *Cosmologia și alchimia babiloniană*, am încercat să demonstrăm că asemenea credințe orientale în legătură cu «centrul», «axa lumii», «altarul», etc. nu sunt simple «superstiții», ci se integrează perfect într-o *teorie cosmică*, tot atât de coerentă și de «logică» (însă infinit mai vastă) ca orice cosmologie greacă.

Istoricii religiunilor au adunat bogate materiale comparative asupra cultului pietrelor sacre. În deosebi neobositul Sir James Frazer, în al doilea volum din *Folklore in the Old Testament*, comentând chiar pasajul transcris de noi la începutul notelor de față, amintește și citează nu știu câte zeci de referințe, din toată lumea și din toate timpurile, ca să încheie, după obiceiul său, cu o formulă de splendidă ineficiență: «omul primitiv» a adorat de totdeauna anumite pietre. Adorarea aceasta a pietrelor nu este o problemă chiar atât de simplă pe cât pare la prima vedere. Trebuesc făcute, în orice caz, câteva distincțiuni: megalithe, între «pietrele ginecologice», bethyli și pietre care sunt «tronuri», adică «centre ale Universului», «stâlpi cosmici». Locul pe care a dormit și a visat Iacob este un asemenea «centru», zonă sacră prin excelență, întărirea misterioasă de niveluri cosmice, căci aici se «unește» pământul cu Cerul (de fapt, se omologhează), aici se deschide «poarta Cerului». Locul acesta se numește *bethel*, unul din numeroasele «locuri înalte» adorate de Evrei, mai ales după stabilirea lor în Canaan.

Scriptura vorbește de Bethel, și numeroase pasaje biblice lasă să se înțeleagă lupta aprigă a mozaismului împotriva păgânismului reacționar, împotriva religiozității populare atât de aproape de pământ. Dacă *bethel* a fost un loc sacru, Vechiul Testament nu cunoaște totuși un zeu Bethel, o divinitate născută din personificarea acestui loc sacru. Colonia evreiască din Elephantine — celebra insulă a Nilului, în Egiptul de sus — adoră însă un zeu, Bethel, laolaltă cu alți zei și cu alte zeițe, deci cunoaște și respectă pe Iahve (Jaho). Și lucrul acesta ni se pare semnificativ nu numai pentru istoria diasporei iudaice, dar și pentru destinul monoteismului israelit. Evreii n'au ajuns în chip firesc la monoteism. Ei nu *trebuiau* să creadă într'un singur Dumnezeu, așa cum par a indica anumite studii celebre asupra evoluției religioase a semințiilor semite. Monoteismul iudaic își păstrează și astăzi caracterul de «miracol». Un miracol, după cum vom vedea, instrumentat prin voința, pathosul, intoleranța sălbatecă a unei *elite*, care își asimilase perfect mesajul lui Moise și n'a început lupta împotriva neamului întreg, până ce convertirea n'a fost definitivă.

Este, desigur, unul din meritele de frunte ale profesorului dela Strassbourg, Albert Vincent, că ne silește să medităm încă o dată asupra destinului religios al lui Israel. Cartea sa de curând apărută,

La Religion des Judéo-Araméens d' Éléphantine (Paris, 1937, Ed. Paul Geuthner, 723 pag. gr. în 8, 150 fr.) cercetează, cu toată documentarea savantă pe care i-o pun la îndemână atâți ani de muncă și atâtea lucrări pe teren, panteonul religios al coloniei militare evreiești din Elephantine. Un număr oarecare de papirusuri, descoperite pe la începutul secolului nostru, ne îngăduie astăzi să urmărim cu oarecare siguranță viața religioasă a acestei colonii militare stabilite pe Nilul de sus în timpul faraonilor dinastiei saite (645—525). Evreii aceștia și-au construit chiar un templu (înainte de cucerirea persană): « În zilele regilor Egiptului, stă scris într'un papirus, părinții noștri au construit un sanctuar lui Iaho ». Ca să obțină « aprobarea » cercurilor ierusalimitane în legătură cu funcționarea și administrația acestui templu, cei din Elephantine au scris de mai multe ori la Ierusalim, și numai văzând că nu primesc nici un răspuns, s'au adresat cercurilor religioase din Samaria. Colonia aceasta evreiască, de structură militară, a durat, cu toate dificultățile pe care le ridicau locuitorii băstinași, egiptenii, până prin 404 a. Chr., când, în urma unei revolte populare, transformată într'un adevărat pogrom, cea mai mare parte dintre ei au fost uciși, întemnițați sau deportați. Este probabil, cum lasă să se înțeleagă un pasaj din Philon, că multe familii evreiești au rămas de atunci în Egiptul de Sus, dar fără să mai poată alcătui o comunitate bine organizată.

Profesorul Albert Vincent analizează cu multă erudiție și finețe viața religioasă a evreo-arameenilor din Elephantine. Ni se descoperă, astfel, religiozitatea unei diaspora lăsată să « evolueze » în voia ei, « normal », departe de controlul strict pe care-l exercită elita monoteistă dela Ierusalim. Colonia din Elephantine părase, probabil, Iudeea înainte de reforma lui Josia (Lagrange, *Revue Biblique*, 1912, p. 587; A. Lods, *Les prophètes d'Israël*, Paris 1935, p. 45), și a păstrat, la frontiera sudică a Egiptului, credințele religioase *populare* din sec. VII: monolatrie, sincretism, cultul « perechilor diverse », devoția față de o Mare Zeiță, etc. Intr'adevăr, din papirusurile găsite la Elephantine, aflăm un adevărat pantheon: alături de Jahwe-Jaho (Vincent, *op. laud.* p. 25 sq.), « Dumnezeuul oștilor » (ibid. p. 61 sq.) și « Dumnezeu al Cerului » (ibid. p. 100 sq.) — întâlnim un zeu Bethel (p. 562 sq.) și Harambethel (p. 593 sq.), o zeiță Anat (p. 622 sq.) și un zeu al vegetației, Ashimbethel (ibid. în special, p. 675—677). Vincent nu împărtășește opinia celorlalți semitizanți, că religia evreo-arameenilor dela Elephantine înfățișează forma religiozității populare din întreaga Palestină a secolului VII—VI. « Ces émigrés ne représentent en fait qu'eux-mêmes et leur religion n'est qu'une religion de petites gens qui vivent en vase clos autour d'un ancien sanctuaire à moitié ruiné, avec des grands souvenirs » (*op. laud.* p. 9). Adolphe Lods crede însă

altfel: « Les colons juifs d'Éléphantine, qui, étant donné leur métier originel, devaient être tous de gens du peuple, perpétuaient évidemment, en plein V-e siècle, l'état religieux qui était celui des masses populaires en Palestine au temps où ils avaient quitté leur pays » (*Les Prophètes d'Israël*, p. 349). Oriunde s'ar afla adevărul (și noi înclinăm mai degrabă spre Lods), istoria religioasă a evreilor din Elephantine rămâne tot atât de fascinantă. În definitiv, problema fundamentală a judaismului este aceasta: *a fost sau nu a fost monoteismul o categorie specifică a spiritului judaic?* A descoperit evreul (semitul în genere) pe Dumnezeu-Unul în mod firesc, *organic*, pentru că *trebuia* să-l descopere, pentru că *nu putea altfel*, pentru că singur monoteismul era conform cu structura sa mentală? Sau monoteismul a fost o *experiență a unei elite*, foarte restrânsă în timpurile imediat următoare lui Moise, foarte activă în epoca exilului, intolerantă și fanatică în veacurile postexiliane? Cu cât cunoaștem mai amănunțit viața religioasă a Canaanului, cu cât descifrăm mai precis reacțiunea sau rezistența straturilor populare palestinene față de mesajul mozaic — cu atât ne apare mai majestos « miracolul » biblic. Nimic nu silea poporul lui Israel să devină monoteist. Evoluția religioasă a rasei semite nu avea nimic excepțional în structura ei. Monoteismul a fost *revelat* poporului evreesc de o elită. Evreii au fost *convertiți* la monoteism după o *lungă și aspră rezistență*. Lăsați să « evolueze » în chip firesc, Evreii ar fi dobândit cel mult un pantheon de felul celui pe care ni-l arată papyrusurile dela Elephantine: cu o Mare Zeiță (ca toate celelalte neamuri participând la culturile protoistorice afasiatice), cu un zeu al vegetației (atât de « popular » pe coastele Mediteranei și în Asia Mică), cu alți câțiva zei minori.

Exemplul lui Bethel ni se pare semnificativ. Fără îndoială că *populațiile* palestinene cunoșteau un zeu Bethel, întocmai ca acela pe care-l găsim în pantheonul Evreilor din Elephantine. Dar la Ierusalim vegheau elitele « monoteiste », păstrătoare fidele a mesajului lui Moise. Și în Vechiul Testament se găsesc destule indicii că s'au purtat adevărate lupte religioase împotriva sanctuarului dela Bethel, unde tradiția face pe Iacob să vadă *scara îngerilor* și *casa lui Dumnezeu*, iar țăranii palestineni vedeau chiar pe *Zeul Bethel*. « On peut estimer démontré que, dans le fameux récit de la Vision de Jacob... le dieu de Béthel n'était pas encore le dieu Béthel. Mais cette identification et cete confusion ont pu se faire assez vite dans les milieux populaires. » (Vincent, *La Religion des Judéo-Araméens d'Éléphantine*, p. 591). Adevărul este că pretutindenii unde documentele ne ajută să identificăm prezența straturilor populare, întâlnim aceeași *tendință spre concret*, adică nevoia organică a oricărei comunități populare de a *experimenta schemele metafizice și cosmologice*, de a « trăi » ideile. Multe veacuri

înainte de Moise, lumea sumerosemită descoperise câteva teorii cosmologice și un sistem metafizic de o grandioasă vastitate. Nu putea fi vorba atunci, de monoteism, de profetism. Cu totul altele erau liniile de orientare ale acestor magnifice culturi afrasiatice. În orice caz, nu rămâne îndoială că atunci au fost formulate câteva din principiile fundamentale ale întregului ciclu cultural: omologia între Cer și Pământ, teoria « Centrului » (Axa Lumii, Arborele Vieții, etc.), teoria timpului consacrat (anul liturgic, ritual), etc. În cartea noastră *Cosmologia și Alchimia babiloniană* am cercetat unele din aceste formulări sintetice ale culturilor mesopotamiene. Cea mai importantă ni se pare a fi teoria « Centrului » (buricul pământului), credința că un anumit loc consacrat devine vârful Muntelui Cosmic, adică centrul lumii, singurul loc *real*, imobil, « absolut », și că prin această « poartă a Cerului » sunt posibile ruperile de nivel, intervenția directă a divinității în « natură » și « istorie », după cum tot pe aici este drumul spre Cer, sau spre tărâmul celalt.

Nu e greu de înțeles că un astfel de « centru » este și Bethel. În timp însă ce Iacob (adică, tradiția elitelor mozaice, monoteiste) primește acest străvechi simbol cu toată seva sa metafizică, dându-i doar o nuanță *teistă*, populațiile palestinene transformă în « experiență religioasă concretă » această formulă simbolică, *trăind-o și personificând-o*. Din străvechiul simbol al « Centrului » și al « tronului », populațiile, cu obscura dar formidabila lor fervoare devoțională, fac *un zeu*. Este aproape « fiziologică » tendința aceasta spre concret, spre personal, spre organic, « experiența » aceasta cu rădăcini adânci în solul întregii Asii, și cu florile în orgiile populare. (Nădăjduim să reluăm cândva toate aceste probleme)...

Profesorul Vincent vorbește « de la difficulté qu'ont toujours eue les Sémites de séparer la divinité et sa puissance redoutable du support matériel qui sert à les rendre présentes ou à en manifester le pouvoir, qu'il s'agisse du nom, du temple ou même simplement des représentants autorisés du dieu » (*op. laud.* p. 591). Este drept însă că această « dificultate » n'a devenit un obstacol în calea desăvârșirii spirituale decât în clipa când n'a mai « funcționat » străvechiul sistem simbolic-cosmologic; sau în clipa când acest sistem a început a fi « experimentat » de populații pentru care valoarea simbolică a unui obiect era inaccesibilă. Istoriceste, această « dificultate » a Semiților de a distinge ideea sau simbolul de manifestarea lor concretă coincide cu mesajul mozaic al « monoteismului ». Voiam să spunem că înainte de a interveni în istoria culturii orientale mesajul monoteismului mozaic, « confuzia » între « obiect » și « simbol » nu era prea gravă. Am dezbătut un aspect al acestei probleme în *Cosmologia și Alchimia babiloniană*. Fapt este că apariția mesajului mozaic înseamnă o mare rupere de nivel, care schimbă aproape evoluția

mentală a omenirii. Ceea ce era firesc sau nesemnificativ înainte de monoteism (confuzia « obiect » — « simbol »), devine obstacol primejdios îndată ce apare mesajul mozaic.

Dar intervenția și istoria acestui mesaj, ține de « miracol ». O voință fermă de prozelitism își face loc pentru întâia oară în istoria omenirii (sec. IX—VIII). Când mesajul lui Moise este preluat de elitele ierusalimitene, istoria Orientului începe să-și schimbe fața. « Evoluția » firească ar fi dus la o religie ca cea dela Elephantine. Violența, pathosul, geniul și lacrimile unei elite au dus la monoteismul absolut, la profetism, la mesianism...

MIRCEA ELIADE

CUM SE SCRIE O MONOGRAFIE FILOSOFICĂ

Când, cu prilejul monografiei asupra lui Kant dată la iveală de d. profesor Ion Petrovici, mărturiseam, în cuprinsul revistei de de față, că filosofia românească ne pare a se apropia de maturitate, — cineva ne atrăgea atenția asupra faptului că d. I. Petrovici nu e singurul gânditor ce ne-ar putea da simțământul acesta. Ca și cum, însă, maturitatea indivizilor și maturitatea culturilor ar fi tot una ! Nu faptul că autorul despre care vorbim este un filosof de mână întâi ne încântă; cât faptul că un filosof de mână întâi poate fi, în sfârșit, asimilat de cultura românească și poate da asemenea lucrări de sinteză popularizatoare, care să dovedească un larg interes de calitate pentru problemele filosofice. Cine ar putea spune, de pildă, că lucrarea d-lui profesor C. Rădulescu Motru « Elemente de metafizică pe baza filosofiei kantiene » nu este un fericit exemplu de maturitate individuală ? Dar ce răsunet a avut lucrarea d-sale ? Și ce supraviețuire au asemenea lucrări în sânul unei culturi ce nu și-a atins încă maturitatea ?

Iată de ce apariția unei lucrări, *posibilă abia astăzi*, cum e « Viața și opera lui Kant », sau recentul volum despre « Schopenhauer » (Biblioteca pentru toți, 257 pag. 1937), amândouă ale d-lui I. Petrovici, însemnează fapte de natură să ne sporească încrederea în filosofia românească. Nu e cazul să ne facem iluzii și nici să ne comparăm prea repede cu Apusul: în această privință, participarea noastră la recentul congres de filosofie a fost un succes personal al celor care s'au afirmat acolo, și atâta tot. E cazul însă să credem că de acum înainte o gândire originală, așa cum era în exemplul de mai sus cu autorul « Elementelor de Metafizică », nu se va mai afirma în pustiu. Iar în această privință, succesul unui Lucian Blaga ar putea spune multe.

Monografia din urmă a d-lui Petrovici este întocmită cu priceperea și talentul la care oricine se aștepta. Simți, deschizând o carte de-a d-sale, că ai de aface cu un om care-și stăpânește meșteșugul. Distribuirea materialului, selecționarea pieselor esențiale, siguranța cu care lasă afară ceea ce într-adevăr e de lăsat; limpezimea, dar și colorarea expresiei, trădează toate un meșteșugar încercat. E probabil însă că tehnica lucrărilor acestora de sinteză popularizatoare ține și de un talent personal. În orice caz, autorul acestei recenzii, care a dat la iveală în aceeași colecție cu d. I. Petrovici o lucrare popularizatoare, nu a izbutit să-i fure meșteșugul. Și poate o regretă.

Sunt întotdeauna deosebit de instructive capitolele cu vederi generale prin care își deschide d. I. Petrovici monografiile. Chiar dacă nu e loc pentru interpretări originale — și ce s'ar putea spune nou în legătură cu apariția lui Schopenhauer, apariție atât de limpede și mărturisit legată de Kant? — se poate da un contur mai bun vederilor obișnuite. D. I. Petrovici nu uită să sublinieze insuficiențele istorice (care poate nu sunt și sistematice) ale criticismului, insuficiențe care vor duce la o depășire a lui Kant. Schopenhauer singur va putea spune că vede în criticism un sistem incomplet, doar negativ, așa încât sarcina sa va fi de a-l întregi. Lucrul în sine, a cărui cunoaștere Kant o tăgăduia, trebuia reintegrat în sistem. Iar mijlocul de care se folosește Schopenhauer în scopul acesta, și anume restabilirea intuiției în dauna rațiunii, este limpede pus în lumină de comentatorul român.

Poate numai într-o privință capitolul acesta introductiv nu ne pare a da pe deplin socoteală de lucruri: atunci când, printre insuficiențele moștenirii kantiene, trece și lipsa de unificare sistematică a diferitelor piese din criticism. E drept că târziu de tot, spre sfârșitul vieții sale, Kant se trudea încă să găsească puncte de legătură între metafizica și fizica sa. Dar în alte privinți — și sunt cele pe care le subliniază d. I. Petrovici — legătura se făcuse, și anume prin acea « Critică a puterii de judecată », de care avem impresia că aci, ca și în monografia lui Kant, d. I. Petrovici nu ține îndeajuns seama. Iar dacă Schopenhauer nu prețuia deasupra celorlalte opere « Critica puterii de judecată » (ceea ce admira mai mult decât orice la Kant era Estetica Transcendentală din « Critica Rațiunii Pure »), nu trebuie să se uite că lucrarea aceasta a avut o primire excepțională, tocmai la filosofii imediat următori lui Kant, adică la așa numiții romantici.

Socotim, în schimb, foarte fericită relevarea, drept aspectul cel mai însemnat în noua filosofie, a metodei pe care o propune Schopenhauer pentru metafizică. « Preconizând superioritatea intuiției față de dialectica abstractă, menținând « lucrul în sine » ca substrat al lumii sensibile (lumea reprezentărilor noastre),

însă admitând — în deosebire de Kant — posibilitatea noastră de a-l cunoaște, Schopenhauer va deschide drumul unei metafizici empirice, inductive, în timp ce mai înainte de dânsul se credea că o metafizică sau este rațional-apriorică, sau nu există de loc » (pag. 31). Înfațișarea acestei metafizici inductive, adică a sistemului schopenhauerian însuși, poate începe în amănunte. Cititorul deține acum o cheie pentru întreg.

Situând punctul de plecare al filosofiei lui Schopenhauer într-o critică a cunoașterii, d. I. Petrovici urmează treaptă cu treaptă închegarea sistemului. E limpede pusă în lumină depășirea ce se realizează față de criticism, prin păstrarea numai a trei forme apriorice, spațiul, timpul și cauzalitatea, în locul celor douăsprezece categorii, plus cele două forme apriorice ale sensibilității. Afirmarea că lumea e reprezentarea noastră se întregeste îndată, prin admiterea unui lucru în sine susceptibil de a fi cunoscut pe cale intuitivă. Descoperirea că intelectul nu este facultatea noastră cea mai nobilă, el neavând decât o misiune practică, ci că se lasă depășit de intuiție, datorită căreia atingem Voința, ca temei irațional al realității, mulțumește pe filosof într'atât de mult încât, într'un rând, el singur mărturisește că punctul principal din filosofia sa este de a fi precizat intuitivul și de a-l fi putut împotrivi cum trebuie abstractului.

Dar nu expunerea sistemului, expunere de-a-lungul căreia d. I. Petrovici nu putea pune decât prea puțin dela dânsul, ci observările care o însoțesc și o încheie se cuvin luate în cercetare. Autorul nu se sfieste să facă observări critice oriunde i se pare că nevoia de adevăr o cere. Iar dacă, pentru o lucrare popularizatoare, observările acestea sunt uneori prea subțiri, ele nu puteau fi nicăieri mai limpede înfațișate de cum sunt în scrisul d-lui I. Petrovici. Și, de altfel, e neapărată nevoie ca o lucrare de popularizare să nu încerce nimic în adâncime?

Unul dintre întâiele prilejuri de a face observări critice în expunerea sistemului i-o dă comentatorului afirmația lui Schopenhauer că voința metafizică este dincolo de categoriile omenești, deci și dincolo de timp. Afirmarea nu stă în picioare, spune pe drept comentatorul. « O voință care nu-i încă realizată în acte, o voință potențială, o putem foarte bine concepe, dar atunci ea nu mai este ceva intuitiv » (pag. 118). Ceva mai departe, apoi, se subliniază șovăiala filosofului cu privire la voință, uneori arătându-se că tocmai ea este lucrul în sine, alteori dând să se înțeleagă că n'ar fi decât cea mai apropiată revelare a lui. E, acesta, un punct extrem de gingaș în sistemul schopenhauerian, și cititorul trebuia prevenit în chip deschis asupra greutăților ce-i stau în cale pentru limpezirea sistemului.

De asemenea sublinierea petiției de princip în care cade Schopenhauer interpretând criticismul în sensul că lumea ca reprezentare e lumea creierului omenesc, este bine venită. « Intrucât inteligența, cu formele ei proprii, este o condiție a lumii temporeale, cum se mai poate afirma că intelectul a fost produs de creier, când acesta din urmă este un fragment al lumii ca reprezentare și presupune existența prealabilă a spațiului? » (pag. 159). De altfel obiecția amintită e una dintre cele mai des semnalate cu privire la filosofia lui Schopenhauer, așa cum e și cea redată îndată mai jos: « Cum a reușit o voință oarbă, întunecată, complet irațională, să dea naștere unui intelect luminos, rațional? » Ceea ce nu este cazul, însă, cu obiecția foarte frumoasă pe care o face în câteva pagini după aceea d. I. Petrovici, obiecție ce îi revine — dacă nu ne înșelăm cumva — în întregime. Este vorba de raporturile dintre Voință și Ideile platonice, acestea din urmă încorporate de filosof în sistemul său. Cu privire la afirmația lui Schopenhauer că Ideile nu fac decât să obiectiveze voința, și că deci aceasta are, dacă nu o autoritate, în orice caz o realitate mai desăvârșită decât ele, comentatorul român citează o mică disertație a sa din 1904, pe când era încă student, și unde arată că, într'un anumit sens, Ideile ar trebui să treacă drept cea mai imediată revelare a lucrului în sine, iar nu voința, deoarece ele sunt independente de orice categorie omenească, inclusiv timpul, în timp ce voința, după cum am amintit și mai sus, nu poate să ființeze decât în sânul timpului.

Mărturisim, pe de altă parte, a nu găsi prea îndreptățită obiecția că voința nu poate fi în același timp una și împrăștiată în subiecte felurite. « Dacă voința este una singură, ar rezulta în mod logic că e de ajuns ca unul singur să reușească a fi eroul negării voinței pentru ca să ne dispenseze pe noi toți cei aserviți voinței... Înșă, deși au fost mulți fahiri și martiri care au distrus realmente germenele voinței de a trăi, totuși lumea continuă să existe, ceea ce însemnează că ei au omorât numai o porțiune de voință. Iar dacă nu este adevărat că voința este una singură, atunci filosofia lui Schopenhauer nu mai apare exactă. » (pag. 239-240). Incepând dela Platon, cu « Parmenidele », problema unului și multiplului n'a încetat de a căpăta soluții. Dacă nici una dintre soluții nu e satisfăcătoare, obiecția de mai sus nu privește în orice caz pe Schopenhauer în particular, cât privește orice întemeiere metafizică a lumii. D. I. Petrovici, istoricul, uită de metafizicianul din d-sa, metafizician care n'ar admite să i se desființeze în felul acesta propria sa disciplină.

Dar sfârșitul lucrării ne rezervă lucrul cel mai frumos, poate, din această țesătură de observații subtile și nu rareori noi. Împotriva înțelegerii obișnuite a pesimismului schopenhauerian ca o

doctrină purtătoare de desnădejde, împotriva semnalării ei ca o primejdie, d. I. Petrovici știe să arate tot ce e binefăcător în ea. « Deprimante pot fi fatalismul sau scepticismul, doctrine care, adânc și sincer împărtășite, ar putea să conducă la depunerea armelor și la renunțarea la luptă. Dar filosofia lui Schopenhauer face apel la energia eroică, chiar în partea în care preconizează renunțarea la trăire și perpetuare. Uciderea voinței nu este doar un fapt care s'ar realiza cu încrucișarea brațelor, ci reclamă dimpotrivă un curaj și o înfrângere de sine, de care nu pot fi capabili decât oameni tari ». Nu în zadar spunea Schopenhauer undeva, în opera sa principală, că fenomenul cel mai manifestat în lume nu e cuceritorul, ci asctul. Felul cum înțelege și luminează d. I. Petrovici pesimismul lui Schopenhauer, nu reprezintă o simplă îndulcire de circumstanță a lucrurilor, nici o răstălmăcire a gândurilor rostite de filosof, ci un act de înțelegere, valabil dincolo de orice text aparent potrivit, acel act de înțelegere despre care s'a putut spune că face uneori din critic un mai adânc cunoscător al creației decât însuși creatorul.

CONSTANTIN NOICA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

PARTICIPAREA ROMÂNIEI LA EXPOZIȚIA INTERNAȚIONALĂ DIN PARIS

Expozițiile Internaționale sunt, de obicei, fericite prilejuri pentru fiecare națiune de a arăta ceea ce posedă mai specific și mai semnificativ, putând astfel nu numai să se afirme pe sine, dar și să dovedească felul în care națiunea se devotază progresului spiritual și material. Expoziția Internațională dela Paris, dedicată progresului artelor și tehnicii, a căutat, prin întreaga-i configurație, să accentueze varietatea efortărilor timpului nostru de a crea tot felul de mijloace și expresii cât mai potrivite cu sensul și ritmul existenței actuale.

Dacă Expoziția Artelor Decorative a lansat un stil arhitectural și a dat directive pentru decorațiunea interioară; dacă Expoziția Colonială a pus accentul pe pitoresc și pe exotic; dacă Expoziția dela Bruxelles, de acum doi ani, a cultivat mai mult aspectul artistic și economic, — actuala Expoziție dela Paris nu a căutat să impună vre-un stil unitar și nici nu a voit să proiecteze aspecte fantastice sau futuriste, depărtându-se astfel de prezentul acesta plural, variat și plin de căutări încă nebuloase. Dimpotrivă, într'un cadru de mare feerie, realizat mai ales cu ajutorul jocului de ape

și lumini, Expoziția Artelor și Tehnicei a voit să fie simbolul vieții contemporane, această viață în care ideile și tehnicile cele mai diferite se întâlnesc și uneori cooperează pentru a răspunde complexelor nevoi și viziuni ale omenirii. Și așa cum existența noastră se arată atât de dinamică și de complexă, datorită mașinelor și electricității, Expoziția a pus temei pe aspectul dinamic și luminos al arhitecturii, construind clădiri și pavilioane *funcționale*, în care, prin urmare, forma este adaptată conținutului, oglindindu-l într'un chip cât mai viu și mai evident. Construcții în metal și sticlă, suprafețe și spații libere, în care lumina naturală și electricitatea valorifică și individualizează obiectele, ocultura oricăror podoabe și zorzoane inutile, respectarea formelor geometrice și a liniilor mari, — iată caracteristicile actualei Expoziții așezată pe malurile Senei, între Piața Concordiei și Trocadero și între Champs Elysées și Champs de Mars, deci în inima capitalei franceze, a cărei circulație nu a fost, totuși, stânjenită datorită unei inteligente repartizări și grupări a secțiunilor și clădirilor ei. Bătrânul Turn Eiffel a rămas și acum în centrul expoziției, rezistând sentimentului de admirație, atât ca formă cât și ca tehnică. Dar acum Turnul a fost feeric luminat, când părând tot de aur, când tot dintr'un bronz înverzit de patina vremurilor, când, în sfârșit, transparent și radiind ca o construcție de neon, peste pomii și florile ce seara păreau de vis, alături de apele ce țâșneau de pe povârnișul Trocaderoului sau din mult luminata Senă.

Fațadele pavilioanelor și, în genere, formele lor au fost, cum se spune astăzi, funcționale, favorizându-se frumusețea volumului și dându-i un aspect de soliditate și plinătate, ceea ce făcea ca și cele mai mici și mai neînsemnate pavilioane încă să aibă înfățișarea de clădiri, iar nicidecum de barace, gata să se prăvale sub bătaia primului vânticel.

O descriere chiar sumară a Expoziției Internaționale dela Paris ne-ar cere multe pagini, căci dincolo de aceste caracteristici generale, fiecare națiune a căutat să se exprime într'un chip cât mai personal și mai diferit. Și dacă unitatea varietății este oarecum mai lesne de semnalat, nu tot astfel este când vrei să te ocupi de varietatea însăși a unei realități complexe. Intre modernismul unor pavilioane ca acela belgian sau cehoslovac, de o parte, și al altora ca al Norvegiei sau Austriei, este o deosebire tot atât de mare cât între palatele Trocaderului, cu linii simple, volume și spații stilizate, în sensul antichității, și între pavilioanele coloniilor franceze, cele mai multe în stil arab, minunat așezate pe Insula Lebedelor. Aici intenționăm să ne ocupăm de participarea României la această Expoziție, iar datele de până acum au menirea doar de a sluji ca o măsură de comparație, putând mai

limpede degaja înfățișarea pavilionului nostru și a celorlalte secțiuni românești.

Așezat în secțiunea internațională, între poarta Trocadero și Turnul Eiffel, deci în partea cea mai impunătoare și mai cu perspectivă a Expoziției, Pavilionul Românesc impune dintru început privitorului și doar pavilioanele Germaniei și Rusiei, aflate la poalele colinei, dar excepțional de monumentale, îi iau înainte. Dar dintre celelalte numeroase pavilioane, cel românesc iese la iveală majestuos și pur, având o formă de paralelipiped vertical, construit dintr'o marmoră cu reflexe trandafirii. Trei intrări aflate sub același arc monumental, ce amintește de Bizanț ca și de Roma, primesc vizitatorii, cari dintru început înțeleg că pășesc într'un cadru de mare artă. Ușile sunt lucrate în metal, frumos decorat cu cifrul regal. Partea dindărăt a pavilionului are pridvoare și o curte de casă boierească majestuoasă și tihnită, atât de prielnică meditației și contemplației. Impodobită cu mozaicuri după frescele bisericesti sau cu altele având subiecte din poezia noastră populară, clădirea posedă laolaltă prestanță, soliditate, bun gust. Dar dacă exteriorul este frumos conceput, deși poate nu destul de unitar (căci este o deosebire între fațadă și restul clădirii), interiorul simbolizează încă și mai fericit viața întreagă a țării, activitatea-i culturală, artistică și economică.

Parterul este compus dintr'un vestibul de onoare, urmat de un pasaj spre scările ce conduc la subsol și la celelalte etaje, precum și la marele hall, unde se află secțiunea economică. Vestibulul, de-o mare sobrietate, are în centru statuia M. S. Regelui Carol II, executată de d. C. Medrea, iar pereții superiori îi sunt împodobiti de baso-reliefuri, reprezentând legenda lui Dragoș Vodă (C. Medrea) și «Intregirea României» (I. Jalea), precum și cu două hărți. În hall este sintetizată întreaga activitate a țării și bogățiile ei. În fund, se luminează treptat centrele de bogăție economică pe o hartă impunătoare. Produsele miniere, lemnul, grânele, starea agriculturii noastre sunt evocate într'un chip dinamic și sugestiv, dându-se, într'un chip artistic, datele cele mai precise și mai semnificative. După cum observa d. Jacques Lassaigne în numărul special al revistei *Beaux-Arts*, închinat României, arta a fost pusă în slujba documentării științifice, în pavilionul nostru. Realismul amănuntelor a fost redat prin fotomontaje, pe când datele sintetice au fost arătate prin pictură, sculptură și arte aplicate, ca gravura în lemn, ceramică, gravură pe sticlă, etc.

Nimic banal sau static în această prezentare. Dimpotrivă, totul cât mai colorat, cât mai viu, cât mai dinamic înfățișat. Aurul joacă sugestiv în vârtejuri de pulbere, într'o vitrină, în timp ce litere frumos îmbinate amintesc că suntem a doua țară pro-

ducătoare de aur din Europa. Imaginile pădurilor sunt proiectate alături de mostre din fiecare fel de lemn, iar un tablou sintetic rezumă cantitatea și întrebuințarea produselor forestiere. Acestea sunt numai pilde, căci ne-ar fi cu neputință să înșirăm tot conținutul secțiunii economice, atât de complet și de bine înfățișat. Dar nu putem trece înainte fără a pomeni de ingeniosul plafon în plăci de sare, luminate pe dedesubt, sau de stâlpii de sare ce împodobesc marele hall economic, arătând totodată o bogăție românească, dar constituind și o operă de artă ce poate deschide drum întrebuințării sării ca material pentru sculptura de interior.

Subsolul pavilionului formează secțiunea vânătoarei, prezentând România ca «țara de totdeauna a vânătoarei», prin douăsprezece diorame biologice înfățișând toate speciile de vânat dela noi. Senzațională, grupa deltei dunărene cu numeroasele ei păsări sălbatice.

Entre-solul înfățișează opera și rezultatele unor institute științifice, pentru ca primul etaj să fie consacrat operelor regale, de educare a tinerimii (secțiunea O. E. T. R-ului) și de cultivare a țării (secțiunea Fundațiilor Cult. Regale). Prin vitralii, hărți, diorame, decorațiuni murale, baso-reliefuri și decorațiuni pe sticlă s'au înfățișat activitatea și rezultatele Străjeriei (exerciții militare, sporturi, jocuri, lucrul la câmp, șezători, etc.). Unele picturi murale erau executate chiar după desenele copiilor, iar altele exprimau prin colori vii și linii energice însuși spiritul subiectului descris sau prezentat statistic.

Intr'o rotondă, admirabil proporționată, întreaga viață a țării, și mai ales satul cu aspectele-i esențiale au fost evocate prin fotomontagii și picturi cu mulțimi de țărani grupați crescendo în jurul bustului M. S. Regelui. Deasupra, o excepțional de valoroasă friză istorică, executată de I. Teodorescu-Sion, descrie momentele esențiale ale formării neamului nostru, — într'un stil luminos, demn, simplu și mândru, așa cum este însăși istoria României. De asemenea, pe alți pereți, lângă scară, erau înfățișate, prin mari panouri în stil bizantin, figurile marilor ctitori ai neamului, Voevozii și Regii țării.

În acest cadru artistic, sutele de mii de vizitatori au putut să prindă tot sensul activității Fundațiilor Regale, opera echipelor studențești ca și aceea a instrucțiunilor regale de cultură superioară; activitatea de cunoaștere științifică a satului ca și de îndreptare a neajunsurilor lui. Fiecare activitate specifică a fost arătată prin tot felul de tablouri și statistice, învederând uriașa prefacere culturală a țării noastre.

Etajul ultim cuprinde o expoziție a picturii și sculpturii românești contemporane, destul de completă, chiar dacă unii artiști

au fost insuficient reprezentați, cum era și firesc într-o expoziție colectivă. Dintre toți, d. G. Petrașcu a fost cel mai bine reprezentat și pe bună dreptate, tablourile sale părând cele mai originale și mai ferite de influențele directe ale anumitor școale pariziene. « Muntenii » d-lui Teodorescu-Sion iarăși reieșeau ca o operă personală, ca și pictura d-lui F. Sirato și a altor artiști de seamă, pe care regretăm că nu-i putem menționa din lipsă de spațiu, tot așa cum nu am putut menționa nici numele numeroșilor artiști ce au executat decorațiunile și elementele statistice și științifice ale pavilionului, — artiști numeroși, majoritatea tineri și plin de talent, cari au meritul de a se fi adaptat atât de repede și cu atâta strălucire la o operă neobișnuită lor. Căci, din nefericire, posibilitățile de a decora clădirile și mai ales interioarele clădirilor publice sau particulare sunt aproape inexistente la noi, mai ales când vrei să faci ceva autentic și nou, așa cum li-a fost dat la Paris, grație înțelegerii organizatorului și animatorului expoziției românești, d. prof. D. Gusti, a cărui competență științifică și culturală și-a putut da măsura cuvenită, pavilionul nostru fiind o adevărată și riguroasă prezentare a realității românești în tot ceea ce are esențial și semnificativ. Pentru prima oară la Paris, România s'a prezentat ca o țară mare și cu falnic viitor, ca o țară în mare devenire, dela care omenirea și civilizația pot aștepta realizări vii spre progresul lor. Ne-am înfățișat străinătății ca o țară de cultură și de energie, în curs de înțeleaptă și intensă organizare pentru adevărate creațiuni. Și numai un om de știință și un însuflețitor ca profesorul și sociologul D. Gusti, Comisarul General al pavilionului, putea îndeplini minunea ca pavilionul României să apară printre cele mai inteligent construite și mai complete pavilioane din toată Expoziția. Odată am vizitat acest pavilion împreună cu un distins intelectual englez, după ce trecusem și pe la pavilioanele Germaniei, Rusiei și Belgiei, cele mai monumentale din toată Expoziția. Englezul mi-a declarat că nicăieri ca în pavilionul nostru nu a găsit exprimat ansamblul vieții unui popor și că numai din simpla vizitare a pavilionului și-a putut forma o viziune completă a țării noastre.

Dar România nu a fost reprezentată în cadrul Expoziției Internaționale dela Paris numai prin pavilionul de care ne-am ocupat, ci și prin secțiile românești prin centrul Locuințelor Rurale, organizat la Porte Maillot de Societatea Națiunilor, din pavilionul comunicațiilor, din pavilionul presei, din pavilionul meșteșugurilor (Pavillion de l'Artisanat) și din Pavilionul Internațional. Pretutindeni, România a fost prezentată de data aceasta și într'un chip ce o cinstea. În Pavilionul internațional al Locuințelor Rurale, noi am ocupat secțiunea cea mai amplă și mai impunătoare. Interioare secționate de case țărănești (din diferitele

regiuni ale țării: case, de munte, de șes, de baltă sau de ținuturi cu vii), machete riguros construite, date statistice, tablouri subliniind evoluția casei țărănești, în fine, macheta Muzeului Satului, — toate acestea laolaltă au contribuit ca România să fie cel mai sistematic și mai amplu reprezentant în acest pavilion colectiv. Iar în Pavilionul Internațional, unele societăți miniere și industriale dela noi, și turismul și-au prezentat activitatea alături de frumoase și tipice obiecte din Muzeul de Artă Națională. Tot în acest pavilion, țările Miciei Înțelegeri s'au prezentat și individual și colectiv, accentuând astfel solidaritatea lor politică și economică. În fine, restaurantul românesc a valorificat și impus străinătății, într'un cadru de eleganță modernă, decorat cu picturi și fresce cu subiecte românești și animat de o muzică românească, produsele alimentare dela noi, precum și felul nostru de a le găti.

Felul în care am participat la Expoziția Internațională dela Paris a fost vrednic de calitățile și năzuințele țării noastre și constituie totodată un început serios de adevărată propagandă românească în străinătate. Căci propaganda adevărată înseamnă să te arăți celorlalți așa cum ești și nu mai prejos decât ești. Abia la Paris, România s'a înfățișat în lumina ei proprie.

PETRU COMARNESCU

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ACTUALITĂȚI ENGLEZE: UNIVERSUL CHRISTOCENTRIC

Așa după cum țara noastră e o țară « eminentemente agricolă », Anglia (e un loc comun a o mai spune) se poate numi o țară eminentemente religioasă.

Dar ce se știe mai puțin, e strădania ei actuală de a ieși, pe cale religioasă, din impasul politic, la care, împreună cu întreaga lume, simte că se află.

E un sentiment aproape general azi în Anglia că atât comunismul, cât și fascismul, cât și democrația parlamentară (încă persistentă în lăuntrul hotarelor britanice), cu tendințe tot mai concrete spre *statul totalitar*, statul ca scop în sine, statul a-toate-acaparator, sunt doctrine prifund laice, când nu de-a-dreptul ateice, tinzând — am zice — la secularizarea omului, la sustragerea lui de sub imperiul lui Christos.

A reda pe om lui Dumnezeu, a-l reageza în stima și considerațiunea religioasă, e ceea ce a fost de curând numit în Anglia:

Universul Cristocentric, adică revenirea la un univers unit în jurul lui Christos.

Și noi încercăm ceea ce englezii ar numi: *a religious revival*, o reînviere religioasă, dacă ne gândim la câteva serioase reviste de doctrină ortodoxă apărute recent, discuții și polemici în ziare, conferințe dela catedră sau dela altar, și anume fiori mistici afectând viața noastră publică.

În Anglia, dela Confucius până la Iisus, părțile vechi ale credinței religioase se desfundă, și — după marea criză economică, și alte crize — se caută un fel de redresare a alimentației globului, cu vitamina asta sfântă a mitului religios.

Am spus dela Confucius și până la Iisus. Și nu e numai o vorbă. Confucius e de mare actualitate la ora aceasta în Anglia. *Analectele* lui, adică *Conversațiile lui Confucius cu Discipolii săi și alți oameni*, au suferit recent o nouă traducere (de W. E. Soothill) și au fost editate de Lady Hosie, la tiparnița Universității din Oxford, în marea colecție a *Clasicilor Lumei* (World's Classics).

E un Confucius de buzunar, ca toate cărțile din colecția aceasta; dar cele două sute de pagini de literă mică, redând ca și *Conversațiile la masă* ale lui Luther, maximele filosofului chinez (deoarece *K'ung-fu-tzu* mai pe scurt *K'ung* înseamnă filosof), constituie un fel de *Povestea vorbei* de natură religioasă, adevărurile ei stând la baza religiei universale.

Tzo K'ung (adică înțeleptul Tzo, care trebuie să fi fost un fel de Kant mai tânăr al vremii aceleia, Tzo, Kant, tot una!) nu întreabă oare el pe Confucius, dascălul său: «care să fie cuvântul, dacă există unul, ce ar putea fi luat drept regulă de conduită de-a-lungul vieții întregi?». Și nu răspunde Confucius: «Ce alt cuvânt, dacă nu Simpatie? Adică: *nu face altuia ceea ce ție nu-ți place*».

Cuvântul acesta (luat silabă cu silabă de Iisus, și așezat la baza moralei creștine) a avut atât magnetism în el ca să creeze o civilizație ce a durat 2.000 de ani, și un popor mare cât un continent, popor care a trăit și pe cât se pare trăiește încă, din trei perceptive, derivate din morală lui Confucius: *resemnarea, perseverarea în bine de-a-curmezișul oricăror piedici, abnegația*.

Dar nu sunt acestea chiar virtuțile creștinești? Să notăm că magia lor la Chinezi n'a derivat din nu știu ce aureolă sfântă ce ar fi înconjurat fruntea inițiatorului lor. K'ung-fu-tzu, nu-i nici măcar fiu de rege, ca Buddha. E un filosof. Un înțelept terestru. Născut dintr-o a treia căsătorie, de un tată la vârsta de 71 de ani. Dar dacă n'a fost Fiul Omului, învățătura a sa a fost de ajuns de magică în adevărul ei etern, ca să anunțe și să preceadă o religie supranaturală ca creștinismul.

E aceasta legătura ce se face în Anglia între *confucianism* și *creștinism*, și rostul cărții mici, de 200 de pagini, care a văzut de curând lumina tiparului.

* * *

Rezultă încă odată că creștinismul, prin izvoarele de înțelepciune luminează dela care a purces, ca și prin magica desăvârșire pură a întemeietorului lui, e sinteza sacră a credințelor omului, e *religia ideală* a pământului.

Și e ceea ce se înțelege în Anglia prin *Universul Christocentric*, la care apelează azi o parte a gândirii și criticei de idei, britanice.

Impulsul e mai vechi, e imediat post-belic. Dar o formă nouă a lui trebuie văzută într'un răsunător *Apel la Religie* (*Call to Religion*) făcut de însuși capul bisericii anglicane, Arhiepiscopul de Canterbury.

Bernard Shaw, ateul incorigibil, a putut vedea, depășit cum e totdeauna de ironie, în acest apel « o simplă declarație de război cu Rusia, restul fiind carte poștală de Crăciun ! »...

Adevărul e că fruntași chiar ai gândirii de stânga în Anglia au îmbrățișat apelul. Și un ecou al acestei primiri găsim în cea mai bună revistă de stânga engleză, *The Adelphi*, din gura nu numai a colaboratorilor, dar chiar directorul ei, proeminentul *Middleton-Murry*. Răspunzând lui Bernard Shaw, acesta spune: « Religia nu e azi un vis, o evadare din realitate; ci o privire în față a realității, — în lume și în tine însuși. Este măsurarea colosalului efort de a face societatea bună, prin colosala dificultate de a te face bun pe tine însuși. Dacă se întâmplă să crezi, ceea ce foarte mulți fac, că ești un om bun, nu vei avea nici o dificultate să crezi că e foarte ușor să faci și societatea bună. Dimpotrivă, dificultatea ta ar fi să pricepi de ce nu-i bună ! ».

Iar în aceeași revistă, sub titlul: *Revoluția esențială* (*The essential Revolution*), *Max Plowman* spune: « Singurul nume pe care-l putem da unui standard absolut al valorilor, e Dumnezeu... Inșă: Ideea de perfecție a oricărui om e standardul lui absolut, de valori. Și e un standard — o știm cu toții — subiectiv, imperfect, parțial. Dar cum știm aceasta? O știm numai cu ajutorul unui concept superior de perfecție, — o perfecție care nu-i supusă nici unei parțialități personale. Dumnezeu e infinitul acestor concept superior, pe care a-l realiza ca ceva infinit e singura libertate sufletească ce se poate imagina ».

Și după ce desvoltă tema, revista lui *Middleton-Murry* lansează formula *Universului lui christocentric*, pe baza ideii că « orice gând, cuvânt, faptă, dorință și rugăciune pe care o întrebuițăm, a fost condiționată în creștinătate ». Acest Univers christo-

centric se mișcă după un *Sexalog*, șase porunci, din care e de ajuns aci să cităm pe prima: « Cea mai mare parte din imbecilitatea intelectuală a vremii e datorită faptului că ne-am pierdut obiceiul creștinesc în inconstientul ființei noastre, unde îi merge rău și crează aberații, ca cele freudiene »...

* * *

Dar dela publicistica și editura curentă să urcăm la istorici și filosofi. Acolo problema e pusă în toată magnitudinea ei.

Este, în primul rând, cazul lui *Kenneth Ingram*, care, în cartea: *Creștinism, la dreapta ori la stânga?* (*Christianity, — right or left?*) afirmă că « Biserica e confruntată azi cu o răspundere mai mare decât oricând în istoria ei. A ajuns la răspântie. Ea ori arată calea și devine *focus*-ul acelor forțe din lăuntrul cărora o nouă civilizație e în curs de zămislire; sau își menține o poziție defensivă, și atunci rămâne o parte așa de integrantă a culturii muribunde de azi, că moare odată cu ea ».

Răspunsul la această dilemă nu-l dă atât de mult autorul, cât o mare carte engleză a zilelor noastre, mai precis întreaga operă a istoricului — filosof *Cristopher Dawson*, un apologet al catolicismului de pe linia Belloc-Chesterton-Maritain.

De opera lui se ocupă un consistent articol din revista *Scrutiny*, datorit lui *H. B. Parkes*; și vom recurge la sinteza acestuia pentru mai multă expeditivitate.

În cartea sa centrală: *Religia și Statul modern* (*Religion and the Modern State*), pornind dela constatarea istorică, după care atât comunismul, cât și fascismul, cât și democrația parlamentară ar fi esențial atee și păgâne, fiindcă în ele Statul și numai Statul, ca scop în sine, își revendică dreptul de « control asupra oricărei părți a vieții umane », Christopher Dawson vede în religie singura forță care să controleze viața individului dincolo de Stat (care după dânsul nu-i decât o mecanicizare a vieții omenești), în acel domeniu care scapă Statului și care ar fi domeniul « vitalității și unității culturale ».

Cu alte cuvinte Statul guvernează economia omului. Religia guvernează cultura omului, după dânsul neexistând cultură care să nu fie determinată de religie, care să nu aibe nevoie de religie ca de un ferment de viață și spirit de unitate.

Chiar într-o societate materialistă, marxistă, spune dânsul, religia are motiv să fie filosofia ei prevalentă. Fiindcă și dacă admitem că o societate trăiește numai ca să-și satisfacă nevoile materiale, aceste nevoi nu mai puțin vor fi selectate și guvernate după un instinct superior al binelui, care în fond e religie. Nevoia

sexuală, bunăoară, într'o lume materialistă fatal duce la o mistică sexuală; și e cazul lui Freud, psihiatrul acestei lumi materialiste, care explică iubirea de Dumnezeu, ca o «compensatie pentru impulsele sexuale nesatisfăcute; așa cum pentru Dante — mistic prin definiție — iubirea de Dumnezeu este numai o împlinire a dorinței noastre de frumos».

La fel, toate instinctele noastre materialiste își au derivatul lor, ieșirea lor, într'o ordine spirituală, într'o *religie*.

Criza societății noastre e o criză religioasă, tocmai prin ignorarea adevărului de mai sus. «O civilizație — însă — care pierde contactul cu forțele spirituale e o societate menită pieirii, nu printr'o externă fatalitate, ci prin decăderea energiilor ei proprii și pierderea vitalității ei sociale».

Christopher Dawson dă ca exemplu epocile primare, când «religia supranaturală străbătea întreaga viață și constituia o sursă de vitalitate». În zadar i-am obiecta că acele epoci de aur ale religiei nu sunt și epoci de aur ale culturii, progresul omenirii fiind — dacă ne gândim mai ales la secolul al XIX-lea — oarecum paralel cu laicizarea ei.

Dawson are răspunsul gata. În a doua carte mare a sa: *Progres și Religie (Progress and Religion)*, atacând această grea problemă, arată că toată cultura europeană este esențial creștină. Trei sunt, după dânsul, «atitudinile dominante ale culturii europene dela Renaștere încoace: a) *raționalismul*; b) *individualismul*; c) *meliorismul* (sau progresismul). Ori, spune dânsul, această trinitate culturală e o moștenire creștină. *Raționalismul modern* derivă din ideea creștină că universul e un tot inteligibil, creat de o zeitate *inteligentă*; *individualismul modern*, din credința creștină în valoarea sufletului individual; *meliorismul* (sau progresismul) *modern*, din interpretarea creștină a universului, nu ca o repetare ciclică, ci ca o regenerare graduală a omenirii prin puterea Duhului Sfânt».

În alte cărți Christopher Dawson arată unitatea culturii europene tocmai prin sensul creștin care o străbate, în epocile primitive, ca și în Evul Mediu ¹⁾.

E ca să demonstreze încă odată prezența lui Christos în epocile cele mai simple ca și cele mai înfloritoare ale civilizației, să demonstreze că acel *Univers Christocentric* de care am vorbit e și singurul univers cultural cu putință.

Negreșit, cum remarcă și criticul H. B. Parkes, Christopher Dawson confundă creștinismul cu catolicismul. În calitate de

¹⁾ The Age of the Gods, The making of Europe, Mediaeval Religion.

protestant, Parker observă că creștinism și catolicism nu sunt tot una. Dacă facem această deosebire și ne referim la esența primă a creștinismului, ne vom aduce aminte că el e o împreunare a două tradiții contradictorii a) *tradiția greacă*, adică credința umanistă că orice aspect al naturii umane și al lumii materiale e potențial *bun*; b) *tradiția mistereilor*, care implică o atitudine de renunțare pesimistă la lumea și la viața carnală. Cea dintâi înseamnă *progres*, cea de a doua *sanctitate*. Liberalismul modern accentuează mai mult pe prima, catolicismul ascet, mai mult pe a doua.

E o discriminare interesantă, dar care nu infirmă, în fond, teza lui Christopher Dawson.

DRAGOȘ PROTOPOPESCU

ACTUALITĂȚI ITALIENE

La Florența, centrul activ al spiritualității italiene de totdeauna, trăește, respectat și autoritar, de mulți ani criticul Ugo Ojetti. Critic de artă cu reviste proprii; om de rar gust, competent în chestiile tehnice, ca și în cele de cultură generală; pe vremuri romancier și nuvelist (unele povestiri de ale sale au fost traduse și în românește); azi academician, păstrând însă deprinderea de ziarist, prin cronicile obișnuite pe care le publică în *Corriere della Sera*.

Drept atare îl putem privi pe Ojetti ca întregitorul activității celui alt florentin, Papini. Echilibrat, calm, documentat, aducând totdeauna soluții precise, dela caz la caz. Iată configurația lui Ojetti și locul pe care îl ocupă în publicistica italiană contemporană. O figură expresivă, lipsită de agresivitatea lui Papini, dar înfățișând finețea ironică și verva mușcătoare a aceluiași spirit florentin. Nu s'a agitat cândva problemă de artă, de urbanistică, sau de îndrumare literară în Italia, dela 1910 spre noi, mai ales în raport de cultură franceză, ori de cele mai recente directive ale culturii italiene, la care Ojetti să nu-și fi spus cuvântul său ascultat.

Nu de mult, în una din obișnuitele sale cronici amintite, a luat în cercetare problema presupusei «agonii» a cărții, în toate țările lumii. Pretextul i-l oferă cartea prietenului său francez Georges Duhamel, intitulată tocmai *Défense des Lettres*. Mai optimist decât francezul Duhamel, italianul Ojetti socotește că n'ar fi îndreptățite criticile aduse de cel dintâi unora din aspectele culturii moderne, care ar provoca așa zisa decadentă a Cărții și

cu ea a Literaturilor. După cum observă Ojetti, două sunt motivele care provoacă periodic lamentațiile criticilor și ale scriitorilor: decadența limbii literare (problemă de actualitate la noi) și, în al doilea rând, desinteresarea publicului de literatură. Cele mai nobile spirite din Franța zilelor noastre par a fi de acord asupra acestor două pesimiste constatări. Așa, Paul Valéry susține că literatura nu mai poate continua cu vicisitudinile în care trăiește, în vreme ce Duhamel constată moartea cărții literare și cu ea, bine înțeles, a scriitorilor. Cartea ar muri ucisă de Radio, aliat cu cinematograful, cu muzica mecanizată, cu sportul, ori revistele ilustrate. De aici distracția cititorului și distragerea lui dela literatura propriu zisă. Să nu ne închipuim totuși că această alarmă s'a dat numai în zilele noastre. Acum două sute de ani nu era mai puțin preocupat de soarta scriitorilor un răutăcios ca Voltaire, când îi compara pe confrății săi cu peștii sburători: mâncați de vulturi pe sus, înghițiți de pești sub apă.

În calitatea sa de cunoscător și admirator al spiritului francez, ba, ceva mai mult, de cultivator statornic al bunelor raporturi dintre cele două mari literaturi neolatine, Ojetti își ia dreptul să observe că această preocupare de agonie a literaturilor este justificată poate în parte, dar că nu trebuie să fie generalizată. Putem fi chiar optimiști în cazul unor țări, iar Ojetti lasă a se înțelege că e vorba, desigur, de literatura țării sale. În orice caz, criticul italian apără categoric Radiofonia de învinuirea că ar colabora la decadența culturală a unei țări. Citim: «Cum oare am putea învinui Radiofonia că ne micșorează capacitatea de atenție și că răspândește ignoranța? Chiar într'o țară arhi-literară precum este Franța, Radio nu este, după cât știm, obligator, iar cine vrea se lipsește de el, sau cu o întorsătură de buton poate închide gura celui care-l plictisește. Pentru a vorbi numai de o singură artă, de muzică, binele pe care radiofonia l-a făcut și îl face pentru instruirea publicului și educarea gustului este continuu. Niciodată publicul n'a fost mai atât de sever judecător al unei bune execuții vocale sau orchestrale, pe cât este acum, când, prin Radio, poate auzi o operă sau o simfonie executată magistral la Roma, la Berlin, la Paris ori la Viena. În privința Literaturii, Duhamel are dreptate: ce ne dă Radio, este mai mult pentru Literatură. Dar chiar și această poezie sau proză pulverizată, trezesc, cu parfumul lor trecător, dorința ori curiozitatea multora, care altfel, înainte vreme nici nu auziseră de ele. Publicul care ne ascultă la Radio este uneori foarte deosebit de publicul care ne citește în cărți, reviste, ori ziare. Scrisorile, întrebările care se primesc după o vorbire la mașina cu zgomote, cum îi zice Duhamel, sunt mult mai spontane decât semnele pe care le dau cititorii unui articol: teren virgin, în stare încă de credință și uimire, deci de poezie. Iar

pentrucă, după a noastră părere, Cartea nu va muri cât lumea, problema cărții, dacă există, are numai două soluții: nașterea unuia sau a două genii, ori sporirea numărului cititorilor. În privința acelor nașteri excepționale, afară de rugăciuni, nu putem face prea mult; pentru a spori însă publicul, n'avem decât să ne adresăm cu dragoste și inimă curată cititorilor din mijlocul poporului, care încă nu citește cărți și, cu atât mai puțin, le cumpără. Întru aceasta binecuvântată fie Radiofonia.»

La fel se ia apărarea Cinematografului, mai ales că din acest punct de vedere discuția a intrat de mult în tratatele de Estetică. Nu există incompatibilitate între Cinematograf și Teatru. Adesea, la dreptul vorbind, cinematograful este superior ca efort și efect, iar dacă teatrul ar înfățișa spectacolele la fel de interesante, cu prețuri la fel de atrăgătoare, Ojetti este de părere că ar fi preferat. Căci de preferat este actorul real, umbrei sale.

Inovațiile mecanice de care se plâng pesimiștii nu au venit acum întâia oară în conflict cu Muzele. Aceeași calamitate a reprezentat-o în lumea Renașterii, invenția Tiparului. Căci sunt cunoscute cazurile bibliofililor care preferau să cheltuiască oricât cu copistii de manuscrise, numai și numai pentru a nu pângări propria bibliotecă cu cărți tipărite la teasc. Deși acestea căutau să se adapteze tradiției, păstrând înfățișarea cărților copiate cu mână.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

În felul acesta, constatăm că Florența, prin Ugo Ojetti, prin toți reprezentanții spiritualității toscane azi, menține vie credința în destinele superioare ale Culturii. În orice formă. Așa am surprins Florența acum cincisprezece ani, pe când totul era depri-mant în Italia, afară de bunele speranțe într-o apropiată regăsire. Prin vigoarea autentică a unor scriitori ca Soffici sau Papini; prin îndemnul susținut al unui om de artă și cultură ca Ojetti; prin încrederea noii generații de scriitori toscani, de care se simte legat prietenul lor din România, un Nicola Lisi, ori Bargellini, directorul de astăzi al celei mai vii reviste italiene de curent, *Il Frontespizio*. Dar, dela început, scriitorii aceștia ai Florenței, au găsit un cadru de dezvoltare organică a tendințelor comune. Într-o inițiativă locală, redusă la străduințele nedemobilizate ale unui singur om. Căci în Italia nu existau pe atunci Ministere ale Culturii Populare, sau alte instituții oficiale, care să ia asupra lor coordonarea inițiativelor izolate. S'a găsit în schimb un om, care, înainte cu mult de actualele forme de organizații culturale locale, a luat asupra sa coordonarea eforturilor de artă și cultură, prin care Florența să recâștige din nou supremația ei spirituală de totdeauna. Acesta este meritul lui Enrico Barfucci, scriitor el însuși, neuitat autor al unor *Colocvii pe Munte*. Din ziarist și conducător al serviciului de propagandă al unui mare editor,

ajuns, an de an, propunătorul și apoi realizatorul inițiativelor care au retrezit viața culturală a orașului său, prin cele mai variate dintre manifestări: dela festivalele de muzică și spectacole coregrafice sau teatrale în aer liber, ce se dau la Florența în timpul proverbialei Primăveri florentine; dela « Maggio fiorentino » la casa de editură Rinascimento del Libro, menită să readucă arta tiparului la vechile tradiții glorioase; dela revista *Illustrazione Toscana*, prin care se pun în valoare cele mai ascunse înfățișeri ale vieții regionale, până la cursurile de vară pentru străini, retrezirea vechilor tradiții folkloristice, sau, în sfârșit, grija de a atrage asupra Florenței atenția oamenilor de cultură de pretutindeni, prin organizarea periodică, din trei în trei ani, încă din 1921, a unei Expoziții Internaționale a Cărții. La orice exhibiție de acest fel, cartea apare drept accesoriu întâmplător. La Florența însă cartea avea o expoziție numai și numai a ei. În orașul Renașterii, Cartea de pretutindeni. Și dela noi. Participarea noastră la Expoziția Internațională dela Florența, în cei dintâi ani după război, ajutată de prietenia lui Enrico Barfucci într'o măsură mai presus de amintirea de acum, a fost poate cea dintâi afirmare internațională a țării noastre în noile sale realizări și, în orice caz, începutul acelor sărbători anuale ale cărții, care s'au strămutat în fiecare primăvară la București, spre a mărturisi aceiași optimistă încredere în destinele naționale ale unei înfloriri culturale.

ALEXANDRU MARCU

ASPECTE DIN POEZIA LUI RAINER MARIA RILKE

Nici un poet modern — cu excepția lui Stefan George, în care Germanii văd un profet al celui de-al III-lea Reich — nu domină mai covârșitor literatura Europei Centrale ca Rainer Maria Rilke, singuraticul cântăreț al « *Elegiilor duineze* »¹⁾.

Autorul cărții de răsunător succes: « *Melodia despre dragostea și moartea trâmbițasului Christoph Rilke* »²⁾ prezintă o lirică atât de complexă, încât ea a influențat, în mai mare sau mai mică măsură, toate curentele literare din Germania, Austria și Cehoslovacia contemporană. Dar nu numai poezia din aceste țări, ci și

¹⁾ « *Duineser Elegien* ».

²⁾ « *Die Weise von Liebe und Tod des Cornets Christoph Rilke* », tradusă în românește de d. Eugen Jebeleanu. Evident traducerea nu ne poate da decât o palidă copie după original.

cea din Franța și Italia, ulterior și din România ¹⁾ s'a servit nu numai de sugestii, ci și de motive rilkeiene.

Reiner Maria Rilke a creat o lirică extrem de personală, pe care-a explicat-o, tot liric, în proză, apoi în multe și interesante sale scrisori.

Pentru cercetarea în original a lui Rainer Maria Rilke ²⁾, e necesară o perfectă cunoaștere a limbii germane. Stilul e atât de subtil în nuanțe, încât o temeinică familiarizare cu topica specială a acestui poet se impune la cititorul străin. Menționez însă că poeziile lui n'au, cu toată rafinata lor prelucrare, nici o notă de forțat sau strident. Dimpotrivă, de multe ori ai impresia că ele au fost scrise în limpedea cursivitate a lui Goethe ³⁾.

Cu sânge slav în el, R. M. Rilke a păstrat în lirica sa un straniu aliaj de mistică și voluptate a durerii. Aceasta, deși atâtea din poeziile sale poartă pecetea clară a unui fermecător clasicism mediteranean, ca în «*Die Sonnette an Orpheus*» (Sonete către Orfeu) sau în acest «*Früher Apollo*» (Apollo tânăr):

Wie manches Mal durch das noch unbelaubte
Gezweig ein Morgen durchsieht, der schon ganz
im Frühling ist: so ist in seinem Haupte
nichts, was verhindern könnte, dass der Glanz

aller Gedichte uns fast tödlich träfe;
denn noch kein Schatten ist in seinem Schauen,
zu kühl für Lorbeer sind noch seine Schläfe,
und später erst wird aus den Augenbrau'n

hochstämmig sich der Rosengarten heben,
aus welchen Blätter, einzeln, ausgelöst
hintreiben werden auf des Mundes Beben,

der jetzt noch still ist, niegebraucht und blinkend
und nur mit seinem Lächeln etwas trinkend,
als würde ihm sein Singen eingeflösst ⁴⁾.

¹⁾ In deosebi lirica d-lor Ion Pillat și Eugen Jebeleanu; uneori și a d-lor Simeon Stolnicu, Iulian Vesper și Ștefan Baciuc.

²⁾ Operele sunt strânse în volumele: «*Erste Gedichte*» (Primele poezii), «*Frühe gedichte*» (Poezii tinere), «*Neue Gedichte*» (Poezii noi), «*Das Buch der Bilder*» (Cartea icoanelor), «*Duineser Elegien*» (Elegii duineze), «*Das Stunden-Buch*» (Cartea orelor) etc. la editura «*Insel*» din Leipzig.

³⁾ Ceea ce nu e cazul la Ștefan George, care pare uneori contorsionat, plin de obscurități.

⁴⁾ În «*Neue Gedichte*», ediția din 1935, pag. 7.

(« Cum, uneori, o dimineată, care e deacuma cu totul în primăvară, se străvede prin rămurișul încă neînfrunzit: așa în fruntea sa nu e nimic, care să poată zădărnici ca strălucirea tuturor poemelor să nu se lovească aproape mortal; căci încă nu e nici o umbră în privirea lui, și încă prea răcoroase pentru lauri sunt tâmplele-i, și abia mai târziu se va înălța cu tulpini înalte grădina de trandafiri, din care frunzele vor crește eliberate, una câte una, pe tremurul gurii, care, acum, e încă liniștită, niciodată întrebuițată și lucindă și numai cu zâmbetul lui blând ceva, ca și cum i s'ar turna cântecul. »)

De aceeași factură sunt poemele: « *Eranna an Sappho* » (Eranna către Sappho), « *Sappho an Alkaïos* » (Sappho către Alkaïos), « *Römische Fontäne* » (Fântână romană), « *Geburt der Venus* » (Nașterea Venerei), « *Archaischer Torso Apollos* » (Tors arhaic al lui Apollo), « *Kretische Artemis* » (Artemis din Creta), « *Endymion* », « *Leda* », « *Die Insel der Sirenen* » (Insula Sirenelor) și altele. Poemul « *Orpheus. Eurydike. Hermes* »¹⁾, însă, deși brodat pe o temă clasică, e tratat cu o ușoară umbră de misticism rusesc.

Rainer Maria Rilke a fost de multe ori atras spre marile subiecte din Biblie. Una din cele mai frumoase poezii ale lui, e desigur « *David singt vor Saul* » (David cântă în fața lui Saul)²⁾.

Dăm magistrala strofă inițială a acestei poezii, care ne turbură ca giganticele viziuni în piatră ale lui Michel Angello:

König, hörst du, wie mein Saitenspiel
Fernen wirft, durch die wir uns bewegen?
Sterne treiben uns verwirrt entgegen,
und wir fallen endlich wie ein Regen,
und es blüht, wo dieser Regen fiel.

(« Rege, auzi tu cum cântecul strunelor mele aruncă depărtări, prin care ne mișcăm? Stele ne ies în goană și întumultuite înaintea, și noi cădem în sfârșit ca o ploaie, și, unde a căzut această ploaie, înflorește. »)

Din partea a doua, desprindem această strofă:

Lass mich nich mehr bei der Harfe schlafen,
sieh dir diese Knabenhand da an:
glaubst du, König, dass sie die Oktaven
eines Leibes noch nicht greifen kann?

(« Nu mă mai lăsa să dorm la harfă, privește această mână de băiat: crezi tu, rege, că ea nu poate cuprinde încă octavele unui trup? »)

¹⁾ Toate poemele citate în acest pasaj fac parte din « *Neue Gedichte* ».

²⁾ In « *Neue Gedichte* », pag. 19—21.

Transfigurat de propria-i cântare, David spune ¹⁾:

König, birgst du dich in Finsternissen,
und ich hab dich doch in der Gewalt.
Sieh, mein festes Lied ist nicht gerissen,
und der Raum wird um uns beide kalt.
Mein verwaistes Herz und dein verwornnes
hängen in den Wolken deines Zornes,
wütend ineinander eingebissen
und zu einem einzigen verkrallt.

Fühlst du jetzt, wie wir uns umgestalten?
König, König, das Gewicht wird Geist.
Wenn wir uns nur aneinanderhalten,
du am Jungen, König, ich am Alten,
sind wir fast wie ein Gestirn, das kreist.

(« Rege, te ascunzi în întuneric, și, totuși, te am în puterea mea. Privește puternica mea cântare nu s'a frânt, și spațiul devine în jurul nostru al amândorura rece. Inima mea, oropsită, și a ta, răvășită, atârână în norii mâniei tale, încheștate una'ntr'alta sub teroarea furiei și ca prinse cu ghiare într-o unică inimă.

Simți, acum, cum ne schimbăm chipul? Rege, rege, lutul ²⁾ devine duh. Dacă numai ne ținem lipiți unul de altul, tu de tânăr, rege, eu de bătrân, aproape că suntem ca o stea care rotește. »)

La puternicele realizări lirice pe teme din Vechiul Testament, mai numărăm: « *Saul unter Propheten* » (Saul între profeți), « *Samuels Erscheinung vor Saul* » (Apariția lui Samuil înaintea lui Saul), « *Jeremias* » ³⁾, și « *Der Tod Moses* » (Moartea lui Moise) ⁴⁾. Ultima ne arată în patetice accente, care amintesc de unele sumbre pasaje ale simfoniei corale de Beethoven, uriașa siluetă a profetului, pe care nici damnatul înger al căderii nu-l poate aduce în împărăția morții. Atunci, Insuși Dumnezeu coboară muntele și culege într-o sărutare sufletul bătrânului profet.

E foarte interesant că aproape întreaga lirică a lui Rainer Maria Rilke e realizată pe marginea unor teme date: din mitologia elinoromană, din cea indiană, din Biblie, din istoria Evului Mediu; alteori, e brodată pe marginea unor peisaje cunoscute (« *Chartres* » ⁵⁾ « *Jardin des Plantes* » ⁶⁾, « *Borgeby-Gard* » ⁷⁾, « *Marea Nordului* » ⁸⁾)

¹⁾ Partea a treia, pe care-o redăm integral.

²⁾ Textual « *materia* ».

³⁾ Din « *Neue Gedichte* ».

⁴⁾ Din « *Späte Gedichte* », pag. 46—47.

⁵⁾ Poemul « *L'Ange du Méridien* ».

⁶⁾ Poemul « *Der Panther* » (Pantera).

⁷⁾ Poemul « *In einem fremden Park* » (Intr'un parc străin).

⁸⁾ Poemul « *Die Insel* » (Insula).

etc. Unele poeme sunt comentarii la diferite tablouri sau statui, sau chiar portrete familiare, ca « *Jugendbildnis meines Vaters* » (Portret din tinereță al tatălui meu). Cu toate acestea, îl întâlnim pretutindeni, până și în cele mai epice poeme ¹⁾, pe el, pe poet, pe Rainer Maria Rilke, care își difuzează propria personalitate, într'un excesiv — dar admirabil! — subiectivism, asupra tematicii.

Poezia lui Rilke e străbătută de pesimism, dar de un pesimism împăcat. Poetul acceptă stoic răul rezultat din slăbiciunea materiei vii. De aici, dragostea lui pentru realitățile abstracte sau pentru obiecte. Tot de aici, și dragostea pentru trecut. Uneori, poetul își mărturișeste aderența la anonimatul naturii. Pesimismul lui Rainer Maria Rilke nu e niciodată revoltat. Poetul a luat în fața morții atitudine calmă, de mare înțelept. El acceptă chiar dogmatic moartea.

Pentru bunătatea, dăruirea creatorului, e semnificativ poemul « *Der Dichter* » ²⁾ (Poetul):

Du entfernst dich von mir, du Stunde.
Wunden schlägt mir dein Flügelschlag
Allein: was soll ich mit meinem Munde?
mit meiner Nacht? mit meinem Tag?

Ich habe keine Geliebte, kein Haus,
keine Stelle, auf der ich lebe.
Alle Dinge, an die ich mich gebe,
werden reich und geben mich aus.

(« Te 'ndepărtezi de mine, tu, oră. Dureros mă atinge bătaia aripilor tale. Numai: ce să fac cu gura mea? cu noaptea mea? cu ziua mea?

N'am iubită, n'am casă, n'am petec de pământ, pe care să trăiesc. Toate lucrurile, cărora mă dăruiesc, devin bogate și mă consumă. »)

E interesant cât de mult îl preocupă, în multe din poeziile sale, trandafirul pe poet ³⁾. E interesant, — pentru că Rainer Maria Rilke a murit din cauza unui trandafir.

Poetul avea să primească o vizită la castelul său. Era într'o după amiază cu lumină blândă, aurie. Rilke a descins în grădină, ca să culegă câțiva trandafiri, pe care să-i prezinte vizitatoarei. Într'un moment de neatenție, s'a înțepat într'un spin. Poetul n'a dat nici o importanță răni. Peste câteva zile, s'a stins în urma unei septicemii provocate de înțepătură.

¹⁾ Ca « *Legende von den drei Lebendigen und den drei Toten* » (Legenda despre cei trei vii și despre cei trei morți).

²⁾ În « *Neue Gedichte* ».

³⁾ Una dintre cele mai frumoase e « *Die Fensterrose* » (Trandafirul din fereastră), în « *Neue Gedichte* », pag. 38.

Fața de ascet a lui Rainer Maria Rilke, palidă, de o melo-dioasă seninătate, a fost înconjurată, pe catafalc, de un potop de trandafiri roșii și violeți ¹⁾....

Moartea l-a surprins într'un timp când puterea lui de creație ajunsese la culmi aproape de legendă. Rilke avea, cu puțin înainte de a se stinge atât de neprevăzut, din cauza unui ghimpe de trandafir, numeroase proiecte literare. Înainte de a închide ochii, a regretat desigur, nu viața în sine, cât faptul că nu-și mai poate încheia într'o deplină apoteză opera lirică.

Autorul lui «*Marienleben*» (Viața Mariei) a adus în literatura mondială o poezie de desărvărire estetică.

După cum literatura noastră nu se poate concepe fără Eminescu, tot astfel nu se poate vorbi de o literatură germană fără Rainer Maria Rilke, care și-a disputat gloria cu Stefan George, celălalt titan al poeziei europene, și cu Paul Valéry.

Înainte de-a încheia, mai prezentăm «*Der Tod der Geliebten*» (Moartea iubitei):

Er wusste nur vom Tod, was alle wissen:
das er uns nimmt und in das Stumme stösst.
Als aber sie, nicht von ihm fortgerissen,
nein, leis aus seinen Augen ausgelöst,

hinübergliht zu unbekannten Schatten,
und als er fühlte, dass sie drüben nun
wie einen Mond ihr Mädchenlächeln hatten
und ihre Weise wohlzutun:

da wurden ihm die Toten so bekannt,
als wäre er durch sie mit einem jeden
ganz nah verwandt; er liess die andern reden

und glaubte nicht und nannte jenes Land
das gutgelegene, das immersüsse—
Und tastete es ab für ihre Füße ²⁾.

(«El știa despre moarte, ceea ce știu toți: că ne ia și ne aruncă în împărăția tăcerii ³⁾). Când însă dânsa, «—iubita—» nu smulsă dela dânsul, nu, «—ci—» desprinsă încet din ochii lui, a lunecat la umbrele necunoscute, și când el a simțit că ele o aveau dincolo cum are luna zâmbetul ei de fecioară, și «—aveau—» întru desfătare melodia-i: atunci morții i-au devenit atât

¹⁾ Cunosce un superb portret al lui Rainer Maria Rilke, pictat de italianul D. Stultus. Figura poetului, de-o rară nobleță, aduce cu cea a lui G. Bacovia, cum o vedem în tabloul lui Tache Soroceanu.

²⁾ «*Neue Gedichte*».

³⁾ Textual: «în muțenie».

de cunoscuți, ca și când dânsul s'ar înrudi prin ea cu fiecare din ei de tot îndeaproape; el îi lăsa pe ceilalți să vorbească și nu credea și numea bine așezată, întotdeauna dulce, ținuta aceea. Și-o pipăia pentru picioarele ei ».)

Găsim că e interesant să reproducem și poemul « Baudelaire » ¹⁾).

Der Dichter einzig hat die Welt geeinigt,
die weit in jedem auseinanderfällt.
Das Schöne hat er unerhört bescheinigt,
doch da er selbst noch feiert, was ihn peinigt,
hat er unendlich den Ruin gereinigt:
und auch noch dass Vernichtende wird Welt.

(« Numai poetul a unit lumea, care se împrăștie departe în fiecare. Frumosul, — l-a răsvădit nespun de minunat, totuși, fiindcă el însuși mai sărbătorește ceea ce-l chinuiește, a purificat nesfârșit ruina: și încă nimicitorul devine lume. » ²⁾)

În românește, a apărut un admirabil portret liric ³⁾ al lui Rainer Maria Rilke, pe care-l reproducem în întregime:

Poetul se vindeca de rănile cerului,
Prin ochelarii aburiți privea viața. Flacări, flamuri albastre!
Înălțimile palide aveau un creștet egal.
Pasul învăluit în tăcere scanda sonete,
Zilele desfășurau cântece reci pentru înalte procesiuni
Ale anotimpului. O înserare roșcată trecea.
În orașe dansau bucuriile scânteietoare
Și brizele lor agintii adiau în castelul noptatec.

Poetul se vindeca de rănile cerului,
Suferințele vaste se vindeau în cărți,
Carnea înțelegea o lumină nepământească.
Și marea îi arunca la țărm cadavrele visului.
Pustiile nopți ale desăvârșirii îl bănuiau
Și nici un început nu se apropia.
Ținutul sterp își dezvelea falezele de calcar
În singurătățile verzi ale valurilor.

Poetul se vindeca de rănile cerului,
Și iată, din înălțimi, în amiaza scânteietoare
S'a deschis poteca singuratecă a lumii.

¹⁾ Din « *Späte Gedichte* », pag. 119.

²⁾ Compară cu « *Le tombeau de Charles Baudelaire* », sonetul lui Stéphane Mallarmé.

³⁾ « *Poteca singuratecă din Duino* », de Iulian Vesper, în volumul « *Poeme de Nord* », pag. 29—33, editura « Bucovina », București, 1937.

Cineva din erarhiile îngerilor a strigat,
 Și strălucirea frunții învingătoare
 A fluturat în nopțile întârziate în moarte.
 Poetul se întuneca lângă luceafăr, de atunci
 Diminețile se profilau pe cer între frunzele elegiilor.

Poteca singuratecă se revărsa într'un fluviu tăcut:
 De patru ori inundase pajiștile sonore ale vieții,
 De patru ori luna luci în adâncul fiecărui vers,
 Până când însuși îngerul, urcând poteca singuratecă
 În spațiile neîmplinite ale lumii,
 Se închină la masa de îdoieli și tăceri,
 Unde poetul se vindeca de rănila cerului.

* * *

Poezia lui Rainer Maria Rilke e a eternității. Destinul ei s'a precizat: ea va înfrunta cenușa veacurilor, păstrând constant aceeași clară strălucire.

Imensitatea liricei rilkeiene se poate compara cu un ocean legănat în suave valuri muzicale, în care stelele se oglindesc ca într'un alt Cer.

MIRCEA STREINUL

BCU Cluj / Central University Library Cluj

O NOUĂ LUCRARE A PROFESORULUI P. P. NEGULESCU ¹⁾

Ceea ce impresionează în orice nouă lucrare a d-lui profesor P. P. Negulescu, este surprinzătoarea sa documentație științifică, perspectiva istorică în care știe să-și situeze totdeauna problemele, dar, mai presus de toate, prodigioasa putere pe care o posedă de a se transpune și a participa — dincolo de orice limitări ale subiectivității — în structura intimă a filosofului pe care-l studiază.

D. profesor Negulescu este unicul nostru mare istoric al filosofiei, căci însușirea de căpetenie a unui istoric al filosofiei, semnul vocației sale particulare, stă în acea capacitate excepțională, câștigată printr'o îndelungată asceză a gândului, de a pătrunde în logica internă a sistemelor filosofice și de a reconstitui dialectica lor, ascunsă sub dubla determinațiune psihică și istorică.

¹⁾ P. P. Negulescu: *Nicolaus Cusanus. Un « cap al lui Ianus » la originea filosofiei moderne* (Editura Societății Române de Filosofie, București, 1937).

Acest exemplu de « ascetism » spiritual, pe care autorul « Tezelor și Antitezelor » ni l-a prezentat odată în termeni incomparabili, această artă a depersonalizării, a renunțării la subiectivitate, pe care numai conștiința propriilor resurse intelectuale o poate face cu putință, formează trăsătura dominantă a gânditorului P. P. Negulescu.

Intr-o vreme când tânăra filosofie românească face eforturi remarcabile de a găsi calea proprie desfășurării posibilităților, exemplul gândirii d-lui profesor P. P. Negulescu nu poate fi decât salutar și înviorător. Străbate prin întreaga sa activitate filosofică o neistovită preocupare de metodă, o viziune a ansamblului, un simț al înrudirilor spirituale, care-l face ca, acolo unde un observator superficial ar efectua distincțiuni arbitrare, d-sa să surprindă firul ascuns al condiționării istorice și să indice interacțiunea reciprocă a ideilor sau, simplu, cauzalitatea lor, adeseori obscură și misterioasă.

Trudnic și migălos, obiectul istoriei filosofiei nu este lipsit de imprevizibil pentru o minte pătrunzătoare, capabilă a mănui cu destulă finețe arta analogiilor, din ale cărei savante împreunări pot rezulta așchii de lumină și de adevăr.

Amănunte insignifiante în aparență, amănunte biografice, simple conjuncturi istorice pot pune într-o lumină nouă șiruri întregi de fapte și de idei, a căror explicare ar fi rămas altfel parțială sau cu totul aproximativă.

Desigur că în explicarea operei lui Nicolaus Cusanus evenimentul cel mai important din viața lui, acela care i-a însemnat cu un fier roșu întreaga orientare filosofică de mai târziu, nu va fi fost altul decât faptul, de o considerabilă însemnătate istorică, a conciliului ecumenic dela Ferrara și Florența dintre anii 1438 și 1439, când, în calitate de delegat al Papei, a luat parte la încercarea de unire a Bisericii creștine de Răsărit cu aceea de Apus și când, pentru prima oară la începutul timpurilor moderne, se oferea posibilitatea unui contact efectiv între cultura Occidentului și aceea a Bizanțului, depozitară a vechii tradiții platonice.

Cu descrierea acestui însemnat moment istoric, care ar fi putut rămânea pentru alții nesemnificativ, începe d. profesor P. P. Negulescu expunerea sa asupra operei lui Nicolaus Cusanus, unul din cei mai însemnați oameni dela începutul Renașterii și reprezentantul cel mai strălucit al tranziției, ce se efectua în acel timp, între cugetarea Evului Mediu și noua gândire europeană.

Este cât se poate de caracteristic faptul că acest reprezentant al noii sensibilități europene, care avea să renască atunci, a fost un pasionat mijlocitor al unificării religioase a Europei, neizbutită în fapt, dar din ale cărei încercări a rezultat totuși o îmbo-

gătire considerabilă a patrimoniului spiritual al Occidentului.

Din ciocnirea a două mentalități și doctrine, în multe privințe atât de diferit orientate, a bisericii romano-creștine de Apus cu biserica ortodoxă de Răsărit, au tășnit, prin mintea a tot cuprinzătoare a lui Nicolaus Cusanus, elementele cele mai de seamă ale noii gândiri europene care, după cum vom vedea, constituie revelația cea mai surprinzătoare a geniului ei specific.

Tot ceea ce va forma mai târziu semnul distinctiv al unei noi spiritualități, găsim în germene la Nicolaus Cusanus. Intors totodată cu fața spre trecut și spre viitor — veritabil Ianus modern — el sintetizează vastul efort al Occidentului, care, la sfârșitul Evului Mediu, mergea cu pași repezi spre zenitul culturii sale.

Ideea fantastică, dinamică a existenței, ideea perfecționării umane, concepția divinității și a spațiului cosmic infinit, sunt tot atâtea trăsături caracteristice ale acestei noi culturi, care avea să fie evenimentul de seamă al istoriei umane.

Nicolaus Cusanus este acela care, printr'o viziune singulară, a exprimat întru totul, la începutul secolului al XV-lea, ideile fundamentale ale acestei noi culturi.

Precursor al calculului infinitezimal, inițiator al metodei experimentale în științele fizice, anticipator al celor mai de seamă reforme ale astronomiei moderne, făuritor al unui nou sentiment cosmic, rolul lui Nicolaus Cusanus este considerabil dacă mai adăugăm la toate acestea opera sa filosofică, a cărei influență merge departe în timp, trecând prin Giordano Bruno și Leibniz, până în pragul secolului trecut, la Schelling.

În filosofie, opera lui Nicolaus Cusanus se situează, dela început, ca o soluție revoluționară a problemei epistemologice. În multe privințe, ca metodă, amintește pe Socrate. Am putea spune chiar că este reeditarea europeană lui Socrate, pentru uzul unei noi culturi și al unei noi spiritualități.

Socratică, prin însăși titlul ei, lucrarea capitală a lui Nicolaus Cusanus « De docta ignorantia » depășește însă cu mult cadrul restrâns al orizontului cosmic al lumii antice. Dacă pentru sufletul antic interesa numai considerarea a ceea ce era apropiat și corporal, pentru sufletul occidental, reprezentat prin gândirea lui Nicolaus Cusanus, ceea ce importa era, mai înainte de toate, considerarea depărtatului și a infinitului.

Cum putem ajunge la știința infinitului, la cunoașterea unității cosmice infinite care este Dumnezeu, iată problema centrală a filosofiei lui Nicolaus Cusanus. Situat deasupra tuturor lucrurilor finite a căror știință ne-o dau simțurile și rațiunea, principiul suprem al universului, care este infinitul, nu poate fi cunoscut pe calea gândirii logice discursive, al cărei principiu de

bază, recunoscut a sta la temelia ei de însăși părintele logicei, Aristotel, este principiul contradicției. Foarte necesar, acest principiu al contradicției, în ce privește cunoașterea lucrurilor finite ale experienței noastre, el devine o piedică de neînvinș atunci când e vorba de cunoașterea infinitului. Căci infinitul este «coincidenta contrariilor» (coincidentia oppositorum), punctul în care toate deosebiriile dispar, în care susul și josul se împacă și în care pluralitatea formelor existenței, confundându-se în virtualitatea pură, încetează de a mai fi contradictorii.

Și ca să illustreze natura particulară a infinitului în care toate coincid, Nicolaus Cusanus, care a fost și un genial cap matematic, recurge la câteva speculațiuni geometrice, a căror concluzie generală este că în infinit linia dreaptă e tot una cu triunghiul, cu cercul și cu sfera, că la originea tuturor formelor spațiale pe care le studiază geometria stă, spune d. profesor P. P. Negulescu, comentând gândirea lui Nicolaus Cusanus, «o formă unică, în care se cuprind toate deopotrivă. Oricât s'a deosebi unele de altele, oricât s'ar opune unele altora, în câmpul experienței noastre sensibile, în care nu pot avea decât dimensiuni mărginite, acele forme spațiale multiple încetează, în sânul formei spațiale unice, de a se mai deosebi și de a se mai opune, confundându-se în acea «coincidentia oppositorum» care se realizează la infinit în «maximul» de mărime («Nicolaus Cusanus», pag. 49).

La infinit, așa dar, cercul, triunghiul, linia dreaptă, linia curbă *se identifică într'o unitate superioară*. Ceea ce în câmpul experienței noastre sensibile și pentru cunoașterea noastră discursivă e contrar și multiplu, în sânul formei spațiale unice și pentru o stare de «intelecțiune» superioară, e unitar și armonic.

În ce constă anume această stare de cunoaștere excepțională capabilă a ne ridica deasupra multiplicității și contradicțiilor și a ne pune în contact cu principiul unic, infinit al existenței, este ceea ce, cu multă pătrundere, ne arată d. profesor P. P. Negulescu urmând firul gândirii lui Nicolaus Cusanus. «Funcțiunea acestei noi facultăți nu mai constă în separare și deosebire ca aceea a rațiunii. Rolul ei este, dimpotrivă, să asimileze și să împreuneze, să șteargă deosebiriile, să suprimе contrastele, să înlătore coincidențele, — contopind pluralitatea, diversitatea și opoziția într'o unitate omogenă, armonică, în sine împăcată. Iar ținta ultimă la care tinde să ajungă activitatea acestei noi facultăți, este să ne permită să întrevădem unitatea supremă a existenței cosmice într'o intuiție, ce n'are nimic comun cu ideile rațiunii, care este o «vedere fără înțelegere», — sau cu propriile cuvinte ale lui Nicolaus Cusanus o «visio sine comprehensione». Acestei stări sufletești superioare și excepționale, îi mai dă filosoful nostru și numele de «unio» și de «filiatio», — ca să ne arate că, spre

a o putea avea, trebuie să ne unim cu unitatea unică a lumii, confundându-ne în sânul ei, sau să retrăim sentimentul că descindem dintr'însa și că, întorcându-ne la obârșia noastră cosmică, ajungem în sfârșit s'o cunoaștem, recunoscând-o » (pag. 53).

Această comunicare cu « unitatea unică » a lumii stă în nevoia, pe care o simte orice creatură, de a se reîntoarce la starea de perfecțiune primordială, de care s'a îndepărtat prin procesul creațiunii, dar la care nu pot ajunge, în mod deplin, decât oamenii pe calea cunoștinței, celelalte forme de « întoarceri » și de asimilare fiind numai parțiale.

Și chiar la oameni, procesul intelectual al întoarcerii la Dumnezeu, rămâne, pentru mulți dintre ei, parțial, căci nu toți sunt capabili de acea stare supremă de « visio sine comprehensione », care, după Nicolaus Cusanus, este rezultatul unei confundări totale a subiectului cunoscător cu subiectul de cunoscut și care, la continuatorul său Giordano Bruno, va fi găsit ca rezultatul « transformării de sine însuși în lucru și transformării lucrului în sine însuși » (Giordano Bruno: « Della Causa, Principio e Uno ». Citat de René Daumal în « Le grand jeu », 1930. A propos d'un jugement inédit de Victor Cousin sur Giordano Bruno).

E aici o soluție esențialmente mistică a problemei cunoașterii care, cu toate afinitățile ei neoplatonice, era mai degrabă caracteristică pentru noua sensibilitate europeană și noul sentiment cosmic al existenței.

Influența pe care a avut-o acest nou misticism ridicat în pragul Renașterii a fost, spune d. profesor P. P. Negulescu, considerabilă. « Ea nu s'a datorat însă atât elementelor antice care îi formau temelia, cât ideilor noi, am putea zice moderne, ce li se asociau și pe care le-am văzut mai sus, când am examinat modul cum își reprezenta Nicolaus Cusanus structura Universului » (pag. 73).

Această observație a d-lui profesor P. P. Negulescu este capitală, căci ea ne arată că *partea vie a operei lui Nicolaus Cusanus stă tocmai acolo unde se separă de elementele spiritualității antice și unde, în opoziție cu orizontul optic mărginit al celor vechi, lărgeste cadrul existenței cosmice, prin ideea sa a infinității universului și a posibilității cunoștinței de a participa la misterul devenirii lui.*

Reprezentant al noii culturi europene, născută dintr'o tendință pasionată, faustiană către infinit, Nicolaus Cusanus, având aerul că leagă această nouă cultură de acea antică, o despărțea în fapt, arătând înconciliabila lor opoziție și adâncimile metafizice care le separă.

Prin aceasta, opera sa este profund reprezentativă, iar ampla și documentata expunere pe care d. profesor P. P. Negulescu i-a făcut-o rămâne, pentru cultura românească, o contribuție de o valoare de neprețuit.

CONSTANTIN MICU

ALBAN BERG ȘI TRAGEDIA
SA MUZICALĂ «LULU»

N'au trecut încă doi ani de când moartea tragică și neașteptată a lui Alban Berg a impresionat adânc cercurile artistice și lumea muzicală în deosebi. Unul dintre puținii și autenticii creatori în muzică, cu care contemporaneitatea se putea cu drept cuvânt mândri, ne-a fost răpit după o scurtă suferință provocată de o infecție generalizată care nu iartă decât rareori.

Sunt puține la număr lucrările rămase de pe urma maestrului născut la Viena, urmaș al unei familii din Sudul Germaniei. În comparație cu opera uimitor de bogată pe care ne-au lăsat-o un Mozart, Schubert, Mendelssohn, care și ei au murit încă destul de tineri, sau Max Reger, care ne-a părăsit la vreo patruzeci de ani, producția lui Berg e de sigur săracă din punct de vedere cantitativ: o sonată pentru piano, lieduri, câteva bucăți pentru orchestră, două quartete de coardă, bucăți pentru clarinet, un concert pentru piano și vioară, imnul «Der Wein», după Baudelaire, pentru soprană și orchestră, un concert pentru vioară, drama muzicală «Wozzek» după Büchner și tragedia muzicală «Lulu» după Wedekind, reprezentată de curând, pentru întâia oară, la Zürich.

Grație virtuozității sale componistice și științei sale uriașe, Alban Berg ar fi putut, desigur, să scrie încă o sută de lucrări. El purta cu sine însă o misiune cu totul deosebită, de a cărei mare și desăvârșită răspundere față de artă (nu față de lume, ai cărei lauri ieftini nu l-au ispitit niciodată) a fost conștient până în ultimul moment. Ii trebuia timp, mult timp, până ce plămădea în el o operă, în așa fel ca să o aștearnă pe hârtie. Și când, în sfârșit, ajungea să o formuleze, organismul extrem de sensibil, fin ținut sau monumental al fiecărei opere era cizelat până la ultima posibilitate, până ce unitatea muzical-dramatică, formală, tonală și sonoră ajungea să fie deplin logică. Chiar op. 1 al lui Berg, o sonată pentru piano, poartă pecetea acestei conștiințiozități, finisată și convingătoare, a unei limitări numai la esențial. (În această privință, amicul și tovarășul de drum al lui Berg, Webern, urmează aceeași cale până la ultima consecință a unei comprimări aforistice a întregii materii muzicale.) Cu toate acestea, fantazia lui Berg este relativ epică. Și nicăieri, în nici una din operele sale, fantazia și momentul emoțional nu sunt supralicitate de constructiv; până și în «cămașa de forță» a sistemului în 12 tonuri, opera sa se dezvoltă liber, fabulație ce se percepe plastic și o tensiune care ne reține răsuflarea, parcă ar fi vorba de o scenă vorbită, al cărei subiect ar fi lupta pentru Bine și Rău.

Încă dela început, ca și Webern și alții, Alban Berg s'a legat conștient de prietenul și maestrul comun, Arnold Schönberg.

El și-a fixat creația pe pământul așa numitei atonalități, în care melosul, armonia și ritmul își urmează, complet libere și descătuse de legile diatonice și cromatice, calea lor proprie și largă a intervalului nou de mare orizont, a unui contrapunct bogat cu voci multe, până acum neatins, și, prin aceea, și a unei disonanțe noi care propriu zis a ajuns să fie iarăși consonanță — oricât de paradoxal ar părea aceasta. Sistemul în 12 tonuri (cărui i se alipește și unul din cei mai însemnați compozitori ai timpului nostru, Ernst Krënek, în ultima sa lucrare, opera « Karl V. ») este în aparență, desigur, un sistem primar și constructiv. În practica destul de scurtă a unor compozitori puțini la număr, în deosebi la descoperitorii săi Jos. Marth. Hauer și Arnold Schönberg, sistemul acesta și-a dovedit varietatea nesfârșită, în utilizarea cu predilecție a artei contrapunctului, — răsturnări, recurențe, răsturnări de recurențe, — în legătură cu elementele primordiale ale oricărei muzici: instrumental, armonic și ritmic. În opera lui Schönberg « Von heute auf morgen » se remarcă însă o înstrăinare parțială de acțiunea scenică, o autonomie a macrocosmului muzical din orhestră, gândit și construit aproape matematic-aritmetic, în locul unității firești dintre acțiune și muzică. Aceasta îmi face însă mai degrabă impresia unei erori personale și originale a lui Schönberg decât a unei carențe a însuși sistemului în 12 tonuri. Tocmai grație proprietăților sale plastice de fluid, calității sale de adaos amalgamant, capacității sale de adaptabilitate și utilizării sale cu posibilități dramatice uimitoare pentru orice caracterizare psihologică imaginabilă — astfel cum de altminteri este nevoie în dramă — acest sistem e acum reabilitat pentru totdeauna în « Lulu » de Alban Berg, ca o muzică ca oricare alta, fie ea de Bach, Mozart, Strauss sau Mahler.

Înainte de a vorbi despre « Lulu » se cuvine să aruncăm o privire asupra primei drame muzicale a lui Berg, « Wozzek », după drama genială, în aforistica ei, a lui Georg Büchner. Această operă, « plimbată » mulți ani de creatorul ei, cu toată atonalitatea, cu toată forma ei legată pentru fiecare scenă, cu toată expresia ei nouă și agresivă, a fost reprezentată pe mai bine de 30 de scene cu un succes egal de răsunător și stăruitor. Trei acte — de trei ori cinci scene. O serie de Suite, Passacaglii, Variații, Rondouri, etc., dar cu câtă strălucire reușește să se manifeste aici dramaturgul muzical înăscut, personalitatea universală a lui Alban Berg ! Inima sa compătimitoare, sufletul său palpită puternic în această muzică care are puterea răscolitoare a conștiinței ! În « Wozzek », drama lui Büchner e adâncită la infinit, grație puterii și autenticității muzicii lui Berg.

Și misterul acestei puteri tragice a muzicianului Berg se repetă, se adâncește și mai mult în « Lulu ». Știm că Berg a stat mult

timp pe gânduri, ce subiect să abordeze pentru a doua sa operă, până se hotărî pentru «Lulu». Desigur nu pentru a crea senzație sau a întrece cumva «Salomea» lui Strauss. Ca și la «Wozzek», l-a atras mila adâncă pe care i-a stârnit-o eroina, cerința imperioasă de a pătrunde până la fund misterul acestei existențe înspăimântătoare și fantastice, vina ei de un tragism acumulat, pentru a ne-o destăinui prin intermediul transformării musicale. Și a fost o întâmplare fericită că premiera dela Zürich a reușit să talmăcească această acțiune în aparență imposibil de tradus în muzică, în care se oglindește lumea de înclinări josnice, caraghioslăcul, înfiorătorul, danțul bărbătesc infernal în jurul luminii ce apune sau întunericul păianjenului surâzător și ucigaș care e Lulu. Metafora lui Karl Kraus despre «sufletul care își freacă somnul de pe ochi, în lumea cealaltă» sau aceea despre «pierzania frumuseții» au devenit muzică. Grație viziunilor cuceritoare ale lui Berg, apariția bestială s'a transformat într-o inconștiență aproape copilărească, care, dacă nu solicită mai puține victime, oricât nu mai are un efect atât de animalic.

De data aceasta, fiind propriul său dramaturg, Berg a fost nevoit să construiască din două tragedii cu opt acte, o acțiune tripartită; de aceea a trebuit să opereze masiv în textul lui Wedekind. În consecință, acțiunea se desfășură într'un tempo tot atât de rapid ca și în «Wozzek». Toate stadiile vieții lui «Lulu», mai ales acelea din partea a doua din «Cutia Pandorei», — arestarea, procesul, închisoarea, liberarea ei de aici, fuga la Londra — sunt tratate fugar ca într'un film; muzica ei, după expunere și dezvoltare, revine, prin întrebuintarea recurenței. Acest procedeu, care conferă desfășurării vizuale a filmului o reflecție sonoră halucinantă, nu e extrem de interesant numai pentru cunoscător, astfel încât interpretarea scenică e înlocuită plastic printr'o completă lipsă de cuvinte.

O judecată de valoare asupra partiturii lui Berg se poate face numai printr'o analiză substanțială, căreia i s'ar îngădui să descifreze toate raporturile armonice, tonale, contrapunctice și instrumentale. Până atunci, rămâne să ne mulțumim cu admirația pe care această muzică adâncă, frumoasă și fină, psihanalitică și totuși convingător de dramatică, adeseori adânc răscolitoare, o stârnește la prima ei audiere, în ansamblul și în episoadele ei. Ce plastic se ridică imaginea tematică a lui Lulu, a poftelor și imboldurilor ei, încredințată aproape exclusiv corzilor, contrastând cu acele forme și nuanțe care înfățișează lumea ei înconjurătoare, oamenii soartei ei. Astfel Dr. Schön e reprezentat printr'o mică sonată, a cărei temă principală străbate întreaga partitură, răsunând semnificativ, încă în epilog, după moartea lui Lulu. Ciudat e stilul de cânt al partiturii lui Lulu: în cele mai multe

dialoguri cu ceilalți actori ai acțiunii se adaptează celui stil ritmat al cuvântului (*Sprechstimme*) așa cum l-a mai întrebuințat Berg (adaptat dela « *Pierrot lunaire* » al lui Schönberg) și în « *Wozzek* », însă învingând aici cu mai multă libertate și stăpânire discursurile și metaforele în aparență incomponibile. Aici intervine pentru Lulu și un anumit fel de coloratură, a cărei substanță, atât tematico-psihologică cât și instrumentală, face să răsunе viziunile demoniace, în care se mișcă neconținut eroina. Și orchestra care are multe de spus, înmiiț diferențiată, în fiecare măsură într'o continuă mișcare spirituală, susține, conduce și oglindește toată acțiunea exterioară și mai ales pe cea interioară.

Orchestra lui Berg trebuie analizată odată mai pe larg, cu toate că există un Strauss, Mahler, Deussy, Stravinsky, căci este creatoare în fiecare notă, nu există numai de dragul ei sau a sunetului fascinant sau înfricoșător, ci este organic condiționată formal și dramatic de tragedie; grație ei, sistemul aici întrebuințat al celor 12 tonuri dobândește legitimarea sa cea mai strălucită. Intreaga partitură a acestui meșter, prea de timpuriu răpit muzicii și lumii, dogorește de o frumusețe îmbătătoare, tremură de avânt sufletesc, e copleșitoare prin autenticitatea ei și covârșitoare prin plasticitatea niciodată desmintită a expresiei, atunci când și acolo unde cuvintele, gesturile și abstracția nemijlocită defectează. În această măsură, împlinește ea mai ales ultima misiune a muzicii.

Premiera mondială a operei lui Alban Berg a marcat și un moment de istorie politico-artistică, când suita ei de orchestră care urma să fie executată de Kleiber în 1935 la Opera de Stat din Berlin, a fost la originea acelor neînțelegeri dintre organele de conducere artistică ale celui de-al III-lea Reich și Furtwängler, care au avut drept urmare îndepărtarea lui Kleiber dela operă și pauza de un an în activitatea lui Furtwängler. Cu toate că partitura lui Alban Berg ar fi trebuit să răsunе pentru întâia oară în orașul său natal, Opera de Stat din Viena a consimțit ca această onoare să revie teatrului orașenesc dela Zürich. Și reprezentarea lui « *Lulu* » a însemnat într'adevăr o onoare mare pentru teatru din Zürich. Iar inițiativa ei nu se va pierde în negura uitării. În nenumăratele repetiții necesitate de spectacol, s'a realizat acea precizie a aparatului sonor, care este o condiție necesară pentru stilul deosebit al acestei opere. În acest sens, șeful de orchestră Karl Denzler a realizat o adevărată minune. Iar cântăreața dela Belgrad, Nuri Hadzic, a fost o interpretă cu adevărat ideală a lui Lulu, stăpânindu-și fără multă greutate fantasticul ei aparat de coloratură în 12 tonuri, realizând în mimică și gesturi acel demoniac grațios, așa cum l-a bănuț Wedekind, l-a recunoscut Kraus și l-a transpus în muzică Berg. Dar și celelalte roluri, Dr. Schön și îmblânzitorul de fiare și asasinul Rodrigo, au găsit în baritonii Asger Stig și Albert Emmerich interpreți din cei

mai reușiți. Intendantul Schmid-Bloss a imaginat în cadrul epocii din 1900 înscenare care se rezema mai de grabă pe Wedekind, decât pe versiunea lui Berg.

Un public internațional, alcătuit din muzicieni și artiști europeni și de peste ocean, a primit cu ovațiuni ultima lucrare a lui Berg. Și acest succes spontan al unei opere atât de problematice și reformatoare, grație stilului ei nou, dovedește că prejudecățile se manifestă aproape totdeauna în reacțiunea profesioniștilor. Instinctul și capacitatea de recepție a auditorului fără predispoziții muzicale, dar cu bunăvoință, au recunoscut totdeauna puterea unui geniu, făcând abstracție de sistem sau de teorii...

RUDOLF KASTNER

NOTE DESPRE CLAUDE DEBUSSY

Cel mai francez dintre muzicieni, Claude Achille Debussy, s'a născut în orașul de provincie St. Germain en Laye, la 1862. Mediu patriarhal, o copilărie mistuită în jocuri, fără educație artistică serioasă. Câteodată doar, Claude asculta în extaz la teatrul comunal vre-o operă de Verdi. Colectionar de gravuri, el orna cu bun gust pereții odăii sale și alerga după fluturi, nu atât pentru orgoliul colectionarului, cât pentru irizarea colorată a nevinovatelor aripi. În orașul Cannes, unde vizitează pe o mătușă a sa, Claude se înfruptă de mediocre lecții de pian dela un dascăl redus, numit Cerutti. Având un destin diferit de acela al lui Chopin, profesorul său nu e Ziwni și nu observă la elevul său nici un simptom de geniu. Întors acasă, învățătura primită îi servește numai ca să aștearnă după ureche la clavir marșuri militare auzite prin grădini publice, într'o emancipată și curioasă realizare armonică. Când era de 10 ani, d-na Mautet, muzicantă de elită, fostă elevă a lui Chopin, îl aude întâmplător și descopere o vocație în Claude. Ea îi insuflă dragoste pentru studii, îl prepară, îl face sânguitor. După un an, cu proaspete și mai solide cunoștințe, e primit la Conservatorul din Paris în clasa de solfegiu a profesorului A. Lavignac, erudit maestru, care știe să afle în elevul lui rezervat și timid, calități admirabile și o sensibilitate puternică. Simpatia pentru Claude crește. Lavignac rămâne încântat și uimit de predilecția lui Claude pentru acorduri rare și înlănțuite neprevăzut, pentru ritmuri combinate și de o savuroasă noutate. Lecțiile lor trec totdeauna peste ora prescrisă, în discuții unde replicile copilului care ating fragile probleme tradiționale, clatină de multeori principiile maestrului ori îl derutează. Era ca un fel de Iisus în templu care împlinea o nouă lege muzicală. Paralel cu acest curs Claude

ia contact material cu partituri dificile, descifrându-le. Astfel cunoaște și uvertura Tannhäuser. Trei ani consecutivi ia primele trei premii. Succes relativ lăudabil, pentrucă teoria îi este nesuferită. Acum trece la clasa de pian a bătrânului Marmontel, pedagog valoros dar tipicar în privința exercițiilor mecanice. Școlarul Claude preferă să-și piardă timpul frecventând poezia sonoră a lui Mozart și Schumann decât să bată claviatura în sus și în jos cu game sterile. Ceea ce supără în deosebi pe Marmontel este o preludiare ciudată a micului Achille Claude (« mon enfant » cum îl întâmpina profesorul la intrarea în clasă) înainte de a ataca o piesă.

Marmontel dăduse asprul verdict că discipolul bizar și libertin în exerciții iubește muzica mult de tot, dar pianul de loc. Era o nedreptate și o lipsă de înțelegere a marelui pedagog. Viitorul revoluționar explora inedite efecte de pian, diferite de ale școlarilor de duzină. Alte vrăji sonore, turburătoare, îndrăznețe se iscau sub mâinile lui care contrariau știința conservatoare a lui Marmontel. Directorul școlii, Ambroise Thomas, călăuzit de aceleași principii de rutină și dogmatism rece, găsisse lui Achille Claude cusurul că execută preludiile și fugile de Bach prea expresiv. Colegii la rândul lor, parcă urmând pilda profesoralui, nu bănuiau nici ei scânteia de geniu a băietasului timid și stângaci, veșnic în întârziere la oră, îmbrăcat cu o bluză strânsă cu o centură și ținând în mână o beretă cu ciucure roșu.

La pian marca timpii principali, răsuflând puternic, intra parcă în claviatură să-i scoată efecte, îl cuprindea ca o furie împotriva ei, o lovea impulsiv cu degetele, și respira din greu la pasajele grele. Pe urmă, încet încet, se calma, reușind să pună în lumină sonorități moi, calde.

Era un fel particular de a cânta, cu trilul slab, cu mâna stângă însă extinsă și ușoară. Merite și cusururi unite original, dar care nu mărturiseau în ochii academici perspective de artist excepțional. Dispozițiile de pianist a lui Debussy se manifestau la clasa de acompaniament a profesorului Bazille, unde trebuia dintr'odată să realizeze basuri cifrate, să citească diverse opere, să le transpuie, să creeze acompaniamente melodiilor, să reducă la pian partituri orchestrale. Bazille asculta întâi modulațiile imaginate de elev, ruperea marșurilor armonice prin variația desenului melodic a părților superioare. Se scandaliza, protesta, mormăia, dar, la sfârșit, împăcat, primea ca atare inovațiile.

Clasa lui Bazille a fost pentru Debussy un curs util și practic de armonie, după cum pierdere de vreme au fost cei trei ani de conflicte verbale cu maestrul rutinier Emile Durand. Singur Ernest Guiraud i-a permis să se depărteze de scolasticism; inteligentul profesor de compoziție îi lăsa mai multă libertate. Dato-

rită unei recomandății a lui Marmontel, adolescentul Debussy pleacă în Rusia ca pianist al soției unui inginer rus. În imperiul slav nu are parte să cunoască nimic mai de seamă. « Grupul celor cinci » era încă ignorat, iar Mussorsky nu era încă celebru. Aude însă o operă de Rimski-Korsakoff, a cărei orchestrație mai fluidă ca a lui Wagner îl încântă, îi oprește atenția. Câteva melodii slabe de Borodin, asta e tot ce descopere în Rusia. Dacă muzica cultă nu-i este accesibilă, ia contact în schimb cu o alta, fiică a improvizației. Muzica cu ritmuri schimbătoare, cu melodii șerpuitoare în tonalități stranie, cu dansuri leneșe. E muzica țiganilor, revanșă a disciplinei oarbe primite în Occident. În plăcerea pe care o simte Debussy ascultând țiganii ruși cântând, se ascunde parcă răsbunarea mpotriva lecțiilor riguroase și inutile ale lui Émile Durand. Inapoiat, Guiraud-prieten cu elevul prin talent și viață de noapte, îl sfătuiește pe acesta să renunțe pentru moment « la lecțiile rusești », la libertinajul principiilor, dacă dorește să fie recunoscut și să aibă recompense oficiale. Când Debussy arată într-o zi lui Guiraud « la Diane au bois » și o cite de două ori, acesta mărturisi îndrăznețului componist: — « sunt lucruri foarte interesante, dar trebuie să le păstrezi pentru mai târziu; altfel nu o să capeți niciodată premiul Romei ». Docil de circumstanță, discipolul dădu ascultare sfatului. Veniturile lui Debussy erau mici cu toate că îi plăcea să ducă o viață pompoasă și să facă lux. Dorul de fast, rafinament și bogăție au fost obsesia lui. Disprețuia bohema. Ca să dispună de mai multe mijloace materiale, fu constrâns să primească posturile de acompaniator la clasa d-nei Moreau-Sainti și la societatea Concordia prezidată de Gounod. La clasa d-nei Sainti unde figura pe program cu numele de « Achille De Bussy » avu fericirea de a cunoaște o doamnă de societate, soția unui architect, Vasnier; iubitoare de muzică, frumoasă, ea înrăuri activitatea lui Debussy și îl determină să scrie melodii. Pentru noua familie parisiană, Debussy părăsește casa părintească. La soții Vasnier se instruia citind, discutând, compunând. Iși adusese hârtiile de muzică acolo, fuma plimbându-se prin casă, fredona melodii, cânta la pian. În acest mediu inteligent de care se legase, se simțea liniștit și găsisse sprijinul nu numai moral, ci și material, care îi lipsea. Timp de patru ani, a trăit cu un fiu adoptiv la familia Vasnier. Debussy era un entuziast și un nepăsător în ce privește convențiile sociale, așunci când emoția lui sinceră trebuia să se reverse. Exemplul îl avem în purtarea lui sgomotoasă, scandaloasă aproape, la reprezentarea premierii baletului Namouna de Lalo în 1882. Transportat de muzica baletului, deliră aproape de bucuria emotivă, manifestată printr-o stânjenitoare gălăgie, ceea ce necesită intervenția personală a directorului Operei, Vaucorbeil, care îl invită

să părăsească sala. După 21 de ani dela această întâmplare, Debussy scria în *Gil Blas*. . . . « de ce fait je retiens une émotion spéciale, et rien n'a diminué le battement de coeur sincère et joyeux dont je salue en passant le nom de Lalo ». În 1882 capătă un premiu al doilea de contrapunct și fugă.

Începând din 1883, Debussy concurează la premiul Romei, cu partitura « *Gladiatorul* ». Lucrarea, deși mai interesantă ca a lui Paul Vidal, concurentul laureat, nu birui, pe motivul că Debussy nu împlinise 21 de ani. Obținu astfel « le premier second grand Prix ». După un an a obținut premiul cu unanimitatea sufragiilor. Cu cantata « *L'enfant prodigue* » luă diploma premiului întâi; în juriu fusese și Gounod care pledase călduros pentru genialul coleg. Cantata fusese de fapt compusă ca să cucerască voturile. Ea impresionează juriul prin orientalismul dansurilor și grația ei melodică. Oarecum influențată de Massenet, cumințenia armonică a cantatei a insuflat respect comisiunii; nimeni dintre censorii gravi nu a observat însă unele temerități, bunăoară succesiunile de septime care anunțau pe viitorul răzvrătit. Totuși, colegii lui Debussy au rămas uimiți de concesiunea acestuia. Atât clasa lui Guiraud cât și a lui Léo Delibes cunoașteau jocurile fanteziste a premiatului, care îi uimea la cursuri prin quinte și octave paralele, false relații, acorduri de none, undecime. etc. Putem chiar face hazardata supoziție că tot vocabularul armonic al revoluționarului de mai târziu, fusese inventat pentru a îngrozi camarazii tradiționali care păzeau ca cerberii porțile armoniei clasice. Concursul Romei i-a lăsat o urită amintire, de care a pomenit multă vreme în conversații și în scris, ironizând condițiile în care a plămădit cantata « Ți se cer idei și talent într'un moment hotărât al anului. Dacă nu-l ai atunci, cu atât mai rău pentru tine ». Debussy ajungând la Villa Medicis în 1883 se crezu « le petit chéri des dieux dont parlent les legendes antiques, » ceea ce ne arată că nu era chiar atât de insensibil premiului. Dar plecarea sa la Roma a însemnat o mulțime de neplăceri. Mai întâi, despărțirea de protectorii Vasnier, pentru care vroia chiar să renunțe la șederea în Italia, numai pentru a viețui împreună cu devotații lui prieteni și în special cu d-na Vasnier, « la fée mélodieuse », inspiratoarea atâtor cântece lirice. Regimul dela Villa Medicis nu i-e prielnic artistului, existență de pensiune, cosmopolită, dar izolată de societatea romană. Discuții banale, prozaice, culinare. Debussy e desgustat de atmosfera acestei « căzărmi laice și obligatorii » cum o numește el, cu toate că în Italia cunoaște pe Verdi, Leoncavallo, Boito, iar Sgambatti și Liszt cântă la două piano în onoarea lui și la cererea Cardinalului de Hohenlohe, variațiile de Saint-Saens pe o temă de Beethoven. Nemulțumirile lui Debussy transpar și în corespondența cu Vas-

nier, în care se reflectează viața și activitatea sa la Roma și progresele lui componistice. Nu poate lucra. Încearcă după Almanzor de Heine, cu livretul extras de Georges Boyer o cantată « Zuleïma ». Reia « Diane au bois » de Banville. Luptă cu el însuși, se crede puternic și liber dispus să creeze, după care urmează îndoieli, neliniști, descurajări. Timp de 9 luni lucrul stagnează. Il tentează proiectul unui « Salambô », din care schițează sumar. Scrie o singură melodie pe versuri de Paul Bourget. Din « Diana » abia o scenă e isprăvită și nici de aceasta nu e mulțumit. Caută întruna lucruri noi, forme noi, ar vrea să se servească de Wagner în înlănțuirea scenelor, dar să nu piardă accentul liric prin supremația orchestrei. Enervat, constrâns ca într-o închisoare, bântuie gândul să demisioneze și să se înapoieze la Paris. Face o escapadă, dar se reîntoarce după câteva săptămâni. Stă până în 1887, adică doi ani și ceva la Villa Medicis și revine în fine definitiv la Paris. Șederea în Italia i-a slujit cu toate acestea lui Debussy. Plângerile lui nu trebuiesc înțelese decât ca o revoltă împotriva mediului îngust de artiști oficiali și a obligației de a compune la comandă. La Roma ascultă liturgiile contrapunctice a lui Palestrina și Orlando de Lassus, cântă la patru mâini cu Paul Vidal partidurile de orgă a lui Bach, simfonia 9-a de Beethoven, valsurile romantice de Chabrier și se lasă subjugat de farmecele intense ale idilei muzicale nefericite, Tristan și Isolda. Debussy era pe atunci wagnerian convins. Muzica marelui german îl stăpânea dar nu-i atingea sensibilitatea. El rămăsese totdeauna refractar grandilocvenței, porțiunilor de epopee, operelor imense. Debussy părea un fantezist celor care nu-l cunoșteau în intimitate. În realitatea lui suflotească era însă un voluntar, conștient de idealul său și de darurile lui creatoare. Era sensibil, emotiv, bine dispus, sincer, dornic de prietenie, tandru. Cheltuitor și supus ispitelor vieții, schimbător. Iubea lucrurile și faptele stranii, complicate. Astfel îl caracterizează camaradul său Xavier Leroux. Prin 1889, conform regulamentului, Debussy trimite Academiei de Belle-Arte întâia partitură, « Zuleïma », odă simfonică, lucrare cu tendințe înaintate de « modernism ». Juriul academic nu acceptă noua lui lucrare. Părerile acestui juriu apar în le Journal officiel la 31 Decemvrie. 1886. În vreme ce se elogiază lucrările lui Paul Vidal și Pierné, Debussy e categorisit drept bizar, inexecutabil de inteligibil, iar partea vocală nu prezintă nici un interes melodic ori declamativ, spune raportul Academiei. Academia spera că ideile d-lui Debussy se vor « modifica ». A doua lucrare, o piesă simfonică în două părți, « Printemps », e mai bine primită der juriu. I se reproșează căutarea straniului și un « vag impresionism » dăunător ade-

vărului din opera de artă. Incepând probabil să se deprindă cu stilul său, a treia lucrare, «La Damoiselle élue», poem liric cu solo și cor, e primită cu mai multă simpatie. Presa e mai binevoitoare; elogiile se reliefează și mai mult cu cât în raportul Academiei ele stau alături de observații severe contra unui premiat a cărui lucrare «Maldek» supără urechile Juriului. E drama lirică a lui Savard. «La Damoiselle élue», compoziție suavă, dulceagă, în raport cu textul poetic, are totuși reminiscențe wagneriene, care amintesc de atmosfera din «Amurgul Zeilor». În toate acele trei lucrări trimise Academiei, Debussy deși încă supus unor principii scolastice, își afirmă îndrăznelile revoluționare. Intrebuințarea tuturor felurilor de game, enarmonisme, echivocurile modale (între major și minor), variația formelor ritmice, înecarea tonurilor prea nete și crude pentru a intra și ieși din ele în toată libertatea (Leon Vallas). Geniul lui Debussy turbură astfel lumea muzicală și mai ales pe academicienii deprinși cu o anumită sintaxă. La Paris, relațiile cu familia Vasnier sunt reluate. Viața îl chema în alte medii artistice: acelea de «avantgardă». În 1889 și 1890 inima lui Debussy bate ultimele pulsații de afecțiune pentru Wagner. Se duce la Bayreuth ca un pelerin în primul an. În cel de-al doilea începe să-l cuprindă desamăgirea. Ajuns la maturitatea inteligenței (a se citi conversațiile cu Guiraud, înregistrate de M. Emmanuel) 1890 ia cunoștință de «Boris Godunov» de Mussorsky, în manuscrisul adus din Moscova de Saint Saens pe care îl descifrează de abia în 1893 în casa lui Ernest Chausson. În Mussorsky descopere o limbă muzicală liberă, și o emoție apropiată de a lui, simplă directă, fără fast wagnerian. Spontaneitatea, sinceritatea de expresie întâlnită în «Boris Godunov» și în ciclul «Sans Soleil» contribuie la desfacerea ultimelor legături de Wagner.

Încetul cu încetul procesul impresionist, de muzician plastic e lângă desăvârșire. Caută împreună cu tinerii lui prieteni, Mallarmé, Laforgue, Maeterlinck o fuziune a tuturor artelor, o prezentare mai degajată a aspectelor vieții. Astfel apar rând pe rând Arabescurile, «Petite Suite», «Ariettes», neobservate de public și retipărite mai târziu cu titlul ușor ironic de «Ariettes oubliées», dedicatului «Miss Mary Garden, inoubliable Mélisande», cărora le urmează «Après midi d'un Faune», Nocturnele, «Pelléas», «La Mer», «Images».

Prin 1910, Louis Laloy în «La Grande Revue» afirmă că prin «Fêtes Galantes», «La Mer», și al doilea volum din «Images», Debussy inaugurează o nouă manieră. Până atunci Debussy uza de «alu-zii», evocări, indecisiuni, impresiuni, vibrații aeriene de jocuri de lumină, fără linii aparente și mai ales fără pastă. Acum însă, fără să fi renunțat la finețea de senzații poate unice în lume, e

vorba de un stil strâns, determinat, afirmativ, plin. Intr'un cuvânt, clasic. Acest început de observații critice se amplifică și până la război Debussy suferi diferite atacuri și polemici, dela adversari și amici de bună credință care voiau să-i călăuzească geniul.

dem Războiul mondial îl surprinde la vârsta de 52 de ani și sdruncină sibilitatea sa vie.

Tendențele lui franceze autentice găsiseră parcă acum un bun prilej de protest cu atât mai mult cu cât i se cunosc antipatiile: excesele teutone în muzică. Ca atare ridică glasul împotriva «grelei mâini așternute pe gândurile și formele noastre, primită cu o neglijență surăzătoare». Recomandă regăsirea libertății și a formelor care fiind inventate de francezi e drept ca să fie păstrate intact. La începutul războiului renunță la compoziție ca nefiind potrivită situației în vremuri de restriște. Notează însă în 1914 o «Berceuse Eroique», dedicată regelui Albert I al Belgiei, pe care o compuse mai întâi pentru pian, și o orchestrează în 1915: Anul următor nu mai compune nimic. O boală incurabilă îl minează însă. Se grăbește să compune cât mai are timp de trăit. Astfel compune șase epigrafe antice, și oferă editorului trei bucăți, «En blanc et noir», pentru 2 pianе și un volum de «Studii» pentru un singur pian. Despre «Studii» compuse în timpul verii anului 1915, Debussy scrisese prietenului său André Caplet când i-a trimis caetul: ele conțin «mii de feluri de a trata pianistii așa cum merită». Studiile sunt dedicate în memoria lui Chopin. Fiecare studiu se raportează la o dificultate anumită; pentru quarte, sexte, pentru 5 degete, note repetate, arpegii compuse, acorduri.

În Decembrie 1915, în ajunul unei operații, Debussy însemnă în câteva pagini o adevărată capodeoperă: «Crăciunul copiilor care nu mai au casă». În același an compozitorul își propune o revenire la muzica pură și în acest scop vrea să scrie șase sonate instrumentale. Semnătura va fi scurtă și totuși glorioasă: «Claude Debussy, musicien français». Nu termină decât trei. Una pentru violoncel și piano, a doua pentru flaut, harpă și alto, a treia pentru vioară și pian, cântată în 1917 la sala Gaveau.

Editorul lui exclusiv, Jacques Durand, susține că ar fi schițat prima parte a unei «Ode Franței», că avea ca proiect o Cantată a Jeanei D'Arc, și La Victoire de nos armes. Toate aceste lucrări, notițele lui și alte apusuri neterminate, n'a vrut să-i supraviețuiască. Debussy le-a distrus singur. Ultimele zile le-a petrecut sub bombardamentul Parisului.

Moartea l-a ajuns la 26 Martie 1918. Momentele grave prin care trecea Franța nu permiteau să i se facă funeralii naționale. Cu această ingrată ocazie a fost scutit de discursuri exagerate, de retorică ocazională și de cadru festiv, atâtea lucruri zadarnice și pe care Debussy în viață nu le avea în stimă.

VIRGIL GHEORGHIU

ACTUALITĂȚI FRANCEZE

Vroiam mai de mult să consacru una din aceste cronicile lunare activității teatrale franceze din ultimul timp și orientării teatrului francez. «Nota de teatru» publicată de d. Mihail Sebastian în numărul trecut al revistei, punând accentul pe ceea ce s'ar putea numi «criza» teatrului francez contemporan, mă ispitește să nu mai întârzii.

Este adevărat, — și autorul «notei de teatru» are dreptate — că «literatura dramatică trece printr'un foarte greu moment». Cu deosebirea că acesta durează de un șir bun de ani, ceea ce ne-ar îndemna să dăm «momentului» alt nume. În orice caz, este vorba de literatura dramatică în genere, nu a unei țări anume și mai ales nu numai a Franței. «Moment greu» și în Anglia și în Germania, fără să mai vorbim de România, unde stagnarea actuală a producției dramatice, este de-a-dreptul penibilă. Și moment greu nu din pricina economice, căci dela o vreme teatrul nu se mai poate plânge de lipsa spectatorilor. La Paris sau la Berlin, la Londra și la Viena teatrele sunt pline, așa cum sunt de altfel și la București. Publicul, — care la un moment dat dezertase aproape cu totul în favoarea ecranului, — pare că a obosit de repetarea aceluiași scenariu-tip, cu aceleași scene de revistă și aceleași vedete, și se întoarce către mirajul scenei. Deci, nu de o criză economică se poate vorbi, atunci când fac serie și piese de geniu, ca «*Electra*» a lui Jean Giraudoux, și ineptii ca «*Madame est avec moi...*» sau altele de același gen. Încă odată îi dau dreptate d-lui Mihail Sebastian: criza de azi a teatrului, în ciuda succesului de «cassă», este o «criză de structură, de idei, de material, de tehnică...».

Dar din asemenea criză, — de o evidentă generalitate, — un singur indiciu putem avea pentru a putea spune care sunt țările ce încearcă să se rupă, pe drumurile unde căutarea și îndrăzneala ar putea găsi soluția înnoitoare. Indiciul acesta îl constituie tocmai încercările de a aduce în teatru o structură nouă, idei, material și o tehnică nouă. Iar dacă vom căuta asemenea încercări le vom găsi totuși, mai mult decât în oricare altă țară, în teatrul francez și mai cu seamă în ceea ce teatrul francez ne-a oferit în ultimul timp.

Dintre aceste încercări, — care mă determină să fiu mai puțin pesimist decât autorul «notei de teatru» despre viitorul literaturii dramatice franceze, — voi însemna astăzi câteva.

În primul rând sunt unele piese care, — oricât de puține ar fi, în proporție, față de cele cari justifică afirmațiile sale, — ies din cadrul spuselor d-lui Mihail Sebastian și nu trăiesc pe o singură schemă... și pe câteva locuri comune de psihologie». Voi aminti numai

de « L'Inconnue d'Arras » a lui Armand Salacrou, « Le Dard » de Gabriel Marcel și mai ales, ultimele două lucrări ale lui Giraudoux « La guerre de Troie n'aurait pas lieu » și « Electre », cu care ne aflăm în fața unui aspect cu totul original, personal și — cea ce e mai mult — realizat al teatrului francez de astăzi.

Despre piesa lui Gabriel Marcel am pomenit aci, cu prilejul decernării premiului « Brioux » al Academiei Franceze, și am spus cât de interesantă este tema acestei lucrări, în care neputința omului de a-și realiza idealurile este exprimată în accente puternice. Iată-ne departe de comedia politică gen Pagnol, de comedia psihologică (de psihologia amoroasă, ca să precizăm) gen Amiel sau de comedia fantezistă care, cu Marcel Achard, a dat totuși teatrului francez contemporan și câteva opere de valoare și, mai ales, un accent *nou*. Să admitem însă cu d. Mihail Sebastian, că anchilozarea teatrului francez în aceste trei tipare ar fi un simptom morbid. Lucru care ar mai putea fi discutat, căci și tiparele mi se par a fi mai numeroase și nici închiderea în ele nu cred să fie atât de definitivă și atât de primejdioasă, atâta timp cât tiparul mai poate cuprinde o *substanță* nouă, *oameni* noi, — adică feluri noi de a trăi scenic aceiași temă, și un *stil* nou. Dar chiar admitând realitatea și pericolul lucrului, încă sunt piese care, ca « Le Dard », scapă acestui reproș. După cum scapă și « L'Inconnue d'Arras », lucrarea de anul trecut a acestui autor de neîncetate căutări care este Armand Salacrou. Nici « Atlas-Hotel », operă mai de început a aceluiași — pe care Dullin a reluat-o în vara aceasta la « Atelier » — nu merge pe drumuri bătute. Cu atât mai puțin putem să spunem aceasta despre « Necunoscuta din Arras » în care autorul încearcă să înfățișeze scenic șirul de gândiri care reîmprospătează toată viața trecută a unui om, în secunda în care el și-a tras un glonț de revolver în tâmplă. Trei acte, între fracțiunea de secundă în care glonțul intră și cea în care iese, trei acte care suspendă moartea pentru a se consacra revizuirii vieții, trei acte în care spectatorul trebuie să fie ținut atât de mult cu respirația suspendată în cât să admită această suspendare a timpului... Iată o temă ce pare un pariu — atât e de îndrăzneată — iată o piesă de structură cu material și tehnică noi, care rupe cadrele rutinei și încearcă, cel puțin, o evadare.

Dacă încercarea aceasta nu este realizată, la Salacrou, ea prilejuiește, în schimb, lui Giraudoux, o capodoperă. Eșirea din drumurile bătute a fost treptată, la autorul lui « Aphytrion 38 », și ea l-a dus până la recenta « Electre », în care totul este nou, purtând pecetea unui stil și a unui ton aparte, propriu numai lui Giraudoux. Sunt sigur că mulți spectatori ai « Electrei » — am auzit din aceștia — au considerat piesa ca o țesătură inconsistentă de paradoxe, după cum alții, simțind că plăcerea lor are un

ton aparte, din care se recunoaște o prezență rară, n'au putut discerne, totuși, că asistau la apariția unei opere din acelea care sparg cadrele veacului lor. Căci bogăția materialului pus de Giraudoux în teatrul său de acum, răsunetul pe planuri multiple al unei text de o scăpărătoare inteligență și în același timp de o neconținută poezie, semnificațiile, simbolurile și filosofia care se degajă din el, reprezintă un material ce depășește puțința de percepere pe moment a spectatorului. Și totuși, — iar aici rezidă marele dar de *dramaturg* al lui Giraudoux, — bogăția aceasta nu ostenește, iar multiplicitatea planurilor nu dăunează unității, în așa fel încât, prins de tensiunea dramatică creată de autor, chiar un spectator nedisciplinat, cum este cel francez, poate asculta fără să murmure când simte vremea trecând, un act care durează un ceas și un sfert.

În fond, dacă este să judecăm nivelul unei literaturi dramatice nu după media totală a producției sale, ci după atitudinea celei mai semnificative și mai de valoare dintre produsele sale, trebuie să recunoaștem că o literatură dramatică în mijlocul căreia apare un Giraudoux nu este în criză de calitate.

Iată deci primul fapt care ne face să fim mai optimiști decât autorul «notei de teatru» asupra literaturii dramatice franceze.

Dar elementul autor nu este singurul factor al unei mișcări dramatice. Trebuie să considerăm, când vorbim de teatrul francez, deopotrivă ~~textele producției noi, spectacolele și pe~~ spectatori. Căci o mișcare teatrală, în care texte de valoare nu-și află animatori capabili de a realiza din ele un teatru viu —, adică un spectacol complet, în care și prezentarea să aibe o tehnică și un accent nou — și în care spectatorul nu răspunde cu interesul său mereu treaz la ceea ce îi oferă autorii și realizatorii de teatru — o asemenea mișcare teatrală rămâne totuși moartă, și aparține unui creator de valoare în mijlocul ei rămâne, fatal, fără răsunet și fără rod.

Iată însă că viața teatrală pariziană din ultimele luni ne oferă fapte și aspecte care dovedesc că mișcarea dramatică franceză este vie și din acest punct de vedere.

Astfel am asistat la o serie de noi spectacole ale «Comediei Franceze» care au avut darul să trezească aprige controverse asupra prezentării clasicii, aducând nu numai un val de spectatori noi pentru opere ce păreau uitate, dar și un interes nou, care a scuturat praful ce părea că se așterne asupra teatrului francez oficial. Inițiativa luată de Edouard Bourdet, în clipa în care a fost numit administrator al «Comediei franceze», de a chema ca directori de scenă pe Copeau, Jouvet, Dullin și Baty, adică pe cei patru animatori de frunte ai teatrului francez din ultimii ani, a dat roade efective. La intervale mici, cei patru au prezentat publicului montări noi după o serie de opere clasice printre cari mai ales «Le Misanthrope», «Le Chandelier», «L'Illusion comique», «Bajazet»,

Molière, Corneille, Musset. Toată problema teatrului clasic — pe care cu un an mai înainte o adusesse în discuție montarea de admirabilă îndrăzneală realizată de Jounet cu « *L'Ecole des femmes* » — era pusă iarăși la ordinea zilei. De sigur, nu toate realizările celor patru au întrunit sufragiile criticei și ale publicului. Dar, dintr'odată Corneille, Molière și Musset au redevenit un prilej de discuție, au intrat în actualitate. Noi am trebuit să așteptăm un jubileu ca să facem același lucru pentru Caragiale, în proporții de altfel mai puțin importante. Și, de n'ar fi decât acest interes, cu mare răsunet în public, de n'ar fi decât aceste căutări ale unei noi interpretări, a unei noi decorațiuni, a unei noi distribuții a clasicilor și încă ar fi semnul că mișcarea teatrală franceză are parte de un mănunchi de « animatori », care știu să-i dea viață.

La aceasta, să adăugăm un ultim fapt, prilejuit de Expoziția dela Paris. În cadrul ei teatrul de amatori și teatrul « experimental » — ca să întrebuițăm un termen de care văd că pontifii noștri teatrali au oroare — și-au găsit un câmp de largă exprimare. S'au manifestat o serie întreagă de asemenea trupe. « *Les comédiens routiers* » — care tot timpul anului străbat neștiuți satele și orașele Franței; prezentând — ca în « *treteaux* » -urile de odinioară — piese clasice și moderne — au poposit de astă dată în cadrul Expoziției, într'o piață de sat reconstituită în « *Centrul Regional* », și au jucat acolo « *Le Mariage forcé* » al lui Molière — cu ce succes!... În același timp, în sala destinată special « teatrului experimental », diferite trupe de amatori, — n'am fi crezut nici odată că sunt atâtea, — s'au manifestat pe rând. Astfel « *La Compagnie du Rideau de Paris* », de sub direcția lui Marcel Herrand, a prezentat o adaptare a « *Hecubei* » lui Euripide, — adaptare care este mai mult o traducere fidelă, — și care urma unei prezentări a lui « *Oedipe* » de Jean Cocteau. Câteva zile mai târziu « *Le rideau gris de Marseille* », — după cum se vede trupele de amatori au o slăbiciune pentru titulaturile... colorate, — a prezentat o piesă din repertoriul epocii elisabethane, — din care gloria lui Shakespeare a mai permis totuși să se desprindă pentru uzul nostru opere ca « *Volpone* », — « *Ducesa de Amalfi* », care a constituit pentru amatorii de teatru o adevărată revelație. În sfârșit, trupa cu numele neașteptat « *Le Diable écarlate* » a reprezentat un fiu mai modest al geniului lui Alfred Jarry, « *Ubu enchainé* », urmaș al lui « *Ubu-Roi* », în care răzbat neașteptate accente de actualitate, și care a avut darul să readucă în actualitate atât de interesanta figura a lui Jarry...

Să nu se creadă că aceste producțiuni de amatori, destinate să fie prezentate odată sau de două ori, au fost simple improvizatii. Critica s'a mirat și a aplaudat în fața perfecțiunii interpretării și a bogăției — obținută cu câte sacrificii — a costumelor și decorurilor. Iar publicul, răspunzând cu interes, a dovedit că înțelege

importanța unor asemenea manifestări de credință pentru viitorul teatrului. În acest fel, ultimul fapt pe care am ținut să-l menționăm întru argumentarea optimismului nostru dovedește două lucruri. Că animatorii de teatru, oameni care să creadă în el și să-i se devoteze, se găsesc și în mediile profesionale și oficiale, dar și printre amatori, diletanți și toți cei dintre cari se vor recruta mâine creatorii. Și că publicul de teatrul francez este entuziast, receptiv și curios pentru orice i se pare a fi închinare sinceră și demnă de interes pe pragul artei dramatice. Când există însă aceste două realități, ne mai putem îndoi de vigoarea mișcării teatrale franceze și de viitorul ei ? Cred că, dimpotrivă, tot de acolo trebuie să ia exemplu oamenii noștri de teatru pentru atâtea lucruri care ar fi de făcut la noi. Chiar, și mai ales dacă nu găsesc, printre aceste exemple, un « mare succes de casă »...

ION. I. CANTACUZINO

REVISTA REVISTELOR

STREINE

CAHIERS ÉCONOMIQUES ET SOCIAUX

Bilan du Communisme

Redactat sub direcția d-lui Henry Peyret, această lucrare reprezintă o punere la punct completă a doctrinei comuniste și a activității ei în Rusia și în străinătate. După examenul critic al marxismului, temeiul teoretic al comunismului, făcut de însuși directorul publicației, diferiți autori ruși — Vichniac, Berline, Rousselet — explică evoluția puterii executive în U.R.S.S., trecând dela anarhia ce s'a manifestat în momentul preluării puterii, în 1917, la zeificarea conducătorului mișcării comuniste. Astfel ajungem să ne explicăm atât dedesubturile și intrigile care culminează în operația de « curățire » a cadrelor și în recente execuții, cât și evoluția economică și socială a U.R.S.S.

Partea a 3-a a lucrării tratează despre acțiunea mondială a Internaționalei a III-a. După ce amintește despre metodele « Kominternului » în materie de propagandă și de agitație, un capitol important semnat de d. Jean Aubin înfățișează o privire amănunțită asupra activității comuniste în diferitele țări. Răscoala în Germania și în Ungaria, revoluția în China, intervenția recentă în Spania sunt bine explicate. Din această expunere, reiese că Internaționala a III-a, la origine motorul revoluției permanente scumpă lui Trozky, a ajuns instrumentul pasiv al intențiilor puterii personale a d-lui Stalin.

Autorii au evitat orice intenție polemică, căutând, înainte de toate, să adune fapte, pentru a le înțelege și a le tălmăci. După cum amintește și prefața volumului, « ideea comunistă este în sine un fenomen destul de însemnat și destul de interesant pentru ca să fie studiate cu o scrupuloasă atenție, originea, dezvoltarea, realizările ei în timp și în spațiu ».

Această obiectivitate duce la concluzii mai severe pentru comunism decât o literatură de propagandă, căci din fapte se degajează acțiunea distrugătoare a doctrinei și a oamenilor ce o aplică pretutindeni unde au ocazia.

LE MOIS

Anul 7. — Nr. 80. — 17 Septembrie 1937

Războiul chino-japonez care însăngerează Extremul-Orient este studiat din trei puncte de vedere. Moral: erorile Albilor, de Pierre Descaves. Economic: război inevitabil, de Florian Delhorbe. Politic: partida decisivă, de G. Margouliès. Iată concluziile la care ajunge acesta din urmă:

Poziția Chinei pare mai bună decât aceea a Japoniei; într'adevăr, e mai ușor să-ți aperi teritoriul decât să întreprinzi o nouă cucerire, când n'ai avut încă timpul să asimilezi cuceririle precedente care constituiesc o primejdie latentă în dosul frontului. Din punct de vedere politic interior, poziția guvernului central dela Nankin pare fermă, în vreme ce Japonia trece prin crize de guvern și politice care, de mai bine de un an, par să evolueze în chip neplăcut; chiar dacă am admite că pericolul național ar reuși să regroupeze pe Japonezi, înainte de toate patrioți, în jurul armatei, rămâne totuși un element de instabilitate care adăogă sarcinilor sdrobitoare impuse populației din pricina războiului poate prezintă primejdii grele chiar în caz de insucces parțial.

În sfârșit, din punct de vedere economic, poziția Japoniei pare să fie foarte grea, câtă vreme aceea a Chinei este mai puțin gravă. Ușurința cu care China a încheiat în ultimul timp un împrumut străin este o dovadă suficientă a aprecierii d-lui G. Margouliès.

Rămâne atitudinea Puterilor. Și din acest punct de vedere, China se găsește într'o situație mai favorabilă decât Japonia. Într'adevăr, dând la o parte orice considerație de drept sau de simpatie, este evident că republica chineză reprezintă pentru puterile străine o piață, pe câtă vreme Japonia le concurează. În caz de izbândă a Japoniei, China ar fi și mai închisă comerțului străin decât era înainte. Dimpotrivă, în caz de victorie chineză, China ar fi în plină perioadă de reorganizare și avânt, și nu ar putea să se lipsească de capitalurile și de colaborarea comercială și industrială a străinătății.

Ce trebuie să conchidem din aceste considerațiuni? Partida e cu mult prea importantă pentru Japonia, care și-a angajat în război tot viitorul, poate chiar propria-i existență de Mare Putere, ca să putem subevalua resursele de energie și de voință de care Imperiul este capabil. Nu s'ar putea deci conferi o valoare decisivă acestor condiții favorabile pentru China și defavorabile Japoniei. Se poate totuși afirma că, fără nici o îndoială, lupta pregătită de Japonia de multe decade și începută pe față în 1931 intră acum în faza ei decisivă. Conducătorii Imperiului japonez au manifestat multe ezitări, poate chiar îndoieli, până ca au trecut la fapte, ceea ce reprezintă un aspect nou în istoria antagonismului chino-japonez. În afară de cazul unei victorii decisive și rapide a Japoniei, războiul ar putea însemna pentru Țara Crisantemelor un pas înapoi, chiar în cazul unei întoarceri, de altminteri foarte neprobabile, la un statu quo aproximativ.

Dacă în caz de înfrângere, Japonia are mult de pierdut, și în caz de victorie poziția ei va fi destul de grea. Menținerea cuceririlor ei actuale i-a sdruncinat bugetul; fi-va ea oare în stare să suporte sarcina unei cuceriri noi în epoca necesară asimilării și fructificării ei? Exemplul Manciuriei nu este nicidecum concludent, în această privință.

DIE MUSIK

Anul 29.—Nr. 12.—Septemvrie 1937

Semnalăm din sumarul acestui număr următoarele studii și eseuri: *Muzica populară în Spania de astăzi* de Gottfried Schweizer; *Claude Debussy* de Andreas Liess; *Un Don Quixote muzical al romantismului* de Friedrich

Baser; *Corespondență inedită dintre Ceaicowschy și D-na von Meck*; *Cântecul bisericesc rusec* de Rudolf Karmann; *Franz Liszt și al său « unchiu-văr »* Eduard de Eduard Cavaler de Liszt; precum și numeroase recenzii privitoare la Festivalurile dela Bayreuth, Săptămâna festivă dunăreană dela Linz,— patria lui Anton Bruckner,— Săptămâna festivă dela Heidelberg, etc.

O bogată bibliografie și dări de seamă asupra activității scenelor lirice și a ansamblurilor simfonice completează sumarul.

MERCURE DE FRANCE

Anul 48 — Nr. 942 — 15 Septembrie 1937

D. Jean Estelrich publică un articol despre Argentina și soarta civilizației europene. Circulă ideea că în cazul unei noi catastrofe europene, America ar putea fi refugiul civilizației occidentale. « Fugarii din Europa în flăcări, ca și aceia din Bizanțul veacului al XV-lea, ar duce cu ei în Noul Continent principiile esențiale ale marelui noastre tradiții de cultură și ar contribui la formarea altei Renașteri, de data aceasta în America latină ». În ritmul cu care evoluează acest jumătate de continent s'ar putea să se producă vre-odată asemenea profeție. Totuși, diu nefericire n'am ajuns încă atât de departe; catastrofa finală nu e sorocită pentru ziua de mâine și Europa, oricât de bolnavă ar fi, nu a murit încă...

Anul 48 — Nr. 943 — 1 Octomvrie 1937

În amintirile sale, editorul V. Stock înfățișează un Laurent Tailhade anecdotic, subliniind că marele pamfletar avea o mare curaj fizic și moral. Paralisat la mână dreaptă în urma duelului său cu Maurice Barrès în 1904, Tailhade nu încetează atacurile sale violente, acordând totdeauna satisfacție victimelor sale, în condițiile pe care acestea le dictau. Cu începere din 1904, nu se servește decât de mână stângă în duelurile sale cu spada sau cu pistolul, ceea ce era în desavantajul său. Și în dueluri, totdeauna el era rănit. D. P. V. Stock amintește că aprigul polemist și pamfletar era, de fapt, un om îndatoritor, serviabil, devotat și de o mare bunătate.

REVUE DES DEUX MONDES

Anul 107, Tomul 41, Nr. 2 — 15 Septemvrie 1937

Sub titlul « Delcassé vorbește... », d. Henri Leyret publică amintiri asupra fostului ministru al afacerilor străine din guvernul Viviani din 1915; aceste amintiri luminează dedesubturile care au contribuit la retragerea definitivă a omului de Stat, unul din întemeietorii Înțelegerii cordiale, căruia Franța îi datorește cele mai multe acorduri care i-au mijlocit să susțină războiul, atunci când acesta i-a fost impus. În 1915, Delcassé era extrem de obosit, epuizat, cu nervi sdruncinați și sănătatea compromisă. descourajat și scârbit. La 7 Octomvrie 1915 îi spunea d-lui Leyret care-l vizitase la Quai d'Orsay: « Trebuie să renunț. Nu mai sunt în stare să dorm, mi se întunecă vederea, am amețeli. Azi dimineată, coborând, a trebuit să mă sprijin de zid... și asta mi se întâmpla în clipa în care afacerile ar necesita toată atenția mea, tot timpul meu... Ah! dacă aș mai fi putut rezista încă o lună ». Și adăoga următoarele, care dovedeau amărăciunea sa și oboseala sa morală:

«Și la urma urmei, la ce bun? Mă găsesc în Consiliu în prezența unor oameni care nu se gândesc decât la micile lor ambiții, la interesele lor personale, la micile lor intrigi... Sunt singur. Dacă aș fi totuși sănătos, aș rămâne orice s'ar întâmpla la postul meu; dar nu mai pot, prietene, nu mai pot, sunt sfârșit...».

Anul 107, Tomul 41, Nr. 3 — 1 Octomvrie 1937

D. C. de Grunwald consacră un studiu foarte important și documentat lui Metternich și Napoleon, explicând toată politica subtilă a ilustrului diplomat austriac, care pleca dela convingerea că existența unei Austrii independente și tare era o condiție *sine qua non* a menținerii echilibrului european. Căsătoria lui Napoleon cu arhiducesa Maria-Luiza nu avea alt scop în intenția inspiratorului ei. Metternich nădăjduia sincer că Austria, deținând o situație privilegiată grație acestei căsătorii, ar putea juca un rol pacificator sau, cel puțin, ar fi în măsură să se ție la o parte de orice complicații războinice. Războiul împotriva lui Napoleon se termină prin tratatul dela Paris din 30 Mai 1814, al cărui principal beneficiar era Austria.

Ce părere avea Metternich despre Napoleon? Amintirea împăratului l-a urmărit toată viața, și, judecând după notele și, scrisorile sale, marele său adversar îi inspira un amestec de ciudă, de pizmă refulată și de admirație afectuoasă. Pretindea că Napoleon era ignorant ca un sublocotenent. Evocă figura scurtă a împăratului, ținuta sa neglijată, lipsa sa de «*savoir-vivre*», dar nimic nu-l poate împiedeca să admire marele caracter al lui Napoleon, «calculatorul rece și sistematic, cesarul care disprețuia suveranitatea poporului, discursurile parlamentare și libertatea presei, care ura în aceeași măsură visurile vizionarilor și abstracțiile ideologilor... care disprețuia adânc falsa filosofie ca și falsa filantropie a veacului al XVIII-lea». Apoi mărturia Paulinei de Metternich: «De câte ori bunicul a repetat că nu cunoscuse încă pe nimeni a cărui conversație să fi avut mai mult farmec și seducție; îi părea rău numai că acest om genial n'a știut să se stăpânească și că, după ce înfrânse revoluția franceză, nu se mărginise să mențină ordinea în țara lui». Insuși principele Metternich scrisese: «După convingerea mea, Napoleon nu m'a cunoscut niciodată, și cu atât mai puțin nu m'a putut ghici. Cauza e foarte simplă: Napoleon era omul care disprețuia în gradul cel mai înalt, genul uman. Avea în schimb mare talent când era vorba să recunoască latura slabă a oamenilor... Găsea în mine un calm exasperant pentru un om obișnuit să speculeze asupra pasiunilor». Și la 15 August, Metternich nota: «Azi e aniversarea marelui exilat; dacă ar fi pe tron și n'ar fi decât el pe lume, aș fi foarte fericit...».

ROMĂNEȘTI

ROMÂNIA AERIANĂ

Anul 11. — Nr. 7—8, Iulie-August 1937

La rubrica «Actualității» d. ing. Al. Vissarion anunță că, în sfârșit, și România a ajuns să aibă linii aeriene internaționale. Avioane comerciale purtând pavilionul românesc vor sbura regulat la Uzharod-Praga, Lwow-Varșovia, Belgrad-Zagreb-Veneția-Milano. Pentru transportul pe aceste linii s'au achi-

ziționat din vreme patru avioane Lockheed - « Elektra », a căror viteză medie de zbor este de 290/300 km oră. Cu astfel de aparate extra-rapide, confortabile și cu personal navigant excelent de care dispune noua societate românească L.A.R.E.S., este probabil că liniile noastre internaționale se vor număra cât de curând printre cele mai regulate și căutate — în această parte a Europei. « Nimic nu poate face o mai constantă și solidă propagandă pentru țară, decât un avion de pasageri, bun, rapid, confortabil și circulând cu regularitate ». Inceputul este bun și promițător.

Osebit de aceste linii internaționale, societatea L.A.R.E.S. are în exploatare următoarele linii în interiorul țării: București-Cluj, cu prelungire spre Praga; București-Cernăuți, cu prelungire spre Varșovia; București-Timișoara-Arad; București-Galați-Chișinău; București-Galați-Cetatea-Albă; București - Constanța-Balcic-București; București-Balcic-Constanța - București; Cluj-Oradea-Satu-Mare; Cernăuți-Iași-Chișinău-Cetatea-Albă.

ȚARA DE MĂINE

Anul 3. — Nr. 4—6. — Aprilie-Iunie 1937

Publicația de informație socială, politică și economică, își închină acest număr în bună parte aliatei noastre Cehoslovacia. Astfel d. Victor Jinga studiază agrarianismul cehoslovac, d. B. Schiopu structura socială a Republicii vecine, iar d. August Tătaru situația Cehoslovaciei în bazinul dunărean.

Redăm aici concluziile studiului d-lui August Tătaru:

1. Din totalul exportului — după război — Cehoslovacia a plasat în bazinul dunărean circa $\frac{1}{3}$. Este adevărat că a scăzut foarte mult ca valoare acest export din anul 1921 până în 1934, însă ca importanță din totalul exportului cehoslovac s'a menținut și în anul 1934 cu 19,9%. În primii ani de după război, când viața economică cât și transporturile erau mai dezorganizate, Cehoslovacia a exportat în țările bazinului dunărean 51,58% din totalul exportului. Descreșterea ce se observă (raportată la anul 1934) este de 62%. Această descreștere se datorește faptului că:

a) Comerțul exterior a fost orientat spre alte piețe de desfacere, aceasta mai ales în ultimul timp, sub egida comerțului dirijat, care ține cont mai mult de necesitățile de devize ale Statului, decât de necesitățile organice ale economiei naționale.

b) Cehoslovacia a început o politică de reagrarezare dăunătoare legăturilor ei cu țările bazinului dunărean (în majoritate agrare), care — la rândul lor — au purces la o politică de industrializare. Acest fenomen se observă de altfel și în exportul celorlalte țări dunărene spre Cehoslovacia.

2. Cehoslovacia importă din bazinul dunărean 13,11% din totalul importului ei. Descreșterea importului din țările dunărene (anul 1934 raportat la anul 1921) este de numai 23%, pe când aceea a exportului a fost de 62%. Acest fapt dovedește că Cehoslovacia — indiferent de situația conjuncturală economică — are nevoie de materiale prime și produsele alimentare ale țărilor din bazinul dunărean.

3. În toți anii, Cehoslovacia a avut o balanță comercială activă în comerțul ei interdunărean. Chiar în anii 1932 și 1933 când a avut o balanță generală pasivă (756 milioane k.c. în 1932 și 201 milioane k.c. în 1933), din comerțul cu țările dunărene a avut o balanță comercială activă (651 milioane k.c. în 1932 și 455 milioane k.c. în 1933).

4. Dacă Cehoslovacia n'ar fi făcut comerț cu țările dunărene în perioada de după război, numai în anii 1922, 1931 și 1934 ar fi avut o balanță comercială activă. În restul anilor ar fi avut pierderi însemnate pentru economia ei națională, prin deficitul cronic al balanței sale comerciale. Din această situație rezultă că Cehoslovacia câștigă mai ales din legăturile ei cu țările bazinului dunărean, procurându-și materiile prime și combustibilul pe un preț redus și de pe o piață apropiată, căci dacă le-ar procura din alte părți, nu numai că n'ar putea realiza un sold activ așa de însemnat, dar ar scumpi foarte mult și piața internă.

5. În privința exportului, ordinea importanței țărilor din bazinul dunărean pentru Cehoslovacia este: Austria, Ungaria, Jugoslavia și România.

6. În privința importului Cehoslovaciei, ordinea importanței țărilor din bazinul dănurean este: Austria, Jugoslavia, România și Ungaria.

LIBERTATEA

Anul 5. Nr. 18, 20 Septemvrie 1937

D. profesor G. Strat închină o pagină emoționantă amintirii Președintelui Masaryk.

« Masaryk și-a sprijinit neîncetat, toate acțiunile sale, în ordinea politică, socială și națională, pe ceea ce numea el o credință limpede, pe o doctrină științificește stabilită, din care să emane ca un luceafăr în bezna nopții, evidența.

« Nimeni ca Masaryk n'a scormonit mai adânc în noțiunea aceasta atât de calomniată și de rău cunoscută cum e democrația, nimeni nu a arătat mai precis și mai impresionant ca dânsul că « democrația nu e ceva natural, că, dimpotrivă, ea se elaborează în efortare și în suferință ».

« Masaryk a văzut limpede erorile democrației, el a fost conștient, în întreaga sa operă, de toate scăderile, de toate contrafacările pe care națiunea aceasta avea să le sufere, în contact cu realitatea vieții, în contact cu impulsurile unor mase neevolute, ignorante, mânite de pasiuni și de instincte, — dar el nu a înțeles să o trădeze nici o clipă până în ceasul morții.

« Aderent pasionat al ideii slave, în a cărei misiune credea, idee ce trebuia să se opună ca un dig salvator germanismului tot mai amenințător, Masaryk a fost totuși, cel mai mare adversar al bolșevismului, în care nu vedea decât o doctrină distructivă, regimul cel mai antidemocratic din lume, care sfarmă cele două pârghii ale civilizației europene, continuitatea economică și solidaritatea cu Occidentul. Dar activitatea excepțională a omului de știință, a gânditorului, trebuia să se întregească cu aceea a omului politic, a luptătorului pentru libertatea națiunii sale, a profetului, a înfăptuitorului, care avea să devină nu numai conducătorul vremelnice al unui stat, ci părintele, ctitorul înșuși al unui întreg popor, — al poporului său.

« Agitatorul și luptătorul pentru triumful principiului naționalităților, care a străbătut pribeag în lung și în lat lumea, strigând tuturor conștiințelor și inimilor nedreptatea ce apasă de secole poporul Cehoslovac, s'a luptat ani de zile cu cea mai veche împărăție a Europei. Și a avut dumnezeasca fericire să prezideze la renașterea unui neam și la reclădirea unui Stat. În lupta aceasta istorică, Masaryk nu a câștigat numai afecțiunea și recunoștința eternă a neamului său, ci și pe aceea a tuturor popoarelor oprite ale Europei, chemate la o viață liberă și democratică de o victorie plătită cu sângele a milioane de mucenici.

« De aceea durerea profundă, sfâșietoare a întregului popor cehoslovac, pentru pierderea Președintelui Masaryk, trezește o durere asemănătoare în inima întregului neam românesc, care nu poate uita pe eroul eliberării naționale a republicii vecine și cu atât mai puțin pe apostolul, pe ostașul care și-a închinat viața pentru triumful principiului naționalităților.

« Masaryk a binemeritat, în măsura egală nu numai dela propria sa națiune, ci dela toate popoarele subjugate ale Europei și care astăzi se bucură de soarele libertății și autonomiei naționale.

S A T U L

Anul 7.—Nr. 82.—Septemvrie 1937

Relevând activitatea echipelor studentești ale Fundației Culturale Regale « Principele Carol », d. Andrei Udrea, directorul publicației, încheie astfel:

« Experiența cu Echipa Regale a dat rezultate și astăzi nu mai pot fi numite experiențe, ci o necesitate de ordin național. Plugarii noștri așteptau un « Messia » care să-i salveze din ghiarele bolilor și sărăciei. S'a ivit acest Messia, este Regele lor, care le-a întins mâna protectoare și e singurul în care mai au încredere nețărmată. Sămânța aruncată a încolțit și se cere împrăștiată peste tot orogul românesc.

« Intindeți, Majestate, mâna peste tot cei patrusprezece milioane de țărani români, care așteaptă însetați salvarea și veți culege roade îmbelșugate de pe toate plaiurile României ! ».

N A T U R A

Anul 26. — Nr. 8 — Septemvrie 1937

D. profesor C. V. Gheorghiu dela Universitatea din Iași publică o notiță biografică interesantă asupra de curând răposatului profesor de chimie organică Anastasie Obreja, a cărei modestie înnăscută a făcut să fie cunoscut aproape exclusiv în cercurile universitare și științifice:

« Tânărul profesor Obreja, venit cu mult entuziasm în 1892 la Universitatea din Iași din mediul științific dela Zürich, se lovește dela primul pas de lipsa unui laborator de cercetări. După multe stăruinți, Universitatea închiriaza o casă particulară din str. Muzelor și acolo Obreja înjghebează primul laborator de chimie organică, în care lucrează până la terminarea clădirii Universității din str. Carol. Aici își instalează noul laborator și-l organizează după modelul celor din Zürich, prevăzându-l cu toate aparatele și materialele necesare atât pentru lucrările studenților cât și pentru lucrări originale. Ca

profesor An. Obreja face un curs frumos, caracterizat atât prin claritatea concepției cât și prin însuflețirea expunerii. Acei care au avut prilejul să fie auditorii lui, nu vor putea uita niciodată minunatele sale conferințe, la care puneă tot sufletul.

În afară de afabilitatea sa, el își apropia studenții prin pasiunea pentru știința pe care o răspândea în jurul său printr-o adevărată contagiune. Pentru asistenți, colaboratorii lui, era un adevărat părinte, înconjurându-i de o călduroasă dragoste, stimulându-i la lucru și ajutându-i la nevoie chiar materialicește.

Numeroase și diverse probleme de chimie organică și analitică au făcut obiectul cercetărilor sale. Dacă profesorul Obreja a publicat puțin, aceasta se datorește puternicului său spirit autocritic, căutând totdeauna să facă totul perfect, ca să nu sufere nici cea mai mică obiecțiune. Caiete întregi cu lucrări importante și concepții noi îndrăznește închimie organică au rămas nepublicate, tocmai din cauza scrupulozității ce o puneă la tipărirea unei lucrări.

Între studiile pe care le-a făcut în ultimul timp, amintim: « Acțiunea isosulfocianatilor asupra oximelor », în colaborare cu C. V. Gheorghiu. Rezultatul acestor cercetări a făcut obiectul a două memorii publicate în « Journal für praktische Chemie » din Leipzig și anume: « Die Einwirkung der Senföle auf Oxime » (1930) și « Zur Kenntnis der Ketoxime und ihrer Carbanilidoderivate » (1931). În colaborare cu B. Arventi a studiat « Fenomenele de orientare la derivații fenolici în condensarea lor cu acizii fenilglicolici ».

Din restul sumarului, foarte variat, remarcăm următoarele studii: *Supravegherea medicală în școli* de dr. Valeria Nițulescu-Bologa, *Simbioza* de A. Pora și *Câteva aspecte noi în știință* de N. Stănescu-Milcov.

LUCEAFĂRUL

Anul 3. Seria a 2-a. — Nr. 1—2 — Iulie-August 1937

D-na Alma Cornea-Ionescu publică un studiu documentat închinat operei și activității muzicale a compozitorului Tiberiu Brediceanu, d. dr. C. Groșorean discută problema coordonării acțiunilor culturale, iar d. Traian Topliceanu înfățișează pe Damaschin T. Bojinca drept cel dintâi pedagog român.

REVISTA DE IGIENĂ SOCIALĂ

Anul 7. — Nr. 7—8 — Iulie-August 1937

D. dr. Gh. Banu publică cercetările sale asupra situației sociale a femeii muncitoare în România, iar d. dr. Gh. Andronovici discută condițiunile de desvoltare a copiilor până la doi ani, după cercetările întreprinse de d-sa în circumscripția sanitară rurală Cășeiul, județul Someș, ajungând la următoarele concluzii: Condițiile în care se desvoltă copiii până la 2 ani sunt deficitare. Procentul celor normali, care e sub 50% în primele luni ale vieții, scade progresiv cu vârsta, pentru a atinge la 13—18 luni o proporție de 19%, iar fetele din această grupă de vârstă numai 16%. Cauzele care sunt la baza acestei stări de lucruri: ignoranța, analfabetismul și mizeria economică. Rachitismul, care reflectează toate lipsurile de ordin social, sanitar și educativ, și care a fost găsit în proporție de 51%, este elocvent, în această privință.

ROMÂNIA MILITARĂ

Anul 14 — Nr. 9 — Septembrie

Studiind activitatea și rolul pe care l-a jucat mareșalul Conrad von Hötzendorf, șeful marelui stat major austriac, în războiul mondial, d. colonel Gh. Gheorghiu face un interesant portret al conducătorului armatelor chesaro-crăiești.

Mareșalul Conrad a fost un om drept prin excelență. Până a părăsit cadrele armatei, a rămas un om aspru și hotărît, neridicând sabia asupra capului cuiva, decât atunci când porunca dreptății sau interesul imperiului o cereau. Monarhia și conducerea ei subminată de intrigi nu i-a prețuit onestitatea și competența.

Titlurile de feldmareșal și conte acordate succesiv de împărat, odată cu înlocuirea lui pe frontul de Vest și Est, marcau de fapt, și el o știa, fiecare treaptă ce coboară spre întunec. Din această cauză n'a făcut niciodată uz de ele, lăsându-le doar ca un patrimoniu de nobleță descendenților săi.

Atitudinile sale, neiertate de dușmani, au avut aproape toate ca țintă întărirea armatei și purificarea moravurilor păgubitoare țării. Ca o insulă într'un ocean de intrigi, el a rămas, în cele din urmă, captivul acestor vremuri, care au trecut peste capul său, torcându-și mai departe firul păcatelor.

« O împerechere minunată de însușiri: patriotism fanatic și leal, caracter deschis și ferm, judecată de o agerime pătrunzătoare, slujită de o cultură ce se răsfața în toate direcțiile, inteligentă scilicet de sfredele cu neastâmpăr mereu oamenii noi, voință continuu încordată spre țeluri mari în binele țării, luptă dărză într'o atmosferă viciată și ostilă, iată însușirile excepționale, cu ajutorul cărora Conrad a servit țara în grelele momente ale războiului.

« Armata pe care a condus-o, cu toate defectele ei iremediabile, deși avea în structura ei fiii a 14 naționalități sau 52 % element străin monarhiei, a reprezentat în războiul mondial o valoare combativă apreciabilă, putând face 4 ani față evenimentelor, în mare parte grație acestei superioare energii ».

S'a retras în 1918, lăsând în urma sa o dungă luminoasă, desgustat și sărac, după 47 ani de serviciu.

D. maior I. Bungescu studiază ideile și doctrinele formulate în legătură cu războiul aerian, d. general Gr. Constandache descrie tendințele armatei germane, iar d. lt.-colonel D. Vorobchievici se ocupă cu drumul cetăților Basarabiei.

CULTURA CREȘTINĂ

Anul 17. — Nr. 6—7 — Iunie-Iulie 1937

Serioasa revistă blăjană prezintă chiar într'un număr de vară un bogat și dens sumar, din care remarcăm următoarele studii: *Doctrina iertării* de I. Agârbiceanu, *Ceva despre frumusețile liturgiilor orientale* de P. S. Salaville, *Arderea cadavrelor* de N. Brânzeu, *Un geograf uitat: N. Rusu* de Ștefan Man-ciulea, *Temeiul filosofiei creștine* de I. Miclea, *Drum luminat* de Iuliu Hațiegan, etc., precum și interesante însemnări și cronici.